

รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะ

กรณีคดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

A MODEL OF THE BUDDHIST INTEGRATED MEDIATION :

A CASE STUDY OF THE JUVENILE AND FAMILY COURT

นางฐิติมา บุญประเสริฐ

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

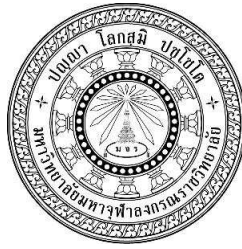
รูปแบบการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะ
กรณีคดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

นางฐิติมา บุญประเสริฐ

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Model of the Buddhist Integrated Mediation :
a Case Study of the Juvenile and Family Court

Mrs. Thitima Bunprasert

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์เรื่อง
“รูปแบบการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีคดีครอบครัวศาลเยาวชน
และครอบครัวกลาง” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุนนธ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ. ดร.สุวิญ รักษัตย์)

กรรมการ

(ผศ. ดร.แสง นิลนามะ)

กรรมการ

(ดร.ประยูร ป้อมสุวรรณ)

กรรมการ

(พระราชปริยัตินิ, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

พระราชปริยัตินิ, ผศ. ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางฐิติมา บุญประเสริฐ)

ชื่อคุณูปนิพนธ์	: รูปแบบการไถ่เกลียดศีลข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีศรัทธาครอบครัวยาวชนและครอบครัวกลาง
ผู้วิจัย	: นางฐิติมา บุญประเสริฐ
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมคุณูปนิพนธ์	: พระราชปริยัติมุนี (เทียบ สิริธำโณ), ผศ. ดร., ป.ธ. ๙, M.A. (Pali & Sanskrit), Ph.D. (Pali) : ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม, อ.บ. (อภิธรรมบัณฑิต), บศ. ๙ (บาลีศึกษา ๙ ประโยค), ศศ.บ. (ภาษาอังกฤษ), ศศ.บ. (ภาษาไทย), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

คุณูปนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไถ่เกลียดศีลข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีศรัทธาครอบครัวยาวชนและครอบครัวกลาง” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องในการไถ่เกลียดศีลข้อพิพาทของศาสดายาวชนและครอบครัวกลาง ๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และหลักพุทธธรรมของกระบวนการไถ่เกลียดศีลข้อพิพาทของศาสดายาวชนและครอบครัวกลาง ๓) เพื่อศึกษารูปแบบการไถ่เกลียดศีลข้อพิพาทของศาสดายาวชนและครอบครัวกลางในเชิงพุทธบูรณาการ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า การไถ่เกลียดศีลข้อพิพาทนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดและทฤษฎีที่ว่า ๑) ประสานคู่พิพาทมาพบปะเจรจากันดีเพื่อหาแนวทางในการยุติข้อพิพาท ๒) อำนวยความสะดวกในการไถ่เกลียด ๓) เป็นสื่อกลางให้แก่คู่พิพาทได้เข้าใจตรงกัน ๔) ประนอมข้อพิพาทเพื่อให้คู่พิพาทตระหนักถึงประโยชน์ในการร่วมกันแก้ปัญหา ๕) ดำเนินการและควบคุมกระบวนการไถ่เกลียดตามพฤติกรรมแห่งคติตามที่เห็นเหมาะสม ๖) บทบาทของคนกลางต่างจากผู้พิพาทหรือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการ ๗) ช่วยในการทำสัญญาประนีประนอมเมื่อคู่พิพาทสามารถตกลงกันได้ ด้านปัญหาและอุปสรรคในการไถ่เกลียดพบว่า เป็นปัญหาที่เกิดจากทิฐิมานะที่มุ่งเอาชนะกันอย่างเดียว ปัญหาที่เกิดจากการยุ้งของครอบครัวที่ไม่ต้องการให้มีการประนีประนอม ตลอดจนถึงปัญหาจากบุคคลภายนอก เช่น หนี้ความ หรือญาติที่มีอิทธิพลต่อคู่ความ ปัญหาเหล่านี้เป็นอุปสรรคส่งผลให้การไถ่เกลียดไม่ประสบความสำเร็จ ด้านรูปแบบการไถ่เกลียดศีลข้อพิพาทของศาสดายาวชนและครอบครัวกลางพบว่า หลักการใช้สติ หลักอคติ ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาการและขัดอุปสรรคการไถ่เกลียด ส่งผลให้กระบวนการไถ่เกลียดประสบความสำเร็จได้

Dissertation Title : A Model of the Buddhist Integrated Mediation :
A Case Study of the Juvenile and Family Court

Researcher : Mrs.Thitima Bunprasert

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phra Rajapariyattimuni (Thiab Siriñāṇo), Asst. Prof. Dr.,
Pali IX, M.A. (Pali & Sanskrit), Ph.D. (Pali)

: Asst. Prof. Dr.Maechee Kritsana Raksachom,
Pali IX, B.A. (Abhidhamma Studies), B.A. (English),
B.A. (Thai Language), M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : October 20, 2018

Abstract

The doctoral dissertation, entitled “A Model of the Buddhist Integrated Mediation : A Case Study of the Juvenile and Family Court” has three objectives: 1) to study relevant concepts and theories in mediation of disputes in the juvenile and family court, 2) to study problems, obstacles and relevant Buddhaddhamma in the process of mediation of disputes in the juvenile and family court, and 3) to examine a model for mediation of disputes in the juvenile and family court. This research employed documentary research and personal interview.

The results show that the mediation of disputes is based on the idea that the court performed the following functions: 1) coordinate the negotiation between both parties in person to reconcile and end the dispute, 2) facilitate the mediation, 3) act as an liaison between the disputing parties, 4) conciliate the disputes to make both parties aware of the mutual benefit of solving the problem, 5) operate and oversee the mediation process based on the circumstances of the case as the court sees fit, 6) make sure that the role of the mediator different from that of the judge or the person appointed as an arbitrator, 7) assist in establishing a compromise agreement. For the problems and obstacles in mediation, it was found that the main problem had to with bigotry, sole desire to win, and insinuation from surrounding people not to enter mediation. The external factors include lawyers and influential relatives of the claimants. These obstacles lead to failures in mediation. For a model of mediation of disputes in the juvenile and family court, it was found that the

principles of Sati (mindfulness), Agati 4 (prejudices), Brahmavihara 4 (holy abidings), Sangahavatthu 4 (bases for social solidarity), Ariyasacca 4 (noble truths) could be used to overcome the stated obstacles and increase the chances of success for the mediation.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงด้วยดี เพราะอาศัยความเอื้ออาทรและความเมตตาธรรม จากคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งฝ่ายบรรพชิต และคฤหัสถ์ จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระราชปริยัติมุนี (เทียบ สิริธาโณ, ผศ. ดร., ป.ธ. ๙) ประธานที่ปรึกษา ผู้คอยแนะนำให้คำปรึกษาในการทำดุชฎินิพนธ์จนสำเร็จลงด้วยดี ขอกราบขอบพระคุณ ผศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้คอยแนะนำ ชี้แนะแนวทางในการทำดุชฎินิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่อำนวยความสะดวกด้านเอกสารต่าง ๆ ตลอดจนถึงเจ้าหน้าที่ห้องสมุดที่ให้ความสะดวกด้านข้อมูลต่าง ๆ ขอขอบคุณคุณวรพรต ลือเลิศ คุณสุทิน ยลทรัพย์ศิริ และเพื่อนนิสิตปริญญาเอกสาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ รุ่นที่ ๑๔ ทุกท่านที่คอยกระตุ้นและเป็นกำลังใจให้แกกันและกัน

ขอขอบคุณ พระมหาชนบ สหายปณฺโณ, ดาบตำรวจ ดร.ภาคิน สีสุธรรม ผู้คอยให้การช่วยเหลือทุกประการในการทำดุชฎินิพนธ์ จนสำเร็จสมความปรารถนา

ขอขอบคุณท่านผู้เป็นปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนา นักวิชาการ ผู้เรียบเรียงตำราทางวิชาการ ตลอดจนงานวิจัยที่ได้นำมาอ้างอิงในครั้งจนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลงด้วยดี

ความดีงามที่เกิดจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ขอน้อมบูชาต่อคุณพระรัตนตรัย คุณบิดามารดา และครอบครัว ตลอดจนถึงท่านผู้มีพระคุณทั้งหลาย

นางจิตติมา บุญประเสริฐ

๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง/ภาพ/แผนภูมิ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๔
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๕
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๖
บทที่ ๒ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องในการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง	๑๗
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีความขัดแย้งและการเจรจาไกล่เกลี่ย	๑๗
๒.๑.๑ ความหมายของความขัดแย้ง	๑๗
๒.๑.๒ ความสำคัญของความขัดแย้ง	๒๐
๒.๑.๓ ประเภทและพัฒนาการของความขัดแย้ง	๒๒
๒.๒ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง	๒๔
๒.๒.๑ การยอมรับในความหลากหลายและการพึ่งพาอาศัยกันและกัน	๒๔
๒.๒.๒ การเคารพและยึดมั่นในสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล	๒๕
๒.๒.๓ การมีส่วนร่วม	๒๖
๒.๒.๔ การเสริมสร้างความไว้วางใจ และความสัมพันธ์	๒๗
๒.๒.๕ ความยุติธรรม	๒๘
๒.๒.๖ วิธีการจัดการความขัดแย้ง	๒๙
๒.๓ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ย	๓๓
๒.๓.๑ ความเป็นมาของวิธีการไกล่เกลี่ยในประเทศไทย	๓๓

๒.๓.๒ ความหมายของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง (Mediation)	๓๖
๒.๓.๓ ทฤษฎีการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง	๓๙
๒.๓.๔ หลักการพื้นฐานของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง	๔๐
๒.๓.๕ รูปแบบการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ย	๔๕
๒.๓.๖ เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการเจรจาไกล่เกลี่ยกับวิธีการเจรจา ต่อรองในการจัดการข้อพิพาท	๔๖
๒.๒.๗ ความหมายของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและ ครอบครัวกลาง	๔๘
๒.๔ แนวคิด ทฤษฎี และการจัดการความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนา	๕๒
๒.๔.๑ ความหมายของความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนา	๕๒
๒.๔.๒ ความสำคัญของความขัดแย้ง	๕๕
๒.๔.๓ พัฒนาการความขัดแย้ง	๕๘
๒.๔.๔ รากเหง้าที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง	๕๙
๒.๔.๕ อุกุศลมูลและปัจจัยธรรมที่เป็นรากเหง้าของความขัดแย้ง	๖๒
๒.๕ ผลกระทบของความขัดแย้ง	๖๗
๒.๕.๑ ผลกระทบในเชิงบวก	๖๘
๒.๕.๒ ผลกระทบในเชิงลบ	๖๘
๒.๖ มนุษย์กับความขัดแย้ง : โลกทัศน์และชีวิทัศน์ในพระพุทธศาสนา	๖๙
๒.๖.๑ เพราะเหตุใด มนุษย์และสังคมจึงขัดแย้งกัน	๗๑
๒.๗ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ในการไกล่เกลี่ย	๘๕
๑. หลักพรหมวิหาร ๔	๘๕
๑.๑ ความสำคัญของพรหมวิหาร ๔	๘๖
๑.๒ องค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔	๘๗
๒. หลักสังคหวัตถุ ๔	๘๗
๒.๑ ความสำคัญของหลักสังคหวัตถุ	๘๘
๒.๒ องค์ประกอบของหลักสังคหวัตถุ ๔	๘๙
๓. หลักอริยสัจ ๔	๙๐
๓.๑ ความสำคัญของอริยสัจ ๔	๙๑
บทที่ ๓ ศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และหลักพุทธธรรมของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดี ข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง	๙๔
๓.๑ สภาพปัญหา อุปสรรค กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและ ครอบครัวกลาง	๙๔
๓.๒ พุทธวิธีที่ใช้พัฒนาในการเจรจาไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและ ครอบครัวกลาง	๙๖
๓.๒.๑ ศาสนากับการใช้กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย	๙๖

๓.๒.๒ หลักธรรมที่เป็นแนวคิดพื้นฐานในการจัดการความขัดแย้ง	๙๘
๓.๓ หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการไกล่เกลี่ย	๑๐๔
๓.๓.๑ ความขัดแย้งด้านพระวินัย	๑๐๔
๓.๓.๒ ความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ	๑๐๕
๓.๓.๓ ความขัดแย้งกรณีพระเจ้าพรหมทัตแห่งแคว้นกาสีและทิวากุมาร	๑๐๗
๓.๓.๔ ความขัดแย้งกรณีกรณีภิกษุชาวโกสัมพี	๑๐๙
๓.๓.๕ ความขัดแย้งกรณีนางกาลสิยิกษิณี	๑๑๐
๓.๔ หลักการไกล่เกลี่ยตามหลักพุทธธรรม	๑๑๘
๓.๕ สรุป	๑๒๒

บทที่ ๔ รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเชิงพุทธบูรณาการ	๑๒๔
๔.๑ ความเหมาะสมของการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทตามขั้นตอนของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง	๑๒๔
๔.๒ ความสำคัญการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท	๑๒๖
๔.๓ สาเหตุที่เกิดคดีข้อพิพาท	๑๒๗
๔.๔ หลักแนวคิดในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง	๑๒๙
๔.๕ วิธีการไกล่เกลี่ยให้ประสบความสำเร็จ	๑๓๑
๔.๖ วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ย	๑๓๒
๔.๗ การนำหลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ มาใช้ในการไกล่เกลี่ย	๑๓๗
๔.๘ วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท	๑๔๐
๔.๙ การปลูกฝังหลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ ในตัวผู้ไกล่เกลี่ย	๑๔๓
๔.๑๐ รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเชิงพุทธบูรณาการ	๑๔๕
๔.๑๑ สรุป	๑๕๒

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๕๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๕๔
๕.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎีความขัดแย้งและการเจรจาไกล่เกลี่ย	๑๕๔
๕.๑.๒ สภาพปัญหา อุปสรรค และหลักพุทธธรรมของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง	๑๕๖
๕.๑.๓ รูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเชิงพุทธบูรณาการ	๑๕๘
๕.๒ สรุป ข้อเสนอแนะ	๑๖๑

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๖๑
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะงานวิจัยครั้งต่อไป	๑๖๑

บรรณานุกรม	๑๖๒
ภาคผนวก	๑๖๘
ภาคผนวก ก หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๖๙
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์	๑๗๒
ภาคผนวก ค หนังสือขอสัมภาษณ์	๑๗๖
ภาคผนวก ง รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	๑๘๗
ภาคผนวก จ คำให้สัมภาษณ์	๑๘๙
ภาคผนวก ฉ ภาพการให้สัมภาษณ์	๒๑๔
ประวัติผู้วิจัย	๒๒๐

สารบัญตารางภาพ/แผนภูมิ

เรื่อง	หน้า
ตารางภาพที่ ๑.๑ กรอบและแนวคิดเชิงทฤษฎี	๑๕
แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงความไว้วางใจ ความสัมพันธ์ และการจัดการความขัดแย้ง	๒๘
แผนภูมิที่ ๒.๒ แสดงระดับของความขัดแย้ง	๕๙
ตารางที่ ๔.๑ รูปแบบการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง	๑๔๕
ตารางภาพที่ ๔.๒ รูปแบบการใกล้เคียงของของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางตามหลักพุทธ บูรณาการ	๑๔๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในดัชนีพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉลองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พุทธศักราช ๒๕๓๙ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมป็นณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริป็นณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สถาควรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.จู	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูฬนิทเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ม.มู.อ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มัชฌิมป็นณาสกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	-------------	------------	----------------------	-----------

อ.ท.อ. (ไทย) = อังคตตริภาย มโนรปุรณิ ทุกาทินิบาตอรรธธา (ภาษาไทย)
 ข.ธ.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย ธรรมบทธอรรธธา (ภาษาไทย)

อภิธรรมปิฎก

อ.ส. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคินี (ภาษาไทย)

๒. การระบุหมายเลขพระไตรปิฎก

การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ใช้ระบุคัมภีร์และระบุถึง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕. หมายถึง การอ้างอิงนั้นระบุถึงคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกที่ขนิยาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๔๐๒ หน้า ๓๓๕

อนึ่งในการระบุสัญลักษณ์และคำย่อนี้ ผู้วิจัยจะระบุเฉพาะคัมภีร์ที่มีการอ้างอิงในเล่มเท่านั้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปในทุก ๆ ด้านอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อคนในสังคมก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งปัญหาความขัดแย้งการใช้ความรุนแรงก็เป็นปัญหาหนึ่งที่นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรง ปัญหานี้ถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญระดับชาติเราจะพบว่าเหตุการณ์ความขัดแย้งที่มีความรุนแรงจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง การท่องเที่ยว ฯลฯ ปัญหานี้เป็นปัญหาหนึ่งที่มีความสำคัญและเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายพยายามร่วมกันแก้ไข เพื่อลดปัญหาเหล่านี้และส่งผลกระทบทางลบให้น้อยที่สุด ปัญหาความรุนแรงทุกวันนี้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการทางสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาความรุนแรงในเยาวชนที่เป็นทรัพยากรบุคคลที่ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพในอนาคต เพื่อก้าวเข้าไปรับผิดชอบสังคมในอนาคต ปัญหานี้เป็นอาชญากรรมร้ายแรงทำลายความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยส่วนร่วม ปัญหาความรุนแรงที่เห็นได้ชัดและกำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น คือ การก่อเหตุทะเลาะวิวาทของเยาวชน^๑

ในปัจจุบัน สถาบันครอบครัวได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากเดิม การพัฒนา ด้านเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้ระบบเศรษฐกิจ สังคมการเมือง วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนไป จากครอบครัวใหญ่เป็นครอบครัวขนาดเล็ก เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ ภายในครอบครัว ต้องเผชิญด้วยตนเอง ไม่มีผู้เข้ามาไกล่เกลี่ยปัญหา ขาดการควบคุมอารมณ์และทักษะในการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์^๒ ซึ่งสาเหตุของปัญหาที่เกิดจากครอบครัวประเมินจากสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ความไม่พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ และวุฒิภาวะของหญิงและชายที่จะสร้างครอบครัว หรือการไม่ได้เตรียมความพร้อมของครอบครัว ซึ่งมีผลต่อทัศนคติและค่านิยมที่ผิด ๆ ใน

^๑ จิรพัฒน์ พรหมสิทธิการ, “ปัจจัยที่มีผลต่อการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา: ศึกษากรณีเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

^๒ อภิญา เวชชัย, สภาวะการณ์ของเด็กเยาวชนและครอบครัวและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๓.

เรื่องบทบาทของสามีและภรรยา^๓ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวทำให้ไม่เข้าใจกัน ขาดทักษะในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และหากสะสมความขัดแย้งเป็นเวลานาน ความขัดแย้งนั้นอาจขยายเป็นความรุนแรงในครอบครัวในที่สุด ส่งผลให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวและการหย่าร้างตามมาได้

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมิใช่เป็นเรื่องใหม่ แต่เป็นเรื่องที่ได้เกิดขึ้นมาอย่างช้านาน เพียงแต่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในอดีตถูกกดทับโดยโครงสร้างจารีตทางสังคม ทั้งนี้ ปรากฏการณ์การกระทำความรุนแรงในครอบครัวสามารถเกิดขึ้นในทุกสังคม โดยมีปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหา เช่น การทำทารุณกรรมทางร่างกาย การล่วงเกินทางเพศ การทำร้ายด้วยวาจา หรือข่มเหงทางจิตใจ โดยส่วนใหญ่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายจะเป็นผู้หญิงและเด็ก^๔ ปัจจุบันพบว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีเกิดขึ้นอย่างมาก ซึ่งจะสามารถเห็นได้ตามสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางสื่อโทรทัศน์หรือหนังสือพิมพ์โดยจะพบว่า มีข่าวเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น และพบว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีแนวโน้มสูงขึ้นและซับซ้อนมากขึ้นที่สำคัญก็คือสิ่งที่ปรากฏเป็นข่าวนั้นมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในความเป็นจริงมีการกระทำความรุนแรงมากกว่าที่ปรากฏเป็นข่าวหลายเท่า เพียงแต่คนที่ถูกระทำไม่อยากจะเปิดเผยเพราะการเป็นข่าวอาจหมายถึงการต้องเปลี่ยนแปลงชีวิต รวมทั้งต้องหวาดระแวงและวิตกกังวลกับการถูกกล่าวหาและตอกย้ำจากสังคม^๕ และเป็นปัญหาของสังคมและประเทศชาติหากไม่ได้รับการแก้ไข

ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกสังคม ชนชั้น ฐานะและระดับการศึกษา โดยอาจมีรูปแบบและระดับที่ต่างกัน ซึ่งทำให้คนได้รับอันตรายหรือเสี่ยงต่ออันตรายทั้งทางร่างกาย จิตใจ พัฒนาการสังคม สิทธิเสรีภาพ รวมทั้งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าในที่ส่วนตัวหรือสาธารณะ^๖ ผู้ถูกระทำความรุนแรงนั้นเป็นบุคคลในครอบครัว ซึ่งหมายถึง คู่สมรส คู่สมรสเดิมผู้ที่ยู่กิน หรือเคยอยู่กินฉันสามีภรรยาโดยมิได้จดทะเบียนสมรส บุตร บุตรบุญธรรม สมาชิกในครอบครัว รวมทั้งบุคคลใด ๆ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยและอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็น เด็ก ผู้หญิง ผู้ชาย หรือผู้สูงอายุ โดยความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดจากการทำร้ายมีหลายกรณี เช่น สามีทำร้ายภรรยา บิดาหรือมารดาทำร้ายบุตร ผู้ที่แข็งแรงกว่าทำร้ายบุพการีที่มีความชราภาพ หรือญาติผู้ใหญ่ที่มีความอ่อนแอทางสรีระ รวมทั้งผู้ที่ต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจสังคมแต่ส่วนใหญ่พบว่า ผู้ถูกระทำจะเป็นเด็กและผู้หญิง เนื่องจากทัศนคติของคนในสังคม ซึ่งพบว่า มีความเหลื่อมล้ำในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

^๓ ภาสุรี เอี่ยมทิม, “ทัศนะของคู่สมรสในชุมชนเมืองต่อแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว”, *วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๘๐.

^๔ ปรีชา อุปโยคิน, “แนวการวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว”, *วารสารสุขุทัยธรรมาราช*, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๓๘): ๙๙-๑๐๗.

^๕ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, (n.d.) รายงานสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: จาก<http://www.violence.in.th/publicweb> [๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

^๖ สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ, *แนวทางปฏิบัติช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรงในเครือข่ายระดับจังหวัด*, (นนทบุรี: พระธรรมชนิธิ, ๒๕๔๙).

เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยฝ่ายชายมีอำนาจเหนือกว่าฝ่ายหญิง อันเนื่องมาจากบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายถูกหล่อหลอมทางสังคมอย่างแตกต่างกัน แต่สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งทำให้ความรุนแรงยังดำรงอยู่ คือ การที่สังคมยอมรับว่าความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะความรุนแรงของสามีต่อภรรยาถือเป็นเรื่องปกติภายในครอบครัว บุคคลภายนอกไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว

ปัญหา “ความรุนแรง” เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งต่อร่างกายและจิตใจของผู้ถูกระทำ และคนที่อยู่รอบข้าง ดังที่มีตัวอย่างให้พบเห็นตามหน้าหนังสือพิมพ์อยู่ทุกวัน เช่น กรณีพ่อทุบตีแม่ เด็กก็อาจจะถูกทุบตีไปด้วย เด็กที่ถูกทุบตี ทำร้าย หรือได้เห็นความรุนแรงเสมอ ๆ จะฝังใจเรื่องความรุนแรง เด็กจะเข้าใจผิดว่า ปัญหาแก้ไขได้ด้วยความรุนแรง ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว ปัญหาทุกปัญหาควรแก้ไขด้วยเหตุผล ด้วยการพูดจาทำความเข้าใจ นอกจากนี้การอยู่ในภาวะแวดล้อมที่มีความรุนแรงเด็กจะซึมซับเลียนแบบพฤติกรรมรุนแรงโดยไม่รู้ตัว เด็กจะกระทำความรุนแรงต่อเพื่อน และเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะกระทำความรุนแรงต่อครอบครัวตนเอง ต่อสัตว์เลี้ยงของตนเอง จะเห็นได้ว่า “ความรุนแรง” ถ่ายทอดจากพ่อ แม่ ลูก หลาน เหลน ต่อไป ถ้าเราปล่อยให้ความรุนแรงเกิดขึ้นไม่ว่าจะมากหรือน้อย ความรุนแรงก็อยู่ในสังคมตลอดไป จึงเป็นเหตุผลว่าเราต้องป้องกันมิให้ความรุนแรงแพร่ขยาย ถ่ายทอดเป็นวัฏจักรที่ไม่ดีไปเรื่อย ๆ

สถิติคดีของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง จากรายงานประจำปี พ.ศ.๒๕๕๗-๒๕๖๐ คดีที่เข้าสู่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางย้อนหลัง ๔ ปี คดีเกิดขึ้น ๑๗๕๔ คดี ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ มีคดีเกิดจำนวน ๕๙๒ จำหน่ายคดี ๒๕ คดี ผลการไกล่เกลี่ยสำเร็จ ๑๘๘ ไม่สำเร็จ ๑๑๘ ในปี พ.ศ.๒๕๕๘ มีคดีเกิดจำนวน ๖๒๒ จำหน่ายคดี ๑๒ คดี ผลการไกล่เกลี่ยสำเร็จ ๑๙๓ ไม่สำเร็จ ๑๗๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ มีคดีเกิดจำนวน ๕๔๐ จำหน่ายคดี ๓๑ คดี ผลการไกล่เกลี่ยสำเร็จ ๑๐๑ ไม่สำเร็จ ๒๑๓ ปี ๒๕๖๐ มีคดีเกิดจำนวน ๗๑๙ จำหน่ายคดี ๔๐ คดี ผลการไกล่เกลี่ยสำเร็จ ๒๑๐ ไม่สำเร็จ ๑๑๙^๗ ในศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง มีคดีความรุนแรงที่เกิดขึ้นระหว่างครอบครัวอยู่หลายคดี

ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง เห็นความสำคัญในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท ให้คู่ความต้องได้รับความเป็นธรรมและได้รับความคุ้มครองสวัสดิภาพตามสิทธิมนุษยชนตามมาตรฐานสากลแห่งสหประชาชาติ แต่การดำเนินงานในเรื่องของการไกล่เกลี่ยคดีของเยาวชนยังพบปัญหาในการดำเนินงานอยู่ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้ประนีประนอมเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอำนวยความสะดวกจากการประนีประนอมและควบคุมกระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นคนกลางช่วยเหลือคู่พิพาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนำเสนอหรือเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งการหาทางออกที่เหมาะสม การทำความเข้าใจและปรับมุมมองของคู่พิพาทเกี่ยวกับปัญหามีใช้ยึดติดกับมุมมองของตนฝ่ายเดียวแต่เป็นการปรับเพื่อมองปัญหาร่วมกันเพื่อให้คู่ความสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองบนพื้นฐานของข้อมูลที่เพียงพอ โดยผู้ประนีประนอมไม่มีอำนาจหน้าที่ใด ๆ ในการตัดสินหรือชี้ขาดข้อพิพาท ซึ่งในการไกล่เกลี่ยคดีต่าง ๆ ของผู้ประนีประนอมที่มีบทบาทสำคัญนั้นยังใช้เฉพาะหลักแนวคิดและทฤษฎี หรือแนวคิดแบบสมัยใหม่อยู่ จึงทำให้การไกล่เกลี่ยยังพบอุปสรรคปัญหาอยู่บ้าง ดังนั้นถ้า

^๗ รายงานผลการประนีประนอมคดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ประจำปี ๒๕๕๗ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐). (เอกสารอัดสำเนา)

หากศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมีเจ้าหน้าที่ผู้ประนีประนอมได้ใช้ทั้งศาสตร์สมัยใหม่และหลักพุทธธรรมของศาสนาเข้ามาช่วยกันในการปฏิบัติงานก็จะสามารถมีรูปแบบการไกล่เกลี่ยที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นได้ กล่าวคือเราจะได้ประโยชน์สูงสุดทั้งคู่กรณีและผู้ประนีประนอม ผู้วิจัยเห็นว่าศาสตร์สมัยใหม่เพียงด้านเดียวคงไม่สามารถจะให้การเจรจาไกล่เกลี่ยระหว่างคู่กรณีให้สมบูรณ์ได้จึงจำเป็นต้องมีการประยุกต์ใช้รูปแบบหลักธรรมต่าง ๆ หรือบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความเหมาะสมเข้ากับการปฏิบัติงานของผู้ประนีประนอมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นและมีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

คุณลักษณะของผู้ประนีประนอมตามแนวคิดนักสันติวิธี ล้วนเกิดจากประสบการณ์ที่แตกต่างกันบริบทของพื้นที่ บางท่านมีแนวคิดอย่างหนึ่งบางท่านก็มีแนวคิดอีกอย่างหนึ่ง จึงไม่ได้มีความสำคัญเกี่ยวเนื่อง เชื่อมโยง สัมพันธ์กันทั้งหมด เพราะว่าต่างคนต่างมีประสบการณ์ พบบริบทของปัญหาที่แตกต่างกันการพบเทคนิค หลักการคุณลักษณะของผู้ประนีประนอมจึงแตกต่างกันไปด้วยมีเพียงบางประการที่สอดคล้องตรงกันดังที่กล่าวไว้ในเบื้องต้นคือด้านอุดมการณ์ของผู้ประนีประนอมเพื่อช่วยเหลือสนับสนุนอำนวยความสะดวกให้คู่พิพาทสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกันด้วยด้วยความสมัครใจในการศึกษาคุณลักษณะของผู้ประนีประนอมในทางพระพุทธศาสนาแม้จะไม่มีหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยตรงก็ตามแต่ก็พบหลักธรรม “พุทฺธ ๘” ที่กล่าวถึงลักษณะของการปฏิบัติที่เหมาะสมมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้ประนีประนอมประกอบด้วย^๔

๑) เป็นผู้ฟังที่ดี ฟังอย่างตั้งใจ ฟังอย่างลึกซึ้ง และฟังอย่างมีปัญญาเมื่อฟังแล้วสามารถ แยกแยะข้อเท็จจริงได้ด้วยปัญญามีไตรตรองมีสัมมาทิฐิ เข้าใจปัญหาพร้อมทั้งรู้วิธีการที่จะสามารถ แก้ไขปัญหาหรือรู้ทางออกของปัญหาที่จะสามารถทำให้คู่พิพาทบรรลุข้อตกลงกัน เข้าใจกัน ประองตอง กัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๒) มีศิลปะในการพูด มีทักษะการใช้ถ้อยคำประกอบด้วยการใช้ถ้อยคำแห่งวาจาสุภาพ มีความอ่อนหวาน น่าฟัง เสียงที่พูดนั้นต้องมีความชัดเจน ลึกซึ้ง ก้องกังวาน ไพเราะ นุ่มนวล

๓) ใฝ่ศึกษาพัฒนาตนเอง มีพัฒนาด้านศีล มีความรู้ความเข้าใจว่าข้อปฏิบัติใดสามารถทำได้แยกแยะรู้ผิดชอบชั่วดีรู้ว่าสิ่งใดมีคุณสิ่งใดมีโทษและสามารถที่จะเลือกตัดสินใจอย่างถูกต้อง

๔) จดจำแม่นยำ มีความจดจำในสิ่งที่ดี รู้ทันกิเลสและค้นหาเป็นการจำได้เข้าใจรู้ปัญหา รู้ทางออกรู้วิธีทางที่จะช่วยให้คู่พิพาทเกิดการตกลงกันได้อย่างถูกต้องและถูกต้องธรรม

๕) ทำความเห็นได้ถูกต้อง การรู้จักปัญหาว่าปัญหาว่าคืออะไร รู้ว่าปัญหาเกิดจากอะไร รู้ว่าปัญหาแก้ไขแล้วมีผลอย่างไรและรู้ว่าแนวทางวิธีการแก้ไขปัญหานั้นสามารถใช่วิธีใดจึงจะมีความ ถูกต้องเหมาะสมที่สุด

๖) อธิบายชัดเจน ในฐานะผู้ประนีประนอมที่ดีต้องสามารถ ชี้แจงอธิบายเรื่องราว เพื่อ สร้างความเข้าใจได้โดยเป็นลำดับขั้นตอนไม่หลงประเด็นไม่ออกนอกประเด็นมีเหตุผลรับรองเมื่อข้อเท็จจริงใดต้องขยายความออกไป เช่น การให้เหตุผลด้านคุณธรรมจริยธรรม เรื่องราวที่กล่าวนั้น

^๔ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๔๗/๒๐๘.

ต้องอยู่ในกรอบของความจริงไม่กระทบใจตนและผู้อื่นชั้นนำข้อคิดที่เป็นประโยชน์อันเต็มไปด้วยความปรารถนาดีไม่หวังผลตอบแทน

๓) ฉลาดในสถานการณ์ มีไหวพริบสติปัญญาใช้สถานการณ์ให้เป็นประโยชน์ของผู้ประนีประนอมประกอบด้วยฉลาดในสถานการณ์มีไหวพริบสติปัญญาทำให้ตนเองได้รับความไว้วางใจจากคู่พิพาททำให้คู่พิพาทบรรลุข้อตกลงร่วมกันได้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๔) ประสานสัมพันธ์สามัคคี เป็นผู้มีความเสียสละ พุดจาไพเราะอ่อนหวาน อนุเคราะห์ สงเคราะห์สิ่งที่เป็นประโยชน์ มีใจเป็นกลาง เสมอภาค ปราศจากอคติ ไม่เข้าข้างฝ่าย หนึ่งฝ่ายใดมีความสงบสุขในขณะเวลาที่ทำหน้าที่ประนีประนอมคุณลักษณะของผู้ประนีประนอมในฐานะนักการทูต ซึ่งประกอบไปด้วยคุณลักษณะด้านคุณธรรมอันสำคัญประการดังที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้น นั้นถือว่าเป็นบุคคลผู้เหมาะสมเป็นผู้ประนีประนอมทำหน้าที่ประสานมนุษย์และสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขต่อไป^๙

คุณลักษณะของผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีซึ่งในพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๗ ข้อ ๓๔๗ หน้า ๒๐๘ มีขอบเขตที่ชัดเจนแล้วผู้วิจัยยังเห็นว่าลักษณะของผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีดังกล่าวถ้าจะให้ครอบคลุมขอบเขตของลักษณะผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีในสถานการณ์จริง ผู้วิจัยจึงเสนอว่าหลักธรรมที่ลึกซึ้งในพระพุทธศาสนามีอยู่จำนวนมาก เช่น พรหมวิหาร ๔, สังคหวัตถุ ๔, อริยสัจ ๔, อคติ ๔, หลักสติ เป็นต้น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการทำงานของผู้ประนีประนอมของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางน่าเป็นเรื่องที่เหมาะสม

ในส่วนของผู้ถูกไกล่เกลี่ย ผู้วิจัยเห็นว่าการนำหลักธรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาจะมีส่วนช่วยให้ไม่เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น เรื่องการหย่าร้างการกระทำความรุนแรงในครอบครัว การแย่งอำนาจการปกครองบุตรอีกด้วยปัญหาหนึ่งยังอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาในครอบครัว ตกลงกันไม่ได้ ต้องมาพึ่งกระบวนการของศาลสถิตยุติธรรม โดยให้ศาลเป็นผู้ตัดสินซึ่งเป็นสิ่งที่ที่สุดท้ายของตนเองก่อนที่จะขึ้นสู่กระบวนการพิจารณาของศาล ผู้พิพากษาส่งสำนวนให้ผู้ประนีประนอมเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ทั้งโจทก์และจำเลยต้องยินยอมที่จะไกล่เกลี่ยด้วยถ้าโจทก์และจำเลยตกลงกันได้ครอบครัวก็จะมีความสุขก่อให้เกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่ายไม่มีผู้ใดแพ้ ไม่มีผู้ใดชนะไม่เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาในครอบครัว ถือว่าคู่ความทั้งสองฝ่ายชนะทั้งคู่ ดังพระบรมราโชวาทของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ที่ว่า “ถ้าเราเอาแต่ชนะ มันก็ต้องมีแพ้ แต่ถ้าปรองดองกัน มีแต่ชนะไม่มีแพ้”^{๑๐}

เมื่อคู่ความทั้งสองฝ่ายพอใจในผลการยุติคดีในศาลเยาวชนและครอบครัวกลางแล้ว คดีก็จะยุติไปโดยปริยาย ดังนั้นถ้าการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทได้ใช้รูปแบบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการใช้ กับหลักวิทยาการสมัยใหม่ก็จะทำให้การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทคดีครอบครัวของศาลเยาวชนและ ครอบครัวกลางมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ต่อไปในอนาคต ด้วยความตระหนักถึง ความสำคัญของการไกล่เกลี่ยนี้ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษากระบวนการไกล่เกลี่ยคดี

^๙ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๔๗/๒๐๘.

^{๑๐} พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท – ไกล่เกลี่ย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https://groups.google.com/forum/#!topic/4ssss4/4Hlet9oMuEE\[๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑\]](https://groups.google.com/forum/#!topic/4ssss4/4Hlet9oMuEE[๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑]).

ครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางตามหลักการทางพระพุทธศาสนาว่าในพระพุทธศาสนานั้นมี เรื่องราวความขัดแย้งใดบ้างที่ปรากฏในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นอย่างไร พระพุทธศาสนาได้ใช้วิธีการใด หรือกระบวนการใดในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ มี หลักธรรมใดบ้างของพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมกระบวนการไกล่เกลี่ยของศาลเยาวชนและครอบครัว กลาง ซึ่งจะสามารถทำให้เข้าใจถึงรูปแบบและกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาได้ ชัดเจนยิ่งขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชน และครอบครัวกลาง

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และหลักพุทธธรรมของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดี ข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางใน เชิงพุทธบูรณาการ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทในวิทยาการ สมัยใหม่ของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ได้อย่างไร

๑.๓.๒ สภาพปัญหาอุปสรรคกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและ ครอบครัวกลางเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ หลักพุทธบูรณาการ ของรูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและ ครอบครัวกลางในเชิงพุทธบูรณาการควร เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยจะศึกษาถึงความเป็นมาและกระบวนการไกล่เกลี่ย แนวคิดและทฤษฎี การไกล่ เกลี่ยแนวพุทธ และศึกษาการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยใช้หลักพุทธบูรณาการ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยจะศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยจะศึกษาในพระไตรปิฎกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย พ.ศ. ๒๕๓๙ และคัมภีร์อรรถกถา ศึกษากระบวนการไกล่เกลี่ย คดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางในปัจจุบัน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

ผู้วิจัยได้จำแนกตามความรู้ ความเชี่ยวชาญพิเศษเกี่ยวกับการเจรจาไกล่เกลี่ยเฉพาะด้านไว้สองกรณี ดังนี้

ก. ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎกในทางพระพุทธศาสนาซึ่งปฏิบัติหน้าที่เป็นอาจารย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๕ ท่าน ดังนั้น จึงสามารถให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับพุทธวิธีบริหารจัดการข้อพิพาทในพระไตรปิฎก และการประยุกต์ใช้การเจรจาไกล่เกลี่ยในวิทยาการสมัยใหม่จัดการข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ดังกล่าวประกอบด้วย

๑. พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ^{๑๑} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. พระมหาสมบุญ ฐุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. ผศ. ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ผศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ข. ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้มีองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศาลเยาวชนและครอบครัวกลางหรือการเจรจาไกล่เกลี่ยในศาลจำนวน ๕ ท่าน

ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าวปฏิบัติหน้าที่อยู่ในแวดวงของนักกฎหมาย ดังนั้น จึงสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับศาลเยาวชนและครอบครัวกลางใช้ในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธบูรณาการข้อพิพาทในพระไตรปิฎก และการบริหารจัดการข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางได้เป็นอย่างดี ผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าวประกอบด้วย

๑. นายชาติชาย โฆสิตวัณนฤกษ์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๒. นายปราโมทย์ บุณนาค ผู้พิพากษาชำนาญการด้านไกล่เกลี่ยศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๓. นายประมวล นิลกลาง ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๔. นางฉันทิมา วิศิษฐ์โสภานิติกร์ชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๕. นายไชยงค์ เจริญเมือง ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

^{๑๑} ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่งอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษา ได้แก่ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ถนนกำแพงเพชร แขวง จตุจักร เขต จตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ รูปแบบการไกล่เกลี่ย หมายถึง รูปแบบที่นำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท ศาลของเยาวชนและครอบครัวกลาง

๑.๕.๒ การไกล่เกลี่ย หมายถึง กระบวนการยุติธรรม หรือระงับข้อพิพาทด้วยความตกลงยินยอมของคู่ความเอง โดยมีบุคคลที่สามมาเป็นคนกลางคอยช่วยเหลือแนะนำ เสนอแนะทางออกในการยุติหรือระงับข้อพิพาทให้คู่ความตกลงกันได้สำเร็จ

๑.๕.๓ ข้อพิพาท หมายถึง บุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไปที่เกี่ยวข้องกัน มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันต่อประเด็นหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยต่างฝ่ายต่างไม่เห็นด้วยกับความเห็นของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือยอมรับสภาพหรือสถานะอย่างใดอย่างหนึ่ง การเรียกร้องให้ฝ่ายที่มีความเห็นแตกต่างจากตนให้กระทำตามหรือยอมรับความเห็นของตนนั้นคือ “ข้อพิพาท” นั้นเอง

๑.๕.๔ หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หมายถึง หลักพรหมวิหาร ๔, หลักสังคหวัตถุ ๔, หลักอริยสัจ ๔, หลักอคติ ๔, หลักสติ, ทางพระพุทธศาสนาที่นำไปใช้ในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ที่ใช้ในงานวิจัยนี้เท่านั้น

๑.๕.๕ พุทธบูรณาการ หมายถึง หลักธรรมในพระพุทธศาสนาบูรณาการเข้ากับการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ตามหลักวิทยาการสมัยใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๑.๕.๖ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง หมายถึง ศาลชั้นต้นซึ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด หรือคดีอาญาที่ศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดาได้ออามาตามกฎหมายหรือคดีครอบครัว

๑.๕.๗ เยาวชน หมายถึง บุคคลอายุเกิน ๑๕ ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง ๑๘ ปี บริบูรณ์

๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก) หนังสือตำรา

ภัทรศักดิ์ วรรณแสง ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “คู่มือการระงับข้อพิพาททางเลือกสำหรับประชาชน” สรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นการระงับข้อพิพาททางเลือกวิธีการหนึ่งที่ศาลยุติธรรม ส่งเสริมสนับสนุน และมุ่งหวังให้เป็นทางเลือกอีกช่องทางหนึ่งแก่ประชาชนผู้มีอรรถคดีสำนักระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม ในฐานะหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนการนำระบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทมาใช้ในศาลยุติธรรมตระหนักดีว่า ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องของประชาชน

เกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจะส่งผลให้เกิดการนำวิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไปใช้มากขึ้น ทั้งในชั้นก่อนและหลังการฟ้องคดีอันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ประเทศชาติและประชาชน^{๑๒}

ภาณุ รังสีหัทธ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “รวมบทความการไกล่เกลี่ยและการประนอมข้อพิพาทและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง” สรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ย คือกระบวนการระงับข้อพิพาท ที่มีบุคคลที่สามมาช่วยเหลือให้คู่ความเจรจาต่อรองกันได้สำเร็จ หรือมองเห็นทางออกของปัญหา (ที่แต่เดิมเป็นทางตัน) เพื่อที่เขาจะได้พบกับทางออกของปัญหาที่เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย การไกล่เกลี่ยเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความสมัครใจของคู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ กล่าวคือคู่ความอาจยกเลิกการไกล่เกลี่ยเสียเมื่อไรก็ได้ ตัวผู้ไกล่เกลี่ยเองก็จะสามารถที่จะถอนตัวออกจากการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือสั่งยกเลิกการไกล่เกลี่ยเมื่อใดก็ได้เช่นกัน ดังนั้นเมื่อผู้ไกล่เกลี่ยเห็นว่าเรื่องที่พิพาทกันนั้นไม่เหมาะสมแก่การไกล่เกลี่ย หรือคู่ความมีจุดประสงค์อื่นที่แอบแฝงอยู่ในการขอให้มีการไกล่เกลี่ย หรือคู่ความต้องการอาศัยผู้ไกล่เกลี่ยเพื่อเอาเปรียบคู่ความฝ่ายตรงข้ามแล้ว ผู้ไกล่เกลี่ยก็ควรที่จะต้องตัดสินใจว่าเจตนาและทัศนคติของคู่ความในเรื่องที่พิพาทกันนั้นเหมาะสมแก่การไกล่เกลี่ยหรือไม่ หรืออีกนัยหนึ่งคู่ความทั้งสองฝ่ายสนใจที่จะเจรจากลงระงับข้อพิพาทกันอย่างจริงจังหรือไม่ เต็มใจที่จะเจรจากับคู่ความฝ่ายตรงข้ามหรือไม่ และไม่ต้องการให้การเจรจาล้มเหลวลงหรือไม่ หากสิ่งที่จำเป็นเบื้องต้นดังกล่าวนี้มีอยู่จริงการไกล่เกลี่ยก็ย่อมสามารถที่จะประสบผลสำเร็จได้^{๑๓}

วรวิทย์ ฤทธิพิศ ได้กล่าวไว้ใน “พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๓๔” พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. ๒๕๔๖ สรุปได้ว่า หมวด ๑๐ การพิจารณาคดีพิพาทคดีครอบครัว มาตรา ๑๐๘ การพิจารณาคดีพิพาทคดีครอบครัว นั้นไม่ว่าการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินไปแล้วเพียงใด ให้ศาลพยายามเปรียบเทียบให้คู่ความได้ตกลงกัน หรือประนีประนอมกันในข้อพิพาทโดยคำนึงถึงความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันในครอบครัวเพื่อการนี้ ให้ศาลคำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้เพื่อประกอบดุลพินิจด้วยคือ (๑) การสงวนและคุ้มครองสถานภาพของการสมรสในฐานะที่เป็นศูนย์รวมของชายและหญิงที่สมัครใจเข้ามาอยู่กินด้วยกันฉันสามีภรรยา หากไม่อาจรักษาสถานภาพของการสมรสได้ก็ให้การหย่าเป็นไปด้วยความเป็นธรรมและเสียหายน้อยที่สุด โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของบุตรเป็นสำคัญ (๒) การคุ้มครองและช่วยเหลือครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่ครอบครัวนั้น ต้องรับผิดชอบในการดูแลให้การศึกษาแก่บุตรที่เป็นผู้เยาว์ (๓) การคุ้มครองสิทธิของบุตรและส่งเสริมสวัสดิภาพของบุตร และ (๔) หามาตรการต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือสามีภรรยาให้ปรองดองกันและปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างกันเองและกับบุตร^{๑๔}

^{๑๒} ภทรศักดิ์ วรณแสง, คู่มือการระงับข้อพิพาททางเลือกสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: คัมปายอิจเมจจิง จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑, ๕, ๑๐, ๑๖.

^{๑๓} ภาณุ รังสีหัทธ, “การไกล่เกลี่ยและการประนอมข้อพิพาทและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง”, รวมบทความ, (สำนักกระงับข้อพิพาท: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

^{๑๔} วรวิทย์ ฤทธิพิศ, พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๓๔ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

ประสพสุข บุญเดช ได้กล่าวไว้ใน “กฎหมายครอบครัว” สรุปได้ว่า กฎหมายครอบครัวเป็นกฎหมายแพ่งที่บัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ครอบครัวแต่เดิมความสัมพันธ์ทางครอบครัวอยู่ในบังคับของกฎหมายในลักษณะผิวเผิน ซึ่งเป็นกฎหมายลักษณะหนึ่งของกฎหมายตราสามดวง ที่ใช้มาตั้งแต่ปี ๒๓๔๗ สามัญญะที่สมรสกันตามกฎหมายลักษณะผิวเผิน แม้ในปัจจุบันความสัมพันธ์ทางครอบครัวก็ยังคงเป็นไปตามกฎหมายเก่า เช่น แม้สามีจะมีภรรยา ๒ คน ภรรยาทั้งสองนี้ก็ถือว่าเป็นภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมายของสามี หรือสามีภรรยาหย่ากัน ต้องแบ่งสินสมรสเป็น ๓ ส่วน ชายได้ ๒ ส่วน หญิงได้ ๑ ส่วน เป็นต้น กฎหมายลักษณะผิวเผินถูกยกเลิกโดยการตราบทบัญญัติบรรพ ๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ออกมาใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๗๕ บทบัญญัติบรรพ ๕ ครอบครัวกำหนดหลักการว่าให้สามีภรรยาได้เพียงคนเดียว และสามีภรรยามีส่วนแบ่งในสินสมรสเท่ากัน แต่สามีเป็นหัวหน้าครอบครัวและเป็นผู้จัดการสินสมรสเพียงผู้เดียว อันเป็นการขัดต่อหลักการที่ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ดังนั้นในวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ จึงมีการตรากฎหมายยกเลิกบรรพ ๕ เดิมมาใช้บรรพ ๕ ใหม่ กำหนดให้สามีและภรรยามีสิทธิเท่าเทียมกันในการจัดการครอบครัว ไม่ว่าจะจัดการสินสมรสหรือการใช้อำนาจปกครองบุตร และยกเลิกสินเดิมโดยกำหนดให้ทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยามีเพียง ๒ ชนิด คือสินส่วนตัว และสินสมรส สามีหรือภรรยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอำนาจจัดการสินสมรสโดยลำพังเว้นแต่การจัดการที่สำคัญ เช่น การเอาที่ดินสินสมรสไปขาย สามีและภรรยาจึงจะต้องจัดการร่วมกัน เป็นต้น^{๑๕}

ปรัชญา อยู่ประเสริฐ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “เทคนิคจิตวิทยาและการสื่อสารสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางเลือก” สรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ยหรือการประนีประนอมข้อพิพาท (Conciliation or Mediation) คือการที่คู่พิพาทตกลงยินยอมให้บุคคลที่สามซึ่งเป็นคนกลางที่มีความเป็นอิสระและเป็นกลาง แต่ไม่มีอำนาจชี้ขาดข้อพิพาท ทำการช่วยเหลือในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ให้ทั้งสองฝ่ายยินยอมลดหย่อนผ่อนปรนให้แก่กัน จนกระทั่งสามารถตกลงกันได้โดยทำสัญญาประนีประนอมยอมความ เพื่อบรรเทาข้อพิพาทกันไป^{๑๖}

ข) งานวิจัย

ธีรภานต์ คงด้วง กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์และการสังเคราะห์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพระพุทธศาสนา” ว่า การสังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยเฉพาะในสังคมไทยนั้น เน้นหลักธรรมหมวดอคติ ๔ เพราะสังคมไทยขาดความสามัคคีถือฝักฝ่าย มีอคติ หวาดระแวงซึ่งกันและกัน หมวดพรหมวิหาร ๔ เพราะหลายฝ่ายขาดไมตรีจิต ไม่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน หมวดวจีสุจริต ๔ เพราะสังคมไทยใช้จิตทุจริตในการพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ เหลวไหลใส่โคลงกันมาก สังคมไทยส่วนใหญ่ขุนวายเพราะวจีสุจริต ๔ นี้จึงต้องแก้ด้วยวจีสุจริต หลักสาราณียธรรม ๖ เพื่อให้สังคมสามัคคีปรองดอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ชวน

^{๑๕} ประสพสุข บุญเดช, *กฎหมายครอบครัว*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: วิทยุชน, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๖} ปรัชญา อยู่ประเสริฐ, *เทคนิคจิตวิทยาและการสื่อสารสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางเลือก*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักกระบวนข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

ให้ระลึกนึกถึงกันแต่ในทางที่ดี และมรรคมืองค์ ๘ เพื่อให้ทุกฝ่ายมีสติพิจารณาเห็นตัวปัญหา ตามหลักอริยสัจ ๔ โดยมีมรรคมืองค์ ๘ เป็นวิธีการแก้ปัญหาทั้งปวง ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในสังคมไทยได้ดีที่สุด^{๑๗}

ปกรณ ศรีประหลาด กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท:กรณีศึกษามโหสถชาดก” ว่าข้อพิพาทที่ปรากฏในมโหสถอรรถกถาชาดก มี ๖ กรณี คือ เรื่องโค, เครื่องประดับทำเป็นปล้องๆ, กลุ่มด้าย, บุตร, คนตี้ยี่ชื่อโคพกาฬ, และรถ โดยเกิดขึ้นจากสาเหตุสำคัญ ๒ ประการ คือ ๑. สาเหตุภายในซึ่งมีคุณธรรมที่ชื่อว่า “ปปัญจกรรม” อันประกอบไปด้วย ตัณหา มานะ และทิฐิ รวมทั้งอกุศลธรรม (แสดงออกเป็นกุศลกรรม) ที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดข้อพิพาท ๒. ปัจจัยภายนอก มีข้อพิพาทที่ปรากฏเป็นรูปธรรม แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) ข้อพิพาทเกี่ยวกับชาติพันธุ์ ๒) ข้อพิพาทเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ๓) ข้อพิพาทเกี่ยวกับข้อมูลหรือข้อเท็จจริง ๔) ข้อพิพาทเกี่ยวกับผลประโยชน์วิธีการที่มโหสถบัณฑิตใช้ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สามารถแบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ ๑. การอธิบายปัญหาหรือข้อพิพาทโดย ๑) การกล่าวเปิดการเจรจาของคนกลาง ๒) การกล่าวของคู่เจรจา ๓) การแยกเจรจาและขั้นตอนที่ ๒. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดย ๑) การเจรจาร่วม ๒) การเขียนหรือหาข้อตกลง^{๑๘}

ชลกร เทียนส่องใจ, ทพ.ดร. ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษากรณีความขัดแย้งกันเองของภิกษุชาวโกสัมพี” ว่าวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วยกลยุทธ์หลากหลายยึดหยุ่นตามสถานการณ์ของความขัดแย้ง ในระยะแรกกลยุทธ์ในการโน้มน้าว แต่ไม่ประสบความสำเร็จและในระยะหลังทรงใช้กลยุทธ์ในการหลีกเลี่ยงกลยุทธ์ในการสนับสนุน และกลยุทธ์ในการมีส่วนร่วมในที่สุดความขัดแย้งทั้งหมดก็สามารถแก้ไขได้ด้วยการประชุมทำปฏิญญาร่วมกันที่เรียกว่า สังฆสามัคคี คุณลักษณะของพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางคือการทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยอย่างเป็นกลางโดยไม่เข้าข้างกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยึดประโยชน์ร่วม และการใช้กลยุทธ์หลากหลายยึดหยุ่นตามสถานการณ์ของความขัดแย้ง^{๑๙}

พันโท นิธิภัตต์ พันธุมาศ กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสาราณียธรรมในสังคมไทย” ว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม ๖ กับกรณีพิพาทใน

^{๑๗} ธีรกานต์ คงด้วง, “การวิเคราะห์และการสังเคราะห์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๘} ปกรณ ศรีประหลาด, ว่าที่เรือตรี, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษามโหสถชาดก”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๙} ชลกร เทียนส่องใจ, “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษากรณีความขัดแย้งกันเองของภิกษุชาวโกสัมพี”, *สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

สังคมไทย ควรดำเนินการดังนี้ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้ทำการเจรจาไกล่เกลี่ยต้องยึดมั่นตามหลัก สาราณียธรรม ๖ ประการ ได้แก่ เมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตาโมกกรรม สาธารณโภคี สีส สามัญญตา ทิฐีสามัญญตา ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำหรับเสริมสร้างให้คนในสังคมรู้จักสามัคคี การ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เน้นตรงที่การทำ พูด คิด ให้ประกอบด้วยจิตที่มีเมตตาธรรมต่อกัน คำนึงถึง ประโยชน์ของส่วนรวม ยึดมั่นในกฎ กติกา และปรับความคิดเห็นให้สอดคล้องกัน ปัญหาความขัดแย้ง หรือข้อพิพาทจะจบลงด้วยดี พอใจกันทุกฝ่าย^{๒๐}

วิชัย ช่างหัวหน้า และคณะ กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “การนำหลักความยุติธรรมเชิง สมานฉันท์ไปใช้ในการประนีประนอมข้อพิพาทในคดีอาญา : กรณีศึกษาของศาลอาญา” ว่ากระบวนการ ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีมุมมองว่า อาชญากรรมเป็นการกระทำต่อตัวบุคคลหรือสังคมมากกว่าเป็น การกระทำต่อรัฐ กล่าวคือ อาชญากรรมเป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างบุคคล (Interpersonal conflict) ดังนั้น ควรมีกระบวนการที่ทำให้ผู้เสียหายและผู้กระทำผิดได้มีโอกาสพูดคุยกัน ซึ่งถือเป็น วัตถุประสงค์สำคัญยิ่งของกระบวนการนี้ โดยผู้เสียหายจะมีฐานะที่จะได้รับการแสดงความรับผิดชอบ ของผู้กระทำความผิดในรูปแบบของการได้รับการขอโทษ หรือการชดเชย (Reparation) ไม่ว่าโดย ทางตรงหรือโดยทางอ้อม นอกจากนั้น ยังเป็นกระบวนการที่ทำให้ทุกฝ่ายได้ตระหนักถึงความ รับผิดชอบร่วมกันในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยผู้เสียหายจะมีสิทธิมีเสียง มีโอกาสแสดง ความรู้สึกต่อการกระทำที่เกิดขึ้น รวมทั้งอาจพัฒนาสู่การแสดง ความเมตตาให้อภัยแก่ผู้กระทำผิด อัน เป็นการนำพาสังคมสู่ดุลยภาพที่มีความเอื้ออาทรต่อกันในที่สุด ส่วนผู้กระทำผิดก็ได้มีโอกาสแสดง ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน รวมทั้งได้แสดงความสำนึกผิด อันเป็นการเยียวยาประสานรอย ร้าวทางอารมณ์ ความรู้สึกระหว่างสมาชิกของสังคมที่บาดหมางโกรธเคืองกันเข้าด้วยกันอีกครั้ง โดยมี ผู้แทนชุมชนเข้าร่วมเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย^{๒๑}

พระมหายุทธนา นรเชษฐ (ศิวัตรธรรม) กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการ แก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย” ว่า วิธีการแก้ไขความขัดแย้งตามหลักการในทาง พระพุทธศาสนา สามารถดำเนินการได้ตามวิธีการทางพระวินัย ๗ อาทิ สัมมุขวินัย อุพพาหิกวินี และ เยภยยสิกขา วิธีการแก้ไขตามวิธีการทางพระธรรม สามารถดำเนินการด้วยการปลูกฝังธรรม ๓ ประการ ไว้ในจิตใจของแต่ละคน ได้แก่ กุศลมูล ๓ ประการ คือความไม่โลภ ความไม่มีจิตคิดประทุษ ด้านและความไม่หลง มรรคมืองค์ ๘ ประการ อาทิการเห็นชอบ การเจรจาชอบ และความเพียรชอบ สาราณียธรรม ๖ ประการ อาทิ เมตตาทางกาย เมตตาทางวาจา เมตตาทางใจ การแบ่งปัน ผลประโยชน์ของตนเพื่อส่วนรวม หากผู้ที่กำลังขัดแย้งสามารถดำเนินการตามวิธีการทั้งสองประการนี้

^{๒๐} นิธิภัสสร พันธ์ธมฺมาศ, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสาราณียธรรมในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๑} วิชัย ช่างหัวหน้า และคณะ, “การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในการประนีประนอมข้อพิพาทใน คดีอาญา : กรณีศึกษาของศาลอาญา”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๕), หน้า (๑)-(๒).

ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม จะสามารถแก้ไขปัญหาคัดแย้งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรืองจะเกิดขึ้นแก่ประเทศชาติและประชาชนอย่างแน่นอน^{๒๒}

พระมหาพรหม ธรรมหาโส (นิธิบุญยากร) กล่าวในงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้างจังหวัดเชียงใหม่” ว่าสิ่งที่พึงตระหนักเกี่ยวกับการใช้ “มัชฌิมาวิธี” หรือ “สันติวิธี” ก็คือนักสันติวิธีควรที่จะประยุกต์ใช้ทางเลือก หรือวิธีการต่าง ๆ จัดการความขัดแย้งอย่างมีสติ มีความเป็นกลาง มีความเมตตาสงสาร มีความยุติธรรม และรู้เท่าทันความเป็นจริงที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนและครอบคลุมพร้อมทั้งมีทักษะ และความสามารถในการที่จะเลือกใช้ชุดของสันติวิธีหรือวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ เวลา โอกาส สถานที่ ชุมชน สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ชาติพันธุ์ และบุคคลที่นักสันติวิธีเข้าไปเกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง^{๒๓}

อนุเทพ อินทรชิต ได้วิจัยเรื่อง “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพาณิชย์ก่อนฟ้องคดีต่อศาล” ผลการวิจัยพบว่า ควรหาแนวทางแก้ไขให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ยอมรับที่จะ ใช้ในการระงับข้อพิพาททางพาณิชย์ก่อนนำคดีขึ้นสู่ ดังนี้ ๑. ควรสร้างระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพาณิชย์ที่มีประสิทธิภาพ ๒. ควรมีการออกกฎหมายมารองรับกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนนำข้อพิพาททางพาณิชย์ฟ้องต่อศาล ๓. การเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทการสิ้นสุด กระบวนการการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรมีกฎหมายรองรับ ๔. ควรมีการส่งเสริมหรือพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพาณิชย์^{๒๔}

ศูนย์ความรู้การระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักงานศาลยุติธรรม ได้กล่าวไว้ในหนังสือการจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ว่าประโยชน์ของการไกล่เกลี่ยต่อการเจรจาต่อรองระหว่างคู่ความ หลายประการ อาทิ เป็นการช่วยเปิดทางแห่งการสื่อสารระหว่างคู่ความซึ่งหากไม่มีคนกลางเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแล้ว ก็อาจเป็นการยากที่จะสามารถเจรจาติดต่อกันได้ ในกรณีที่มีคู่ความจำนวนมาก การไกล่เกลี่ยจะช่วยประสานให้คนเหล่านี้เข้ามาเจรจาพร้อมเพรียงกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะสามารถช่วยให้คู่ความเข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของตนเองและฝ่ายตรงข้ามได้ช่วยให้คู่ความเข้าใจถึงสิทธิของคู่ความที่มีอยู่เหนือฝ่ายตรงข้าม ช่วยก่อให้เกิดข้อสรุปที่สร้างสรรค์ ช่วยค้นหาข้อตกลงอันเป็นที่ยอมรับของคู่ความทุกฝ่าย ช่วยให้คู่ความใกล้ชิดกันมากขึ้นกว่าเดิม แม้จะตกลงกันไม่สำเร็จ แต่ก็ช่วยลดความตึงเครียด ทำให้เรื่อง

^{๒๒} พระมหาพุทธนา นรเชฏฐ (ศิริวรรณ), “พระพุทธศาสนากับการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๓} พระมหาพรหม ธรรมหาโส (นิธิบุญยากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๐๘.

^{๒๔} อนุเทพ อินทรชิต, “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพาณิชย์ก่อนฟ้องคดีต่อศาล”, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (คณะนิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

เล็กน้อยไม่กลายเป็นเรื่องใหญ่ และอาจจะทำให้สามารถตกลงกันได้ภายหลัง ทั้งยังจะก่อให้เกิดความสงบสุขขึ้นในสังคมในที่สุด ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ไกล่เกลี่ยมีความภาคภูมิใจ^{๒๕}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสังเกตและสรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีความสำคัญในด้านช่วยลดความขัดแย้งในสังคม และผู้วิจัยสังเกตว่าการไกล่เกลี่ยทำให้ข้อพิพาทหรือความขัดแย้งสงบลงได้ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ หลักสาราณียธรรม มรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น การใช้สันติวิธีจัดการกับความขัดแย้งอย่างมีสติ มีความเป็นกลาง มีความยุติธรรม ดังในกรณีพระภิกษุชาวโกสัมพี เมื่อได้รับการไกล่เกลี่ยโดยพระพุทธานุญาตโดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ในที่สุดความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาทนั้นได้สงบระงับลงได้ นั้นแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ของการไกล่เกลี่ย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากระบวนการไกล่เกลี่ยในทางพระพุทธศาสนาว่า มีกระบวนการใดมีลักษณะอย่างไรบ้าง หลักธรรมที่ส่งเสริมกระบวนการไกล่เกลี่ยใดบ้างที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อจะได้มีความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น ทำให้การไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จ โดยทุกฝ่ายมีความพึงพอใจผู้ไกล่เกลี่ยต่างก็มีความภาคภูมิใจ

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง และศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) มีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษา ค้นคว้า วิจัย และเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๑.๗.๒ ศึกษา ค้นคว้า วิจัย และเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ และหนังสือเทคนิคจิตวิทยาและการสื่อสารสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทรวมบทความการไกล่เกลี่ยและการประนีประนอมข้อพิพาทและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายหลักกฎหมายครอบครัว คู่มือการระงับข้อพิพาททางเลือกสำหรับประชาชน พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๓๔ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

๑.๗.๓ ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาและด้านการไกล่เกลี่ย เพื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เข้าสู่กระบวนการวิจัยดังนี้ ๑) นำข้อมูลมาสังเคราะห์เชื่อมโยงกับข้อมูลภาคเอกสารเพื่อสร้างรูปแบบการไกล่เกลี่ย ๒) สร้างรูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ๓) อภิปรายผล และออกแบบรูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทที่เหมาะสม

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

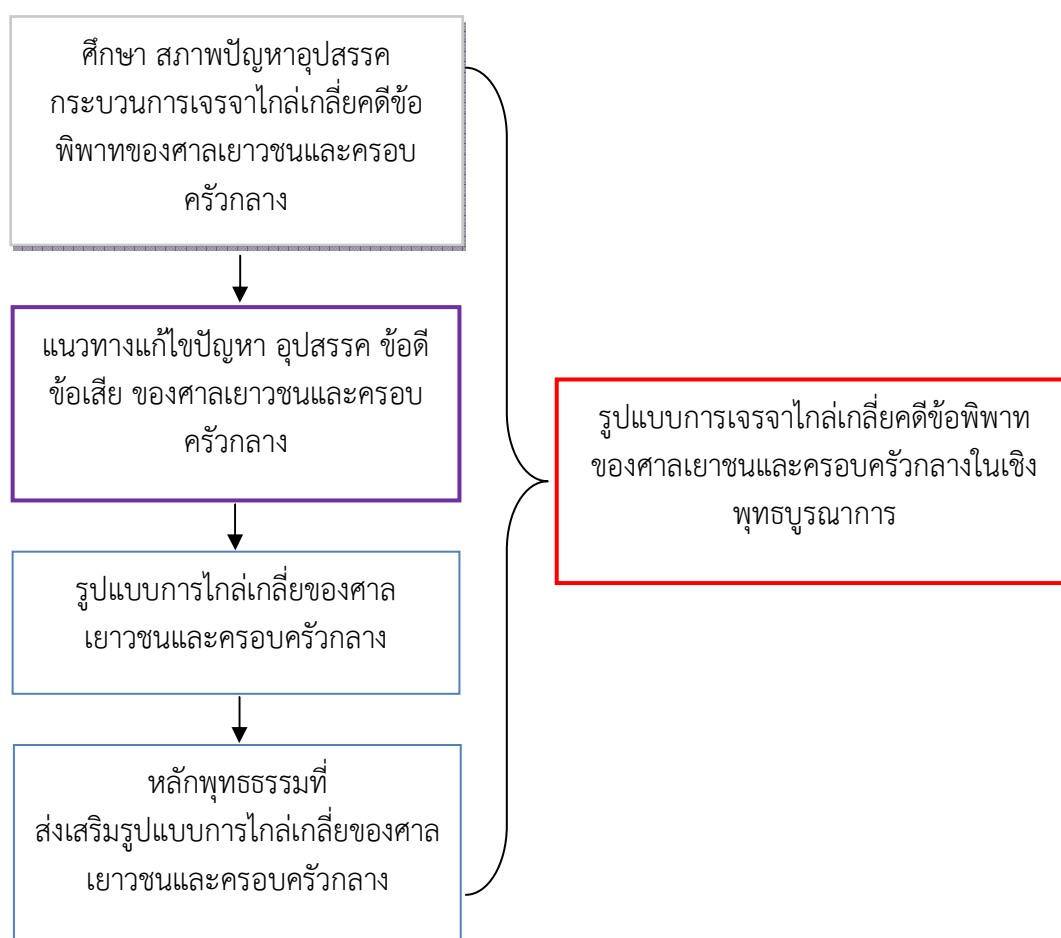
^{๒๕} ศูนย์ความรู้การระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักงานศาลยุติธรรม, การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๕๙ - ๖๐.

๑.๗.๕ นำเสนอผลการวิจัย

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้ การศึกษาแนวคิดทฤษฎีตะวันตก และ ทฤษฎีตะวันออกที่ปรากฏในพุทธศาสนา พร้อมวิธีดำเนินการเจาะจำใกล้เคียง ศึกษาค้นคว้าจาก พระไตรปิฎก ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสร้างรูปแบบการเจาะจำใกล้เคียง โดยแสดงแผนผังดังนี้

ตารางภาพที่ ๑ กรอบและแนวคิดเชิงทฤษฎี

๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๙.๑ ทราบถึงแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทในวิทยาการสมัยใหม่ของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๑.๙.๒ ได้แนวทางการแก้ปัญหา อุปสรรค การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๑.๙.๓ ได้แนวทางการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเชิงพุทธบูรณาการ

บทที่ ๒

ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องในการไกล่เกลี่ยคดีข้อ

พิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษา “แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยได้ดำเนินการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท โดยผู้วิจัยจะได้ศึกษาจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. แนวคิด ทฤษฎีความขัดแย้งและการเจรจาไกล่เกลี่ย
๒. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง
๓. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ย
๔. แนวคิดทฤษฎี และการจัดการความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนา
๕. ผลกระทบของความขัดแย้ง
๖. มนุษย์กับความขัดแย้ง : โลกทัศน์และชีวทัศน์ในพระพุทธศาสนา
๗. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ในการไกล่เกลี่ย

ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีความขัดแย้งและการเจรจาไกล่เกลี่ย

๒.๑.๑ ความหมายของความขัดแย้ง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้คำนิยามไว้ว่าคำว่า “ขัดแย้ง” ประกอบด้วยคำ สองคำกล่าวคือ “ขัด” ซึ่งหมายถึง การไม่ทำตามฝฝิ่น ชื่นไว้^๑ และ “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้^๒ ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า “ขัดแย้ง” นั้น หมายถึง การที่บุคคลทั้งสองฝ่ายไม่ลงรอยกัน^๓ จึงพยายามที่จะต้านทานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ตนเองมีความคิดหรือการกระทำที่ไม่สอดคล้องหรือไม่สมนัยกับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลอื่นในครอบครัวหรือสังคม

“ความขัดแย้ง” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Conflict” ซึ่งมาจากภาษาละตินว่า “Confligere” แปลว่าการต่อสู้ หมายถึง การทำสงครามการไม่สอดคล้อง หรือเข้ากันไม่ได้^๔

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๖), หน้า ๗๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑๗,

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๖.

^๔ Webster, New Dictionary of the American Language, (The World Publishing Company, 1967), p. 308.

กัลตุง (Johan Galtung) พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคล หมายถึงว่าการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีทัศนคติที่เป็นอริต่อกัน เช่น ที่เกิดขึ้นเมื่อคน ๆ หนึ่งเห็นว่าคนอีกคนหนึ่งกำลังขัดขวางเขาในอันที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่เขาต้องการซึ่งชี้ให้เห็นว่าทัศนคติดังกล่าวเป็นอาการอย่างหนึ่งของความขัดแย้ง และอาจจะนำมาซึ่งพฤติกรรมในรูปแบบที่ทำร้าย ทำร้ายหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อคู่อริ หรือแม้แต่ตนเอง^๕

โคเซอร์ (Coser) ให้นิยามความขัดแย้งว่า เป็นการแข่งขันในเรื่องค่านิยม (Values)^๖ เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพอำนาจและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดโดยมุ่งหมายเอาชนะคู่กรณีซึ่งการปะทะกันของคู่กรณีนั้น มีตั้งแต่คนหรือมากกว่าที่มีเป้าหมาย ค่านิยม และอุดมการณ์ที่เข้ากันไม่ได้

เจมส์ โค (James Kho) และคณะเห็นว่า^๗ ความขัดแย้ง หมายถึงการต่อสู้กันหรือการแข่งขันกันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมองหรือนิยามค่านิยมแนวทางความชอบอำนาจสถานภาพทรัพยากรซึ่งความขัดแย้งในลักษณะนี้อาจจะเกิดขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือขัดแย้งกับบุคคลอื่นหรือระหว่างคนใดคนหนึ่งกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือหลาย ๆ กลุ่มของบุคคล หรือนิติบุคคล หรือระหว่างกลุ่มบุคคลหลายคนที่อยู่ในกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มหนึ่ง หรือกับอีกหลาย ๆ กลุ่มของบุคคล

สเตลลา (Stella) ให้ความหมายของความขัดแย้ง (Conflict)^๘ หมายถึง ความไม่ลงรอยกัน หรือสถานะที่ไม่เห็นพ้องต้องกัน หรือความเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลตั้งแต่กลุ่มขึ้นไปโดยมีสาเหตุมาจากวัตถุประสงค์ที่ไม่สามารถเข้ากันได้ ความไม่ลงรอยกันทางด้านความต้องการ ความปรารถนา ค่านิยม ความเชื่อและ/หรือ ทัศนคติสำหรับนักวิชาการไทยได้ให้ความหมายของความขัดแย้งในหลายแง่มุม ดังนี้

ศ. อรุณ รัชธรรม กล่าวว่า ความขัดแย้ง คือความไม่เห็นพ้องต้องกันระหว่างสมาชิกกลุ่มขององค์กรซึ่งเกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับว่า พวกเขาต้องมีส่วนร่วมในทรัพยากรที่จำกัดหรือมีความแตกต่างในด้านสถานภาพเป้าหมาย ค่านิยม การรับรู้ ทัศนคติ และความเห็นซึ่งต่างกันเท่านั้นได้กล่าวถึงความขัดแย้งในด้านปฏิริยาสัมพันธ์ซึ่งจะเป็นการมองความขัดแย้งในแง่ดีและสร้างสรรค์ กล่าวคือ ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็นควรกระตุ้นให้เกิด เพราะกฎองค์กรใดที่ปราศจากความขัดแย้งองค์กรนั้นย่อมหยุดอยู่กับที่ไม่เกิดความก้าวหน้า การบริหารความความขัดแย้ง คือการยอมรับว่ามี

^๕ Johan Galtung, *Peace : Research, Education, Action: Essays in Peace Research*.1, (Copenhagen: Christian Ejlert, 1975), p. 81.

^๖ โคเซอร์ (Coser) อ้างใน เสาวลักษณ์ สุดสาท, *การพัฒนาและความขัดแย้ง*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๙.

^๗ เจมส์ โค และคณะ, *คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถ กระบวนการจัดการข้อพิพาท*, แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^๘ Stella Ting-Toomey, "Toward a Theory of Conflict and Culture", *Communication, Culture and Organization Process*, (Thousand Oaks, CA: Sage, 1985), p.72.

ความขัดแย้ง และกระตุ้นเพื่อการแก้ไข และถือว่าการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเป็นหน้าที่ที่สำคัญของการบริหารองค์กร^๙

รศ. ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ให้ความหมายของความความขัดแย้งบนฐานแนวคิดสังคมวิทยาว่า ความขัดแย้งดำรงอยู่ทั่วไปเป็นเรื่องธรรมดา และฝังรากลึกอยู่ในสังคม ความขัดแย้งเกิดขึ้นตั้งแต่มีมนุษย์คนในโลกนี้แล้ว การดำรงอยู่ของมนุษย์อีกคนหนึ่งหมายถึงโอกาสที่มนุษย์คนแรกจะเข้าไปสวามิภักดิ์และ/หรือครอบครองทรัพย์สินหรือดำรงตนอยู่ในที่ของอีกคนนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากยิ่ง อย่างไรก็ตามท่านมองความขัดแย้งในแง่บวกว่าบ่อยครั้งที่ความขัดแย้งมักเป็นพลังทะยานแห่งชีวิตของมนุษย์เพราะมักโน้มน้าวให้เกิดความคิดสร้างสรรค์อันยังประโยชน์แก่สังคมมนุษย์^{๑๐}

ศ. นพ. วันชัย วัฒนศัพท์ ได้อธิบายถึงคำว่า “ความขัดแย้ง” (Conflict) และ “ข้อพิพาท” (Dispute) เป็นคำที่ใช้สลับไปมากันได้แต่ในบางกรณีจะมีความหมายเฉพาะไปว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องของความเห็นหรือความเชื่อที่ต่างกัน แต่คู่กรณียังสามารถทำงานร่วมกันได้ คู่สมรสก็อยู่ด้วยกันได้ปกติสุขแต่เมื่อขยายกลายเป็นข้อพิพาทจะกลายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องมุ่งหมายที่จะเอาชนะให้ได้เพื่อเป้าหมายสูงสุดของตนเอง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจจะต้องไป อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางสถาบันใช้ในความหมายสลับกันคือกรณีพิพาทจะรุนแรงน้อยกว่าความขัดแย้งก็มี^{๑๑}

จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งเป็นความรู้สึกรหรือปฏิกิริยาของบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นค่านิยมและเป้าหมายไม่เป็นไปในทางเดียวกันรวมไปถึงความขัดแย้งที่เป็นรูปแบบของการต่อสู้เพื่อทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดหรือการที่ฝ่ายหนึ่งรุกล้ำหรือขัดขวางการกระทำอีกฝ่ายเพื่อให้ เป้าหมายของตนบรรลุผลซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวอาจจะสะท้อนออกมาในรูปของความไม่รุนแรงหรือรุนแรงก็ได้

จากความหมายของความขัดแย้งดังที่ได้นำเสนอแล้วในเบื้องต้นนั้น สามารถสรุปออกเป็น ๒ ความหมายหลัก กล่าวคือ ความหมายในเชิงบวก และความหมายในเชิงลบ ซึ่งการให้นิยามของความขัดแย้ง โดยส่วนใหญ่จะมีแนวโน้มเป็นไปในเชิงลบ ซึ่งหมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดผลเสียและบรรยากาศที่ไม่ดีต่อตัวเอง องค์กร และสังคม อันเป็นการสะท้อนรูปลักษณะของความขัดแย้งออกมาในมิติของความรุนแรงไม่ว่าจะเป็นการด่ากัน การทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย และทำสงครามประหัตประหารซึ่งกันและกัน แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีนักวิชาการบางท่านได้ให้ความหมายในเชิงบวกซึ่งหมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดในเชิงสร้างสรรค์ และก่อให้เกิดผลดีต่อตัวเอง องค์กร และสังคม ทั้งในแง่ของทัศนคติ และพฤติกรรมในบางคราวเมื่อเกิดความขัดแย้งแล้วก็สามารถที่จะหาทางออกในเชิงสมานฉันท์

^๙ อรุณ รักธรรม, ความขัดแย้งในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาเฉพาะระดับเขต, (สำนักวิจัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๘). (เอกสารอัดสำเนา)

^{๑๐} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, สันติวิธีทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

^{๑๑} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

๒.๑.๒ ความสำคัญของความขัดแย้ง

เมื่อกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีความขัดแย้ง ผู้วิจัยเห็นว่า มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาคุณลักษณะความสำคัญของความขัดแย้ง ซึ่งถ้าเราได้ทำความเข้าใจอย่างถูกต้องก็จะเป็นพื้นฐานความรู้ที่สำคัญในการที่จะบูรณาการเข้ากับความรู้ด้านอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ในการจัดการความขัดแย้งโดยเฉพาะในแง่ของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ทำให้พบประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับคุณลักษณะความสำคัญของความขัดแย้ง ในทัศนะปัจจุบันในหลายแง่มุมดังต่อไปนี้

๑) ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และสังคม

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งและสงครามนั้นเป็นเรื่องปกติของมนุษย์ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่ปัญหาก็คือขัดแย้งกันอย่างไรจึงก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด^{๑๒}

สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสิ่งทั้งหลายมีความแตกต่างกันซึ่งความแตกต่างดังกล่าวจะทำให้เกิดความขัดแย้งกันแต่อย่างไรก็ตามในอีกแง่มุมหนึ่งความแตกต่างนั้นจะก่อให้เกิดความหลากหลายและมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นถ้าเราแปรผลของความแตกต่างนั้นให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทำให้เกิดแก่งคิดและมุมมองใหม่ ๆ นอกจากนี้ท่านยังชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นของความขัดแย้งว่าความขัดแย้งนั้นควรจะถูกอุปชี้นมาจากเจตนาที่ดี มีจุดมุ่งหมายเพื่อความดีงามและความก้าวหน้า และความร่มเย็นของสังคม แนวคิดเช่นนี้หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือความขัดแย้งในเชิงบวกนั่นเอง

รศ. ดร.สมภาร พรมทา ให้มุมมองในมิติปรัชญาเกี่ยวกับความขัดแย้งไว้ว่า ไม่ว่าเราจะมีทฤษฎีว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์ที่พยายามขจัดความขัดแย้งทางทฤษฎีออกไปได้อย่างไรก็ตาม แต่ในทางสามัญสำนึก มนุษย์ดูเหมือนจะรู้สึกตัวมาตลอดเวลาว่าความขัดแย้งในชีวิตในตัวตนในความเป็นคนของเขามีได้หายไปไหน ตรงกันข้ามความขัดแย้งนั้นยังคงดำรงอยู่เงียบ ๆ อย่างมีพลังภายในความเป็นคนของเราทุกคน และดูเหมือนมันจะดำรงอยู่ต่อไปอีกนานเท่านานหรือไม่ก็อาจจะชั่วนิรันดร์ มันอาจจะฝังแน่นจนกลายเป็นธรรมชาติของเรา เป็นเนื้อหนังเป็นตัวตนที่หลอมละลายกลายเป็นหนึ่งเดียวที่ไม่อาจแยกออกจากความเป็นเราแล้วก็ได้ จะเห็นได้ว่าแนวคิดทฤษฎีที่มีทัศนะของความขัดแย้งว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคมนั้นจะทำให้เราเข้าใจความขัดแย้งว่าเป็นเรื่องธรรมดาและฝังรากลึกในสังคม ซึ่งมนุษย์ทุกคนไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงข้อเท็จจริงนี้ได้ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นอาจไม่ได้เป็นการต่อสู้ ไม่มีผู้แพ้ผู้ชนะ และไม่จำเป็นต้องเป็นศัตรูกันความขัดแย้งเป็นเพียงแค่ความคิดเห็นที่ต่างกันเท่านั้น ซึ่งถ้าเราทุกคนมีความเข้าใจเช่นนี้ก็อาจจะทำให้เรานั้นมีจิตใจที่พร้อมจะหันหน้าเข้าหากันเพื่อแก้ไขจัดการความขัดแย้งได้ง่ายขึ้น^{๑๓}

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **สลายความขัดแย้ง**, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๖), หน้า ๓-๔.

^{๑๓} สมภาร พรมทา, **พุทธปรัชญา มนุษย์สังคมและจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๑.

รศ. ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มีความเห็นต่อความขัดแย้งว่าประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติไม่เคยว่างเว้นจากความขัดแย้งไม่ว่าจะในระดับบุคคล มนุษย์มิได้ถือกำเนิดมาเหมือนกันแต่เป็นความแตกต่างอันเป็นผลมาแต่พันธุกรรมหรือสภาพแวดล้อมทางสังคม^{๑๔}

ศ. นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ได้สรุปว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นทุกเมื่อเชื่อกันในตัวเราเองคนเดียวในครอบครัวในชุมชน ในองค์กรในประเทศของเราหรือระหว่างประเทศความขัดแย้งไม่ใช่เรื่องเลวร้ายหากความขัดแย้งนั้นสามารถคลี่คลายตัวเองและเปลี่ยนไปทางสร้างสรรค์นำไปสู่ข้อยุติได้หรือหาทางออกได้^{๑๕}

เบอร์นาร์ต เมเยอร์ (Bernard Mayer) ได้ให้ทัศนคติเกี่ยวกับความขัดแย้งว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เป็นสิ่งจำเป็น และเป็นเรื่องปกติ และปัญหาที่ไม่ใช่เรื่องของการมีความขัดแย้งแต่เป็นเรื่องของวิธีการที่เราจะจัดการกับความขัดแย้งแต่ทว่าเราเองกลับไม่เต็มใจที่จะยอมรับว่าเรายู่ท่ามกลางความขัดแย้ง^{๑๖}

๒) ความขัดแย้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

พรนพ พุกกะพันธุ์ ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความขัดแย้งที่เป็นแบบปัจจุบันว่าความขัดแย้งอาจเป็นการดีถ้าองค์กรนั้นมีความขัดแย้งในระดับที่มีความเหมาะสมความขัดแย้งจะส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติงานโดยจะช่วยให้กระตุ้นและจูงใจให้คนพยายามแก้ไขปัญหาลงมือปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๗}

จะเห็นได้ว่า แนวคิดทฤษฎีที่ว่าความขัดแย้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นการเปลี่ยนมุมมองความขัดแย้งให้เป็นไปในเชิงบวกจากแนวคิดดั้งเดิมที่เป็นไปในเชิงลบว่าความขัดแย้งควรถูกกำจัดให้หมดไปจากองค์กร ความขัดแย้งจะทำให้องค์กรเกิดความแตกแยก และเป็นตัวการทำให้งานไม่มีประสิทธิภาพความขัดแย้งเป็นของเลวเพราะนำไปสู่ความเครียดความเป็นศัตรูกันของบุคคลหรืออาจกล่าวได้ว่าแนวคิดใหม่นี้เป็นการเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาสดังที่

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ท่านได้กล่าวไว้เช่นกันว่า จะวางวิธีปฏิบัติอย่างไรหรือทำอย่างไรให้การขัดแย้งให้กลายเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเสริมเติมความรู้และทำให้เกิดความสร้างสรรค์^{๑๘} ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “ที่ใดไม่มีปัญหาที่นั่นไม่มีความก้าวหน้า” อันเป็นการสร้างโอกาสเพื่อพัฒนาความขัดแย้งไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกมากยิ่งขึ้น

^{๑๔} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *สันติวิธีทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม*, หน้า ๓๖.

^{๑๕} วันชัย วัฒนศัพท์, *ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา*, หน้า ๑๐.

^{๑๖} Sy Ladau, Barbara Landau and Daryl Landau, *From Conflict to Creativity*, แปลและเรียบเรียงโดย นรินทร์ องค์กรินทร์ และ ธนิการต์ มาฆะศิริรานนท์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

^{๑๗} พรนพ พุกกะพันธุ์, *การบริหารความขัดแย้ง*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพ็ชร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๑ -๑๖๙.

^{๑๘} พระพรหมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *สลายความขัดแย้ง*, หน้า ๔.

๓) ความขัดแย้งทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์

พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส ให้ความเห็นว่า การมองความขัดแย้งในเชิงปฏิสัมพันธ์นี้น่าจะเกิดจากการ ไหลเวียนของกระแสความคิด และการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมที่ เกิดความขัดแย้งกันแต่เมื่อใดที่บุคคลเหล่านั้นได้สร้างเวทีขึ้นมาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ย่อมทำให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างกันมากยิ่งขึ้นแต่ตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะไหลเวียนเป็นไปในเชิงบวกก็คืออำนาจผลประโยชน์ ความต้องการ เป็นต้น อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้เกิดภาวะไม่สมนัย ย่อมเป็นการยากที่จะทำให้สังคมเป็นสังคมแห่งปฏิสัมพันธ์^{๑๙}

จอร์จ ซิมเมล (Georg Simmel) ได้นำเสนอว่า ความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในกลุ่มเพราะสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดซึ่งกันซึ่งการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะทำให้สังคมเกิดความกลมเกลียวและเป็นเอกภาพมากยิ่งขึ้น^{๒๐}

จากแนวคิดทฤษฎีความขัดแย้งในทัศนะปัจจุบันที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นแนวคิดที่มองความขัดแย้งไปในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบซึ่งแนวคิดความขัดแย้งในเชิงลบนั้นจัดเป็นแนวคิดแบบโบราณ ดังที่ ศ.อรุณ รักธรรม กล่าวไว้ว่า แนวคิดนี้ถือว่าความขัดแย้งทุกชนิดเป็นเครื่องทำลายและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในองค์กร^{๒๑}

สรุป เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วจะเห็นว่า คุณลักษณะความสำคัญของความขัดแย้งอาจจะ เป็นไปในแง่บวกหรือลบก็ได้ แต่ประเด็นสำคัญก็คือ เราจะแปรความขัดแย้งเชิงลบให้กลายเป็นบวกได้ อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่จะมีแนวคิดต่อความขัดแย้งในเชิงบวกได้จะต้องทำความเข้าใจความเป็นจริงที่ว่าความขัดแย้งนั้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และมองความขัดแย้งว่าเป็นเพียง ความคิดที่แตกต่างกันเท่านั้น ซึ่งจะทำให้เราไม่มีความรู้สึกแพ้ชนะ ถูกหรือผิด ยอมรับความขัดแย้งได้ โดยปกติสุข นอกจากนี้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นยังเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดที่อาจก่อให้เกิดความรู้ ใหม่ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาและการมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นเอกภาพต่อไป

๒.๑.๓ ประเภทและการพัฒนาการของความขัดแย้ง

๑) ประเภทของความขัดแย้ง

คริสโตเฟอร์ มัวร์ (Christopher Moor) ได้แบ่งความขัดแย้งออกเป็น ๔ ประเภทด้วยกัน ซึ่งเน้นไปยังความขัดแย้งภายนอก (External Conflict) ได้แก่ ๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) ได้แก่ ข้อมูลขัดกัน ขาดข้อมูล เข้าใจผิด ขาดการสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง สับสนเรื่องหน้าที่มุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล ๑) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest

^{๑๙} พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑.

^{๒๐} ศ.นพ. วันชัย วัฒนศัพท์ และ คณะ, รายงานการสำรวจทัศนคติของประชาชน เรื่องความขัดแย้งในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๖), หน้า ๒-๑๑.

^{๒๑} อรุณ รักธรรม, องค์การ : พฤติกรรมความขัดแย้ง, (คณะรัฐศาสตร์สถาบัน: บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕), หน้า ๗. (เอกสารอัดสำเนา)

Conflict) ได้แก่ ความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ปรารถนาและต้องการ เช่น อำนาจตำแหน่งหน้าที่ (๒) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ได้แก่ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่ต่างกันพฤติกรรมทางลบที่เกิดขึ้นซ้ำซาก และวิธีการในการทำสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไป เช่น วิธีการทำงานต่างกันการตัดสินใจต่างกัน (๓) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) ได้แก่การแก่งแย่งโดยเปลี่ยนแปลงระเบียบ กฎเกณฑ์ เดิมด้วยขัดแย้งเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขัดแย้ง เนื่องจากขาดความยุติธรรม (๔) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) ได้แก่ ศาสนาโลกทัศน์หรือความเชื่อต่างกันการให้ความสำคัญที่ต่างกัน เกณฑ์ประเมินต่างกัน ภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกันภูมิหลังส่วนบุคคลต่างกัน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ต่างกัน^{๒๒}

นักวิชาการทางด้านจิตวิทยาบางท่านได้แบ่งความขัดแย้งออกเป็น ๔ ประเภทด้วยกัน กล่าวคือ

(๑) ความขัดแย้งด้านเป้าหมาย คือ ขัดแย้งเนื่องมาจากการที่เป้าหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหนึ่งมีความต้องการต่อสิ่งที่จะได้รับแตกต่างจากอีกบุคคลหนึ่ง

(๒) ความขัดแย้งด้านความคิด คือความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการที่แต่ละฝ่ายมีความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกัน

(๓) ความขัดแย้งด้านความรู้สึก คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาเมื่อบุคคลหนึ่งมีทัศนคติหรือความรู้สึกที่ขัดแย้งกับอีกฝ่ายหนึ่ง ตัวอย่างความขัดแย้งแบบนี้สามารถพบเห็นได้จากบุคคลคนที่มี ความชอบและรสนิยมไม่เหมือนกัน

(๔) ความขัดแย้งด้านพฤติกรรม คือความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการที่บุคคลหนึ่ง กระทำ บางสิ่งบางอย่างซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับของอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น พุดจาหยาบคาย หรือดูหมิ่นเหยียดหยาม^{๒๓}

กล่าวโดยสรุปแล้ว จะเห็นว่าความขัดแย้งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทหลัก กล่าวคือ ความขัดแย้งภายใน (Internal Conflict) อันได้แก่ ความขัดแย้งในแง่ความคิด ความรู้สึกคุณค่า และรสนิยมที่แตกต่าง และความขัดแย้งภายนอก (External Conflict) อันได้แก่ความขัดแย้งที่เกิดจากความสัมพันธ์ผลประโยชน์ข้อมูลโครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกัน และจากแนวคิดที่ว่าด้วยการจัดประเภทของความขัดแย้งดังที่ได้กล่าวข้างต้นพบว่า คริสโตเฟอร์ มัวร์ดูเหมือนจะให้น้ำหนักต่อความขัดแย้งภายนอกในขณะที่นักจิตวิทยามุ่งเน้นไปที่ความขัดแย้งภายใน ซึ่งการมองทั้งสองนี้ทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจได้ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความขัดแย้งประเภทใด อันจะทำให้ง่ายต่อการแก้ไขมากยิ่งขึ้น

^{๒๒} Christopher Moor, *The Mediation Process : Practical Strategic for Resolving Conflict*, 2nd ed., (San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 1996), pp.60–61.

^{๒๓} Henkin, A.B. et.al., “Conflict management strategies of principals in site-based managed schools”, *Journal of Educational Administration* 38, (2000): 142–154.

๒.๒ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีของความขัดแย้งทำให้ทราบว่าปัญหาของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมิใช่การจัดการความขัดแย้งให้หมดสิ้นไปเพราะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ^{๒๔} เบอร์นาร์ด เมเยอร์ ได้กล่าวในประเด็นนี้อย่างน่าสนใจว่า^{๒๕} “ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เป็นสิ่งจำเป็น และเป็นเรื่องปกติ ปัญหาไม่ใช่เรื่องของความขัดแย้งแต่เป็นเรื่องของวิธีการที่เราจะต้องจัดการทว่าเราเองกลับไม่เต็มใจที่จะยอมรับว่าเราอยู่ในท่ามกลางความขัดแย้ง” ในเมื่อความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ดำรงอยู่ทั่วไปในสังคมของมนุษย์ยากที่เราทุกคนจะหลีกเลี่ยงได้ ความขัดแย้งจึงถือได้ว่าเป็นเรื่องธรรมดาและฝังรากลึกอยู่ในสังคม ดังนั้น สิ่งที่ยังกระทำก็คือเราจะจัดการความขัดแย้งในแต่ละเรื่องด้วยวิธีอะไร

๒.๒.๑ การยอมรับในความหลากหลายและการพึ่งพาอาศัยกันและกัน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งว่าความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ที่สามารถเกิดขึ้นได้เป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายสาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสิ่งทั้งหลายมีความแตกต่างกันซึ่งความแตกต่างดังกล่าวจะทำให้เกิดความขัดแย้งกันแต่ความแตกต่างทำให้เกิดความหลากหลายและมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นหากจะแปรผลของความแตกต่างนั้นให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทำให้เกิดแนวคิด และมุมมองใหม่อย่างใดก็ตามท่านได้ชี้ จุดเด่นของความขัดแย้งว่าควรก่อรูปขึ้นมาจากเจตนาที่ดีมีจุดมุ่งหมายเพื่อความดีงาม และความก้าวหน้าและความร่มเย็นของสังคม^{๒๖}

ท่านได้นำเสนอแนวคิดที่ว่าการประสานกลมกลืนเข้าด้วยกัน (Harmonization) คือ เมื่อมีความขัดแย้ง จนกระทั่งลงตัวคือเข้ากันได้ดีทุกอย่างประสานกลมกลืนโดยองค์รวมต่าง ๆ อยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้องและมีความสัมพันธ์ที่ถูกต้องพร้อมทั้งทำหน้าที่ถูกต้องต่อกัน ส่งต่อประสานกันได้ดี ซึ่งการสอดประสานทำให้นุชนมีการพัฒนาจิตปัญหาลดลงพ้นจากความยึดถือ คับแคบ มีสภาพจิตที่ไม่เปิดกว้างมีความคิดตีบตัน ประเด็นที่ถือได้ว่าเป็นหลักพื้นฐานตามแนวทางการจัดการความขัดแย้งของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ก็คือหลักความเป็นสากล ๓ ประการ (ตรีสากล) กล่าวคือ (๑) ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลาง ๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ทุกคนทุกที่รวมทั้งทุกศาสนา (๒) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็นเข้าใจให้ความนับถือเสมอแก่การทำร้ายและทำลายชีวิตมนุษย์ไม่ว่าจะมีสังกัดใดหรือไม่เป็นความไม่ดีไม่งามทั้งสิ้น (๓) ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ แผ่ความรู้สึกเป็นมิตรมีความรักความปรารถนาประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทั่วทุกคนเสมอเหมือนกันโดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยก^{๒๗}

^{๒๔} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *สันติวิธีทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม*, หน้า ๑๙.

^{๒๕} นรินทร์ องค์กรินทร์, ธนิกานต์ มาชะศิรานนท์ แปลและเรียบเรียง, *การจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์*, (กรุงเทพฯ: ธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *สลายความขัดแย้ง*, หน้า ๑๑-๑๕.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๘๙.

การทำให้ “สตรีสากล” เกิดเป็นแนวคิดเชิงรูปธรรมได้นั้นท่านชี้ว่า “มนุษย์ควรจะอยู่ร่วมกันกับสรรพสิ่งอย่างปกติสุขไม่เบียดเบียน และทำลายล้างซึ่งกันและกัน”

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้กล่าวสรุปในประเด็นนี้ว่า แนวคิดดังกล่าวนี้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาที่ว่า “สรรพสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน” เช่น หากมนุษย์แสพบริโภคอย่างเต็มที่โดยไม่รู้จักประมาณก็จะทำให้เกิดการทำลายล้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ธรรมชาติสูญเสียความเป็นดุลยภาพไป และเมื่อธรรมชาติเกิดความเสื่อมโทรม ก็จะส่งผลย้อนกลับมาสร้างความเดือดร้อนให้แก่มนุษย์ ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องประสานกับธรรมชาติในฐานะที่เป็นมิตรที่ดีต่อกัน^{๒๘}

โยฮัน กัลตุง นักสันติภาพที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความโดดเด่นในแง่ของ “สันติภาพแบบพหุนิยม” ซึ่งเป็นอีกท่านหนึ่งที่มีแนวคิดของการจัดการความขัดแย้งในเรื่องของการยอมรับในความหลากหลายและการพึ่งพาอาศัยกันและกันโดยกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่าสันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างและภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้งธรรมชาติมนุษย์ สังคม และโลก และชี้ให้เห็นว่าทั้งหมดนี้จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ภายใต้เงื่อนไข ๒ ประการ กล่าวคือ ความหลากหลาย (Pluralism) และการพึ่งพาอาศัยกันและกัน (Symbiosis)^{๒๙} ซึ่งสรุปได้ดังนี้ (๑) ความหลากหลายและการพึ่งพาในธรรมชาตินำมาซึ่งความสมดุลทางนิเวศและทำให้เกิดการสร้างสรรคทำให้เกิดสังคมพหุนิยม และทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (๒) การพึ่งพากันและกันในธรรมชาติเป็นการพึ่งพาในแนวนอนไม่ใช่การพึ่งพาในแนวตั้ง ไม่ใช่การพึ่งพาของผู้อ่อนแอกว่าต่อผู้แข็งแรงกว่าหากสถานการณ์เป็นไปในลักษณะนี้จะไม่ก่อให้เกิดการครอบงำของบุคคลผู้แข็งแรงต่อผู้ที่อ่อนแอกว่าอันเป็นการแสดงออกของผู้ที่มีอำนาจมากกว่าต่อผู้มีอำนาจน้อยกว่า

นอกจากนี้ กัลตุง ยังได้นั้นแนวคิดของการจัดการความขัดแย้งกล่าวถึงความสัมพันธ์ ของสังคมในเชิงพหุนิยมในแง่ของการเคารพความแตกต่าง และการใช้ลักษณะของความแตกต่างให้เกิดการสร้างสรรค ดังนั้นถ้ามนุษย์มีความร่วมมือร่วมใจกันและกัน และมีทัศนคติดำเนินไปในทางเดียวกัน สันติภาพของโลกก็จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง

๒.๒.๒ การเคารพและยึดมั่นในสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล

ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights (UDHR) ข้อที่เกี่ยวกับหลักการของสิทธิมนุษยชนคือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพความเสมอภาค และความเป็นพี่น้องว่ามนุษย์ทั้งหลายเกิดมามีอิสระและเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์และสิทธิต่างมีเหตุผล และมโนธรรม และควรปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งการดรภาพ การเคารพ และยึดมั่นในสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลนั้น มีส่วนสำคัญและเกี่ยวข้องในการจัดการความขัดแย้งอย่างไร

^{๒๘} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๑๘๙.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐ -๘๑.

ศ. นพ.ประเวศ วะสี ได้อธิบายว่า ๑) การเคารพในความเป็นเพื่อนมนุษย์ระหว่างกันจะทำให้สามารถแสวงหาข้อตกลงร่วมกันได้ ๒) การยึดมั่นในความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์ โดยนำเสนอ หรือรับรู้ข้อมูลและข่าวสารอย่างเท่าเทียมกันจะทำให้กระบวนการเจรจาสามารถเดินต่อไปได้หรืออาจจะประสบความสำเร็จ ๓) การยึดมั่นในความเสมอภาคจะทำให้คู่กรณีไม่สร้างอุบายเพื่อเอาเปรียบ (Trick) อันนำไปสู่การให้คำสัญญาลอย ๆ ซึ่งอาจจะเป็นการสร้างปัญหาในอนาคตได้ ๔) การเคารพและยึดมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคจะทำให้เกิดผลดีต่อทุกฝ่าย เพราะเป็นการเพิ่มพูนปัญญา จิตใจ และการพัฒนาการอยู่ร่วมกันให้มีความสุขมากขึ้น^{๓๐}

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้ให้ทัศนะในประเด็นนี้ว่าการยึดมั่นและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นก่อให้เกิดผลเชิงบวกต่อการเคารพและยอมรับความหลากหลายและ ความแตกต่าง มีความจำเป็นที่มนุษย์จะต้องเปิดใจกว้างในการที่จะยอมรับความหลากหลาย และ ความแตกต่างมากยิ่งขึ้น ซึ่งการยอมรับไม่ได้หมายความว่ามนุษย์ต้องเชื่อตามและเปลี่ยนทัศนคติ ของตัวเองหากแต่หมายถึงการเปิดใจกว้างเพื่อที่จะศึกษาและวิเคราะห์ความแตกต่างและความหลากหลายที่เกิดขึ้นในสังคมอื่น ๆ หรือมิติอื่น ๆ ซึ่งฐานรองรับการเปิดกว้างก็คือความเคารพในความ คิดเห็นการแสดงออกและความเชื่อเป็นต้นของคนอื่น ๆ ด้วย^{๓๑}

๒.๒.๓ การมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง “กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งสาธารณชนมีความห่วงกังวลมีความต้องการและมีทัศนคติที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการตัดสินใจกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน”^{๓๒} การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมอาจถือได้ว่าเป็นหลักการและเครื่องมือสำคัญในการจัดการความขัดแย้งโดยเฉพาะในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเพราะเป็นกระบวนการที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่น้อยที่สุดคือการได้รับทราบข้อมูลข่าวสารว่ารัฐจะทำอะไรหลังจากได้ตัดสินใจเรียบร้อยแล้วแล้วจึงให้ประชาชนทราบ ถัดขึ้นมาก็คือการที่รัฐรับฟังความคิดเห็นของประชาชนหลังจากได้ข้อมูลไปแล้วก่อนตัดสินใจคือประชาธิปไตยสูงขึ้นไปอีกก็คือประชาชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องหรือในโครงการนั้นเพื่อให้เกิดข้อยุติโดย ฉันทาคติ และสูงที่สุด คือ การสามารถลงมติแต่ละคน ทีละคนว่า “เอาหรือไม่เอา” ในการบวนการประชามติ^{๓๓}

เหตุผลที่สำคัญไปกว่านั้นในการจัดการความขัดแย้งกระบวนการการมีส่วนร่วมมีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะ

^{๓๐} ประเวศ วะสี, สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพฯ: สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๖-๗.

^{๓๑} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๕๔-๘๕.

^{๓๒} เจมส์ แอล เครตัน, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕), หน้า ๑.

^{๓๓} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๔๔.

(๑) เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความรู้สึกสูญเสียอำนาจ

(๒) เป็นช่องทางที่จะนำประชาชนมาร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาของส่วนรวมโดยสร้างความรู้สึก “นี่เป็นปัญหาของเรา”

(๓) เป็นช่องทางที่จะสร้างให้เกิดการสื่อสารระหว่างกลุ่มในชุมชนเพื่อที่เขาจะได้มาทำความเข้าใจถึงความต้องการของแต่ละกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีจะยับยั้งการกระทำที่สุดโหด

(๔) เป็นช่องทางอีกทางหนึ่ง ในการสร้างชุมชนชนิดต่าง ๆ สิ่งแรกที่แรกคือ ฝึกอบรมผู้ที่จะ เป็นผู้นำในอนาคตในขณะที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการเขาจะได้เรียนรู้วิธีที่จะมีอิทธิพลเหนือคนอื่นได้อย่างไร และร่วมกันสร้างความร่วมมือได้อย่างไร

(๕) สามารถสร้างให้เห็นสถานภาพของชุมชนว่าเป็นอย่างไรมันยังบ่งชี้ถึงการเป็นชุมชนที่สร้างสรรค์จากการทำงานร่วมกันเพื่อที่จะแก้ปัญหาที่มันบอกถึงความเป็นชุมชนที่เปิดเผยจากการตัดสินใจอย่างโปร่งใสบอกถึงความเป็นชุมชนที่ไว้นับถือกัน^{๓๔}

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ากระบวนการการมีส่วนร่วมนั้นจะเป็นหลักการและเครื่องมือที่สำคัญในการจัดการความขัดแย้ง แต่ในทางตรงกันข้าม กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมก็อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงได้ หากไม่ประกอบด้วยวิธีการเหล่านี้ คือ

๑) เทคนิคและวิธีการไม่ชัดเจนและรัดกุมเพียงพอ ๒) ทักษะคติของประชาชนและรัฐต่อประเด็นนี้เป็นไปในเชิงลบ

๓) ความเข้มแข็งขององค์กรภาคประชาสังคมไม่มีพลังขับเคลื่อนเพียงพอ

๔) เกิดภาวะไร้ความสมดุลในการกำหนดเป้าหมาย

๕) ขาดทักษะในการเข้าไปจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี^{๓๕}

๒.๒.๔ การเสริมสร้างความไว้วางใจ และความสัมพันธ์

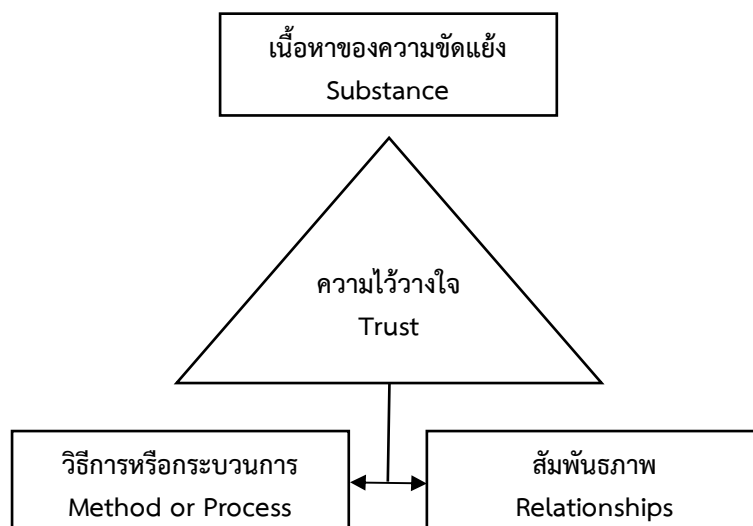
ความไว้วางใจ (Trust) และความสัมพันธ์ (Relationship) ถือว่าเป็นอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญในการจัดการปัญหาความขัดแย้งความไว้วางใจนั้นเปรียบเสมือนกาวใจที่ยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างกันเข้าด้วยกันและความสัมพันธ์นี้เองเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาความขัดแย้งซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งในสามมุมของสามเหลี่ยมดังแสดงในแผนภูมิที่ ๒.๑ ถ้าความสัมพันธ์ของระหว่างคู่กรณีมีปัญหาความขัดแย้งจะไม่ค่อยได้เกิดขึ้นหรือถ้าเกิดขึ้นแล้วการจัดการปัญหาจะง่ายกว่า ความสัมพันธ์จะดีหรือไม่ดีนั้นจะอยู่ที่ความไว้วางใจหรือความไม่ไว้วางใจซึ่งถ้าคนเราไว้วางใจกันทำงานร่วมกันแม้มีความขัดแย้งก็ผ่านไปได้ หรือแก้กันได้อย่างง่ายดายแต่ถ้าไม่ไว้วางใจกันความขัดแย้งก็อาจจะกลายไปสู่การล้มล้างทำลายกันและแก้ปัญหาได้ยากด้วยเหตุนี้ “ความไว้วางใจ” จึงถือว่าเป็น ศูนย์กลาง หรือ

^{๓๔} เจมส์ แอล เครตัน, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๓), หน้า ๖-๗.

^{๓๕} บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, ถวิลวดี บุรีกุล, ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม, เอกสารประกอบการสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะโดยสันติวิธี, หน้า ๓๔.

ตัวเชื่อมที่สำคัญใน “สามเหลี่ยม” ดังกล่าวเพื่อให้กระบวนการของความสมานฉันท์ในการทำงาน และการดำรงอยู่ในสังคมเป็นไปได้อย่างราบรื่นมากขึ้น

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงความไว้วางใจ ความสัมพันธ์ และการจัดการความขัดแย้ง^{๓๖}

๒.๒.๕ ความยุติธรรม

ความยุติธรรม (Justice) ถือว่ามีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญในการจัดการความขัดแย้งเพราะความยุติธรรมในสังคมเป็นรากฐานของความเจริญสังคมใดก็ตามที่ขาดความยุติธรรมไม่อาจก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ไม่ว่าจะเป็นความเจริญทางเศรษฐกิจสังคมหรือจิตใจแต่กลับเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ ความขัดแย้งการเสียกำลังใจ และนำไปสู่วิกฤติด้านต่าง ๆ รวมทั้งวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่เรากำลังเผชิญอยู่^{๓๗}

กระบวนการในการจัดการปัญหาความขัดแย้งอย่างไม่ยุติธรรมจะก่อให้เกิดความรู้สึกขาดความเชื่อถือต่อสถาบัน ต่อนโยบาย และกฎกติกาที่ใช้ในการจัดการปัญหาความรู้สึกไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจนั้นมักนำไปสู่ความขัดแย้งและบางครั้งกลายเป็นความรุนแรงในทุกสังคม และชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงกระบวนการเหล่านั้นที่เขารู้สึกว่าไม่ยุติธรรมความรู้สึกไม่ยุติธรรมนั้น

มาร์ตอน ดีอยท์ (Morton Deutsch) ได้ชี้ว่า การแบ่งปัน วิธีการการได้รับการตอบแทน หรือฟื้นฟูขอบเขตและระบบคุณธรรมที่ไม่ชัดเจนบกพร่อง และไร้ความเป็นธรรม จะกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้บุคคล หรือกลุ่มบุคคลเกิดความรู้สึกไม่ยุติธรรม ดังนั้นการเสริมสร้างความรู้สึกยุติธรรม

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

^{๓๗} ประเวศ วะสี อังโน พิเชต สุนทรพิพิธ (ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา), บทบาทของผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภากับการระงับข้อพิพาทอย่างสันติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.ombudsman.go.th/articles_main.asp?id=100080 [๒ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

ให้เกิดขึ้นนั้นควรยึดหลักความเสมอภาคหรือความเที่ยงธรรม (Equity) ความเท่าเทียม (Equality) และความจำเป็น (Need)^{๓๘}

พระมหาพรหม ธรรมหาโส ได้ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมในประเด็นนี้ว่า ในบางเหตุการณ์ ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และสังคมโลกพบว่าปัญหาต่าง ๆ “ยุติ” ลงได้แต่มักจะ “ไม่ เป็นธรรม” เมื่อมองในมิติของศาสนา คำที่เป็นกุญแจสำคัญในการจัดการความขัดแย้ง น่าจะเป็นคำว่า “ธรรม” เพราะคำนี้นั้นมีความกว้างกว่าคำว่า “ยุติธรรม” วิธีการที่จะใช้เป็นคู่มือสำหรับจัดการความขัดแย้งต้องเป็นวิธีที่มีธรรม หรือเป็นธรรมซึ่งคำว่าวิธีที่เป็นธรรมนั้นจะใช้วิธีอะไรก็ได้แต่สิ่งที่ต้องเป็นวิธีถูกนำเสนอด้วยเจตนาที่ดีทุกคนยอมรับและปฏิบัติได้ และทุกคนมีความสุข^{๓๙}

๒.๒.๖ วิธีการจัดการความขัดแย้ง

ปัญหาของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมิใช่การจัดการความขัดแย้งให้หมดสิ้นไปเพราะเป็นไปได้ ในทางปฏิบัติแต่เป็นเรื่องของวิธีการที่จะเราจะต้องจัดการหรือหาทางออกให้กับปัญหาความขัดแย้ง วิธีการในการจัดการความขัดแย้งอาจแบ่งออกเป็นระบบใหญ่ ๆ คือ วิธีทางกฎหมาย และวิธีที่ไม่ใช่ทางกฎหมาย โดยสรุปได้ดังนี้

๒.๒.๖.๑ วิธีทางกฎหมาย การจัดการความขัดแย้งโดยวิธีทางกฎหมายนั้นสามารถแบ่งออกได้วิธี คือ อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) กระบวนการทางศาล (Judicial Approach) และกระบวนการออกกฎหมาย (Legislative Approach)

๑) อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) หมายถึง กระบวนการที่ทั้งคู่สมครใจขอให้ “บุคคล ที่สามที่เป็นกลาง” ไม่มีส่วนได้เสียเป็นผู้ช่วยตัดสินใจในปัญหาความขัดแย้ง^{๔๐} เมื่อศึกษาถึงประวัติและวิวัฒนาการของกฎหมายพบว่าอนุญาโตตุลาการถูกนำมาใช้เพื่อระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐกับรัฐ ข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชน และข้อพิพาทระหว่างรัฐกับเอกชน ทั้งนี้ ก็ด้วยเหตุว่าข้อพิพาทระหว่างรัฐนั้นอาจนำมาซึ่งการใช้กำลังอาวุธเข้าต่อสู้กัน^{๔๑} อนุญาโตตุลาการนั้นเป็นวิธีระงับข้อพิพาทที่มีบรรยากาศที่เป็นมิตรต่อกันมากกว่าการ ไปสู่ศาลซึ่งข้อพิพาทที่เกิดขึ้นก็ได้รับการชำระความโดยบุคคลที่คู่กรณีเชื่อถือและไว้วางใจ^{๔๒} จะเห็นว่าอนุญาโตตุลาการนั้นเป็นเรื่องที่คู่กรณีจะตกลงกันเลือกบุคคลและกลไกในการระงับข้อพิพาทของตนเป็นเรื่อง ๆ ไปอีกทั้งกำหนดรูปแบบของอนุญาโตตุลาการแต่งตั้งอนุญาโตตุลาการขอบเขตอำนาจของอนุญาโตตุลาการรวมไปถึงต้องคำนึงถึงผลหรือข้อผูกมัดที่อาจจะเกิดขึ้นจากคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการด้วยอย่างไรก็ตามคำชี้ขาดของ

^{๓๘} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๙๕-๑๐๗.

^{๓๙} พระมหาพรหม ธรรมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๘๖-๘๗.

^{๔๐} Christopher W. Moor, กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง, แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (ขอนแก่น: ศิริภณธ์ออฟเซ็ท, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

^{๔๑} อนันต์ จันทโรภากร, กฎหมายอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ, (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

คณะกรรมการที่คู่กรณีได้ตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาตัดสินข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีให้ต้องปฏิบัติตามแต่ไม่จำเป็นต้องถึงที่สุดเพราะคู่กรณีอาจจะมีการดำเนินการกระบวนทางคดีเพื่อขอให้มีการตีความทบทวนแก้ไขอุทธรณ์หรือเพื่อให้คำชี้ขาดนั้นใช้บังคับไม่ได้^{๔๓}

๒) กระบวนทางศาล (Judicial Approach) หมายถึง การที่สถาบันซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระบบที่สังคมยอมรับเข้ามาช่วยจัดการแก้ไขข้อพิพาทซึ่งวิธีการนี้เป็นการเปลี่ยนจากการแก้ปัญหาระหว่างกันเองไปสู่กระบวนการของรัฐโดยคู่กรณีดำเนินการจ้าง “ทนายความ” ให้ทำหน้าที่เป็น ตัวแทนในการสู้คดี ซึ่งมีการนำสืบต่อหน้าบุคคลที่สามที่เป็นกลางคือ “ผู้พิพากษา” หรือ “คณะลูกขุน” แล้วแต่ระบบ^{๔๔} ผู้ที่ทำหน้าที่พิพากษาเหล่านั้นนอกจากการพิจารณาถึงข้อขัดแย้งความหวังกังวลและผลประโยชน์ของคู่กรณีแล้วยังต้องมองไกลออกไปถึงค่านิยม และมาตรฐานของสังคมผู้พิพากษาและคณะลูกขุนต้องตัดสินบนพื้นฐานของกฎหมายและต้องเป็นไปตามตัวบทกฎหมาย คู่กรณีไม่มีอำนาจในการตัดสินใจแต่ก็จะได้รับโอกาสในการแสดงทัศนคติของเขาเองอย่างหนักแน่น และจากการตัดสินที่สะท้อนถึงลักษณะความเป็นไปของสังคม^{๔๕}

๓) กระบวนการออกกฎหมาย (Legislative Approach) กระบวนการออกกฎหมายจัดได้ว่าเป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งหรือข้อพิพาทได้อีกประการหนึ่งเช่นเดียวกันวิธีการนี้ดำเนินการ โดยภาครัฐโดยอาศัยกระบวนการทางกฎหมาย^{๔๖} ในรูปแบบของพระราชกำหนด หรือ พระบัญญัตินิรโทษกรรม (Amnesty Act) ซึ่งประเด็นนี้อาจจะเป็นความขัดแย้งในประเด็นใหญ่ ๆ และมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมากซึ่งหากนำผู้กระทำผิดมาลงโทษอาจจะก่อให้เกิดความโกลาหลได้กรณีเช่นนี้เห็นได้จากการที่รัฐออกพระราชกำหนดนิรโทษกรรมเรื่องปีนและนิรโทษกรรมเกี่ยวกับการปฏิวัติรัฐประหาร เป็นต้น ถึงกระนั้นการออกกฎหมายในลักษณะนี้ไม่ครอบคลุมถึงความผิดเกี่ยวกับ “คดีอาญา” ในประเด็นที่รุนแรง

๒.๒.๖.๒ วิธีที่ไม่ใช่ทางกฎหมาย สามารถจำแนกได้ ๖ วิธี กล่าวคือการเจรจา การเจรจาไกล่เกลี่ย สุนทรีสนทนา การประนีประนอมการมีส่วนร่วม และการให้อภัย

๑) การเจรจา (Negotiation) การเจรจา หมายถึง กระบวนการของการแสดงออกซึ่ง ข้อเสนอที่ต้องการให้ได้รับการตกลง บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันในเรื่องที่มีการขัดแย้งทางผลประโยชน์ เป็นต้น^{๔๗}

โดยทั่วไปการเจรจาเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของการต่อรองระหว่างกลุ่มที่รู้สึกรว่าจะเกิดความขัดแย้ง หรือเกิดความขัดแย้งแล้วแต่ละกลุ่มจึงพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูล^{๔๘}

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

^{๔๔} Christopher W. Moor, กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง, แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๑๐.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๔๗} Fred C. Ikle, *How Nations Negotiate*, (New York: Harper&Row, 1964), pp. 3-4.

^{๔๘} Christopher W. Moor, กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง, แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์, (ขอนแก่น: สถาบันสันติศึกษา, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

และปรึกษาหารือกันระหว่างรัฐ หรือบุคคลที่เป็นคู่พิพาทเพื่อแสดงออกในข้อเสนอที่ต้องการให้ได้รับการตกลงบนพื้นฐานร่วมกัน^{๔๙} อันเป็นการแสดงถึงความตั้งใจและความพยายามในการเจรจาที่มุ่งหมายให้มีการตกลงระหว่างกัน จึงจำเป็นต้องดำเนินการต่อรองเพื่อให้ได้บรรลุผลเป็นการตกลงที่จะถือปฏิบัติต่อกันในอนาคต^{๕๐}

๒) การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง หมายถึง กระบวนการที่คู่กรณีซึ่งอาจจะเป็นรัฐ บุคคล หรือกลุ่มบุคคลใช้ในการแก้ไขปัญหาโดยสมัครใจมา พูดคุย อภิปรายถึงความแตกต่างกันในเรื่องต่าง ๆ และเนื่องจากเป็นความสมัครใจที่คู่เจรจาหันมา พูดคุยกันจึงเป็นการร่วมกันหาทางออกต่าง ๆ แล้วจึงร่วมกันตัดสินใจนำไปสู่ผลที่คู่เจรจาพึงพอใจ ถ้าคู่เจรจาเข้าใจกระบวนการและสามารถสื่อสารกันได้อย่างดีไม่ต้องมีคนกลางมาเป็นผู้กำกับกระบวนการ แต่โดยส่วนใหญ่กว่าที่จะตัดสินใจมาร่วมเจรจาความขัดแย้งก็กลายเป็นข้อพิพาทอย่างรุนแรงจำเป็นต้องมีคนกลางมาทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยที่เรียกว่าการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง^{๕๑}

๓) สนทรีสนทนา (Dialogue) หมายถึง “กระบวนการที่ดำเนินไปโดยใช้กระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลเพื่อให้เกิดการคิดร่วมกันได้ในระหว่างบุคคลในกลุ่มเป็นการสร้างสรรค์ความคิดร่วมที่ไปไกลกว่าการระดมความคิด (Brainstorming) กล่าวคือ เป็นการขยายขอบเขตไปสู่สิ่งที่ลุ่มลึกภายในตนเป็นการแลกเปลี่ยนการรับรู้ที่เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้น และองค์ความรู้ภายใน บุคคล และเป็นกระบวนการที่นำความรู้ที่อยู่ในตัวคนออกมาปรากฏให้เห็นที่ชัดเจน”^{๕๒} สิ่งที่เด่นชัดในบรรยากาศของกระบวนการนี้ คือ การเปิดใจสนทนากันด้วยการสร้างให้เกิดบรรยากาศแห่ง “อิสระ” ให้มากที่สุดภาวะอิสระนี้เองที่ทำให้หลายสิ่งเปิดออกมาทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความคิดร่วมที่มีพลัง ความรู้สึกความเข้าใจในกลุ่มอย่างแท้จริง^{๕๓} ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้ดังกล่าวนี้เองอาจจะส่งผลให้เกิดแนวทาง หรือทางออกในการจัดการปัญหาความขัดแย้งได้ในที่สุด

๔) การประนีประนอม (Compromising) เมื่อกล่าวถึงการประนีประนอม (Compromising) ในความหมายทั่วไปนั้นจัดได้ว่าเป็นหลักการในทางรัฐศาสตร์ที่นำมาประยุกต์ใช้เมื่อเกิดการตรึงตัวในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญหน้ากันท่ามกลางการเผชิญหน้าเพื่อเจรจาต่อรองในสิ่งที่แต่ละฝ่ายต้องการนั้นบรรยากาศต้องเต็มไปด้วยหลักแนวคิดและทฤษฎีที่ว่า “แสวงจุดร่วม และ สงวนจุดต่าง” ประเด็นใดที่สามารถหาทางออกร่วมกันได้โดยการเจรจาและหาข้อยุติต้องรับนำมาใช้ในทันที แต่ประเด็นใดก็ตามซึ่งเป็นข้อแตกต่างของแต่ละฝ่ายและนำมาซึ่งความแตกแยกก็ควรเก็บเรื่องราวล่าถือนั้นเอาไว้ก่อน แต่สิ่งที่สำคัญในการเจรจาหาข้อยุติก็คือควรมุ่งนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวกับหลักการที่อยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงเท่านั้นไม่ควรอย่างยิ่งที่จะนำเสนอประเด็นที่เป็นเรื่อง

^{๔๙} พ.ต.ชวติ สุทธิพันธุ์, “วิธีระงับข้อพิพาทโดยสันติของสหประชาชาติ”, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๖.

^{๕๐} อรุณ ภาณุพงศ์, “การเจรจาทางการทูต”, สราญรมย์, (๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑): ๒.

^{๕๑} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๕๘.

^{๕๒} มนต์ชัย พินิจจิตรสมุทร, Dialogue สนทรีสนทนา ศาสตร์แห่งการสร้างสรรค์สติปัญญาร่วมกันของมนุษย์, (กรุงเทพฯ: บริษัท จงเจริญเทพารักษ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๘.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

ส่วนตัวหรือประโยชน์ส่วนตัวและไม่ควรทำให้เรื่องส่วนตัวไปทำลายเรื่องส่วนรวมที่จะเกิดท่ามกลาง การประนีประนอมนั้นอย่าให้อารมณ์เข้ามามีอิทธิพลต่อการเจรจาไม่เช่นนั้นแล้วบรรยากาศของการ หาข้อยุติจะเกิดขึ้นไม่ได้หากแต่ละฝ่ายใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ดังนั้นควรประนีประนอมแนวคิดของ แต่ละฝ่ายเพื่อให้บรรยากาศของการประชุมเป็นไปอย่างราบรื่นและมีบทสรุปที่ลงตัวในที่สุดเป็นการ ดำรงอยู่บนฐานของเป้าหมายและความสัมพันธ์โดยมุ่งเน้นไปที่การแบ่งผลประโยชน์ร่วมกันซึ่งเป็นการ ได้รับผลประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่ายวิธีการนี้อาจจะใช้ไม่ได้ผลเมื่อเกิดมีความขัดแย้งในประเด็นที่ว่า ด้วยค่านิยมความเชื่อทางศาสนา และวัฒนธรรม

๕) การมีส่วนร่วม (Participation) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น การสร้างเวที และเปิดเวทีให้แก่ประชาชน (Public) หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่ได้รับ ผลกระทบโดยตรง (Direct) หรือโดยอ้อม (Indirect) เข้ามามีส่วนร่วมในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการ ร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมสังเกตการณ์ร่วมรับผิดชอบและร่วมรับผลประโยชน์ เป็นต้น การมีส่วนร่วม ของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้า ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนรวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไป ประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น กระบวนการสื่อสารในระบบเปิดกล่าวคือเป็นการสื่อสารสองทางทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็น ทางการซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการเสริม ความสามัคคีในสังคม^{๕๔}

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของตัดสินใจการ ลด ค่าใช้จ่าย และการสูญเสียเวลาเป็นการสร้างฉันทามติทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติอีกทั้งช่วย หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าในกรณีที่ร้ายแรงที่สุดช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือความชอบธรรม และช่วยให้ ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชนรวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน^{๕๕}

๖) การให้อภัย (Forgiveness) สำหรับการศึกษาเรื่องการให้อภัย (Forgiveness) จะเป็นการศึกษาที่เน้นทางด้านจิตวิทยาสังคม (Social Psychology) โดยการให้อภัย จะมีความหมายในเชิงจิตวิทยาที่ว่าด้วยการตอบสนองของบุคคลหนึ่งที่มีต่ออีกบุคคลที่ทำให้เจ็บปวด โดยตั้งใจที่จะละทิ้งความรู้สึกการคิดและพฤติกรรมทางที่ไม่ดีต่อบุคคลนั้น ๆ และแทนที่ด้วยการมี ความรู้สึกการคิดและพฤติกรรมในทางที่ดีซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ให้อภัย กล่าวคือเป็น การปลดปล่อยความรู้สึกอาฆาตพยาบาท และความตั้งใจที่จะแก้แค้นเป็นกระบวนการทางจิตที่จะ เกิดขึ้นตามมาภายหลังที่ได้รับบาดเจ็บจากความขัดแย้ง

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาการให้อภัยของนักวิชาการทางตะวันตกพบว่าบทบาท การให้อภัยในการแก้ไขความขัดแย้งโดยตรงนั้น โดยหลักการจะมุ่งไปที่การฟื้นฟูความสัมพันธ์หรือการ

^{๕๔} เจมส์ แอล เครตัน, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, แปลโดย วันชัย วัฒน ศัพท์, หน้า ๒๕- ๒๘.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕-๒๘.

หวนกลับมาคืนดีกัน (Reconciliation) ของคู่กรณีภายหลังที่เกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว^{๕๖} และการให้คุณค่าของการให้อภัยจะเป็นไปในเชิงจิตวิทยาสังคมโดยให้ความสำคัญของการให้อภัยว่าเป็นวิธีการหนึ่งในการบำบัดทางจิตเป็นการปลดปล่อยความรู้สึกโกรธเคียดแค้นที่จะส่งผลกระทบโดยตรงต่อสุขภาพจิตและกายของมนุษย์ การให้อภัยจึงเป็นเสมือนยารักษาโรคทั้งทางร่างกาย และจิตใจ เช่น การลดลงของอัตราการเต้นของหัวใจและอัตราการหายใจ การลดลงของความวิตกกังวลและความซึมเศร้าความรู้สึกเป็นปฏิกิริยาและความโกรธ และการพัฒนาความเคารพในตนเอง

๒.๓ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ย

โดยธรรมชาติของมนุษย์หากมีความขัดแย้งหรือข้อขัดแย้งเกิดขึ้นแล้วมักจะถือความต้องการ และความคิดของตนในการจัดการความขัดแย้งเพื่อเป้าหมายนั้นโดยการจัดการความขัดแย้งมุ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะ วิธีการจัดการความขัดแย้งได้มีการพัฒนารูปแบบเรื่อยมาจากการให้ผู้นำสังคมเป็นผู้จัดการและได้มีการพัฒนาไปสู่ในรูปแบบศาลโดยมีผู้พิพากษาเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทจนกระทั่งได้มีการพัฒนาเต็มรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมมีการสืบพยานการฟ้องคดีกระบวนการพิจารณาตัดสินและการพิพากษาคดี

การนำข้อขัดแย้งขึ้นสู่กระบวนการศาลถึงแม้จะสามารถแก้ไขข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทได้ก็ไม่อาจถือว่าเป็นวิธีการการแก้ไขข้อขัดแย้งที่ดีที่สุดเพราะผลแห่งคำพิพากษาของศาลย่อมทำให้คู่พิพาทฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชนะและอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้แพ้ (Win / Lose = ชนะ-แพ้)

ปัญหาความล่าช้ากระบวนการพิจารณาที่ยุ่ยากของกระบวนการศาลเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งรวมถึงการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย เสียเวลาทั้งของคู่พิพาทและส่วนของรัฐโดยเหตุนี้ทำให้เกิดแนวคิดในการหาวิธีการเพื่อระงับข้อขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้น มีเป้าหมายให้คู่พิพาทเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น และสามารถรักษาสัมพันธภาพร่วมกันไว้อันเกิดความสงบสุขของสังคมโดยรวมการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง เป็นการระงับข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการช่วยเหลือชักจูงให้คู่พิพาทยอมเจรจาผ่อนผันเข้าหากัน อันจะนำไปสู่การทำความเข้าใจความตกลงได้ด้วยความพอใจของทุกฝ่ายการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทถือเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง ในการระงับข้อพิพาทแทนการนำคดีเข้าสู่กระบวนการศาลและทำให้มีแต่ฝ่ายชนะไม่มีฝ่ายแพ้ (Win / Win = ชนะ-ชนะ)

๒.๓.๑ ความเป็นมาของวิธีการไกล่เกลี่ยในประเทศไทย

ในประเทศไทย ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าได้นำวิธีการไกล่เกลี่ยมาใช้ในการระงับข้อพิพาทแทนการฟ้องคดีในศาลตั้งแต่เมื่อใด หากศึกษาประวัติศาสตร์แต่ละยุคตั้งแต่สมัยล้านนาไทย สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบันเชื่อว่าเป็นหลักธรรมชาติของมนุษย์ในสังคมที่ต้องการให้เกิดความสงบเรียบร้อยจึงได้นำขนบธรรมเนียม ประเพณีค่านิยมในท้องถิ่นนั้นมาใช้ในการระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ย พระมหากษัตริย์ และพระสงฆ์จะเป็นผู้ที่มีบทบาทเป็นอย่างมากในการไกล่เกลี่ย

^{๕๖} Dudley D. Cahn, Ruth Anna Abigail, Managing Conflict through communication, third edition, (New York: Pearson, 2007), p. 232.

หลักฐานที่ชี้ชัดให้เห็นว่าการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไกล่เกลี่ยได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ก่อนยุคก่อนสุโขทัยซึ่งในยุคนั้นได้มีกฎหมายที่พระเจ้ามังรายตราขึ้น ซึ่งเรียกว่ามังรายศาสตร์ถือว่าเป็นกฎหมายที่มาจากรัฐธำมณีกำหนดสิทธิหน้าที่พลเมืองมีเนื้อหากฎหมายกำหนดคำสอนทางศาสนาและจารีตประเพณีไว้ในธรรมนูญกัณฑ์ไตร ๒๐๓ เป็นคำสอนผู้ปกครองหัวเมืองที่เรียกว่าเจ้าเมืองความว่า “ การประนีประนอมยอมความให้ใช้หลักบัวอย่าให้ช้ำน้ำอย่าให้ขุ่น งูอย่าให้เคียด เขียดอย่าให้ตาย ไม้อย่าให้ตัดค้อนอย่าให้หักฝ้องอย่าให้ทลายลงมา”^{๕๗}

ในสมัยสุโขทัยได้ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือหลักศิลาจารึกซึ่งปรากฏถ้อยคำที่ได้จารึกในแท่งศิลาว่า “ ถ้าไพร่ฟ้าลูกขุนผดแผกแตกต่างกันไต่สวนดูแท้แลจริงแลงความแก่เบาด้วยข้อบ่งบำผู้ลัก” และปรากฏถ้อยคำในตอนหนึ่งว่า “ ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมืองมีถ้อยคำมีความเจ็บฟ่องข้องใจมันจะกล่าวถึงเจ้าเงาะขุนบ่ไว้ไปส่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียกเมื่อถามสวนความแก่มันด้วยชื่อไพร่ในเมืองสุโขทัยจึงชม” จากศิลาจารึกจะเห็นได้ว่าการปกครองในสมัยสุโขทัยเป็นลักษณะการปกครองแบบพ่อปกครองลูก การระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยจึงน่าจะเป็นความต้องการของคนในยุคนั้นมากกว่าที่จะให้มีการตัดสินแบบแพ้ชนะกัน ซึ่งจะนำไปสู่ข้อขัดแย้งในสังคมมากขึ้น ลักษณะการปกครองในสมัยสุโขทัยมีการนำหลักศาสนาเข้ามาผนวกกับหลักในการปกครองประชาชนทำให้เกิดการสามัคคีและให้อภัยกัน

สมัยกรุงศรีอยุธยาพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในการออกกฎหมายอันเป็นรัฐธำมณีในจุลศักราช ๑๑๖๖ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ได้ออกกฎหมายเรียกว่ากฎหมายตราสามดวง^{๕๘} โดยตอนที่สองในต้วบทพระธรรมศาสตร์อธิบายถึงลักษณะผู้ที่จะเป็นตระลาการและมีพระไอยการกำหนดคุณสมบัติตระลาการ ดังนี้^{๕๙}

- ๑) ตระลาการที่นับถือศาสนาเดียวกันหรือประเภทเดียวกัน
- ๒) ตระลาการที่เป็นนายร้อย หรือนายแขวงในหัวเมืองส่วนนอก
- ๓) ตระลาการที่มีใจไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใด
- ๔) ตระลาการที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นตระลาการผู้ใหญ่
- ๕) ตระลาการที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง
- ๖) ตระลาการผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับเลือกเข้ามาด้วยความยินยอมของคู่ความทั้งสองฝ่าย

ดังนั้น คำว่า “ตระลาการ”^{๖๐} จึงมิได้ หมายถึงเฉพาะผู้พิพากษาเท่านั้นแต่ยังมีบุคคลอื่นซึ่งได้แก่ นายร้อย นายแขวงพระสงฆ์ที่มีความรู้ทางกฎหมายและนอกจากนี้ผู้ไกล่เกลี่ยก็เรียกว่า

^{๕๗} พิธินัย ไชยแสงสุกุล และคณะ, วิจัยพื้นฐานตามกฎหมายล้านนาโบราณ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๑๓.

^{๕๘} เขียว เจริญวัฒนา, ระบบกฎหมายไทยและต่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช, ๒๕๒๘), หน้า ๕๕๖.

^{๕๙} ควอริช เวลส์, การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓๕.

^{๖๐} ตระลาการ, คือ หน้าที่ใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ปัจจุบันใช้คำว่า “ตุลาการ”.

ตระลาการอีกด้วยสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้ทรงชำระกฎหมายให้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า กฎหมายตราสามดวงโดยในการวินิจฉัยชี้ขาดตัดสินและการระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยตามหลักพระธรรมศาสตร์ และพระราชศาสตร์ยังคงยึดถือกันอยู่จนกระทั่งประเทศไทยมีการปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยเทียบเท่านานาอารยประเทศและได้มีการบัญญัติกฎหมายในเรื่องของการประนีประนอมยอมความไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย เรื่องเอกเทศสัญญา มาตรา ๘๕๐ ถึงมาตรา ๘๕๒ ถือเป็นบทบัญญัติกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อเป็นวิธีการหนึ่งในระบบของการระงับข้อพิพาทที่ทำให้คู่กรณีผ่อนปรนให้แก่กัน

จากการศึกษาของอุดม บัวศรี และคณะพบว่าในประเทศไทยได้มีการกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางมานานแล้วในสังคมชนบททางภาคอีสาน ที่เรียกว่า “ระบบเจ้าโคตร” ซึ่งเป็นระบบความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาช้านาน ตัวเจ้าโคตรเอง คือ ปู่ย่า ตายาย (ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย) ที่เป็นที่เคารพนับถือของลูกหลานตระกูลนั้น หรือแม้แต่คนละตระกูลเจ้าโคตรจะทำหน้าที่เป็นคนกลางในกรณีมีความขัดแย้งกันในครอบครัวหรือในชุมชน จากการศึกษาวิจัยเรื่องเจ้าโคตร สรุปได้ว่าการใช้ระบบศาลยุติธรรมในการระงับความขัดแย้งถึงแม้ว่าจะเที่ยงตรงแต่ก็ไม่สมบูรณ์เพราะเมื่อระงับความขัดแย้งอันหนึ่งก็จะเกิดความขัดแย้งอีกอันหนึ่งขึ้น เช่น ในกรณีเกิดการขัดแย้ง ทะเลาะวิวาทกันในหมู่บ้าน ก็ไปแจ้งความให้ระบบบ้านเมืองเข้ามาจัดการ ซึ่งระบบตำรวจและศาลยุติธรรมก็จะตัดสินให้มีผู้แพ้ผู้ชนะ คนแพ้ก็ถูกปรับมีโทษ ผู้ชนะก็พอใจว่าเป็นผู้ชนะเมื่อทั้งสองคนกลับมาอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันจึงเกิดทะเลาะกันอีกไม่มีที่สิ้นสุดซึ่งต่างจากระบบเจ้าโคตรที่เมื่อเกิดเรื่องแล้วจะนำคู่กรณีมาสืบสวนต่อหน้าโดยชี้ให้เห็นว่าใครถูกใครผิด และจะสั่งสอนให้อยู่ร่วมกันมีการปรับไหมใส่โทษที่ใช้ระบบ “เหล้าไห ไก่โต” มีการปรับไหมแค่ใช้เหล้าหนึ่งไห ไก่หนึ่งตัว เลี้ยงผู้เฒ่าเจ้าโคตรและผู้มาเป็นพยานแล้วไกล่เกลี่ยให้เข้าใจกันและกัน ทั้งสองก็จะอยู่บ้านเดียวกันอย่างมีสันติสุขจะเห็นได้ว่าระบบเจ้าโคตรเป็นระบบการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเพื่อระงับความขัดแย้งแบบพื้นบ้านในสังคมอีสานโดยใช้มิติวัฒนธรรมเป็นหลัก^{๖๑}

ปัจจุบันการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไกล่เกลี่ยสามารถแบ่งตามองค์กรที่ระงับข้อพิพาทได้ประเภท ดังนี้

๑) การระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไกล่เกลี่ยที่ผ่านขบวนศาล

๒) การระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไกล่เกลี่ยที่ผ่านองค์กรอื่นนอกจากศาล เช่น สมาคมหอการค้าไทย คณะกรรมการแรงงานสัมพันธ์สำหรับงานไกล่เกลี่ยในศาลของไทยเพิ่งถูกนำมาจัดเป็นระบบเฉพาะมีการนำมาใช้อย่างจริงจังเมื่อประมาณไม่กี่ปีที่ผ่านมาโดยศาลแพ่งเป็นศาลชั้นต้นศาลแรกที่ริเริ่มนำเอาระบบไกล่เกลี่ยมาใช้และศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศต่างได้นำเอาระบบไกล่เกลี่ยมาใช้โดยเป็นการไกล่เกลี่ยคดีที่มีข้อพิพาทและสภาพปัญหาแตกต่างจากศาลอื่นรวมทั้งได้สร้างระบบไกล่เกลี่ยเพื่อไกล่เกลี่ยทั้งคดีแพ่งกับคดีอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ด้วยสำหรับการเจรจาไกล่เกลี่ยนอกศาลนั้นได้มีการเริ่มนำเข้ามาใช้ครั้งแรกโดยมีการ

^{๖๑} อุดม บัวศรี และคณะ, เจ้าโคตร : การระงับความขัดแย้งในวัฒนธรรมอีสาน, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๖), หน้า ๑ - ๓.

จัดตั้งสถาบันสันติศึกษาที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งทางสถาบันได้ทำการจัดอบรมและเผยแพร่แนวทางของการเจรจาต่อรอง (Negotiation) การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง (Mediation) กระบวนการมีส่วนร่วม (Public Participation Process) การเอื้อให้เกิดการดำเนินการกระบวนการ (Facilitation) ให้แก่องค์กรหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ ^{๖๒}

ปัจจุบันมีศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธีมหาวิทยาลัยมหิดล สำนักสันติวิธี และธรรมาภิบาลสถาบันพระปกเกล้าที่ได้ให้การฝึกอบรมและเผยแพร่สันติวิธีในการจัดการความขัดแย้งอีกด้วย

๒.๓.๒ ความหมายของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง (Mediation)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ “การไกล่เกลี่ย” หมายถึง พุดจาให้ปรองดองกันพุดจาให้ตกลงกันลุลไปทำให้เรียบร้อยทำให้มีส่วนเสมอกัน ^{๖๓}

ตามรายงานวิชาการฝึกอบรมหลักสูตรผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสมทบ ผู้บริหารในศาล พ.ศ. ๒๕๔๗ ให้ความหมาย “การไกล่เกลี่ย” ไว้ว่าเป็นกระบวนการแก้ไขข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามเป็นคนกลางเข้าช่วยเหลือแนะนำในการเจรจาต่อรองของคู่ความเพื่อระงับข้อพิพาทหรือหมายถึงกระบวนการ ซึ่งมีการตั้งคณะบุคคลหรือบุคคลโดยเปิดเผยและเป็นกลางระหว่างคู่ความเพื่อใช้ความพยายามแก้ไขบรรลุลงข้อตกลงอันเหมาะสม ^{๖๔}

นอกจากการให้คำนิยามของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วยังมีนักวิชาการไทยอีกหลายท่านได้ให้ความหมายไว้หลายประการ ดังนี้

วันชัย วัฒนศัพท์ ได้ให้ความหมายของ การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ว่าหมายถึง การเข้าไปแทรกในการไกล่เกลี่ยโดยผู้ที่เป็นบุคคลที่สามเป็นคนกลางและเป็นที่ยอมรับคนกลางไม่มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวข้องกับข้อพิพาทเพื่อที่จะช่วยให้คู่กรณีที่มีข้อถกเถียงหรือขัดแย้งกันอยู่ให้บรรลุข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันด้วยความสมัครใจโดยทั่ว ๆ ไปการไกล่เกลี่ยคนกลางคือ กระบวนการที่ต่อเนื่องของกระบวนการเจรจาด้วยความช่วยเหลือของคนที่ไม่เข้าไปอยู่ตรงกลางที่เรียกว่า ผู้ไกล่เกลี่ยคนกลาง ^{๖๕} ซึ่งบทบาทของบุคคลที่จะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคนกลางก็คือทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยที่เป็นกลางและไม่เข้ากับฝ่ายใดการปรับเปลี่ยนกรอบคำพูด และกระบวนการใหม่การสร้างสะพานไมตรีแทนการสร้างกำแพงกีดกันและการไม่ขยายประเด็นให้เป็นเรื่องใหญ่ ^{๖๖}

^{๖๒} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๖๓-๑๖๖.

^{๖๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, หน้า ๑๕๙.

^{๖๔} รายงานวิชาการฝึกอบรมหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาล, “กลยุทธ์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”, (๒๕๕๒), หน้า ๔๓.

^{๖๕} วันชัย วัฒนศัพท์ (แปลและเรียบเรียง), คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๑.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๒.

โชติช่วง ทัพวงศ์ ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ คือ กระบวนการแก้ไขข้อพิพาทโดยมีบุคคลที่สามเป็นคนกลางเข้าช่วยเหลือแนะนำในการเจรจาต่อรองของคู่ความ เพื่อระงับข้อพิพาท^{๖๗}

พิชัยศักดิ์ หรยางกูร ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง วิธีการระงับข้อพิพาทแบบหนึ่งที่บุคคลที่สามมีบทบาทในการชักจูงให้คู่พิพาทเจรจาเพื่อระงับข้อพิพาท และบุคคลที่สามทำความเข้าใจของตนเสนอให้คู่พิพาทพิจารณาเพื่อปฏิบัติตามหากคู่พิพาทเห็นคล้อยตามก็จะเกิดสัญญาประนีประนอมยอมความตามความเห็นของบุคคลที่สามนี้ ซึ่งได้รับเลือกให้มาทำหน้าที่นี้ก็เพราะเป็นบุคคลที่คู่พิพาทยอมรับนับถือในเรื่องคุณธรรมและหรือในเรื่องความสามารถ^{๖๘}

สม อินทร์พยุง ได้ให้คำจำกัดความว่า คือวิธีการ (Process) ที่ผู้ไกล่เกลี่ยช่วยเหลือเกื้อกูล (Facilitate) คู่พิพาททั้งสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายให้บรรลุข้อตกลงในการระงับข้อพิพาทรวมทั้งช่วยติดต่อในเรื่องราวต่าง ๆ ระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยกับคู่พิพาทฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่ายจนกระทั่งถึงเวลาที่คู่พิพาททั้งสองฝ่าย หรือหลายฝ่ายตกลงกันให้ผู้ไกล่เกลี่ยเห็นหน้าที่ของเขา^{๖๙}

ปรัชญา อยู่ประเสริฐ กล่าวว่า การไกล่เกลี่ย คือการที่คู่พิพาทตกลงยินยอมให้บุคคลที่สามซึ่งเป็นคนกลางที่มีความเป็นอิสระและความเป็นกลางแต่ไม่มีอำนาจชี้ขาดข้อพิพาททำการช่วยเหลือในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ทั้งสองฝ่ายยินยอมลดหย่อนผ่อนปรนให้แก่กันจนกระทั่งสามารถตกลงกันได้โดยทำสัญญาประนีประนอมยอมความเพื่อระงับข้อพิพาทกันไป^{๗๐}

คำว่า “ไกล่เกลี่ย” นั้นจะตรงกับคำว่า “Mediation” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งได้มีการให้นิยามไว้หลายประการ ดังนี้

พจนานุกรมของ Black’s Law ให้ความหมาย “Mediation” ว่าเป็นการแทรกแซงหรือสอดแทรกของบุคคลที่สามเพื่ออยู่ระหว่างกลางบุคคลสองฝ่ายที่มีข้อพิพาทเพื่อชักจูงให้บุคคลที่มีข้อพิพาทปรับเปลี่ยนหรือข้อตกลงในปัญหาข้อพิพาทได้เป็นการตกลงในข้อพิพาทโดยการกระทำที่เป็นกลางหรือบุคคลที่เป็นกลาง^{๗๑} ตามรายงานของกรรมการเฉพาะกิจเกี่ยวกับ Alternative Dispute Resolution (ADR) ของสมาคมนิติบัณฑิตยสภาของประเทศแคนาดา ค.ศ.๑๙๘๙ ได้ให้คำจำกัด

^{๖๗} โชติช่วง ทัพวงศ์, **จัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักข้อพิพาทศาลยุติธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๙๘.

^{๖๘} พิชัยศักดิ์ หรยางกูร, **รวมข้อคิดเกี่ยวกับการระงับคดีข้อพิพาทในทางการค้า**, (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๖๙} สม อินทร์พยุง, “หลักเกณฑ์การประนีประนอมและไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท”, **วารสารทนายความ**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๓๘ (สิงหาคม-กันยายน ๒๕๔๕): ๕๓.

^{๗๐} ปรัชญา อยู่ประเสริฐ, “ขั้นตอนกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท”, **รวมบทความเทคนิคจิตวิทยา และการสื่อสารสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**, รวบรวมจัดพิมพ์โดย สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐.

^{๗๑} บุญตา ส. ผาภูมิชัย, “กระบวนการว่าด้วยการไกล่เกลี่ย : ศึกษาเปรียบเทียบตามกฎหมายไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะนิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

ความ “Mediation” ไว้ว่าการที่บุคคลภายนอก (Third Party) ซึ่งเป็นที่ยอมรับเป็นอิสระ เป็นกลาง และไม่มีอำนาจตัดสิน สิ้นข้อพิพาท (No Decision Making Power) เข้ามาเกี่ยวข้องกับข้อพิพาท หรือ เกี่ยวข้องกับการเจรจา ต่อรอง (Negotiation) เพื่อช่วยคู่พิพาทให้บรรลุข้อตกลงในการระงับประเด็นต่าง ๆ ของข้อพิพาท ด้วยความสมัครใจของเขาเอง^{๗๒}

ในรัฐเวอร์จิเนีย สหรัฐอเมริกา หมวดที่ ๒๑.๒ (Chapter ๒๑.๒) ของประมวลกฎหมายของเวอร์จิเนีย (Code of Virginia) ให้คำจำกัดความของ “Mediation” ว่าเป็นวิธีการ (Process) ที่ผู้ไกล่เกลี่ยช่วยเหลือ (Facilitator) คู่พิพาททั้งสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายให้บรรลุข้อตกลงในการระงับข้อพิพาทรวมทั้งช่วยติดต่อในเรื่องต่าง ๆ ระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยกับคู่พิพาทฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่าย จนกระทั่งถึงเวลาที่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายตกลงกันให้ผู้ไกล่เกลี่ยพ้นหน้าที่ของเขา^{๗๓}

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการต่างประเทศ ได้ให้คำจำกัดความ “Mediation” ดังนี้

Christopher W.M. ให้ความเห็นว่า “Mediation” หมายถึง การแทรกแซงของบุคคลที่สามที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลางในการเจรจาหรือแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจในการตัดสินใจแต่จะเป็นผู้ช่วยเหลือคู่กรณีด้วยความสมัครใจและสามารถตกลงกันในปัญหาความขัดแย้งร่วมกันได้^{๗๔}

Henry J. Brown and Arthur L. กล่าวไว้ว่า “Mediation” คือกระบวนการที่ส่งเสริมช่วยเหลือคู่กรณี ด้วยบุคคลที่สามที่เป็นกลางที่เรียกว่าผู้ไกล่เกลี่ย (Mediator) ซึ่งเป็นบุคคลที่ช่วยให้คู่กรณีสามารถตกลงแก้ปัญหาข้อพิพาทของตนได้โดยผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจในการตัดสินใจใด ๆ ที่จะมีส่วนผูกพันคู่กรณี แต่ผู้ไกล่เกลี่ยจะใช้กระบวนการเทคนิคและความรู้ ความเชี่ยวชาญต่าง ๆ ในการช่วยให้คู่กรณีเจรจาทกลงกันได้ข้อพิพาทที่มีอยู่โดยปราศจากการพิจารณาพิพากษาคดี^{๗๕}

จากความหมายของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า “การไกล่เกลี่ย” (Mediation) เป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้งโดยมีบุคคลที่สามหรือคนกลางมาทำหน้าที่เป็นผู้เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาประโยชน์ และหนทางที่จะเป็นไปได้มากที่สุดให้แก่คู่กรณี อีกทั้งยังช่วยเหลือในการเจรจาต่อรองระหว่างคู่กรณีหรือคู่ความเพื่อให้สามารถบรรลุข้อตกลง และขจัดความขัดแย้งลงได้โดยความสมัครใจของคู่กรณี ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะของผู้ไกล่เกลี่ยไม่ถือเป็นข้อผูกพันที่จะบังคับให้คู่กรณีหรือคู่ความต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใดการไกล่เกลี่ยนั้นจะช่วยรักษาสัมพันธภาพระหว่างคู่กรณีและก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีขึ้นทั้งสองฝ่าย

^{๗๒} Henry J. Brown and Arthur L., **Marriott, ADR Principles and Practice**, (London: Sweet and Maxwell, 1999), p.7.

^{๗๓} Ibid., p. 8.

^{๗๔} Christopher W. Moore, **The Mediation Process Practice Strategies for Resolving Conflict**, 2nd ed., (U.S.A.: Jossey-Bass Inc., Publishers, 1996), p. 15.

^{๗๕} Henry J. Brown and Arthur L., **Marriott, ADR Principles and Practice**, p.127.

๒.๓.๓ ทฤษฎีการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

การระงับข้อพิพาทโดยการไกล่เกลี่ยมีทฤษฎีสำคัญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้^{๗๖}

๑) ทฤษฎีการแข่งขัน (Competitive Theory)

ทฤษฎีนี้มองว่าผู้เจรจาที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ทางกฎหมายและสามารถรักษาผลประโยชน์ของลูกความโดยได้รับผลออกมาเป็นรูปธรรม ซึ่งอาจเป็นในด้านเงินตราหรือวัตถุ และเข้าใจถึงอำนาจที่ตนมีอยู่และใช้โดยไม่ชักช้าเพื่อประโยชน์ของลูกความ ทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานเบื้องต้นว่า “สังคมอยู่ภายใต้ปกครองหรือครอบงำโดยผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวในสถานการณ์ของการเจรจาแต่ละฝ่ายทั้งนักกฎหมาย และลูกความต่างมีความประสงค์ให้บรรลุความต้องการของตนมากที่สุด” ทฤษฎีการแข่งขันมองโลกในแง่ที่ว่าทรัพยากรมีอยู่จำกัดต้องแบ่งปันโดยการแข่งขันเพื่อให้ได้ประสบความสำเร็จในแต่ละเรื่อง ทฤษฎีรูปแบบการเจรจากำหนดขึ้นโดยถือผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญเพื่อให้ตนได้รับประโยชน์มากที่สุดในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องเป็นฝ่ายสูญเสีย

๒) ทฤษฎีการแก้ปัญหา (Problem Solving Theory)

ทฤษฎีนี้ถือหลักว่าผู้เข้าร่วมเจรจา ทุกคนมีผลประโยชน์ร่วมกันทุกคนอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมของสังคมเดียวกันจึงมีส่วนในการแก้ไขปัญหาด้วยกันเพื่อให้สามารถนำข้อตกลงด้วยความสมัครใจข้อขัดแย้งเป็นปัญหาที่ต้องศึกษา และแก้ไขร่วมกันโดยคู่ความทั้งสองฝ่ายเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันหลักการของทฤษฎีการแก้ปัญหาที่สำคัญมี ๕ ประการ คือ (๑) แยกปัญหาความสัมพันธ์ส่วนตัวออกจากข้อขัดแย้งและแก้ไขในแต่ละปัญหาต่างหากจากกัน (๒) เน้นความสำคัญของประโยชน์ได้เสีย และความต้องการของคู่ความซึ่งไม่ใช่ฐานะของคู่ความ (๓) คิดหาทางเลือกหลายวิธีเพื่อให้คู่ความได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน (๔) ยืนยันการใช้ข้อบังคับประกอบต่าง ๆ ที่ต้องนำมาใช้ในการตัดสินใจเพื่อประเมินทางเลือก และ (๕) เข้าใจและแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุดในการเจรจาตกลงทำสัญญา

จากการศึกษาของ สุกัญญา กองศรี ได้สรุปเปรียบเทียบถึงข้อดีข้อเสียของทฤษฎีการแข่งขัน และทฤษฎีการแก้ปัญหาดังกล่าวเรื่อง “บทบาทของทนายความในการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไกล่เกลี่ย” ไว้ว่าทฤษฎีการแข่งขันมีข้อดี คือ สามารถกำหนดรูปแบบและขั้นตอนการเจรจาต่อรองที่แข็งแกร่งจะเหนือกว่าฝ่ายที่ด้อยกว่าทำให้ข้อพิพาทสามารถยุติลงได้ ข้อเสียคือคู่ความต้องเผชิญหน้ากันแต่ละฝ่ายต่อสู้เพื่อชัยชนะทำให้เป็นศัตรูกันเมื่อฝ่ายใดได้ประโยชน์อีกฝ่ายหนึ่งต้องสูญเสีย ส่วนทฤษฎีการแก้ปัญหามีข้อดีที่ว่าเป็นการแก้ไขปัญหาด้วยกันโดยคำนึงถึงความชอบธรรมของฐานะผลประโยชน์และความประสงค์ของอีกฝ่ายหนึ่ง มิได้มุ่งเพื่อชัยชนะแต่เพียงอย่างเดียวแต่อย่างไรก็ตามข้อเสียที่ว่าไม่อาจใช้ร่วมกับทฤษฎีการแข่งขันในแง่ที่ว่าแม้ทรัพยากรจะมีอยู่อย่างจำกัดในการแบ่งปันฝ่ายหนึ่งอาจได้ประโยชน์โดยไม่ทำให้อีกฝ่ายต้องสูญเสีย ดังนั้นทฤษฎีทั้งสองต่างมีข้อดี

^{๗๖} อานันท์ จันทรโอภากร, การไกล่เกลี่ย/ประนอมข้อพิพาท, เอกสารประกอบการสอน, (โครงการตำรา และ คณะนิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า ๒-๘.

และข้อเสียจึงสมควรที่ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องเลือกนำเฉพาะข้อดีของแต่ละทฤษฎีมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดบนพื้นฐานแห่งสภาพปัญหา และสภาพแวดล้อมของคดีหรือข้อพิพาทนั้น ๆ ด้วย^{๗๗}

ผู้ไกล่เกลี่ยนั้นจะอาศัยแต่เพียงทฤษฎียังไม่พอยังต้องมีประสบการณ์พอสมควรจึงจะทำให้การไกล่เกลี่ยให้บรรลุผลสำเร็จได้ เช่นผู้ไกล่เกลี่ยควรกำหนดแนวปฏิบัติในการเจรจา คือมีการไกล่เกลี่ยคู่ความร่วมมือกันหรือแยกไกล่เกลี่ยคู่ความที่ละฝ่ายขอพูดคุยกับทนายหรือตัวความหรือให้บุคคลภายนอกมาชี้แจงข้อเท็จจริงตามความประสงค์ของคู่ความ และผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องเข้าใจแนวคิดที่ต่างกันของคู่ความสามารถวิเคราะห์วัตถุประสงค์และความต้องการที่แท้จริงของแต่ละฝ่ายพยายามโน้มน้าวแนวคิดของคู่ความแต่ละฝ่ายวินิจฉัยแนวคิดของตนและเข้าใจถึงแนวคิดของอีกฝ่ายหนึ่ง จากนั้นผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องชี้แนะข้อตกลงในประเด็นให้คู่ความคิดและตัดสินใจ

ทั้งหมดนี้ไม่มีหลักทฤษฎีกำหนดไว้แน่นอนจะต้องอาศัยประสบการณ์ของผู้ไกล่เกลี่ยเอง วัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ยไม่ใช่เพื่อชี้แนะข้อตกลงให้คู่ความ วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการไกล่เกลี่ยคือการเข้าไปช่วยให้คู่ความทำการเจรจาต่อรองง่ายเข้าและอำนวยความสะดวกให้ การติดต่อเจรจาระหว่างคู่ความสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรในการเจรจาจนกระทั่งคู่ความสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกันได้หรือมองเห็นทางออกของปัญหาผู้ไกล่เกลี่ยจึงเป็นผู้พยายามนำทางให้คู่ความเพื่อที่จะพบทางออกของปัญหาที่เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย^{๗๘}

๒.๓.๔ หลักการพื้นฐานของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง (Mediation) เป็นการที่คู่กรณีพยายามที่จะแก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างกันโดยความช่วยเหลือของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่สามที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย โดยมีหลักการพื้นฐาน ดังนี้

๒.๓.๔.๑ หลักการของกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางมีหลักการที่จะต้องทำความเข้าใจอยู่หลายประเด็น ได้แก่

๑) กระบวนการนี้การพิจารณาตัดสินหาทางออกของข้อขัดแย้งเกิดโดยคู่กรณีหรือคู่ ขัดแย้งช่วยกันพิจารณาหาทางออกร่วมกันคนกลางไม่มีหน้าที่หรือไม่มีอำนาจไปตัดสิน

๒) กระบวนการในการเจรจาจะใช้วิธีหรือกระบวนการใช้การเรียนรู้ร่วมกัน (Learning Process) โดยไม่ใช่จุดยืน (Position) แต่จะใช้การเจรจาโดยใช้ความต้องการหรือความสนใจร่วมกันเป็นพื้นฐานในการเจรจา (Interest Based Negotiation) เช่นไม่ใช่การเจรจากันว่าจะสร้างโรงไฟฟ้าหรือไม่สร้างโรงไฟฟ้าซึ่งเป็นการเจรจาโดยยึดจุดยืน (Position - Based Negotiation) และไม่มีทางจะหาข้อยุติได้ต้องอาศัยคำถามว่า “ทำไม” จึงจะสร้าง หรือ “ทำไม” จึงจะไม่สร้าง

^{๗๗} สุกันยา กองศรี, “บทบาทของทนายความในการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไกล่เกลี่ย”, *วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๑), หน้า ๙-๑๐.

^{๗๘} บุญตา ส. ผาบัมชัย, “กระบวนการว่าด้วยการไกล่เกลี่ย: ศึกษาเปรียบเทียบตามกฎหมายไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, *วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต*, หน้า ๒๗.

เหตุผลเหล่านี้ก็จะเป็นเหมือนประเด็นที่เราจะมาช่วยกันหาคำตอบถ้าตกลงกันได้ก็ถือเป็นข้อยุติ ถ้าตกลงกันไม่ได้จะต้องมีการศึกษาหาข้อมูลอะไรอีก ก็ต้องตกลงกันให้ดี

๓) กระบวนการเจรจาต้องมีกติกาในการเจรจา (Ground Rules) เพื่อให้คนกลางที่มีหน้าที่กำกับกระบวนการได้ตามนั้น เช่นกำหนดว่าให้ผลัดกันพูดที่ละคนอาจจะแยกกลุ่มคุยกัน หรืออะไรคือข้อยุติ หากไม่สามารถหาข้อยุติได้ จะทำอะไรจะประชุมที่ไหน ใช้เวลามากน้อยเท่าไร เริ่มเมื่อใด เลิกเมื่อใด ใครจะทำหน้าที่เป็นคนกลาง^{๗๙}

๒.๓.๔.๒ บทบาทและหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยหรือคนกลาง

Mr.Derril T.Warren, Q.C. ผู้อำนวยการบริหาร (Executive Director) ศูนย์อนุญาโตตุลาการของบริติสโคลัมเบียประเทศแคนาดา กล่าวว่า “Mediator” หรือผู้ไกล่เกลี่ยกระทำการในฐานะเป็นคนกลางเป็นผู้ช่วยเหลือ (Facilitator) ในระหว่างที่มีการเจรจาต่อรองต่าง ๆ ระหว่างคู่พิพาท จุดประสงค์ของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้ข้อพิพาทระงับไปด้วยความสมัครใจเป็นชัยชนะของทั้งสองฝ่าย (Win/Win Settlement) ยอมรับว่าเป็นการตกลงที่เป็นธรรม ถึงแม้ว่าจะไม่มีฝ่ายใดได้ประโยชน์ครบถ้วนตามที่เรียกร้องมาในตอนเริ่มต้นข้อพิพาทก็ตามการเจรจาต่อรองกันโดยสุจริตใจเป็นหัวใจสำคัญแม้ตามหลักปฏิบัติทั่วไปผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่ให้คำแนะนำหรือให้คำตัดสินหรือออกความเห็นว่าคุณพิพาทควรตกลงกันอย่างไรก็ตาม แต่ผู้ไกล่เกลี่ยมักจะเสนอแนวคิดริเริ่ม (Creativity) โดยใช้การสอบถามที่มีความชำนาญ (through the skillful use of questions) ผู้ไกล่เกลี่ยจะแยกข้อเท็จจริงสำคัญ ๆ ออกจากข้อเท็จจริงที่ไม่เกี่ยวข้องโดยเร็วและมุ่งคำนึงถึงผลประโยชน์หรือส่วนได้เสียของคู่พิพาทมากกว่าการเจรจาของคู่พิพาทที่ใช้อารมณ์จะหมดไปด้วยความอดทนและตั้งใจฟังอย่างขานานาญของผู้ไกล่เกลี่ย ในข้อพิพาทที่เป็นปัญหาเทคนิคผู้ไกล่เกลี่ยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเทคนิคนั้น เพราะว่าผู้ไกล่เกลี่ยไม่ใช่ผู้ตัดสินข้อพิพาทถ้ามีความจำเป็นคู่พิพาทจะเป็นผู้จัดหาผู้เชี่ยวชาญเอง แต่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรเป็นผู้ช่วยเหลือที่ได้รับการฝึกอบรมอย่างมืออาชีพ (highly trained professional facilitator) โดยทำหน้าที่ของตนเหมือนกับผู้ควบคุมวงดนตรี (conductor of an orchestra) แม้ว่าผู้ควบคุมวงจะไม่สามารถเล่นดนตรีชิ้นใดได้แต่ความรู้ความชำนาญในการควบคุมวงดนตรีของเขาช่วยเหลือนักดนตรีเล่นได้อย่างไพเราะ^{๘๐}

โดยสรุป ผู้ไกล่เกลี่ย หรือคนกลางจึงมีบทบาทหลายประการคือ ๑) ประสานระหว่างข้อพิพาทช่วยให้คู่พิพาทมาพบปะเจรจาคืนดีผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้ติดต่อประสานนัดวันเจรจาหาทางให้คู่พิพาท หรือตัวแทนที่มีอำนาจได้มาพบปะพูดคุยเพื่อหาแนวทางในการยุติข้อพิพาท ๒) อำนวยความสะดวกในการไกล่เกลี่ย หรือประนอมข้อพิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยจะดำเนินการจัดเตรียมสถานที่ห้องประชุม อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องอาหาร และเครื่องดื่มที่จำเป็นเพื่อให้การไกล่เกลี่ยดำเนินไปได้เรียบร้อยภายใต้

^{๗๙} วันชัย วัฒนศัพท์ (แปลและเรียบเรียง), **คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท**, หน้า ๒-๘.

^{๘๐} การประนอมข้อพิพาทและทางเลือกอื่นในการระงับข้อพิพาทนอกศาล, (กลุ่มกฎหมายกระบวนการยุติธรรมทางแพ่งและอนุญาโตตุลาการสภาวิจัยแห่งชาติ วันที่ ๑๔-๑๕ กันยายน ๒๕๕๓ ณ องค์การสหประชาชาติ), หน้า ๖. (เอกสารอัดสำเนา)

บรรยากาศที่เป็นมิตรต่อกัน ๓) ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ผู้ไกล่เกลี่ยจะช่วยเสาะหาข้อมูลที่จำเป็น และข้อมูลทางกฎหมาย แปลความหมาย และเป็นสื่อกลางให้แก่คู่พิพาทได้เข้าใจตรงกัน ๔) ให้ความรู้ในการไกล่เกลี่ย หรือประนีประนอมข้อพิพาทตลอดจนการเจรจาต่อรองแก่คู่พิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในระบบการไกล่เกลี่ยควรให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการไกล่เกลี่ยแก่คู่พิพาทให้ตระหนักถึงประโยชน์ในการร่วมกันแก้ปัญหา และระงับข้อพิพาทได้ดีจะทำให้การไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จได้มาก ๕) ดำเนินการและควบคุมกระบวนการไกล่เกลี่ยตามพฤติกรรมแห่งคดีตามที่เห็นเหมาะสม และสมควร ผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้ดำเนินการให้กระบวนการไกล่เกลี่ยสามารถดำเนินต่อไปได้จนสำเร็จโดยควบคุมและดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพรวดเร็ว ไม่ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดประวิงเวลาให้ล่าช้าป้องกันการโต้เถียงอันจะนำไปสู่การทะเลาะวิวาท เมื่อถึงทางตันก็ดำเนินการหาแนวทางที่ผ่านพ้นอุปสรรค หรือข้อขัดข้องต่าง ๆ ไปจนสามารถตกลงกันได้ ๖) ไม่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการตัดสินใจ จึงทำให้บทบาทของคนกลางต่างจากผู้พิพากษาหรือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการซึ่งในบทบาทของคนกลางในบทบาทของผู้พิพากษาหรืออนุญาโตตุลาการนั้นเป็นคนที่ถูกกำหนดโดยกฎหมายหรือโดยความยินยอมพร้อมใจของคู่กรณีที่จะทำหน้าที่ตัดสินโดยอาศัยกฎกติกาสัญญา หรือโดยวิธีปกติที่เป็นที่ยอมรับของสังคม คนกลางจึงไม่เหมือนผู้พิพากษาหรืออนุญาโตตุลาการที่เขาไม่มีอำนาจที่จะตัดสินใจใด ๆ ทั้งสิ้นมีอยู่หลาย ๆ กรณีเหมือนกัน ซึ่งโดยตำแหน่งนั้นมีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจในเรื่องดังกล่าว อย่างไรก็ตามก็อาจมาทำหน้าที่คนกลางทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเขาวางบทบาทหรืออำนาจของการตัดสินใจของเขาไว้ชั่วคราว ๗) ช่วยในการทำสัญญาประนีประนอมยอมความเมื่อคู่พิพาทสามารถตกลงกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้ช่วยเหลือให้คำแนะนำในการร่าง หรือตรวจสอบสัญญาประนีประนอมยอมความให้มีผลผูกพันบังคับได้โดยไม่ขัดต่อกฎหมายและความสงบเรียบร้อยตรวจสอบผู้ที่มีอำนาจลงนามที่มีผลผูกพันแล้วดำเนินการให้คู่พิพาทและพยานลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน^{๔๑}

๒.๓.๔.๓ คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยหรือคนกลาง

คนกลางอาจจะเป็นคนเดียวหรือสองคน หรือมากกว่าก็ได้แล้วแต่กรณีคนกลางจะต้องเป็นที่ยอมรับของคู่กรณี หรือคู่เจรจารู้จักและเข้าใจกระบวนการดำเนินไปของความขัดแย้ง และสามารถกำกับกระบวนการให้ดำเนินไปกับทั้งต้องไม่มีผลประโยชน์ในเรื่องที่ขัดแย้งกันคุณสมบัติของคนกลางมีหลายประการ ดังนี้

๑) เป็นอิสระและเป็นกลาง ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีความเป็นอิสระและเป็นกลางไม่ฝักใฝ่หรือ เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหากมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับฝ่ายใด เช่น เป็นญาติพี่น้อง นายจ้าง ลูกจ้าง หุ้นส่วน ที่ปรึกษากฎหมาย ทนายความ หรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางการสมรส เป็นต้น ก็ควรเปิดเผยข้อเท็จจริงให้ฝ่ายทราบหรือขอลอนตัวจากการไกล่เกลี่ยเพื่อป้องกันการคัดค้าน หรือครหาที่เกิดกับผู้ไกล่เกลี่ย^{๔๒}

^{๔๑} ปรัชญา อยู่ประเสริฐ, เทคนิค จิตวิทยา และการสื่อสารสำหรับการไกล่เกลี่ย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงับข้อพิพาทศาลยุติธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๗.

อนึ่ง ความเป็นกลางและความที่ไม่เข้ากับฝ่ายใดเป็นปัจจัยที่สำคัญในการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางทั้งสองที่กล่าวมานั้นเมื่อรวมกันก็จะหมายถึงทัศนคติ พฤติกรรมความสัมพันธ์และอำนาจในการกำกับของคนกลางซึ่งไม่ได้เข้าข้าง หรือเห็นด้วยกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือบางส่วนของคู่พิพาท อย่างไรก็ตามผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นกลางและไม่เข้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้หมายความว่าเขาจะ ไม่มีความคิดเห็นส่วนตัวของเขาในเรื่องดังกล่าวนี้ มีความแตกต่างอยู่บ้างระหว่างความเป็นกลางและความไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือความยุติธรรม การรักษาความเป็นกลางเกี่ยวข้อง โดยตรงกับ ประเด็นและการจัดการอย่างยุติธรรมกับบุคคลและกลุ่มบุคคล การทดสอบความไม่เข้าข้างฝ่ายใดหรือความยุติธรรมหรือความเป็นกลางขึ้นอยู่กับมุมมองของคู่กรณีจะยอมรับความช่วยเหลือจากผู้ไกล่เกลี่ย ถ้าความช่วยเหลือนั้นมีลักษณะที่เป็นกลางและยุติธรรม^{๘๓}

๒) รักษาความลับของคู่พิพาท กระบวนการไกล่เกลี่ยมีการดำเนินการที่เป็นความลับ ดังนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องรักษาความลับของคู่พิพาทที่ได้มาจากการปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด ไม่ แพร่งพรายให้บุคคลภายนอกทราบอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่คู่พิพาท และจะตามมาซึ่งความรับผิดชอบทางแพ่ง และอาญา

๓) มีความอดทน ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีความอดทนและอดกลั้น มีจิตใจเยือกเย็น มีความ เมตตากรุณาต่อคู่พิพาทพร้อมที่จะรับฟังปัญหาโดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้ชี้แจง และแสดงเหตุผลได้อย่างเท่าเทียมกันตามสมควรผู้ไกล่เกลี่ยจะอยู่เหนือความขัดแย้งไม่เข้าไปโต้เถียงกับคู่พิพาท

๔) ซื่อสัตย์สุจริต ผู้ไกล่เกลี่ยต้องเป็นผู้ที่มีจริยธรรม คุณธรรมไม่แสวงหาผลประโยชน์ จากคู่พิพาท อันจะทำให้ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่เป็นกลาง หรือไม่เป็นอิสระ

๕) มีความรู้ ความสามารถในการเจรจาหรือเรื่องที่พิพาทถึงแม้ว่าผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่มีหน้าที่ชี้ขาดข้อพิพาทก็ควรเตรียมตัวศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องที่พิพาทเพื่อที่จะรู้เรื่องและหาแนวทางในการระงับข้อพิพาทให้แก่คู่ความได้ถูกต้อง

๖) มีความสามารถในการเจรจา และติดต่อสื่อสารผู้ไกล่เกลี่ยควรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีมี ความอ่อนโยนในการเจรจา แต่อย่างไรก็ตามจะต้องมีความเข้มแข็งในประเด็นที่จะพิจารณาไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งครอบงำจนเสียความเป็นธรรมและความเป็นกลางรู้จักพูดในขั้นตอนที่ควรพูด ไม่ควรพูดอยู่ฝ่ายเดียวโดยไม่เปิดโอกาสให้คู่พิพาทได้พูดคุย ผู้ไกล่เกลี่ยควรจะทำให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายได้รับฟังที่รู้เข้าใจขั้นตอนใดควรจะต้องดับหรือหยุดพัก หรือเลื่อนการเจรจาออกไป เช่น ถ้าเห็นว่าทั้งสองฝ่ายมีอารมณ์รุนแรงเข้าหากัน อันอาจจะนำไปสู่การทะเลาะวิวาท

๗) มีความรู้และประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีควรจะต้องมีความรอบรู้ใน หลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทหลักจิตวิทยาการไกล่เกลี่ย ตลอดจน ผ่านประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ยยิ่งมากเท่าใดก็ยิ่งทำให้ความเชี่ยวชาญและความสามารถแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ทั้งยังต้องขยันหมั่นเพียรค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ^{๘๔}

^{๘๓} สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือการระงับข้อพิพาทสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: หจก.จิรวิสาหกิจ, ๒๕๕๐), หน้า ๕-๖.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๖.

๒.๓.๔.๔ คุณค่าและความสำคัญของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง

การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเป็นการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อให้คู่กรณีได้มีโอกาสในการร่วมกันที่จะสร้างทางเลือกร่วมกัน และร่วมในกระบวนการตัดสินใจการที่คู่กรณีสมัครใจเข้ามาร่วมกันแก้ปัญหาที่อาจจะทำให้เขาหาทางออกที่ดีกว่าร่วมกันดีกว่าใช้วิธีอื่น ๆ คู่เจรจาสามารถจะบอกถึงประเด็นปัญหาที่มีความสำคัญต่อเขาสามารถที่จะอธิบายผลประโยชน์ที่อยู่เบื้องหลัง จุดยืนโอกาสที่จะช่วยกันสร้างทางเลือกที่สร้างสรรค์ที่อาจจะเป็นไปได้หลาย ๆ อย่าง ดังนั้น การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางจึงมีคุณค่าและความสำคัญ ดังต่อไปนี้

- ๑) เกิดการตัดสินใจที่ดีกว่ามีประสิทธิภาพ และยั่งยืนกว่าเพราะคู่เจรจามีอำนาจตัดสินใจในผลของการเจรจา
- ๒) มีการผสมผสานความต้องการเกิดความสมดุลในผลประโยชน์ก่อให้เกิดการยอมรับ
- ๓) ลดความรู้สึกที่มีการแบ่งฝ่ายแบ่งข้างช่วยให้เกิดความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดี ลดช่องว่างการสื่อสาร
- ๔) ช่วยให้เกิดการสนับสนุนในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายมากขึ้น เพราะคู่เจรจาได้มีส่วนร่วมในกระบวนการมาตลอด
- ๕) มีความเป็นส่วนตัวและรักษาความลับได้ดีกว่าในกรณีเจรจาความขัดแย้งระหว่างบุคคล
- ๖) แก้ปัญหาข้อพิพาทได้เร็วกว่า ๗) มีโอกาสมากกว่าที่จะหาทางเลือกเพื่อให้เกิดทางออกที่สร้างสรรค์และเป็นไปได้
- ๘) ประหยัดเวลาของการบริหารจัดการ
- ๙) สิ้นเปลืองน้อยกว่าการฟ้องร้องหรือการใช้สัญญาตุลาการ
- ๑๐) ปราศจากผลกระทบต่อการกระบวนการแก้ปัญหาข้อพิพาทวิธีอื่น ๆ ^{๘๕}

ในกระบวนการทางศาลเมื่อเกิดข้อขัดแย้งอย่างระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลนั้น โดย ปกติโจทก์และจำเลยมักจะนำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อให้ศาลพิพากษาว่าใครถูกหรือผิดซึ่งสมัยก่อนที่ยังไม่มีกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยประจำศาลเพื่อหาทางออกให้แก่คู่กรณีนั้นได้ก่อให้เกิดผลเสียแก่โจทก์และจำเลยในหลายประเด็นด้วยกัน เช่น เสียทรัพย์สิน เสียเวลา เสียความรู้สึก เสียมิตรภาพเพราะบางคนนั้น โจทก์และจำเลยอาจจะเป็นเพื่อนรัก หรือสามีภรรยา และที่สำคัญคือ เสียโอกาสในการที่จะหาทางออกร่วมกันได้

๒.๓.๔.๕ ลักษณะของการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ย สามารถแบ่งแยกได้ในลักษณะ คือ ^{๘๖}

^{๘๕} วันชัย วัฒนศัพท์ (แปลและเรียบเรียง), **คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท**, หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

^{๘๖} สุกัญญา กองศรี, “บทบาทของทนายความในการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไกล่เกลี่ย”, **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต**, หน้า ๘.

๑) การไกล่เกลี่ยเพื่อให้คู่พิพาทกลับคืนดี เป็นการไกล่เกลี่ยโดยที่คู่พิพาทยังคงรักษา สัมพันธภาพต่อกันไว้ไม่เกิดอคติที่ไม่ดีต่อกัน และเกิดผลดีต่อคู่พิพาทหากยังต้องการดำเนินธุรกิจ ร่วมกัน หรือธุรกิจที่ต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์ร่วมกันต่อไปโดยไม่มีผู้แพ้ ผู้ชนะการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไกล่เกลี่ยลักษณะนี้มีได้วัตถุประสงค์ว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูก

๒) การไกล่เกลี่ยเพื่อให้ได้เกิดข้อตกลง เป็นการช่วยให้คู่พิพาทได้ตกลงกันในเงื่อนไขสำคัญโดยต่างฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ตามความประสงค์ ซึ่งทั้งสองฝ่ายพึงพอใจ ไม่ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบทำให้เกิดการยุติในข้อขัดแย้ง และนำไปสู่ข้อตกลงอันเป็นความสำคัญ และเป็นหัวใจของการระงับข้อพิพาท

๒.๓.๕ รูปแบบการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ย

รูปแบบการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ย สามารถแบ่งออกได้ ๒ รูปแบบ คือ^{๘๗}

๒.๓.๕.๑ การไกล่เกลี่ยนอกศาล

การไกล่เกลี่ยนอกศาล เป็นการไกล่เกลี่ยซึ่งคู่พิพาทยินยอมให้ บุคคลภายนอก หรือองค์กรทำการไกล่เกลี่ยให้โดยศาลไม่ได้เข้าร่วมรับรู้ถึงการไกล่เกลี่ยนั้นด้วยการไกล่เกลี่ยอาจเป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนที่จะมีการฟ้องคดีต่อศาล หรือคดีฟ้องร้องต่อศาลแต่คู่พิพาทประสงค์ที่จะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกันเองโดยไม่ประสงค์จะดำเนินการในศาลซึ่งลักษณะการไกล่เกลี่ยสำเร็จจะออกมาในรูปแบบการทำสัญญาประนีประนอม ยอมความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๘๕๐ ถึง มาตรา ๘๕๒ อย่างไรก็ตามการไกล่เกลี่ยนอกศาลมีข้อสังเกตสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

๑) การไกล่เกลี่ยนอกศาล ข้อตกลงไม่จำกัดเฉพาะการระงับข้อพิพาททางการเงินเท่านั้น การไกล่เกลี่ยนอกศาลทำให้การระงับข้อพิพาททางอาญาเป็นความผิดที่สามารถยอมความได้ ซึ่งต่างจากการไกล่เกลี่ยในศาลซึ่งจำกัดเฉพาะมุ่งระงับข้อพิพาททางการเงินเท่านั้น

๒) การไกล่เกลี่ยนอกศาล เกิดจากความสมัครใจของคู่พิพาทต่างจากการไกล่เกลี่ยในศาล ซึ่งอาจเกิดจากความสมัครใจ หรือถูกบังคับเมื่อศาลมีคำสั่งให้ไกล่เกลี่ย

๓) การไกล่เกลี่ยนอกศาลข้อตกลงที่สมประโยชน์แก่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายมากที่สุดเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ต่างจากการไกล่เกลี่ยในศาลที่มุ่งถึงประสิทธิภาพของการไกล่เกลี่ย

๔) การไกล่เกลี่ยนอกศาล คู่ความมีส่วนร่วมโดยตรงในการเจรจา การไกล่เกลี่ยในศาลคู่ความต้องการความช่วยเหลือจากทนายความ

๕) การไกล่เกลี่ยนอกศาล ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้ควบคุมการดำเนินการไกล่เกลี่ย โดยได้ข้อมูลการแก้ไขปัญหาจากคู่ความส่วนผลของการเจรจากคู่ความเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะรับหรือไม่รับ ซึ่งต่างจากการไกล่เกลี่ยในศาลที่ผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้ควบคุมผลการดำเนินการ และโน้มน้าวอย่างเต็มที่ให้เกิดผลของการเจรจาโดยคู่ความมอบอำนาจให้ผู้ไกล่เกลี่ยรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาท

^{๘๗} สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือการระงับข้อพิพาทสำหรับประชาชน, หน้า ๑๕-๑๖.

๒.๓.๕.๒ การไกล่เกลี่ยในศาล

การไกล่เกลี่ยในศาล เป็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่คดียุ่งระหว่างการ พิจารณาของ ศาล โดยคู่พิพาทยินยอมให้ผู้ไกล่เกลี่ยดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ การดำเนินการไกล่เกลี่ยจะ เป็นไปตามขั้นตอนแต่ก็ไม่อาจกำหนดให้เป็นกฎหมายตัวว่าการไกล่เกลี่ยจะประสบผลสำเร็จหรือไม่โดย ผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้ช่วยเจรจาหาแนวทางให้คู่พิพาทตกลงกันเพื่อให้เกิดการประนีประนอมยอมความ กันในศาล และสามารถยุติข้อพิพาทได้โดยการตัดสินใจของคู่ความเอง

๒.๓.๖ เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการเจรจาไกล่เกลี่ยกับวิธีการเจรจาต่อรอง ในการจัดการข้อพิพาท

ผู้สนใจกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางจะต้องทำความเข้าใจให้ระหว่างความ แตกต่างของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางการเจรจาต่อรองในธุรกิจการค้าและการเจรจาต่อรองกับผู้ ยึดตัวประกัน ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง (Mediation) นี้ เป็น กระบวนการที่คู่เจรจาทกลงสมัครใจที่จะมาเจรจากันโดยมีบุคคลที่สามหรือคนกลางที่เป็นที่ยอมรับ ของทั้งสองฝ่ายหรือทุก ๆ ฝ่ายการเจรจาไม่ได้มุ่งหวังที่จะมาเอาชนะกันหรือให้ได้มากที่สุดเหมือนใน กรณีการเจรจาต่อรองธุรกิจ และการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางก็ไม่ควรอยู่ในภาวะวิกฤตหรือแรงกดดัน ไม่ควรจะมีการกดดันใด ๆ ที่จะเป็นอุปสรรคของการเจรจากัน ผลสำเร็จของการเจรจาไกล่เกลี่ย คือ ความพึงพอใจของทุก ๆ ฝ่ายไม่มีใครได้มากกว่าใครไม่ใช้วิธีการเดิม ๆ คือเทคนิคการหลอกล่อเกลี้ย กล่อมให้หลงเชื่อกระบวนการสื่อสารที่จะใช้อย่างโปร่งใสมีความเท่าเทียมกันของการเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งจะไม่ตั้งธงไว้ก่อนว่าเจรจาเพื่อที่จะทำโครงการให้ ได้หรือไม่ได้ เช่นจะสร้างเขื่อนให้ได้หรือไม่ได้ไม่ใช้เจรจาเพื่อให้อยอมเชื่อว่าการเปิดประตูเขื่อนเป็นการ เหมาะสมการเจรจาเพื่อให้อยอมรับว่าการทำเขื่อนมีประโยชน์

ดังนั้น ความเข้าใจถึงการเจรจาลักษณะดังกล่าวที่กล่าวมาจะกลายเป็นการเจรจาโดยการ ยึดจุดยืน (Position - Based Negotiation) มีการตั้งเป้าหมายแห่งการเจรจาไว้ก่อนจึงทำให้มองการ เจรจาไกล่เกลี่ยที่ควรจะเป็นคลาดเคลื่อนไปซึ่งการแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติจะใช้ กระบวนการ ที่เรียกว่าการเจรจาโดยยึดประโยชน์ร่วม(Interest - Based Negotiation) หรือ พยายามมองเลยไป กว่าจุดยืนเพื่อหาความสนใจ ความต้องการ ความหวาดวิตก ความกลัว ฯลฯ หรือที่เรียกว่า Interest เมื่อเรารู้ Interest หรือความต้องการ หรือความกลัว ความกังวลที่อยู่เบื้องหลังจุดยืนแล้วเราก็จะหา ข้อยุติที่เป็นที่พึงพอใจของทั้งสองฝ่ายได้โดยทั้งสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายก็ตาม เป็นผู้ร่วมสร้างทางเลือก และเลือกจากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ฉะนั้นเป้าหมายของการเจรจา หรือธงของการ เจรจาคือ ข้อยุติที่ต่างฝ่ายร่วมกันเลือกทางเลือกต่าง ๆ ที่ร่วมกันและแสวงหา^{๔๔}

สำหรับการเจรจาต่อรองในธุรกิจการค้าและการเจรจาต่อรองกับผู้ยึดตัวประกันมี รายละเอียดดังนี้

^{๔๔} วันชัย วัฒนศัพท์ (แปลและเรียบเรียง), คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อ พิพาท, หน้า ๑๖๐.

๒.๓.๖.๑ การเจรจาต่อรองธุรกิจ

การเจรจาต่อรอง (Negotiation) เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชีวิตของคนเรามาช้านานทั้งที่บ้านและที่ทำงานขณะที่ผู้ปกครองและเด็กพูดคุยกันถึงวิธีที่จะทำให้เด็กได้คะแนนวิชาคณิตศาสตร์เพิ่มมากขึ้น พวกเขาก็กำลังเจรจาต่อรองกันอยู่ เช่นเดียวกับขณะที่สามีและภรรยา กำลังตกลงต่อรองกันว่าใครจะเป็นคนจัดการธุระเรื่องโน้นเรื่องนี้ในที่ทำงานก็เช่นกันการเจรจาก็เกิดขึ้นและทำกันทั่ว ๆ ไปในธุรกิจต่าง ๆ การเจรจาต่อรองนั้นเป็นหนทางให้ผู้คนจัดการกับความแตกต่างระหว่างกันไม่ว่าความแตกต่างนั้นจะเกี่ยวกับการซื้อขายข้อขัดแย้งเกี่ยวกับสัญญาแรงงาน ความเป็นพันธมิตรที่ซับซ้อนระหว่างสองบริษัทหรือสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างประเทศที่กำลังทำสงครามกันการแก้ปัญหาโดยทั่วไปนั้นจะทำได้ด้วยการเจรจาต่อรองโดยการเจรจาต่อรองจะเปรียบเสมือนการหาข้อตกลงร่วมกันด้วยการเจรจา

การเจรจาต่อรองทางธุรกิจอาจหมายถึงกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นทางการเมื่อคุณถกเถียงเรื่องราคาและสมรรถนะ หรือข้อตกลงที่ซับซ้อนของการร่วมทุนเป็น หุ้นส่วนทางธุรกิจ หรือในอีกทางหนึ่งการเจรจาต่อรองทางธุรกิจ อาจจะมีลักษณะที่เป็นทางการ น้อยมาก ได้แก่ การประชุมระหว่างคุณและเพื่อนร่วมงานอีกหลาย ๆ คนที่คุณต้องการความร่วมมือ เพื่อจะให้งานสำเร็จการเจรจาต่อรองซื้อขายตามปกติในชีวิตประจำวันการเจรจาต่อรองอาจ หมายถึง เทคนิคในการที่จะใช้ปากให้เป็นประโยชน์เพื่อที่จะนำมาซึ่งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่คู่เจรจาต่อรองต้องการซึ่งถ้าพิจารณาจากความหมายนี้แล้วจะดูเหมือนว่าเป็นกระบวนการที่จะใช้เทคนิควิธีการเพื่อเอาชนะหรือให้ได้มากที่สุดด้วยกระบวนการหลาย ๆ อย่างจึงอาจจะสรุปได้ว่าการเจรจาต่อรองหากมองเรื่องของความสำเร็จของการเจรจาจึงหมายถึงให้เราได้สิ่งที่ต้องการมากที่สุดวิธีคิดของการเจรจารวมถึงยุทธศาสตร์การเตรียมตัวต่าง ๆ ก็เพื่อจะไปเอาชนะกัน

๒.๓.๖.๒ การเจรจาต่อรองกับผู้ยึดตัวประกัน

หลักการของการเจรจาต่อรองประเภทนี้ก็คือต้องให้เกิดความเสียหายต่อตัวประกันน้อยที่สุด หรือไม่เสียเลยเป็นการเจรจาในภาวะวิกฤตซึ่งจะต่างจากการเจรจาไกล่เกลี่ยในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทั่ว ๆ ไปที่เราจะพยายามไม่เจรจาในภาวะวิกฤตทักษะของการเจรจาแน่นอนไม่ว่าเป็นการเจรจาต่อรองธุรกิจการเจรจาต่อรองตัวประกันหรือเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งอื่นก็ต้องใช้หลักการฟังและการสื่อสารที่เหมาะสม หลักอีกอย่างหนึ่งของการเจรจาต่อรองตัวประกันที่เหมือนการเจรจาอื่น ๆ ก็คือ การใช้กระบวนการการสื่อสารเพื่อที่จะให้หันมาเจรจากันเพื่อบรรลุข้อตกลงที่ยอมรับได้ทุกฝ่ายเวลาและอารมณ์เข้ามามีบทบาทรวมถึงความไว้วางใจ แต่ความสำเร็จของการเจรจาต่อรองตัวประกันนั้นมีการตั้งเป้าหมายแน่นอนที่จะยุติวิกฤตการณ์นั้นให้ได้ระยะเวลาสั้นที่สุดแม้จะใช้องการพูดการฟังเป็นการสื่อสารแต่ก็มักจะเป็นการเจรจาผ่านเครื่องมือ สื่อสาร เช่นโทรศัพท์ เครื่องขยายเสียง หรือจดหมาย การเจรจาต่อรองตัวประกันมักจะต้องใช้คนกลางที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยที่มีความสามารถสูงและฝึกอบรมมาโดยเฉพาะแต่กระบวนการจะเป็นกระบวนการที่มีความโน้มเอียงไปในลักษณะของการเกลี้ยกล่อมมากกว่าซึ่งอาจจะต่างจากการเจรจาไกล่เกลี่ยในการแก้ปัญหาคความ

ขัดแย้งซึ่งไม่ใช่กระบวนการเกลี้ยกล่อม นอกจากจะเป็นการช่วยดึงความเห็นความต้องการของแต่ละฝ่ายไปสู่จุดที่ต้องการร่วมกัน^{๘๙}

๒.๓.๗ ความหมายของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัว

ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเป็นศาลพิเศษ ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมายเฉพาะ เพื่อให้มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีบุคคลบางกลุ่ม เช่น เด็กหรือเยาวชน หรือคดีบางประเภท เช่น คดีครอบครัว คดีคุ้มครองเด็กหรือคดีคุ้มครองผู้ถูกระทำทารุณในครอบครัวโดยวิธีพิจารณาคดีแตกต่างจากศาลธรรมดาแต่ลักษณะของข้อกฎหมายไม่สลับซับซ้อนเหมือนศาลชั้นอุทธรณ์ ศาลเยาวชนและครอบครัว คือ ศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดี ดังต่อไปนี้^{๙๐}

๑. คดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด
๒. คดีอาญาที่ศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีธรรมดาโอนมาตามมาตรา ๖๑ วรรคหนึ่ง
๓. คดีครอบครัว ได้แก่ คดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาล หรือกระทำการใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์หรือครอบครัว แล้วแต่กรณี ซึ่งจะต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

๔. คดีที่ศาลจะต้องพิพากษาหรือสั่งเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนตามบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัว

ศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วราชอาณาจักรมีอธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเป็นผู้บังคับบัญชา โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑. ฝ่ายตุลาการ มีผู้พิพากษาประจำและผู้พิพากษาสมทบ ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการพิจารณาพิพากษาคดี
๒. ฝ่ายธุรการ มีผู้อำนวยการศาลและข้าราชการธุรการของศาล ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานด้านธุรการทั่วไปของศาล เขตอำนาจศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมีเขตอำนาจตลอดท้องที่กรุงเทพมหานคร สำหรับศาลเยาวชนและครอบครัวในส่วนภูมิภาคนั้น มีเขตอำนาจตลอดท้องที่ของจังหวัดที่เป็นที่ตั้งของศาลเยาวชนและครอบครัว แผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัดมีเขตอำนาจเช่นเดียวกับศาลที่ตั้งแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวนั้น^{๙๑}

เจตนารมณ์ของศาลเยาวชนและครอบครัว

ศาลเยาวชนและครอบครัวเป็นศาลพิเศษ ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมายเฉพาะเพื่อให้มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีบุคคลบางกลุ่ม เช่น เด็กหรือเยาวชน หรือคดีบางประเภท เช่น คดี

^{๘๙} ไพโรจน์ บาลัน แพลและเรียบเรียง, การเจรจาต่อรอง Negotiation, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอ็กซ์เปอร์เนต จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

^{๙๐} วิชาการคอม, “ศาลเยาวชนและครอบครัวไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.vcharkarn.com/vcafe/๑๒๐๘๘๓>, หน้า ๑-๕. [๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒. [๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].

ครอบครัว คดี คຸ້ມครองเด็กหรือคดีคຸ້ມครองผู้ถูกระทำความรุนแรงในครอบครัว โดยวิธีพิจารณาคดี แตกต่างจากศาล ธรรมดา แต่ลักษณะของข้อกฎหมายไม่สลับซับซ้อนเหมือนศาลชำนาญพิเศษ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของเจตนารมณ์ ดังนี้

๑. เพื่อคຸ້ມครองสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชน (ในคดีส่วนอาญา) เด็ก หมายความว่า บุคคลอายุเกิน ๗ ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่เกิน ๑๕ ปีบริบูรณ์ เยาวชน หมายความว่า บุคคลอายุ ๑๕ ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง ๑๘ ปีบริบูรณ์

๒. เพื่อคຸ້ມครองส่วนได้เสียของผู้เยาว์ (ในคดีส่วนแพ่ง) ผู้เยาว์ หมายความว่า ถึง บุคคลที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ กล่าวคือ อายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ และยังไม่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส

๓. เพื่อให้มีวิธีการสำหรับการใช้แก่เด็กและเยาวชนให้เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อช่วยสงเคราะห์เด็กและเยาวชนให้เป็นพลเมืองดี ถ้าศาลเยาวชนและครอบครัวสามารถแก้ไขเด็กและเยาวชนที่ประพฤติผิดหรือกระทำความผิดให้ประพฤติหรือกลับตนเป็นคนดีได้ อาชญากรที่จะเกิดขึ้นในภายหลังก็ย่อมจะลดจำนวนลง และเป็นผลให้สังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมีสวัสดิภาพและความปลอดภัย

หลักการดำเนินการของศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งมุ่งค้นหามูลเหตุที่ทำให้เด็กกระทำความผิด แล้วดำเนินการแก้ไขมูลเหตุนั้น ๆ มากกว่าที่จะมุ่งลงโทษเด็กและเพื่อระงับรักษาผลประโยชน์เกี่ยวกับสิทธิและทรัพย์สินของผู้เยาวชน นับเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยทำให้เด็กในวันนี้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้าแนะนำศาลเยาวชนและครอบครัว และได้แบ่งงานออกเป็น ๒ ฝ่าย ได้แก่

๑. ฝ่ายตุลาการ มีผู้พิพากษาประจำ และผู้พิพากษาสมทบ ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับ การพิจารณาพิพากษา คดีที่อยู่ในเขตอำนาจผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากข้าราชการตุลาการสามัญตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการซึ่งมี อัยการและความประพฤติเหมาะสม ที่จะปกครองและอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชน ผู้พิพากษาสมทบ คือ บุคคลธรรมดาซึ่งได้รับการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ กำหนดในกฎกระทรวง และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งโดยมี อำนาจหน้าที่เป็นองค์คณะพิจารณาพิพากษาคดี เด็กและเยาวชน ในคดีอาญาและคดีครอบครัวกฎหมายอื่นที่ถือเป็นความผิดอาญาร่วมกับผู้พิพากษาประจำซึ่งจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้ (๑) มีอายุไม่น้อยกว่า ๓๐ ปีบริบูรณ์ (๒) มีหรือเคยมีบุตรมาแล้ว หรือเคยทำงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์หรืออบรมเด็กมาแล้วไม่น้อยกว่า ๒ ปี (๓) ได้รับการอบรมในเรื่องความมุ่งหมายของศาลเยาวชนและครอบครัว และหน้าที่ตุลาการมาแล้วตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง (๔) มีคุณสมบัติที่จะเป็นข้าราชการพลเรือน หรือข้าราชการฝ่ายตุลาการสามัญได้ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือน หรือกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ เว้นแต่ในเรื่องพื้นความรู้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งขณะนี้กำหนดพื้นความรู้อย่างน้อยชั้น ม.๖ หรือ ม.ศ.๓ (ตามหลักสูตรเดิม) นอกจากนี้แล้วบุคคลที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาสมทบ ต้องมิใช่ข้าราชการประจำ ข้าราชการเมือง สมาชิกรัฐสภา หรือทนายความ ผู้พิพากษาสมทบดำรงตำแหน่งคราวละ ๓ ปี แต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผู้ที่พ้นจากตำแหน่งไปแล้วให้ดำรงตำแหน่งต่อไปอีกก็ได้

๒. ฝ่ายธุรการ มีผู้อำนวยการศาลและข้าราชการธุรการของศาล ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานด้านธุรการของศาลทั่วไป

ขอบเขตอำนาจของศาลเยาวชนและครอบครัว

- ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมีเขตอำนาจตลอดท้องที่กรุงเทพมหานคร
- สำหรับศาลเยาวชนและครอบครัวในส่วนภูมิภาคนั้นมีเขตอำนาจตลอดท้องที่ของจังหวัดที่เป็นที่ตั้งของศาลเยาวชนและครอบครัว
- แผนกคดีเยาวชนและครอบครัวในศาลจังหวัดมีเขตอำนาจเช่นเดียวกับศาลที่ตั้งแผนกคดีเยาวชนและครอบครัวนั้น

หลักการดำเนินงานของศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งมุ่งไปทางด้านในการหามูลเหตุที่ทำให้เด็กกระทำผิด แล้วดำเนินการแก้มูลเหตุนั้น ๆ ยิ่งกว่าที่จะมุ่งทำโทษเด็ก และเพื่อระงับรักษาผลประโยชน์เกี่ยวกับสิทธิและทรัพย์สิน ของผู้เยาว์ นับเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยทำให้เด็กในวันนี้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้า^{๙๒}

ลักษณะพิเศษของศาลเยาวชนและครอบครัว

ลักษณะพิเศษของศาลเยาวชนและครอบครัวที่ไม่เหมือนกับศาลธรรมดาอาจพิจารณาได้จากลักษณะสำคัญที่เด่นชัด ๘ ประการ คือ^{๙๓}

๑. มีการแยกพิจารณาคดีเด็กต่างหาก จากห้องพิจารณาคดีธรรมดา คือไม่ปะปนกับคดีผู้ใหญ่ และเป็นการพิจารณาลับ
๒. การพิจารณาไม่เคร่งครัดตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
๓. มีการคุมประพฤติเพื่อสืบเสาะข้อเท็จจริงและสอดส่องความประพฤติ
๔. มีบริการสถานแรกรับเพื่อแยกการควบคุมตัวในระยะแรก ไม่ปะปนกับผู้ใหญ่ในระหว่างสอบสวนหรือพิจารณา
๕. บริการของแพทย์และจิตแพทย์เพื่อตรวจพิเคราะห์ทางกายและทางจิตแก่เด็กและเยาวชน
๖. ศาลมีสำนวนประกอบการพิจารณาทั้งในด้านกฎหมายและในด้านประวัติทางสังคมและเด็กเยาวชน
๗. คำพิพากษาหรือคำสั่งเด็ดขาดให้ลงโทษหรือใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชน ศาลมีอำนาจที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาหรือคำสั่งได้
๘. มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัว

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคืออะไร

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ การยุติข้อพิพาทด้วยการเจรจาต่อรองระหว่างคู่ความโดยมีบุคคลที่สาม ซึ่งเรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” หรือ “ผู้ประนีประนอม” ซึ่งอาจจะเป็นผู้พิพากษาหรือ

^{๙๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓. [๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔. [๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].

บุคคลภายนอกที่ได้รับการแต่งตั้งเข้ามาเป็นคนกลาง เพื่อช่วยเหลือแนะนำ ชี้ประเด็น ให้คำปรึกษา หรือหาแนวทางแก้ไขปัญหาให้แก่คู่ความ อันจะเป็นการช่วยเหลือคู่ความ และเกิดผลดีต่อสังคมโดยรวม ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่องค์กรหนึ่งด้วย^{๙๔}

ประเภทคดีที่จะเข้าสู่การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

ปัจจุบันศาลเยาวชนและครอบครัวกลางได้กำหนดประเภทคดีที่จะเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้นั้น คือ คดีครอบครัว วิธีการและขั้นตอนการนำคดีเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ๑) ในชั้นรับฟ้องโดยงานรับฟ้องจะสอบถามความประสงค์ของฝ่ายโจทก์ในขณะที่ยื่นฟ้อง หากโจทก์ประสงค์จะเข้าไกล่เกลี่ยข้อพิพาทงานรับฟ้องก็จะสอบถามความประสงค์ของฝ่ายจำเลยต่อไป ซึ่งหากฝ่ายจำเลยประสงค์ที่จะเข้าไกล่เกลี่ย ศูนย์ไกล่เกลี่ยจะกำหนดวันนัดไกล่เกลี่ยให้ ๒) ในระหว่างการพิจารณาคดี เมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสงค์จะขอเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และสอบถามคู่ความอีกฝ่ายแล้ว คู่ความอีกฝ่ายได้แจ้งความประสงค์จะเข้าไกล่เกลี่ยเช่นเดียวกันทางศูนย์ไกล่เกลี่ยจะให้คู่ความมากำหนดวันนัดไกล่เกลี่ยที่ศูนย์ ฯ ๓) การสอบถามความประสงค์ ก่อนกำหนดวันนัดสืบพยานครั้งแรก ศูนย์ไกล่เกลี่ยจะส่งแบบสอบถามความประสงค์ไปยังคู่ความทั้งสองฝ่าย โดยกำหนดวันนัดไกล่เกลี่ยให้ ถ้าคู่ความทั้งสองฝ่ายแจ้งความประสงค์ตรงกันว่าจะเข้าไกล่เกลี่ย คู่ความก็สามารถมาไกล่เกลี่ยได้ในวันดังกล่าว

ประโยชน์ของการไกล่เกลี่ย

๑. สะดวก
๒. รวดเร็ว
๓. ประหยัด
๔. เป็นธรรม
๕. สามารถรักษาความลับของคู่ความ
๖. สร้างความพอใจให้แก่คู่ความ ถือเป็นผู้นะทั้งสองฝ่าย
๗. ยุติความบาดหมาง
๘. สร้างความสัมพันธ์อันดีมิตรแก่คู่ความ
๙. เสริมสร้างความสงบสุขให้แก่สังคม และความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ประเทศ

ผลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจำแนกได้ ๒ กรณี ดังนี้

๑. ประนีประนอม เป็นกรณีที่คู่ความตกลงประนีประนอมยอมความกันได้ โดยคู่ความร่วมกันทำสัญญาประนีประนอมยอมความ และศาลจะพิจารณาพิพากษาตามยอมให้เสร็จไปในวันนั้น

๒. งดไกล่เกลี่ย เป็นกรณีที่คู่ความไม่สามารถเจรจาตกลงกันได้ หรือมีแต่คู่ความบางฝ่ายมาศาลตามวันนัด ผู้ไกล่เกลี่ยจะบันทึกรายละเอียดนั้น และสั่งให้งดไกล่เกลี่ยแล้วนำคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาตามปกติ

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕. [๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].

การเป็นความลับของการไกล่เกลี่ย

ข้อเท็จจริงและการดำเนินการในชั้นไกล่เกลี่ยนั้น ไม่อาจนำไปใช้เป็นพยานหลักฐานในการดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ ได้ ให้ถือว่าข้อเท็จจริงในการไกล่เกลี่ยนั้นเป็นความลับ และคู่ความทั้งสองฝ่ายสละสิทธิที่จะอ้างเป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดี ทั้งนี้เพื่อให้คู่ความมั่นใจได้ในชั้นหนึ่งว่าแม้คดีจะตกลงกันไม่ได้ คดีของตนก็จะไม่เสียหายหรือเสียเปรียบในชั้นการพิจารณาคดีตามปกติ ทำให้คู่ความกล้าเปิดเผยข้อเท็จจริงในระหว่างการไกล่เกลี่ยได้อย่างเต็มที่

สรุปได้ว่า ความหมายของกระบวนการไกล่เกลี่ยของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเป็นศาลพิเศษ จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายเฉพาะเพื่อให้มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีบุคคลบางกลุ่ม เช่น เด็กหรือเยาวชน คดีครอบครัวคดีคุ้มครองเด็กหรือคดีคุ้มครองผู้ถูกระทำความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งมีเจตนารมณ์ เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน คุ้มครองส่วนได้เสียของผู้เยาว์ ช่วยสงเคราะห์เด็กและเยาวชนให้เป็นพลเมืองดี รักษาผลประโยชน์เกี่ยวกับสิทธิและทรัพย์สินของผู้เยาว์ การไกล่เกลี่ยไม่อาจนำไปใช้เป็นพยานหลักฐานในการดำเนินกระบวนการพิจารณาใด ๆ ได้ ให้ถือว่าข้อเท็จจริงในการไกล่เกลี่ยนั้นเป็นความลับทำให้คู่ความกล้าเปิดเผยข้อเท็จจริงในระหว่างการไกล่เกลี่ยได้อย่างเต็มที่

๒.๔ แนวคิด ทฤษฎี และการจัดการความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนา

๒.๔.๑ ความหมายของความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาในพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนานั้นจะไม่พบคำในภาษาบาลีที่แปลว่า “ความขัดแย้ง” โดยตรงแต่จะมีคำอื่นในภาษาบาลีที่มีความหมายในลักษณะที่เป็นความขัดแย้งหรือบ่งบอกถึงความขัดแย้ง พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้จัดกรอบเกี่ยวกับประเด็นที่ว่าด้วยความหมายของความขัดแย้งในมิติของพระพุทธศาสนาได้ ๒ ประเด็นหลัก ๆ กล่าวคือความขัดแย้งในแง่ของธรรมและในแง่ของวินัย^{๙๕}

๒.๔.๑.๑ ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม

ความขัดแย้งในแง่ของธรรมนั้นในที่นี้จะมีความหมายในระดับโลกีย์ธรรมเท่านั้น ซึ่งหมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความต้องการ ความเห็นการปฏิบัติค่านิยม และโครงสร้างที่มีความขัดกันไม่ลงรอยกันหรือแตกต่างกันจนก่อให้เกิดการบาดหมาง ทะเลาะและวิวาทกัน ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรมมีหลายนัยด้วยกันกล่าวคือ

^{๙๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๙-๒๔.

๑) ความขัดแย้งในความหมายของ “ความบาดหมาง”

ในภาษาบาลีใช้คำว่า “ภณฺชน”^{๙๖} สำหรับกิริยาอาการเกี่ยวกับความบาดหมางนั้น มักเป็นอาการที่เกิดขึ้นภายในจิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นปฐมหลังจากนั้นจึงสำแดงออกเป็นความขัดแย้งในลักษณะอื่น ๆ ต่อไป

๒) ความขัดแย้งในความหมายของ “การทะเลาะ”

ในภาษาบาลีใช้คำว่า “กลฺห”^{๙๗} กิริยาอาการที่เกี่ยวกับการทะเลาะนั้นการวิเคราะห์ตามนัยที่ปรากฏในภาษาบาลีพบว่าการทะเลาะเป็นอาการที่คู่กรณีได้แสดงออกทางกาย เช่น การตบตีชกต่อยหรือการทำร้ายร่างกายในลักษณะต่าง ๆ เป็นต้น และการแสดงออกทางวาจา เช่น ดูหมิ่นเหยียดหยามคู่กรณีหรือด่าคู่กรณี เป็นต้น

๓) ความขัดแย้งในความหมายของ “การแก่งแย่ง”

ในภาษาบาลีใช้คำว่า “วิคฺคห”^{๙๘} การให้ความหมายของคำว่า “วิคฺคห” ในลักษณะนี้ทำให้มองเห็นภาพของการแก่งแย่งได้อย่างชัดเจนว่าเกิดจากการที่คู่กรณีนั้นพยายามรักษาวัตถุประสงค์และความต้องการของตนเองด้วยการย่ำเตือน หรือตอกย้ำให้คู่กรณีได้เห็นถึงความผิดพลาดที่เกิดขึ้นตั้งแต่มีการทะเลาะกันข้อสังเกตที่น่าสนใจ เกี่ยวกิริยาอาการอันเป็นที่มาของการแก่งแย่งกันนั้นก็คือ อาการที่คู่กรณีใช้ความพยายามเต็มที่ในการแย่งชิง หรือฉกชิงสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยกาย วาจา และใจ ในขณะเดียวกันก็พยายามรักษาจุดยืนของตนเองโดยมิได้สนใจจุดยืนของคนอื่น ๆ

๔) ความขัดแย้งในความหมายของ “การวิวาท”

ในภาษาบาลีใช้คำว่า “วิวาท”^{๙๙} อย่างไร ก็ตาม การวิวาทนั้นถือว่าเป็นผลต่อเนื่องจากคู่กรณีพยายามที่จะยึดถือและยึดมั่นในจุดยืนของตนเอง หรือบนพื้นฐานของความชอบของตัวเอง แล้วจึงพูด หรือนำเสนอวิธีการที่ต่างกันออกไป เมื่อต่างฝ่ายต่างพยายามที่จะยืนยันในวิธีการของตัวเอง โดยการให้เหตุผลเพื่อย้ำถึงจุดยืนของตนเอง

^{๙๖} คำว่า “ภณฺชน” (ภณฺช ปริภาสเน+ยฺ) มาจาก “ภณฺช ธาตุ” ซึ่งเป็นในอรรถว่า การกล่าวตอบ (ปริภาสเน) และ “ยฺ ปัจจย” มีรูปวิเคราะห์ว่า “ภณฺชิตยเตติ ภณฺชน” แปลว่า การบาดหมางกัน ชื่อว่า “ภณฺชนะ” ดังที่พระภิกษุอาจารย์ได้ชี้ให้เห็นว่า ที่ชื่อว่า “ภณฺชน” เพราะวิเคราะห์ว่าเป็นเหตุบาดหมางกันหรือด่ากัน ได้แก่ “วรฺทจิต”.

^{๙๗} คำว่า “กลฺห” (กลฺห วิวาท+อ) มาจาก “กล ธาตุ” ซึ่งเป็นไปในอรรถว่า “การถกเถียงกัน” (วิวาท) ลง “อ ปัจจย” ซึ่งมีรูปวิเคราะห์ว่า “กลียติ ปรมียติ อนเนน สุรภาโวติ กลโ” แปลว่า “ชื่อว่า กลหะ เพราะวิเคราะห์ว่าเป็นเครื่องกระทำความผิด คือการนับถือบุคคลอื่นของบุคคลผู้กล่าวหา”.

^{๙๘} คำว่า “วิคฺคห” (วิ+คห, อปทาน+อ) อีกนัยหนึ่งคำนี้สามารถแปลได้ว่า “การถือเอาหรือการรักษาจุดยืนที่แตกต่างกัน” ดังรูปวิเคราะห์ที่ว่า “ววิธิ คณฺหาตติ วิคฺคโ” ซึ่งแปลว่า “โวหาร คือ การพูดที่ถือเอาเรื่องที่แตกต่างกันชื่อว่า วิคฺคห”.

^{๙๙} คำว่า “วิวาท” (วิ+วท, กลเน+ณ) มาจาก “วท ธาตุ” เป็นไปในอรรถว่า “กล่าว” (กลเน) ลง ณ ปัจจย มีรูปวิเคราะห์ว่า “วรฺทจ กตฺวา วทตติ ววิโท” แปลว่า คำพูดที่ทำให้แตกแยก เรียกว่า “วิวาท”.

๕) ความขัดแย้งในความหมายของ “การมุ่งร้ายกัน” ในภาษาบาลีใช้คำว่า “เมธคา”^{๑๐๐} จากกรอบเบื้องต้นเกี่ยวกับความขัดแย้งในความหมายของ “การมุ่งร้าย” นั้นได้สะท้อนให้เห็นถึง พฤติกรรมที่สื่อแสดงให้เห็นความรุนแรงที่ปรากฏที่ก่อตัวจากการวิวาทกันของคู่กรณีในสถานการณ์ที่ทั้งคู่ไม่สามารถหาทางออกด้วยเหตุผล หรือการไกล่เกลี่ย หรือเกิดจากการที่คู่กรณีเกิดอารมณ์ชั่ววูบ จึงตัดสินใจฆ่ากันหรือทำร้ายกันด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งจนทำให้คู่กรณีเสียชีวิตหรือได้รับบาดเจ็บอย่างรุนแรง ๖) ความขัดแย้งในความหมายของ “การถกเถียงกัน” ในภาษาบาลีใช้คำว่า “โวหาร”^{๑๐๑} คำว่าโวหารในบริบทที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งมีศัพท์อื่นนำหน้าคำนี้ ดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้นำเสนอว่า “สองบทว่า วิพจิตตยา โวหาโร ได้แก่ โวหาร (คำพูด หรือบัญญัติ) เพื่อประโยชน์แก่ความทุกข์ทางจิต (พูดให้เจ็บใจ) ได้แก่ ผรุสวาจา (คำ) ”^{๑๐๒} จากการให้คำจำกัดความหรืออธิบายเนื้อหาที่คำว่า “โวหาร” นั้นทำให้พบว่าโดยปกติทั่วไปนั้นมนุษย์สื่อสารข้อมูล หรือนำเสนอข้อมูลเพื่อโน้มน้าวให้คู่กรณี หรือบุคคลอื่น ๆ ให้เข้าใจประเด็นที่ตัวเองต้องการสื่อแต่ถ้อยคำที่นำไปสู่ความขัดแย้งในขณะทั้งคู่กรณี หรือบุคคลทั่วไปพยายามทำก็คือการแสดงออก หรือสื่อถ้อยคำที่เจ็บปวดด้วยถ้อยคำที่รุนแรง ด้วยการกล่าวถ้อยคำที่สื่อเสียดคำคนอื่นให้เจ็บใจ เสียหน้าหรืออับอายผลจากการสื่อในลักษณะดังกล่าวนั้นเองจึงกลายเป็นถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

สรุปได้ว่า ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม สามารถรวบรวมและวิเคราะห์ ความหมายได้หลายนัย ได้แก่ การบาดหมางการทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่งร้ายกัน และการถกเถียงกันซึ่งชุดของความหมายที่มีหลายนัยดังกล่าวนี้จัดได้ว่าเป็นความขัดแย้งในมิติของพระพุทธศาสนา และเมื่อนำมาเทียบเคียงกับความหมายของความขัดแย้งทั่วไปแล้วจะพบว่าความขัดแย้งในความหมายของพระพุทธศาสนามีนัยที่กว้างขวางกว่ากัน เพราะว่ากรอบความขัดแย้งในพระพุทธศาสนานั้นกินความตั้งแต่ความขัดแย้งภายในและภายนอกในทุก ๆ มิติกินความในแง่ของธรรมและวินัยดังจะได้กล่าวต่อไป

๒.๔.๑.๒ ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของวินัย

คำว่า “วินัย” ในบริบทนี้ หมายถึง ระเบียบแบบแผนข้อปฏิบัติหรือสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ให้พระภิกษุ และภิกษุณีใช้เป็นเครื่องมือในการประพฤติปฏิบัติซึ่งวัตถุประสงค์ประการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติขึ้นมานั้นก็เพื่อป้องกันความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ระงับความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้น และได้เกิดขึ้นแล้วในหมู่สงฆ์ด้วยอันจะทำให้เกิดความผาสุก

^{๑๐๐} คำว่า “เมธคา” (เมธ หีสาสงคาเมสุ+ณวุ+อา) มาจาก “เมธ ธาตุ” เป็นไปในอรรถว่า “การเบียดเบียนและต่อสู้กัน” (หีสาสงคาเมสุ) ลง ณวุ “ปัจจย” วิเคราะห์ว่า “เมธติ หีสติติ เมธคา” แปลว่า การทะเลาะเบียดเบียนกัน ชื่อว่า “เมธคา” ในประเด็นนี้คัมภีร์โยชนาได้ขยายความเพิ่มเติมว่า “เมธนตา หีสนตา คจจนติ ปวดตนสติติ เมธคา” แปลว่า “ชื่อว่าเมธคาเพราะวิเคราะห์ว่าคนผู้ร้ายทั้งหลายย่อมเบียดเบียน คือดำเนินไป” (ปาจิต. โย. (บาลี) ๔๖๔/๔๐๒ ฉบับพม่า.

^{๑๐๑} คำว่า “โวหาร” (วิ+หฺร, หฺรณ+ณ) มาจาก “หฺร ธาตุ” เป็นไปในอรรถว่า “นำไป” (หฺรณ) ลง “ณ ปัจจย” มีรูปวิเคราะห์ว่า “วริทฺท กตฺวา อวฺหฺรติ วทฺสติติ โวหาโร” แปลว่า “การนำเรื่องที่ขัดแย้งกันมาพูด ชื่อว่า โวหาร”.

^{๑๐๒} วิพจิตตยา โวหาโรติ จิตฺตทุกฺขตฺถ โวหาโร, ผรุสฺวจฺจนฺติ อตฺถ. วิ.อ. (บาลี) ๓/๒๑๕/๒๙๕.

แก่ตนเองและสังคมโดยส่วนรวมความขัดแย้งในแง่ของวินัย นั้นเรียกว่า “อธิกรณ์” เมื่อกล่าวโดย สาร์ตละ อธิกรณ์ หมายถึงปัญหาข้อพิพาทและเรื่องที่ต้องอภิปราย ซึ่งข้อพิพาทหรือปัญหาในบริบทนี้ เป็นคดีของพระเท่านั้น ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงอธิกรณ์ในภาษาพระวินัยจึงเป็นคดี หรือปัญหาข้อพิพาทที่ เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์เท่านั้น

“วิวาทาธิกรณ์” หมายความว่า ความบาดหมาง ความทะเลาะความแก่งแย่ง ความ วิวาทความกล่าวต่างกันความกล่าวโดยประการอื่นการพูดเพื่อความกลัดกลุ้มใจการด่าทอในเรื่องนั้น ในที่นี้เรียกว่า วิวาทาธิกรณ์^{๑๐๓} ซึ่งจะต้องเป็นการวิวาทในประเด็นดังต่อไปนี้

- (๑) สิ่งนี้เป็นธรรมสิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม
- (๒) สิ่งนี้วินัยสิ่งนี้ไม่ใช่วินัย
- (๓) นี้อภิกขุภิกษุได้ตรัสไว้ นี้อภิกขุภิกษุไม่ได้ตรัสไว้
- (๔) นี้อภิวัตรที่ตถาคตได้ประพจน์มานี้อภิวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพจน์มา
- (๕) นี้อภิกขุทรงบัญญัติไว้ นี้อภิกขุไม่ได้ทรงบัญญัติไว้
- (๖) นี้อาบัติ นี้อนาบัติ
- (๗) นี้อาบัติเบา นี้อาบัติหนัก
- (๘) นี้อาบัติมีส่วนเหลือ นี้อาบัติไม่มีส่วนเหลือ
- (๙) นี้อาบัติชั่วหยาบ นี้อาบัติไม่ชั่วหยาบ

สรุปเมื่อกล่าวโดยรวมเกี่ยวกับความหมายของความขัดแย้งในทัศนะของ พระพุทธศาสนานั้น พบว่าความหมายของความขัดแย้งในพระพุทธศาสนานั้นมี ๒ นัย กล่าวคือเป็น ความขัดแย้งในแง่ของธรรม และความขัดแย้งในแง่ของวินัย ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวนี้ครอบคลุมทั้ง ความหมายในเชิงโลกและเชิงธรรมที่เกี่ยวข้องกับบรรพชิตและคฤหัสถ์ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้ กล่าวเพิ่มเติมในประเด็นที่น่าสนใจ^{๑๐๔}

การนิยามความหมายความขัดแย้งในแง่ของธรรมมองความขัดแย้งในเชิงราบในขณะที่ การนิยามความขัดแย้งในแง่ของวินัยมองในเชิงตั้งโดยมองจากฐานของวิวาทาธิกรณ์แล้วกระจายไปสู่ คำอื่น ๆ เป็นการมองความขัดแย้งทั้งชุดและมีการจัดกรอบพร้อมทั้งนิยามเอาไว้อย่างชัดเจนว่าวิวาท กันในประเด็นใดบ้างจึงเรียกชื่อว่า “วิวาทาธิกรณ์” ส่วนการมองความขัดแย้งในมิติของธรรมนั้นเป็น การมองที่ค่อนข้างจะกว้างกว่าวินัย ซึ่งการคิด การพูด หรือการกระทำในแง่ของธรรมจะมีความ หลากหลายมากกว่า

๒.๔.๒ ความสำคัญของความขัดแย้ง

มนุษย์ปุถุชนมีความขัดแย้งและความแตกแยกในตัวเองอย่างไรก็ตาม ผลของความ แตกแยกหรือความขัดแย้งภายในลักษณะดังกล่าวได้ทำให้เกิดแนวคิด ทฤษฎีในแงุ่มที่สำคัญหลาย ประการด้วยกัน ดังนี้

^{๑๐๓} สารตถ.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๘๖/๔๓๐.

^{๑๐๔} “ตตถ ญาณน กลโ วิคคโ วิวาท นานาวาโท อญญถาวาโท วิพจจตยา โวหาโร เมธค อิท วจุจติ วิวาทาธิกรณ์”.

๒.๔.๒.๑ ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์

พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นคนสัตว์หรือสิ่งของเป็นรูปธรรม หรือนามธรรม เป็นวัตถุหรือเป็นเรื่องของจิตใจไม่ว่าจะมีชีวิตหรือโลกที่แวดล้อมอยู่ก็ตามทั้งหมดล้วนแต่เป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย การกระทำหรือกรรมใด ๆ นั้นก็ไม่ได้เกิดจากพระเจ้าหรืออยู่ในความดูแลของพระเจ้าสิ่งต่าง ๆ ในโลกนั้นจะไม่มีสิ่งใดคงที่ถาวรหรือเป็นนิรันดร์ แต่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงมีการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดและเสื่อมสลายไปนี้จะเป็นไปตามลักษณะของธรรมชาติ เรียกว่า “ไตรลักษณ์” ได้แก่ (๑) อนิจจตา (Impermanence) หมายถึง ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป (๒) ทุกขตา (Conflict) หมายถึง ความเป็นทุกข์ซึ่งเป็นภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้น และสลายไปเป็นภาวะที่กดดันฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัวเพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ (๓) อนัตตตา (Soullessness หรือ Non-Self) หมายถึง ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนแท้จริง ที่จะสั่งบังคับให้เป็นอย่างไร ๆ ได้ จากความเข้าใจความเป็นจริงตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว จึงเป็นคำอธิบายได้เป็นอย่างดีในเรื่องสภาวะของความขัดแย้งว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์เพราะความคิดหรือการกระทำของมนุษย์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาไม่สามารถที่จะคงอยู่ในสภาพเดิมได้ด้วยเหตุนี้เราจึงไม่สามารถบังคับให้บุคคลหรือสิ่งใดก็ตามเป็นไปตามความปรารถนาของเรา ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นซึ่งเป็นการเกิดขึ้นบนฐานที่การที่บุคคลอื่นกระทำการ พุด หรือคิดสิ่งหนึ่ง สิ่งใดที่ไม่ลงรอยเหมือนกับเราหรือ การคาดหวังว่าสิ่งต่าง ๆ ต้องไปเป็นตามความต้องการของเรา

๒.๔.๒.๒ ความขัดแย้งก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในเชิงบุคคล

จากแนวคิดที่ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์แล้วยังมีแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในอีกหลายแง่มุม ผู้วิจัยได้หยิบประเด็นที่น่าสนใจอีกซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญสรุปไว้ ดังนี้

ความขัดแย้งในตัวเองกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะได้พัฒนาจิตใจของตนเองเพื่อเลื่อนสถานะจากความเป็นมนุษย์ไปสู่ “ความเป็นพระพุทธเจ้า” ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะ สาเหตุสำคัญดำเนินมาจากความขัดแย้งภายในเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และการตอบคำถามของ ตัวเองว่า “อะไรคือความสุขที่แท้จริงมนุษย์ไม่เกิด แก่ เจ็บ และตายได้หรือไม่” การตั้งคำถามใน ลักษณะนี้ก็เพราะเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับทวิลักษณ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ตรง ของพระองค์ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความขัดแย้ง เป็นสื่อหรือเป็นสะพานที่ทรงคุณค่าในการทำให้นมนุษย์ได้ทอดเดินไปสู่ “ภาวะไร้ความขัดแย้ง” อันเป็นการเดินทางที่เข้าใจความจริงว่าเส้นทางเดิมสามารถเติมเต็มความสุขให้แก่มนุษย์ได้ในระดับหนึ่ง แต่เส้นทางดังกล่าวก็เป็นเส้นทางที่ดีที่ทำให้นมนุษย์ได้พยายามที่จะรู้จักกับทางเลือกใหม่อันเป็นทางเลือกที่ปราศจากความขัดแย้ง หรือไร้ความขัดแย้งอย่างแท้จริง^{๑๐๕}

^{๑๐๕} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๑๓๙-๑๔๒.

๒.๔.๒.๓ ความขัดแย้งก่อให้เกิดระบบการเมืองการปกครอง

ความขัดแย้งได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบการเมืองการปกครอง คือเป็นที่มาของการถือกำเนิดของระบอบการปกครองแบบกษัตริย์ จากการศึกษาอัครัญสูตร^{๑๐๖} พบว่าการถือกำเนิดของระบบกษัตริย์ได้ค่อย ๆ พัฒนาเกิดขึ้นจากจุดเริ่มต้นที่ประชาชนทั่วไปมีความขัดแย้งเกี่ยวกับการแย่งชิงข้าวสาลีปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยจนนำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันว่า “เราควรแบ่งปันข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกัน” แต่สถานการณ์การกลับไม่เป็นไปตามข้อตกลงเพราะเนื่องจากประชาชนบางคนไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ จึงพยายามเก็บรักษาสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ แต่กลับไปแย่งชิงทรัพยากรของคนอื่น ๆ ดังคำกล่าวที่ปรากฏในพระสูตรว่า ,สัตว์ผู้มีนิสัยโลภรักษาส่วนของตนไว้ ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค”

จะเห็นว่าเมื่อแต่ละฝ่ายไม่เคารพในกฎกติกาจึงทำให้เกิดความขัดแย้งดังกล่าวได้ขยายตัวไปสู่การตำหนิกันและกันว่า “คุณทำกรรมชั่วที่รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค คุณอย่าทำอย่างนี้อีก” ก่อนที่จะใช้ฝ่ามือบ้างก่อนดินบ้าง ท่อนไม้บ้างทำร้ายกันและกัน

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าเมื่อประชาชนประสบความล้มเหลวในข้อตกลงดังกล่าวจึงมีการประชุมหาข้อตกลงใหม่โดยการนำเสนอประเด็นปัญหาว่า “ท่านผู้เจริญบาปธรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้วคือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏการตำหนิเตียนกันปรากฏการพูดเท็จปรากฏและการถืออาวุธเพื่อทำร้ายกันก็ปรากฏ ฉะนั้นพวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่งซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวติเตียนผู้ที่ควรติเตียนขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ”

ดังนั้น บทสรุปที่ได้ จากการประชุมดังกล่าวจึงเป็นที่มาของคำว่า “มหาสมมติ” “กษัตริย์” และ “ราชา” ซึ่งทั้งสามคำนี้มีความหมายที่มุ่งเน้นไปที่การทำหน้าที่ในการแบ่งปันทรัพยากรธรรม และวินัยคติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งผลจากการทำหน้าที่ดังกล่าว กษัตริย์จะได้รับข้าวสาลีเป็นการตอบแทนเพื่อจะได้มีหน้าที่บริหารและจัดการความขัดแย้งได้อย่างเต็มที่ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเกิดระบบการปกครองแบบ “กษัตริย์” ขึ้นมาเพื่อบริหารจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งปันพืชผลทางการ “เกษตร” ให้เกิดความเท่าเทียมกัน^{๑๐๗} “กษัตริย์” ในบริบทนี้ก็คือ “เกษตร” ที่ทำหน้าที่ในการแบ่งปันพืชผลทางการเกษตรคือข้าวสาลี และแบ่งปันเขตแดนเพื่อให้ความพอใจสูงสุดแก่คูกรณี เพราะฉะนั้นกษัตริย์จึงได้ชื่อว่า “ราชา” ด้วย^{๑๐๘}

^{๑๐๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๙/๙๖.

^{๑๐๗} “เป็นใหญ่ในนา” (เขตแดน อธิปัตติ) ซึ่งหมายถึงผู้มีอำนาจหน้าที่ในการแบ่งปันข้าวสาลี และเขตแดน

^{๑๐๘} “ผู้ที่ยังบุคคลเหล่านีใหยินดีโดยธรรม” (ธมเมเน ปเร ธรุเชติ) หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่ในการสร้างความพอใจให้แก่ประชาชนโดยธรรม ซึ่งราชาตามนัยนี้สอดคล้องกับพระดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันว่า “เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยาม”

๒.๔.๒.๔ ความขัดแย้งก่อให้เกิดการบัญญัติพระวินัย

พระวินัยเป็นข้อปฏิบัติสำหรับพุทธบริษัททั้ง ๔ เป็นเครื่องมือสำคัญในพัฒนาคุณภาพ ชีวิต และสังคม แต่การเรียกชื่อนั้นอาจจะแตกต่างกัน กล่าวคือ พระภิกษุ และภิกษุณีใช้คำว่า “วินัย” แต่สามเณร สามเณรี อุบาสก และอุบาสิกานั้น ใช้คำว่า “ศีล”

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า การบัญญัติพระวินัยนั้น ไม่ได้เกิดจากพุทธประสงค์ ดังที่พระองค์ ได้ทรงย้ำว่าพระองค์จะไม่บัญญัติพระวินัยจนกว่าจะเกิดปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นในหมู่สงฆ์^{๑๐๙} กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายแห่งด้วยกัน เช่น ทรงบัญญัติอาบัติปาราชิกข้อที่ ๒ ในฐานะที่พระธนิยะได้นำไม้ของหลวงไปสร้างกุฏิจนทำให้พระเจ้าพิมพิสาร และชาวบ้านตำหนิ^{๑๑๐} และทรงบัญญัติอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑๐ ในฐานะที่พระเทวทัตได้ทำให้สงฆ์แตกกัน^{๑๑๑} และทรงบัญญัติอาบัติทุกกฏในฐานะพระภิกษุได้พากันแย่งที่พักอาศัยโดยมิได้สนใจพระสารีบุตรผู้มีพรชามากกว่าว่าจะมีที่พักอาศัยหรือไม่^{๑๑๒}

ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งในการบัญญัติพระวินัยสืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งที่เกิดจากสาวกของกลุ่มนิครนถ์ทะเลาะแก่งแย่งและวิวาทกันจนนำไปสู่ความแตกแยกขาดความสมานฉันท์ซึ่งส่งผลเสียต่อองค์กรของสาวกนิครนถ์จึงทำให้สาวกของพระองค์ได้นำประเด็นดังกล่าวเข้าไปปรึกษากับพระพุทธเจ้าเพื่อให้พระองค์ได้ทรงบัญญัติวินัยให้เป็นหมวดหมู่ และจัดระเบียบองค์กรสงฆ์อีกประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติมคือการบัญญัติวินัยของพระพุทธเจ้านั้นมีความยืดหยุ่นสูงมากสิ่งที่สามารถยืนยันข้อมูลสมมติฐานดังกล่าวก็คือเมื่อพระองค์ได้ทรงบัญญัติพระวินัยข้อใดที่เรียกว่า “ปฐมบัญญัติ” ขึ้นมาใช้แล้วหากกฎเกณฑ์ดังกล่าวไม่ครอบคลุมหรือมีช่องโหว่อันจะส่งผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแล้ว และเพื่อให้การปฏิบัติหรือวิถีชีวิตของสมณะเอื้อต่อการ ปฏิบัติธรรมหรือพัฒนาสังคมแล้วพระองค์ก็จะบัญญัติเพิ่มเติมดังที่เรียกว่า “อนุบัญญัติลักษณะของการบัญญัติมุ่งเน้นไปที่พฤติกรรมของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งส่งผลกระทบต่อคาพยพอื่น ๆ ในสังคมอันเป็นการบัญญัติที่เกิดจากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างรอบด้านแล้วจึงบัญญัติ

๒.๔.๓ พัฒนาการความขัดแย้ง

ความขัดแย้งนั้นอาจกล่าวถึงพัฒนาการได้ ๓ ระดับคือ ระดับที่ยังไม่ปรากฏ ระดับที่กำลังปรากฏ และระดับที่ปรากฏแล้วในทางพระพุทธศาสนาจากพัฒนาการของความขัดแย้งนั้น พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ท่านได้ วิเคราะห์โดยใช้เกณฑ์ของสภาธรรมการนิยามคำและหลักไวยากรณ์ และสถานการณ์ ในการจัดการระดับหรือการพัฒนาของความขัดแย้งออกเป็น ๔ ระดับ^{๑๑๓} คือเริ่ม

^{๑๐๙} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๒/๑๓.

^{๑๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๑/๘๗/๗๖.

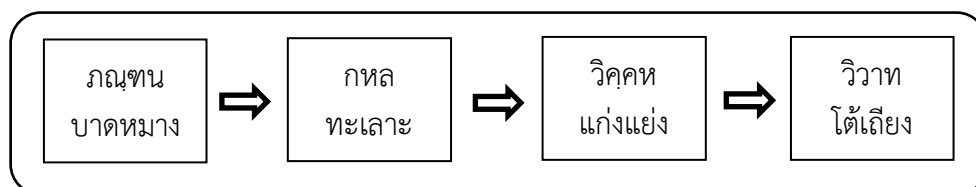
^{๑๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๑/๔๐๙/๔๔๑.

^{๑๑๒} วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๑๐/๑๒๑-๑๒๔.

^{๑๑๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๑๓๐-๑๓๑.

พัฒนาการตั้งแต่ความบาดหมางการทะเลาะการแก่งแย่ง และการวิวาทกัน การวิวาทเป็นถ้อยคำที่บ่งชี้อุณหภูมิของความขัดแย้งว่ารุนแรงที่สุดตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาส่วนคำอื่น ๆ นั้น จัดได้ว่าเป็นไวยากรณ์ของแต่ละคำตามที่ปรากฏข้างล่าง

แผนภูมิที่ ๒.๒ แสดงระดับของความขัดแย้ง (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส)^{๑๑๔}

๒.๔.๔ รากเหง้าที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งนั้นจะมีทั้งเหตุปัจจัยภายใน และเหตุปัจจัยภายนอก สำหรับเหตุปัจจัยภายนอกจะมุ่งเน้นไปที่ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม อำนาจ และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้แสดงออกมาในขณะที่รากเหง้าหรือเหตุปัจจัยภายในนั้นจะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะนั่นคือสาเหตุหลักที่แท้จริงที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและเป็น อุปสรรคตัวสำคัญต่อการจัดการความขัดแย้ง อย่างไรก็ตามในทางพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าจะให้ความสำคัญต่อเหตุปัจจัยภายในเป็นสำคัญแต่ก็ยังมองถึงความสำคัญของเหตุปัจจัยภายนอกด้วย ดังพุทธพจน์ที่วิเคราะห์ประเด็นความ ขัดแย้งที่ว่าด้วยการวิวาทว่า

ถ้าเธอทั้งหลาย พิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการวิวาทเช่นนี้ภายในหรือภายนอก เธอทั้งหลาย พึงพยายามเพื่อละมูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปภายในหรือภายนอกนั้นแลถ้าเธอทั้งหลายไม่ พิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการวิวาทเช่นนี้ภายใน หรือภายนอก เธอทั้งหลายพึงปฏิบัติเพื่อให้ มูลเหตุแห่งการวิวาทที่ เป็นบาปนั้นไม่ยึดเยื้อต่อไป การละมูลเหตุแห่งการวิวาทที่ เป็นบาป นั้น ย่อมมีได้ และมูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปนั้น ย่อมไม่ยึดเยื้อต่อไป^{๑๑๕}

พุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงให้หลักคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เหตุปัจจัย (Source Analysis) ว่าควรวิเคราะห์ทั้งเหตุปัจจัยภายในและเหตุปัจจัยภายนอก ซึ่งจะทำให้ กระบวนการในการแก้ปัญหาเป็นไปอย่างถูกต้องเพราะเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาอย่างครบถ้วน เนื่องจากปัญหาบางประการอาจจะเกิดจากเหตุปัจจัยภายใน และปัญหาบางอย่างเกิดจากเหตุปัจจัย ภายนอก แต่ปัญหาบางอย่างนั้นอาจเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยทั้ง ๒ ด้านก็เป็นได้ ในทางพระพุทธศาสนา เมื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงรากเหง้าที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง จะ สามารถอธิบายในมุมมองของอกุศลธรรม ๒ กลุ่ม คือ อกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ และ ปัญจธรรม ซึ่งได้แก่ ตัณหา มานะและทิฐิ

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๑.

^{๑๑๕} ม.อ. (ไทย). ๑๔/๔๔/๓๕, วิ.อ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๒-๓๓๕. ดูเทียบใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๕/ ๓๒๒-๓๒๔. อ.อ.ก. (ไทย) ๒๒/๓๖/๔๘๔-๔๘๕.

๑. อกุศลมูล

ในทัศนะของพุทธศาสนา พลังอำนาจที่ขับเคลื่อนวิถีชีวิตและสังคมของมนุษย์ คือ พลังแห่งเจตจำนงหรือพลังแห่งกรรม (กมฺมฺนา วตฺตตี โลโก) ซึ่งกรรมในที่นี้จะมุ่งตรงไปที่ตัวแท้หรือต้นตอของกรรมจริง ๆ ได้แก่ เจตนาความจงใจหรือการเลือกตัดสินใจที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งนั่นเอง เจตนาหรือเจตจำนงนี้จะเป็นตัวชี้แนะและกำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์พร้อมทั้งเป็นตัวการหรือเป็นแกนนำในการริเริ่มปรุงแต่งสร้างสรรค์ทุกอย่างหรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเจตนาเป็นตัวแท้ของกรรม^{๑๑๖}

ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรมบุคคลจงใจแล้วจึงทำกรรม ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”^{๑๑๗}

ในการที่เจตนาแสดงพลังขับเคลื่อนวิถีชีวิตนั้นก็ไม่ได้หมายความว่า จะดำเนินไปอย่างบริสุทธิ์ หากแต่เป็นพลังที่เคลื่อนไปตามอำนาจการชักนำของธรรมที่เป็นคุณสมบัติของจิต (เจตสิก) อีกชั้นหนึ่งโดยเฉพาะกลุ่มกิเลสที่เป็นรากเหง้าของอกุศลอย่าง คือ โลภะ โทสะ และโมหะ จากหลักการดังกล่าวทำให้ชี้ชัดได้ชัดเจนว่าสาเหตุหรือรากเหง้าที่แท้จริงในกระบวนการเกิดความขัดแย้งนั้นเกิดจากอกุศลมูลนั่นเอง

ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย มีจิตโลภ วิวาทกัน มีจิตโกรธวิวาทกัน มีจิตหลงวิวาทกัน ว่า นี่เป็นธรรม นี้อธรรม นีวินัย นีมิใช้วินัย”^{๑๑๘}

เมื่อใดก็ตามที่ “อกุศลมูล” ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสภาพจิตของมนุษย์แล้ว เมื่อนั้นจึงเป็นจังหวะ และโอกาสที่ “วิวาทมูล” หรือ “อนุวาทมูล” ก่อตัวขึ้นซึ่งการก่อรูปของวิวาทมูล หรืออนุวาทมูลนั้นเป็นการเกิดขึ้นที่สำแดงอาการอย่างอ่อน ๆ แต่ก็สามารถที่จะรู้ชัดและสังเกตได้จากพฤติกรรมภาพภายนอกดังต่อไปนี้

^{๑๑๖} W. Rahula, *What the Buddha Taught*, (Bangkok: Kurusapha Press, 1995), p. 22.

^{๑๑๗} อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๖๒/๕๗๗.

^{๑๑๘} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๔.

- (๑) เป็นผู้มักโกรธ^{๑๑๙} และผู้โกรธ^{๑๒๐}
- (๒) เป็นผู้ลบหลู่^{๑๒๑} ตีเสมอท่าน^{๑๒๒}
- (๓) เป็นผู้มีความริษยา และตระหนี่^{๑๒๓}
- (๔) เป็นผู้อวดดี และเจ้ามายา^{๑๒๔}
- (๕) เป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว เป็นมิจฉาปฏิ^{๑๒๕}
- (๖) เป็นผู้ยึดมั่นในทิฐิของตน มีความถือมั่น สละสิ่งที่ตนยึดมั่นได้ยาก^{๑๒๖}

ประเด็นทั้ง ๖ นี้ สิ่งที่แสดงออกมานั้นไม่ว่าจะเป็นความโกรธการลบหลู่คนอื่น การตระหนี่ การอวดดี การหาช่องทางในการที่จะลงมือทำร้ายบุคคลอื่น และการยึดมั่นในความคิดของ ตัวเองโดยไม่อ่อนข้อหรือยอมรับความคิดเห็นของบุคคลอื่นเป็นการพยายามที่จะรักษาจุดยืนของ ตัวเอง จนเข้าสู่ระดับความขัดแย้งที่ออกไปสู่ความรุนแรงในที่สุดอย่างไรก็ตามนอกจากอกุศลมูลที่เป็นสาเหตุของ

^{๑๑๙} ความโกรธ กิริยาที่โกรธ ภาวะที่โกรธ ความคิดประทุษร้าย กิริยาที่คิดประทุษร้าย ภาวะที่คิดประทุษร้าย ความคิดปองร้าย กิริยาที่คิดปองร้าย ภาวะที่คิดปองร้าย ความพิโรธ ความพิโรธตอบ ความดุร้ายความเกรี้ยวกราด ความที่จิตไม่เบิกบาน นี้เรียกว่า “ความโกรธ” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๕/๑๕๗.

^{๑๒๐} ความโกรธในเบื้องต้นชื่อว่าความโกรธ ความโกรธในเวลาต่อมาชื่อว่า ความผูกโกรธ ความผูกโกรธ กิริยาที่ผูกโกรธ ความไม่หยุดโกรธ การตั้งความโกรธไว้ การดำรงความโกรธไว้การเผลอไปตาม ความโกรธ การตามผู้ความโกรธไว้ การทำความโกรธให้มัน เรียกว่า “ความผูกโกรธ” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๖/๑๕๗.

^{๑๒๑} ความลบหลู่ กิริยาที่ลบหลู่ ภาวะที่ลบหลู่ ความดูหมิ่น การทำความดูหมิ่น นี้เรียกว่า “การลบหลู่” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๗/๑๕๗.

^{๑๒๒} การตีเสมอ กิริยาที่ตีเสมอ ภาวะที่ตีเสมอสภาวะธรรมที่เป็นอาหารแห่งความตีเสมอโดยนำเอาชัยชนะของตนมาอ้างเหตุแห่งความวิบาท ความแข็งดี ความไม่ยอมสละ นี้เรียกว่า “ความตีเสมอ” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๘/๑๕๗.

^{๑๒๓} ความริษยา กิริยาที่ริษยา ภาวะที่ริษยา ความเกลียดชัง กิริยาที่เกลียดชัง ภาวะที่เกลียดชังในเมื่อผู้อื่นได้ลาภ สักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชา นี้เรียกว่า “ความริษยา” (อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๙/๑๕๗.)

^{๑๒๔} ความตระหนี่ ๕ อย่างคือ ตระหนี่ที่อยู่ ตระกูล ลาภ วรรณะ และธรรม ความตระหนี่ กิริยาที่ตระหนี่ ภาวะที่ตระหนี่ ความหวงแหน ความเหนียวแน่น ความปกปิด ความมีจิตไม่เผื่อแผ่เรียกว่า “ความตระหนี่” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๕๐/๑๕๘.

^{๑๒๕} บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้โอ้อวดจัด ความโอ้อวด กิริยาที่โอ้อวด ภาวะที่โอ้อวด ภาวะที่แข่งกระด้าง กิริยาที่แข่งกระด้าง การพูดเป็นเหลี่ยมคู่ กิริยาที่พูดแอบอ้าง เรียกว่า “ความโอ้อวด” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๕๑/๑๕๘.

^{๑๒๖} บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติกายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริตเพราะเหตุจะปกปิดทุจริตนั้นจึงตั้งความปรารถนาอันเลวทรามปรารถนาว่า “ใครๆอย่ารู้จักเรา” ดำริว่า “ใคร ๆ อย่ารู้จักเรา” กล่าวว่า “ใคร ๆ อย่ารู้จักเรา” พยายามทางกายว่า “ใคร ๆ อย่ารู้จักเรา” ความเจ้าเล่ห์ ความเป็นคนเจ้าเล่ห์ กิริยาที่หลอกให้หลง ความหลอกลวง ความโกง ความกลบเกลื่อน ความหลีกเลียง ความซ่อน ความซ่อนบัง ความปิดบัง ความปกปิด การไม่กระทำให้ชัดเจน การไม่ทำให้แจ่มแจ้งการปิดบังอำพรางกิริยาที่เลวทรามนี้เรียกว่า “มายา” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๕๒/๑๕๘.

ความขัดแย้งแล้ว ยังมีพุทธพจน์ที่ กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้ง ที่เกิดจากกุศลมูลด้วย ว่า “ภิกษุทั้งหลายมีจิตไม่โลภวิวาทกัน มีจิตไม่โกรธวิวาทกัน มีจิตไม่หลงวิวาทกันว่านี้ธรรมนี้ธรรม”^{๑๒๗}

จากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าสาเหตุความขัดแย้งนั้นไม่เพียงแต่จะเกิดจากจิตที่เป็นอกุศล ด้วยโลภะ โทสะ และโมหะเท่านั้นหากแต่ยังอาจเกิดจากการที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลขัดแย้งกันด้วยจิตที่ไม่โลภ โกรธ และหลงก็ได้ ดังในกรณีการนำเสนอข้อคิดเห็นหรือข้อมูลด้วยความหวังดีมีจิตกุศลต่อบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรแต่ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็คือบุคคล หรือกลุ่มบุคคลดังกล่าวอาจจะมีใจ ความเห็น หรือการตีความที่แตกต่างกัน หรือไม่ยอมรับต่อข้อเท็จจริงดังกล่าว จึงทำให้ทั้งสองฝ่าย เกิดความขัดแย้งระดับต้น และทวีความรุนแรงจนถึงขั้นทำร้ายกันให้เกิดความสูญเสีย

๒. ปัญจธรรม

คำว่า “ปัญจ” คัมภีร์อริยานวรรณนาได้นิยามความหมายไว้ ๒ นัยว่า “กว้างขวาง” และ “พิสดาร” นอกจากนั้นยังได้ยกคำที่มีความหมายอย่างเดียวกันและใช้เป็นไวพจน์ของกันขึ้นมาเทียบเคียงอีก ๒ คำ คือคำว่า “พยุสา” และ “วิตุลาร” แปลว่า “กว้างขวาง” และ “พิสดาร” เหมือนกัน^{๑๒๘} เมื่อนำมาใช้เป็นศัพท์วิชาการทางพุทธศาสนาจะมีชื่อเรียกว่า “ปัญจธรรม” เป็นชื่อรวมที่ใช้เรียกกลุ่มกิเลส ๓ ตัวคือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ หมายถึง ธรรมเครื่องเนิ่นช้าหรือกิเลสที่ทำให้คิดปรุงแต่งยึดเยื้อพิสดาร ดังคำอธิบายของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ปัญจธรรม แปลว่า ธรรมเครื่องเนิ่นช้าถ้าจะแปลให้ง่ายกว่ากิเลสตัวอื่น คือ ปั่นแต่งเรื่องราวปั่นใจให้ทุกข์ปั่นหัวใจให้เรื่องมากทำให้ยึดเยื้อ เย็นเยื้อ ยุ่งเหยิง ยืดยาว ฟามเฟือล่าช้ากววน วุ่นวาย นุงนัง สับสน สลับซับซ้อน ทำให้เขวห่างหรือไกลเชือนเฉื่อยออกจากความเป็นจริงง่าย ๆ เปิดเผยปัญหาที่ยังไม่มีก็ทำให้มีขึ้น ปัญหาที่มีอยู่แล้วก็ไม่อาจแก้ไขอย่างตรงไปตรงมาตามเหตุ แต่กลับทำให้ยุ่งยากซับซ้อนนุงนังยิ่งขึ้นเป็นต้นวงจรพฤติกรรมที่ทำให้มนุษย์พล่านไปมาขัดแย้งแข่งขันแย่งชิงกันตลอดจนก่อสงครามระหว่างพวกระหว่างฝ่าย^{๑๒๙}

จากคำอธิบายดังกล่าวเป็นการสนับสนุนว่าสาเหตุปัจจัยภายในของความขัดแย้งกับปัญจธรรม เป็นการอธิบายที่สอดคล้องและตรงประเด็นในการเกิดความขัดแย้งซึ่งการทำงานของกลุ่มปัญจธรรม คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐินั้นจะทำงานประสานสัมพันธ์กันและเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน เพียงแต่ว่าตัวใดตัวหนึ่งจะแสดงออกมาเป็นตัวเด่นในการกำหนดพฤติกรรมของ มนุษย์เพราะถ้าสืบสาวลึกลงไปในเบื้องหลังจะเห็นว่ามิมีกิเลสตัวที่เหลือคอยหนุนหลังอยู่ถึงแม้จากหลักอริยสัจ ๔ ที่ว่า ตัณหาเป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ (สมุทัย) ในที่นี้ไม่ได้หมายเอาเฉพาะตัณหาเพียงอย่างเดียวหากแต่ยกตัณหาขึ้นมาในฐานะเป็นตัวเด่นเท่านั้นแท้ที่จริงแล้วก็คือการพูดถึงมานะและทิฏฐิโดยอ้อมนั่นเองแต่ถ้ามองในแง่กิเลสที่เป็นแกนกลางก็ต้องยกให้ทิฏฐิ เพราะเมื่อบุคคลมีความเห็นความเชื่อในเรื่องใด

^{๑๒๗} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๔.

^{๑๒๘} พระมหาสมปอง มุทิโต (ผู้แปลและเรียบเรียง), คัมภีร์อริยานวรรณนา, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๓๐.

^{๑๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๐/๕๑-๗๐/๕๒.

เรื่องหนึ่งมาแล้วและตัณหา ก็จะแสดงบทบาทเพื่อตอบสนอง ความเห็นความเชื่อนั้น ๆ เช่น บุคคลมีความเชื่อว่ามิตัวตนที่เป็นศูนย์กลาง (ทฤษฎี) ก็จะทำให้เกิดความอยากที่จะหาวัตถุมาบำเรอปรนเปรอตน (ตัณหา) และความทะนงตนอยากใหญ่ไผ่เด่นก็จะเกิดตามมา (มานะ)^{๑๓๐}

ถ้ามองกว้างออกไปในบริบทสังคมโลกในการทำสงครามเย็นในช่วงหลังสงครามโลก ครั้งที่ ๒ ระหว่างค่ายมหาอำนาจ ๒ ค่าย คือ เสรีประชาธิปไตย กับคอมมิวนิสต์ เมื่อสาวลึกลงไปถึงรากฐานที่มาของสงคราม ก็จะทำให้เห็นการทำงานประสานสัมพันธ์ของกิเลสกลุ่มปัญญาธรรมได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ แกนกลางของความขัดแย้งที่อยู่ลึกสุดเป็นเรื่องของความยึดมั่นถือมั่น ในทฤษฎีหรืออุดมการณ์ (Ideology) การต่อสู้ช่วงชิงเพื่อให้ได้เป็นประเทศมหาอำนาจของโลกเป็น เรื่องของมานะส่วนการแย่งชิงผลประโยชน์เพื่อจะได้ครอบครองทรัพยากรของโลกให้ได้มากที่สุดเป็นเรื่องของตัณหา^{๑๓๑}

๑) ตัณหา

“ตัณหา” หมายถึง ความอยาก ความอยากในบริบทนี้เป็นความอยากในเชิงลบ คำที่ตรงข้ามกับคำนี้และเป็นไปในเชิงบวกก็คือ “อัมมฉันทะ” เมื่อจำแนกนัยของความอยากตามที่ได้มีการ นิยามในพระสูตรนั้นจะค่อนข้างกว้างแต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วครอบคลุมถึงความอยากใน ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ ด้วยกัน กล่าวคือ

(๑) ความอยากในวัตถุ (วัตถุทาน) ได้แก่ความอยากได้ส่วนที่ดีหรือส่วนที่อร่อย ที่เรียกว่า กามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และความอยากได้ทรัพย์ทั้งส่วนที่เรียกว่า สวิญญานทรัพย์ (ทรัพย์ที่มีชีวิต) และ อวิญญานทรัพย์ (ทรัพย์ที่ไม่มีชีวิต) ที่น่าใคร่น่าปรารถนา

(๒) ความอยากได้ที่เป็นตัวกิเลส (กิเลสทาน) ได้แก่ความกำหนดความพอใจหรือความ ปรารถนากามคุณ เป็นต้น

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ตัณหาเป็นตัวจุดชนวนให้เกิดความขัดแย้งในแง่ของการทะเลาะวิวาทก็เพราะมีสิ่งเป็นที่รักเข้ามาเกี่ยวข้อง และหากวิเคราะห์คำว่า “สิ่งเป็นที่รัก” ย่อมมีนัย ๒ ประการ กล่าว คือ สัตว์^{๑๓๒} และสังขาร^{๑๓๓} สิ่งที่เป็นที่รักทั้ง ๒ ประการนี้จัดได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันเพราะมนุษย์มีความหวาดระแวงว่าสิ่งที่ตนเองรักนั้นจะถูกบุคคลอื่นแย่งไปกำลังถูกแย่งไป หรือถูกแย่งชิงไปแล้วขณะเดียวกัน เมื่อสิ่งที่ตนเองรักจะผันแปรไปกำลัง ผันแปรไปหรือได้ผันแปรไปแล้ว^{๑๓๔} อากาโรเหล่านี้เองที่ทำให้มนุษย์ต้องทะเลาะวิวาทกัน เพื่อช่วงชิง ภาวการณ์นำ และเพื่อให้สิ่งนั้นคงดำรงอยู่กับตน โดยการยึดมั่นในสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นของเราด้วยอำนาจแห่งตัณหา ในประเด็นเดียวกันนี้ พราหมณ์อารามทัณฑะได้ถามพระมหากัจจายนะว่า “อะไรคือเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์ พราหมณ์กับพราหมณ์และ

^{๑๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐/๕๑.

^{๑๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๘.

^{๑๓๒} สัตว์ ได้แก่ มารดา บิดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว บุตร ธิดา มิตรหรือผู้ร่วมสายโลหิต เป็นต้น

^{๑๓๓} สังขาร ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าพอใจ

^{๑๓๔} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๙/๓๐๑-๓๐๒.

คฤหบดีกับคฤหบดี” คำตอบก็สอดคล้องกับประเด็นเบื้องต้นว่า “เพราะความยึดมั่นกามราคะ ตกอยู่ในอำนาจกามราคะกำหนดยินดีในกามราคะถูกกามราคะกลุ้มรุม และถูกกามราคะครอบงำ เป็นเหตุ”^{๑๓๕} อย่างไรก็ตาม กามทั้งหลายยังทำให้ มารดากับบุตร บุตรกับมารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่น้องกัน ย่อมถึงการทะเลาะ แก่งแย่ง และวิวาทกัน ทำร้ายกันและกันด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้างท่อนไม้บ้าง ศัสตราบ้าง ถึงความตายในที่นั้นบ้าง ได้รับทุกข์ปางตายบ้าง และเพราะกามนั่นเอง จึงทำให้ชนทั้งหลายถือดาบและโล่ จัปฐนพาดลูกศรบ้างวิ่งเข้าสู่สงครามปะทะกันทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อพวกเขาถึงลูกศรไปบ้างพุ่งหอกไปบ้าง กวัดแกว่งดาบฟันบ้าง ชนเหล่านั้นถูกลูกศรเสียบเอาบ้าง โดยหอกแทงบ้างถูกดาบตัดศีรษะ พวกเขาตายในที่นั้นบ้าง^{๑๓๖}

เมื่อวิเคราะห์ ตัณหาเป็นที่มาของการทะเลาะวิวาทในเชิงสังคมวิทยาจะพบที่มาซึ่งน่าสนใจตามที่ปรากฏในมหานิทานสูตรว่า^{๑๓๗}

เพราะอาศัยตัณหา ปริยเสนา (การแสวงหา) จึงเป็นไปเพราะอาศัยปริยเสนา ลาภะ (การได้)
จึงเป็นไปเพราะอาศัยลาภะ วินิจจยะ (การกำหนด) จึงเป็นไป
เพราะอาศัยการกำหนด ฉันทราคะ (ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ) จึงเป็นไป
เพราะอาศัยฉันทราคะ อัชฌโณสานะ (การหมกมุ่นฝังใจ) จึงเป็นไป
เพราะอาศัยอัชฌโณสานะ ปริกคหะ (การยึดครอบครอง) จึงเป็นไป
เพราะอาศัยปริกคหะ มัจฉริยะ^{๑๓๘} (ความตระหนี่) จึงเป็นไป
เพราะอาศัยความตระหนี่ อารักขะ (การหวงกั้น) จึงเป็นไป
เพราะอาศัยการหวงกั้น เป็นเหตุบาปอกุศลกรรมเป็นอเนกที่เกิดขึ้นการถือท่อนไม้ การถือ
ศัสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวขึ้นเสียงว่ามึงมึง และการพูดเท็จจึง
เป็นไป^{๑๓๙}

จากพระสูตรดังกล่าว สามารถอธิบายพัฒนาการของการก่อตัวของการทะเลาะวิวาทได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอนว่าการทะเลาะวิวาทนั้นเกิดขึ้นมาจากความอยากของมนุษย์เป็นปฐมบทความอยากได้กลายเป็นแรงจูงใจที่ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาสนองความอยากเมื่อใช้ความพยายามในการแสวงหาโดยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง มนุษย์ก็ได้สิ่งที่ตัวเองต้องการมาหลังจากที่ได้มาด้วยความยากลำบากหรือไม่ก็ตามมนุษย์จึงมีความสุข และพิจารณาต่อสิ่งที่ตัวเองได้มาการพิจารณาเพิ่มเติมไปด้วยความพอใจที่ตัวเองสามารถหาสิ่งนี้ได้ มีความสุขและคลุกคลีกับสิ่งที่ได้มา การคลุกคลีดังกล่าวกลายเป็นความหมกมุ่นเพราะต้องการจะเสพหรือเค้นเอาความสุขจากสิ่ง ที่หามาได้การที่มนุษย์คลุกคลีและหมกมุ่นอยู่กับสิ่งนั้นอยู่เรื่อย ๆ ได้ทำให้มนุษย์มีความรู้สึกเป็นเจ้าของสิ่งนั้น และแสดงความเป็นกรรมสิทธิ์ในการครอบครองโดยไม่ต้องการให้ใครมาแย่งชิงหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งที่

^{๑๓๕} อิง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๘๓.

^{๑๓๖} พ.จุ. (ไทย) ๓๐/๑๓๖/๔๔๓ -๔๔๔.

^{๑๓๗} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๐๓ /๕๒, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๐/๖๑.

^{๑๓๘} มัจฉริยะ ๕ ประการ ได้แก่ตระหนี่ ที่อยู่ตระกูล ลาก วรรณะ และ ธรรม อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๕๔-๒๕๖/๙๔- ๙๕.

^{๑๓๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๐/๖๖.

เรามี และมนุษย์ก็พยายามรักษาและหวงแหนสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ ฉะนั้นเมื่อใครก็ตามมีความปรารถนา เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งมนุษย์ที่ตระหนักรู้และหวงแหนสิ่งของดังกล่าวก็จะไม่ยินยอม ขณะที่อีกฝ่ายขอเข้ามามีส่วนร่วม แต่อีกฝ่ายไม่ยินยอมพร้อมใจสภาวะของความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่การถือท่อนไม้เพื่อขวางกั้นไม่ให้คู่กรณีเข้ามาจนถึงการใช้วาจาโต้ตอบการกระทำดังกล่าวระหว่างคู่กรณีด้วย

๒) ทิฐิ

คำว่า “ทิฐิ” หมายถึง “ความเห็น ‘ลัทธิ’” ทิฐิในบริบทนี้ได้แก่ทิฐิในแง่ลบ ประกอบไปด้วยสักกายทิฐิ ๒๐ มิจฉาทิฐิ ๑๐ อนัตตาทิฐิ มีวัตถุ ๑๐ จนถึงทิฐิ ๖๒^{๑๔๐} การที่มนุษย์ยึดมั่นถือมั่นในทิฐิ (ทิฐูปาทาน) อย่างใดอย่างหนึ่งจึงทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันใน กลุ่มของคนที่มีความเห็นแตกต่างกันแต่ไม่ยอมรับ^{๑๔๑} ความคิดเห็นของคนอื่นเนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีจุดยืนของตัวเองด้วยเหตุผลดังกล่าวพระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “ชนเหล่าใดยังถือทิฐิ” “ชนเหล่านั้นย่อมเที่ยวกระทบกระทั่งกันในโลก”^{๑๔๒} และ “สัตว์ทั้งหลายผู้ยึดถือในทิฐิทั้งหลายว่ายอดเยียมย่อมทำทิฐิไต่เหยียงใหญ่ในโลกกล่าวทิฐิอื่นทุกอย่างนอกจากทิฐินั้นว่าเลว เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้”^{๑๔๓} ดังจะเห็นได้จากกรณีของพราหมณ์ที่ถือทิฐิต่างกันว่าสิ่งทั้งปวงเป็นที่พอใจแก่เราสิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เราบางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา และบางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เราจึงทุ่มเถียงกัน เมื่อทุ่มเถียงกันทำลายกันและเบียดเบียนกัน^{๑๔๔}

อย่างไรก็ตามการขัดแย้งกันในลักษณะนี้มิได้เกิดขึ้นเฉพาะพราหมณ์ หรือเจ้าลัทธิต่าง ๆ แต่ประการใดแม้ในหมู่สมณะก็เช่นเดียวกัน ดังที่พราหมณ์อารามทัณฑะได้ถามพระมหากัจจายนะว่า “อะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้สมณะขัดแย้งกับสมณะ” ท่านก็ตอบว่า “เพราะความยึดมั่นทิฐิราคะ”^{๑๔๕} ตกอยู่ในอำนาจทิฐิราคะกำหนดยินดีในทิฐิราคะถูกทิฐิราคะกลุ่มรุมและถูกทิฐิราคะครอบงำเป็นเหตุ แม้สมณะก็ขัดแย้งกับสมณะ”

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ทิฐิจัดได้ว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พราหมณ์ เจ้าลัทธิ หรือสมณะต่าง ๆ ต้องทะเลาะวิวาทกันเพียงเพราะต้องการรักษาจุดยืนของตนเองเอาไว้ โดยไม่ยอมรับหรือสนใจแนวคิดของคนอื่น และนอกจากการไม่ยอมรับและไม่สนใจแล้วยังเป็นที่มาของการดูถูกและเหยียดหยามดังพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์เกิดผู้ยึดถือในทิฐิทั้งหลายว่ายอดเยียม

^{๑๔๐} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗๔/๔๙๒-๔๙๔.

^{๑๔๑} บาลีใช้คำว่า ฐมมมานุชาข ขุ.ม. (บาลี) ๒๙/๕/๒๒๗., “ไม่ยอมรับธรรมของคนอื่นเลย” อธิบายว่า ไม่ยอมรับคือไม่เห็นตามไม่คล้อยตามไม่ยินดีตามธรรม คือ ทิฐิ ปฏิปทามรค ของผู้อื่น. ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐๕/๓๔๑.

^{๑๔๒} ซึ่งทิฐิตามนัยนี้ก็คือ “โลกเที่ยง..หรือหลังจากตายไปแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็ไม่ใช่ว่าไม่เกิดอีก ก็ไม่ใช่” เป็นต้น เมื่อยึดถือจึงกระทบกระทั่งกัน ทำร้ายกันด้วยอำนาจแห่งทิฐิ. ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๒/๒๔๔-๒๔๕.

^{๑๔๓} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๘๒/๒๔.

^{๑๔๔} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๐ -๘๐๗/๖๙๔.

^{๑๔๕} หมายถึง ราคะที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยทิฐิ ๖๒ ประการเป็นเหตุ อก.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๓๘/๔๘.

ยอมทำทิวทัศน์ใดให้ยิ่งใหญ่ในโลก กล่าวทิวทัศน์อื่นทุกอย่างนอกจากทิวทัศน์นั้นว่า ‘เลว’ เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิเวกไปได้”^{๑๔๖}

๓) มานะ

“มานะ” คือ การถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัวความลำพองตน ความทะนงตน ความ เชิดชูตนเป็นดุษฎี ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุษฎี^{๑๔๗} ปัญหาสำคัญก็คือ อะไรที่ ทำให้มนุษย์สำคัญตัวว่าดีกว่าคนอื่นจากการศึกษาพบว่ามนุษย์ใช้สถานะของความเป็นชาติ โคตร ความเป็นบุตรของผู้มีตระกูล ความเป็นผู้มีรูปร่าง ทรัพย์ การศึกษา หน้าที่การงาน หลักแห่ง ศิลปวิทยา วิทยฐานะ ความคงแก่เรียน ปฏิภาณ หรือ สิ่งอื่นนอกจากที่กล่าวแล้วว่าเราเลิศกว่าเขา^{๑๔๘}

หากวิเคราะห์ในประเด็นนี้ก็คือ มนุษย์ได้อาศัยคุณสมบัติดังกล่าวเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการแสดงตนว่าเด่นกว่าคนอื่นในคุณสมบัติเหล่านั้น และนั่นจึงเป็นที่มาของการ “ถือตัว” และ “ยึดมั่นในความถือตัว” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใดสำคัญว่าเราเสมอเขาเลิศกว่าเขา หรือด้อยกว่าเขา ผู้นั้น พึงต้องวิเวกกันด้วยความถือตัวนั้น”^{๑๔๙} สาเหตุสำคัญก็เพราะว่าการถือตัวดังกล่าวนั้นนำไปสู่การลบหลู่ดูหมิ่น และเกลียดชังคนอื่น ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้วทำให้พระพุทธเจ้าต้องย้ำเตือนพระภิกษุทั้งหลายว่า^{๑๕๐} “ภิกษุไม่พึงสำคัญตนว่าเราเลิศกว่าเขา เราด้อยกว่าเขา หรือว่าเราเสมอเขาเพราะคุณธรรมนั้น” การย้ำเตือนในลักษณะดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นเพราะพระองค์ได้ทรงมองเห็นหายนะที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวของพระภิกษุในแง่ของการฝึกฝนพัฒนาตนเอง และการดำรงตนอยู่ในสังคมสงฆ์ และสังคมอื่น ๆ

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ดังที่ได้นำเสนอแล้วจะพบว่าเกิดจากรากเหง้าที่สำคัญประการ คือ ตัณหา ทิฐิ และมานะ รากเหง้าเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความ เน้นซ้ำในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ และเหนี่ยวรั้งการพัฒนาองค์กรและสังคมด้วยดังจะเห็นว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะวิวาทจนนำไปสู่การฆ่ากันหรือทำลายกัน นั้นล้วนเกิดจากรากเหง้าเหล่านี้ทั้งสิ้น ดังนั้นกระบวนการแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้มองเพียงแค่ ปรากฏการณ์ภายนอกเท่านั้น หากต้องมองเข้าไปเพื่อทำการศึกษาและเข้าใจในมิติภายในด้วย

๒.๔.๕ อุกุศลมูล และ ปญฺจธรรมที่เป็นรากเหง้าของความขัดแย้ง

ในบรรดากรรมที่มนุษย์กระทำต่อโลกภายนอกทั้ง ๓ อย่าง คือ กายกรรม วจีกรรม และ มโนกรรม ในทัศนะพุทธศาสนาจะถือว่ามโนกรรมเป็นกรรมที่สำคัญและมีผลกว้างขวาง รุนแรงที่สุด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตปัสสี บรรดากรรมทั้ง ๓ ประการที่จำแนกแยกเป็นอย่างนี้เราบัญญัติมโนกรรมว่า

^{๑๔๖} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๓๑/๑๒๓๒.

^{๑๔๗} พุ.จ. (ไทย) ๓๐/ ๑๐๓ /๓๕๓., พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๘/๕๑๐.

^{๑๔๘} พุ.จ. (ไทย) ๑๐/๑๐๓/๑๕๑-๑๕๓., พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗๘/๕๐๘-๕๑๐.

^{๑๔๙} พุ.ม. (ไทย) ๒๒/๗๗/๒๓๑.

^{๑๕๐} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๙๒๕/๗๒., พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๕๓/๔๒๐.

มีโทษมากกว่าในการทำกรรมชั่ว ในการประพาสกรรมชั่ว มิใช่กายกรรมหรือ วจีกรรม”^{๑๕๑} ที่บอกว่า มโนกรรมเป็นกรรมสำคัญที่สุดนั้น ก็เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของกายกรรมและ วจีกรรม หรือเพราะเหตุที่ กายกรรมและวจีกรรมถูกบงการด้วยมโนกรรมนั่นเอง ส่วนประเด็นที่ว่ามโนกรรมมีผลกว้างขวาง รุนแรงที่สุดนั้น ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้เหตุผลว่า

ที่ว่า (มโนกรรม) มีผลรุนแรงกว้างขวางที่สุด ก็เพราะว่ามโนกรรม รวมถึงความเชื่อถือ ความเห็น ทฤษฎี แนวความคิด และค่านิยมต่าง ๆ ที่เรียกว่า ทิฐิ ทิฐินี้เป็นตัวกำหนดความเป็นไปในชีวิตของมนุษย์และคติของสังคมทั้งหมด เมื่อเชื่อ เมื่อเห็น หรือนิยม อย่างใดก็คิดว่าการพูดจาสั่งสอนชักชวนกัน และทำการต่าง ๆ ไปตามทีเชื่อที่เห็นที่นิยมอย่างนั้นถ้าเป็นมิจฉาทิฐิ การดำริ พูดจา และทำการก็ดำเนินไปในทางผิดเป็นมิจฉาไปด้วยถ้าเป็น สัมมาทิฐิ การดำริ การพูดจา และการกระทำต่าง ๆ ก็ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องเป็นสัมมาไปด้วย^{๑๕๒} ซึ่งก็สอดคล้องกับคำกล่าวของท่านพุทธทาสที่ว่า “ใครจะพูดว่าตนไม่มีปัญหาอะไร เกี่ยวกับเรื่องทิฐินี้เป็นไปไม่ได้ เพราะโดยแท้จริงแล้ว คนเราที่เป็นอยู่กันนี้ ล้วนแต่อยู่ด้วยทิฐิ ด้วยกันทั้งนั้น”^{๑๕๓} จากที่ได้กล่าวมา สรุปได้ว่ามโนกรรมที่รวมถึงทิฐิด้วยนั้น จะเป็นตัวชี้แนะ และกำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์ที่จะเป็นไปตามอำนาจการชักนำของธรรมที่เป็นคุณสมบัติของจิต (เจตสิก) โดยเฉพาะกลุ่มกิเลสที่เป็นรากเหง้าของอกุศล ๓ อย่าง คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยของปัญหาของความขัดแย้ง

ทิฐิถือได้ว่าเป็นแกนกลางของความขัดแย้งที่อยู่ลึกที่สุดเพราะเป็นการยึดมั่นถือมั่นในอุดมการณ์ ถ้าทิฐินั้นประกอบไปด้วยอกุศลมูล ซึ่งก่อให้เกิดมิจฉาทิฐิก็จะนำพาความขัดแย้งนั้นไปสู่ความรุนแรงได้นั้นหมายถึงว่าแม้แต่กิเลสที่เป็นรากเหง้าของอกุศล ตัวคือ โลภะ โทสะ และโมหะ ก็ล้วนแต่แสดงบทบาทอยู่บนฐานความเชื่อว่ามีตัวตนเป็นศูนย์กลางทั้งสิ้น^{๑๕๔} ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศทเวทย์ ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า “ความโลภนั้นย่อมมีตัวกูเป็นฐานรองรับความโกรธก็ต้องมีตัวกูเป็นแกนกลาง ความหลง ก็คือความมกมายและมัวเมาในตัวกู โลก โกรธ หลงจึงเป็นเพียงการแสดงออก รูปแบบของตัวกู”^{๑๕๕} ถ้าเราใช้ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง อกุศลมูล กับความเชื่อว่ามีตัวตนเป็นศูนย์กลาง (อัตตวาทุปาทาน) และความสัมพันธ์ระหว่างกิเลส กลุ่มปัญจธรรมซึ่งเป็นเหตุปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

๒.๕ ผลกระทบของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งนั้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ จากคุณลักษณะของความขัดแย้งนั้นอาจจะ เป็นไปในแง่บวก หรือแง่ลบก็ได้แต่ประเด็นสำคัญก็คือ เราจะแปรความขัดแย้งเชิงลบให้กลายเป็นบวก

^{๑๕๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๗/๕๕.

^{๑๕๒} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๒๓.

^{๑๕๓} พุทธทาสภิกขุ, *ความเป็นเจ้าโลก*, (กรุงเทพมหานคร: ศุภสาธิตพริ้นท์, ๒๕๑๘), หน้า ๕๒.

^{๑๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐- ๕๒.

^{๑๕๕} วิทย์ วิศทเวทย์, “พุทธจริยศาสตร์เถรวาท บทวิเคราะห์ว่าด้วยจุดหมายของชีวิตและเกณฑ์ วินิจฉัย ความดีความชั่วในพุทธปรัชญาเถรวาท,” *วารสารพุทธศาสนศึกษา* (มกราคม-เมษายน ๒๕ ๓๘): ๕๕.

ได้อย่างไร จากการศึกษาบางประเด็นของความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนาที่พบในพระสูตร และรวมทั้งการศึกษาในประเด็นอื่น ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ก็แสดงให้เห็นถึงว่าในทางพระพุทธศาสนาผลที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งนั้นสะท้อนให้เห็นทั้งในเชิงบวก และเชิงลบ ดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ ผลกระทบในเชิงบวก

จากการศึกษาถึงแนวคิดของความขัดแย้งที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าถึงแม้ว่าจะมีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเบื้องต้น แต่ผลที่เกิดขึ้นตามมานั้นก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะในประเด็นของการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ความขัดแย้งมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้มนุษย์ต้องพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลาพบว่า มนุษย์มีความแปลกแยกในตัวเอง หรือขัดแย้งในตัวเองเกี่ยวกับการสนองความต้องการของมนุษย์เองไม่ว่าจะเป็นความต้องการความสำเร็จในชีวิตความต้องการการนับหน้าถือตา ความต้องการ ด้านความรัก และความต้องการด้านความปลอดภัย ความขัดแย้งในตัวเองดังกล่าวก็กลายเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้มนุษย์สร้างแรงจูงใจใฝ่สำเร็จ (อัมมฉันทะ) เพื่อแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาสนองความต้องการของมนุษย์เอง

๒.๕.๒ ผลกระทบในเชิงลบ

เมื่อวิเคราะห์ “ความขัดแย้ง” ไม่ว่าจะเป็นการบาดหมาง การทะเลาะ การแก่งแย่ง และการวิวาท สามารถที่จะวิเคราะห์ได้ ๒ ประเด็น คือ

๑) ผลเสียในเชิงจิตภาพ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “กิเลสมาจากการทะเลาะวิวาทกัน เป็นต้น” จากนั้นจะเห็นว่าการขัดแย้งในแง่ของการทะเลาะวิวาทนั้นได้ถูกเติมเชื้อด้วยกิเลสที่ซ่อน อยู่ภายในจิตมนุษย์หรือผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสภายนอก ดุลยภาพภายในจิตนั้น ได้สูญเสียไปเพราะถูกปกคลุมด้วยอกุศลจิต ดังที่พระสภียเถระได้พยายามที่จะชี้ “แง่ลบเชิงจิตภาพ” ของการทะเลาะวิวาทว่า^{๑๕๖}

ชนเหล่าอื่นย่อมไม่รู้ว่าพวกเรากำลังกำลังย่อยยับอยู่ในโลกนี้ บรรดาชนเหล่านั้น ชนเหล่าใด รู้แจ้งอยู่ ความทะเลาะวิวาทกันย่อมระงับได้จากสำนักของชนเหล่านั้น ความทะเลาะวิวาทกันย่อมระงับได้จากสำนักของชนเหล่านั้น เมื่อพวกที่ไม่รู้สีกังประพัตยัตถิ์อยู่เหมือนจะไม่ตาย ความทะเลาะวิวาทย่อมสงบลงไม่ได้เลย ส่วนพวกที่รู้ธรรมตามความเป็นจริงย่อมไม่กระสับกระส่าย ในเมื่อสัตว์ทั้งกระสับกระส่ายอยู่

เกรณชาติข้างต้นได้สะท้อนท่าทีความขัดแย้งเชิงลบในมิติของจิตภาพให้เราได้เห็นว่า การทะเลาะวิวาทนั้นนอกจากจะสร้างความโกลาหล และกระสับกระส่ายให้แก่คนอื่น ๆ แล้วสภาพจิตของบุคคลก็ตกอยู่ในห้วงแห่งความกระสับกระส่ายเช่นเดียวกันหาวิเคราะห์สภาพจิตในประเด็นนี้ก็ดูประหนึ่งน้ำที่ถูกกวนให้ขุ่นเราไม่สามารถมองเห็นใบหน้าในขณะที่น้ำขุ่นนั้นบุคคลก็ไม่สามารถมองเห็นความสะอาด สงบ และสว่างในใจได้หากบรรยากาศภายนอก และภายในเต็มไปด้วยการทะเลาะวิวาทกันและกัน ฉะนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “พึงเป็นผู้งด งดเว้น เว้นขาดออก สลัด

^{๑๕๖} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๗๕-๒๗๖/๘๔.

ออก หลุดพ้น ไม่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะ การบาดหมาง การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่นรำยมีใจเป็นอิสระ (จากกิเลส) อยู่”^{๑๕๗}

๒) ผลเสียในเชิงกายภาพ หรือสังคมวิทยา “สังคมสงฆ์” ถือได้ว่าเป็นสังคมที่พระพุทธเจ้าทรงออกแบบ และสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสังคมแห่งการรองรับการพัฒนาตนเอง หรือเป็นสังคมที่เป็นพื้นฐานของการปฏิบัติตนเพื่อแสวงหาความจริงสูงสุด ฉะนั้น พระองค์ทรงให้ความสำคัญต่อคำว่า “สงฆ์” มากกว่า “พระองค์” ไม่ว่าจะเป็นการถวายสังฆทาน หรือพิธีกรรมที่ต้องให้ครบองค์สงฆ์^{๑๕๘} ดังนั้นหากใครก็ตามพยายามที่จะทำลายสงฆ์นั้นหรือก่อความวุ่นวายในสงฆ์ พระองค์บัญญัติให้การกระทำในลักษณะดังกล่าวนั้นผิดทั้งวินัย^{๑๕๙} และผิดธรรมด้วย^{๑๖๐}

ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงออกแบบให้สังคมสงฆ์เป็นสังคมแห่งสมานฉันท์และเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ดังกล่าวจึงตรัสโทษของการวิวาทที่เกิดจากการทะเลาะวิวาทเอาไว้ว่าอย่างน่าสนใจว่า “ทิลฺลิตฺตํ” ความยินดีในร้าย^{๑๖๑} การมุ่นห้วงการแพ้นะ^{๑๖๒} เพื่อให้ได้มาซึ่งโลกธรรมไม่ว่าจะเป็นลาภยศ สรรเสริญ และความสุขส่วนตน^{๑๖๓} แล้วกล่าวคำย่ำยี ดูหมิ่น^{๑๖๔} และกล่าวเสียดสีคนอื่น ๆ^{๑๖๕} เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการทะเลาะกัน การบาดหมางกัน การแก่งแย่งกันการวิวาทกัน และการมุ่นรำยกัน ดังนั้นบุคคลเห็นโทษนี้แล้วจึงควรงดเว้นขาดออก สลัดออก หลุดพ้นไม่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะการบาดหมางการแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่นรำยมีใจเป็นอิสระ (จากกิเลส) อยู่”^{๑๖๖}

สรุปได้ว่า ความขัดแย้งนั้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ที่เกิดจากคุณลักษณะของความขัดแย้งทั้งในแง่บวก และแง่ลบก็ได้แต่ประเด็นสำคัญก็คือ เราจะแปรความขัดแย้งเชิงลบให้กลายเป็นบวกได้อย่างไร จากการศึกษาบางประเด็นของความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนาที่พบในพระสูตร และรวมทั้งการศึกษาในประเด็นอื่น ก็แสดงให้เห็นถึงว่าในทางพระพุทธศาสนาผลที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งนั้นสะท้อนให้เห็นทั้งในเชิงบวก และเชิงลบ

๒.๖ มนุษย์กับความขัดแย้ง : โลกทัศน์และชีวทัศน์ในพระพุทธศาสนา

เพราะเหตุใดมนุษย์และสังคมจึงต้องขัดแย้งกัน หรือว่าบนฐานของความขัดแย้ง แท้ที่จริงแล้วเหตุผลที่ต้องขัดแย้งก็เพราะความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น (Necessary) หรือเป็นธรรมชาติ Nature)

^{๑๕๗} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖/๒๐.

^{๑๕๘} คำว่า “สงฆ์” ในระบบพิธีกรรม เช่นการบวชนั้นต้องมีพระภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป.

^{๑๕๙} พระองค์ได้ปรับอบัติสังฆาทิเสสแก่พระเทวทัตต์ หลังจากที่พระเทวทัตต์ทำสงฆ์ให้แตกจากกัน.

^{๑๖๐} การทำสงฆ์ให้แตกจากกันนั้น จัดได้ว่า “เป็นอนันตริยกรรม” เช่นเดียวกับการฆ่าบิดา หรือมารดา.

^{๑๖๑} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓/๒๐๓.

^{๑๖๒} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓ /๒๐๔.

^{๑๖๓} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๗/๒๐๓ .

^{๑๖๔} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓/๒๐๓.

^{๑๖๕} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๕/๒๐๕.

^{๑๖๖} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๙๗/๓๐๐.

^{๑๖๗} พุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓/๒๐๓-๒๐๔.

ของมนุษย์และสังคมนั่นเอง ฉะนั้น มนุษย์และสังคมจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ดังที่ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ให้ความเห็นว่า “ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติไม่เคยว่างเว้นจากความขัดแย้ง ไม่ว่าจะในระดับบุคคล มนุษย์มิได้ถือกำเนิดมาเหมือนกันแต่เป็นความแตกต่างอันเป็นผลมาแต่พันธุกรรม หรือสภาพแวดล้อมทางสังคม”^{๑๖๘}

จากสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นดังกล่าวทำให้เกิดการตั้งคำถามว่าสุดท้ายแล้วความขัดแย้งเป็นบุญที่ก่อให้เกิดการรังสรรค์สิ่งดีงามให้แก่สังคมหรือว่าเป็นบาปที่สาบมนุษย์และสังคมให้จมอยู่กับปัญหา และความวุ่นวายระหว่างมนุษย์และสังคม

ในขณะที่นักขัดแย้งวิทยา (Conflict Theorists) ที่จัดอยู่ในกลุ่มของนักสังคมวิทยา (Social Theorists) มองว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” (Social Animals) ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตจากการคบหาสมาคมซึ่งกันและกันของบุคคลในสังคม^{๑๖๙} ซึ่งการที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดในสังคมได้นั้น ก็จำเป็นที่จะต้องอาศัยปัจจัยทางชีวภาพ^{๑๗๐} และปัจจัยด้านอื่น ๆ เพื่อสนอง “ความต้องการ” ของตนเอง คำถามมีว่า “ความอยากหรือความต้องการ” ได้เข้าไปสัมพันธ์กับความขัดแย้งอย่างไร เพราะการที่มนุษย์และสังคมไม่เข้าใจธรรมชาติของความอยากหรือความต้องการอย่างแท้จริงใช้หรือไม่ จึงทำให้ “ติดกับดัก” ของความขัดแย้ง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องความขัดแย้งที่ ซามูเอล ฮันติงตัน (Samuel Huntington)^{๑๗๑} ได้ให้ความเห็นเรื่อง “การปะทะกันทางวัฒนธรรม” จนทำให้ อีริยูท บูญมี^{๑๗๒} และ สุรชาติ บำรุงสุข^{๑๗๓} ได้ต่อยอดว่ารากฐานสำคัญของความขัดแย้งในลักษณะดังกล่าวเป็นเพราะชาติพันธุ์-ชาตินิยม (Ethno-Nationalism) ซึ่ง ชัยวัฒน์ สถาอานันท์^{๑๗๔} และยังมี รอฮีม ปรามาส^{๑๗๕} ก็มองว่าลัทธิเผ่าพันธุ์ - ลัทธิเชื้อชาตินิยม (Ethnocentrism) และการยึดหลักโดยเน้นศาสนาของตัวเอง

^{๑๖๘} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๖.

^{๑๖๙} Thoresten Sellin, *Culture Conflict and Crime*, (New York: Social Science Research Council, 1938).

^{๑๗๐} ม.ร.ว.พยุหีสาน ชุมพล, “สันติภาพภายใต้เงาของความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง”, ใน *มนุษย์กับสันติภาพ*, ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล บรรณาธิการ, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑.

^{๑๗๑} นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ได้นำเสนอแนวคิด เรื่อง “การปะทะกันของอารยธรรม” (The Clash of Civilizations) ดูเพิ่มเติมใน วารสาร Foreign Affairs ฉบับ Summer 1993, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <<http://www.zmag.org/terrorframe.htm> 221144release date CPMPWBContents P. Member P>.[๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].

^{๑๗๒} อีริยูท บูญมี, *Road Map ประเทศไทย*, กรุงเทพมหานคร: สายธาร, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖-๓๗.

^{๑๗๓} สุรชาติ บำรุงสุข, “สงครามข้ามรัฐ-สงครามในรัฐ: จากสถานการณ์โลกถึงภาคใต้”, ใน *มติชนสุดสัปดาห์* (ฉบับที่ ๑๒๔๙): ๓๓.

^{๑๗๔} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *อาวุธมีชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐-๓๕.

^{๑๗๕} รอฮีม ปรามาส, *สงครามอนาคต และนวัตกรรมทางการทหาร*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖.

เป็นศูนย์กลาง (Religion Centric) นั้นเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งในยุคปัจจุบัน ซึ่งประเด็นเหล่านี้สัมพันธ์กับความอยากรโดยเฉพาประเด็น “ความอยากรมี อยากรเป็น” ในพระพุทธศาสนาด้วยหรือไม่

พระพุทธศาสนาซึ่งถือได้ว่าเป็น “ศาสนาแห่งสันติ”^{๑๗๖} มีท่าทีต่อปัญหาข้างต้นอย่างไร พระพุทธศาสนายอมรับได้หรือไม่ว่า “ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคม” พระพุทธเจ้าทรงมองความขัดแย้งอย่างไร ทรงมองว่าเป็น “ธรรมชาติของมนุษย์” ซึ่งถือได้ว่าเป็น “สิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่พ้นใช่หรือไม่” หรือทรงมองว่า “ความขัดแย้งไม่ใช่ธรรมชาติของมนุษย์” หากคำตอบเป็นไปในลักษณะนี้ พระองค์นำเสนอคำว่า “ทุกข์” ใน “ไตรลักษณ์” และพยายามจะยั่วว่า “เราสอนเรื่องทุกข์กับความดับทุกข์” ขึ้นมาเพื่ออะไร^{๑๗๗}

ในขณะเดียวกัน หากคำสอนเรื่อง “ความทุกข์” คือ “ความขัดแย้ง” ของชีวิตในเชิงปัจเจก และเชิงสังคมวิทยา ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ เข้าใจ ละหรือจัดการแล้ว ถ้าเป็นเช่นนั้น มนุษย์และสังคมควรจะกำหนดรู้ และมีท่าทีต่อความขัดแย้งอย่างไรจึงดำเนินชีวิตได้อย่างประสานสอดคล้องและมีความสุขบนโลกของความแตกต่างที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน

๒.๖.๑ เพราะเหตุใด มนุษย์และสังคมจึงขัดแย้งกัน

เมื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาจะพบคำตอบใน ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ ด้วยกัน กล่าวคือ

๑. เหตุปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง “ปญฺญจธรรม” ซึ่งหมายถึง “ธรรมเป็นเครื่องเน้นซ้ำ” ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์และสังคมเกิดความขัดแย้ง เหตุผลสำคัญที่ทำให้หมวดธรรมกลุ่มนี้ได้ชื่อว่า “เน้นซ้ำ” ก็เพราะเมื่อเกิดขึ้นหรือมีอยู่ในบุคคลใดหรือองค์กร หรือกลุ่มบุคคลใดจะทำให้บุคคล หรือองค์กรนั้นเกิดการพัฒนาไปอย่างล่าช้าหรือพัฒนาศักยภาพภายในได้อย่างล่าช้านั่นเอง “ปญฺญจธรรม” นี้ ประกอบไปด้วยหลักธรรมที่สำคัญ ๓ ประการ

^{๑๗๖} คำว่า “ศาสนาแห่งสันติ” นี้ สรุปและประเมินจาก ๓ หลักการใหญ่ กล่าวคือ (๑) หลักการแห่งสันติเชิงปรมัตถ์ที่ชี้ให้เห็นว่า “สุขอันยิ่งกว่าความสงบไม่มี” (นตฺถิ สันติปริ สุขิ), พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๐๒/๕๒ (๒) หลักการแห่งสันติเชิงสังคม หรือเชิงสมมติที่ไม่เห็นด้วยกับการบาดหมาง การทะเลาะวิวาท อาฆาต ทำลายซึ่งกันและกัน (บาลี) ๒๕/๗๘๗-๗๙๔/๔๘๘-๔๙๐, พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๗๘๗-๗๙๔/๖๙๐-๖๙๑, โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอหลักการที่ว่า “บุคคลที่จะชื่อว่าประเสริฐทั้งกาย วาจา และใจ หรือเป็นคนดีนั้นไม่ใช่เพราะการเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย (อหิสา สพฺพปาณานํ)”, (บาลี) ๒๕/๒๗๐/๖๓, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๐/๑๑๖, พุ.อุปทาน. (บาลี) ๓๒/๒๑/๓๕๘, (ไทย) ๓๒/๒๑/๔๘๖ และ (๓) องค์การสหประชาชาติยกย่องให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากลของสหประชาชาติเพราะเป็นศาสนาแห่งสันติภาพใน ๒๕๔๑.

^{๑๗๗} นักคิดที่มองความขัดแย้งในลักษณะนี้ ประกอบไปด้วยนักคิดต่างประเทศ เช่น จอร์จ ซิมเมล รัลฟ ดาห์เรนดอร์ฟ เจมส์ โค เป็นต้น ส่วนนักคิดของประเทศไทย เช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) วันชัย วัฒนศัพท์ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และสมภาร พรมทา (ดูรายละเอียดใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

กล่าวคือ ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ^{๑๗๘} ทั้งสามประการถือได้ว่า มีอิทธิพล และมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคล หรือกลุ่มบุคคล

๒. เหตุปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

เหตุปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งนั้น จากการศึกษาและวิเคราะห์คัมภีร์ในพระพุทธศาสนานั้น พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

๒.๑ ข้อเท็จจริง หรือข้อมูลเป็นที่มาของความขัดแย้ง ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลนี้ ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งซึ่งเหตุปัจจัยหลัก ๆ ที่ข้อมูลหรือข้อเท็จจริง นำมาซึ่งความขัดแย้งก็เพราะว่าการวิเคราะห์การตีความการแปรผลข้อมูล และการสื่อสารที่ผิดแผกแตกต่างออกไปจากข้อเท็จจริงที่คงอยู่หรือในทิศทางตรงกันข้ามเราอาจจะเข้าใจ ซึ่งความเข้าใจ อาจเกิดจากการตีความวิเคราะห์ หรือได้รับความบอกเล่าจากบุคคลที่น่าเชื่อถือแต่เมื่อมีบางคนได้นำข้อมูลที่ เป็นชั้นปฐมภูมิมาชี้แจงเราอาจจะไม่ยอมรับและมองว่าข้อมูลดังกล่าวนั้นอาจจะไม่ใช่ข้อมูลที่แท้จริงก็ได้

เมื่อนำประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดการหมาดหมาง การทะเลาะ แก่งแย่ง และวิวาทดังกล่าวนำมาวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน “กรณีโกสัมพีศึกษากรณีการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒” จะพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความขัดแย้งด้านข้อมูลดังนี้ (๑) ประเด็นที่เกิดขึ้นในกรณีโกสัมพีศึกษา^{๑๗๙} พบว่าแรกเริ่มเดิมทีนั้นพระวินัยธรได้บอกพระธรรมกถึกว่าการที่พระธรรมกถึกเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวยนั้นไม่จัดว่าเป็นอาบัติเพราะไม่ได้ตั้งใจซึ่งพระธรรมกถึกก็คล้อยตามประเด็นดังกล่าว แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปพระวินัยธรมานำเสนอข้อมูลใหม่ว่าสิ่งที่พระธรรมกถึกทำนั้น เป็นการต้องอาบัติทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ตัวแปรสำคัญที่เกิดสถานการณ์เช่นนี้ก็เพราะพระวินัยธร และพระธรรมกถึกเข้าถึงข้อมูลที่แตกต่างกันพระวินัยธรมานำเสนอข้อมูลใหม่ว่าสิ่งที่วินัยข้อดังกล่าวแต่พระธรรมกถึกไม่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าวและการที่ทั้งคู่เข้าถึงข้อมูลที่แตกต่างกันนั้น ได้ทำให้ปฐมบทของความขัดแย้งได้เกิดขึ้นนอกจากนั้นความขัดแย้งได้ปะทุขึ้นมาอีกเมื่อพระวินัยธรได้แปรข้อมูลอันเป็นประเด็นส่วนตัวของทั้งคู่ไปสู่ลูกศิษย์ของท่าน และการแปรข้อมูลดังกล่าวจะไม่เกิดความขัดแย้งเลยหากเติมไปด้วยข้อมูลที่เติมไปด้วยข้อเท็จจริงประเด็นความขัดแย้งได้ลุกลามขึ้นเมื่อพระธรรมกถึกมองว่า ตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการนำเสนอข้อมูลดังกล่าวเพราะข้อมูลดังกล่าวได้ทำให้เกิดภาพลบแก่ตนเอง ดังนั้น การนำเสนอข้อมูลของพระธรรมกถึกในขั้นนี้ แทนที่จะตอบคำถามให้แก่ข้อมูลที่เกิดขึ้นแก่ลูกศิษย์ตามความเป็นจริงเพียงเท่านั้น แต่สิ่งที่นำเสนอ

^{๑๗๘} พุ.ม. (บาลี) ๒๔/๗๔/๑๕๗., พุ.ม. (บาลี) ๒๔/๘๑/๑๗๐., พุ.ม. (บาลี) ๒๔/๑๐๔/๒๓๑. ธรรมเป็นเครื่องเน้นซ้ำ คือ ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ พุ.ม. (ไทย) ๒๔/๑๐๔/๓๓๑. ธรรมเป็นเครื่องเน้นซ้ำ มีต้นหากเป็นต้น ชื่อว่า ธรรมเป็นส่วนแห่งความเน้นซ้ำ ในพระสูตรบางแห่งเรียงปัญจธรรมโดยเริ่มจาก “ตัณหา มานะ และทิฏฐิ” ดูเพิ่มเติมใน ม.อ.(ไทย) ๑๔/๓๔๓/๔๔๕. เป็นที่น่าสังเกตว่า ในเล่มที่ ๒๙ นี้จะเรียงตามที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ทั้งสิ้น. ปปญจาเยว ปปญจสงขชาติ ตมฺหาทิปปญจาเยว ปปญจสงขา พุ.ม.อ./๑๐๔/๓๕๕.

^{๑๗๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๖๘-๔๗๓/๓๖๒-๓๖๘. ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๙๓-๕๙๘/๕๓๓-๕๓๖. ม.ม.อ. ๒/๔๙๓-๕๐๐/๓๐๘-๓๑๒.

เพิ่มเติมจากข้อมูลดังกล่าวก็คือ “ท่านพุทธเจ้า” ประเมินคำพูดในลักษณะนี้พบว่า เต็มไปด้วยอารมณ์และความรู้สึกที่ว่าตัวเอง “ถูกแฉ” หรือ “ถูกหักหลัง” สรุปก็คือ “เมื่อท่านปรับอาบัติทุกกฎผมได้ทำไมผมจะปรับอาบัติปาจิตตีย์ท่านไม่ได้” ซึ่งวิธีการนี้เป็นการเผชิญหน้าในลักษณะของการหนามยอกเอาหนามบ่งหรือดาต่อดาฟันต่อฟันอันก่อให้เกิดความขัดแย้งยิ่งเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (๒) กรณีการสังคายนาครั้งที่ ๑ นั้น เมื่อวิเคราะห์จากพฤติกรรมของพระปุราณะพบว่า ท่านยัดมันและถือเอาตามที่ตัวเองเคยได้ยินได้ฟังมาว่าควรปฏิบัติตามสิกขาบท ๘ ประการที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ตลอดไป ในขณะที่พระมหากัสสปเถระ และคณะได้ชี้ให้เห็นว่าข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าวนั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุปฏิบัติได้เฉพาะในยุควิชาชาวกุฬมคธเท่านั้น และถึงแม้ว่าพระมหากัสสปเถระจะยกเหตุผลอันใดมาชี้แจง แต่พระปุราณะก็ไม่ยอมปฏิบัติตามจะขอปฏิบัติตามมติของตนเองเท่านั้น ซึ่งประเด็นความขัดแย้งของพระเถระทั้งสองกลุ่มนี้จึงเกิดขึ้นจากการยืนยันแหล่งที่มาของข้อมูลที่แตกต่างกัน^{๑๘๐} (๓) กรณีการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ จะเห็นว่า วัตถุ ๑๐ ประการที่พระภิกษุเมืองวัชชีได้นำเสนอนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเองไว้ใน ๕ ประการหลักด้วยกันข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นข้อมูลที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตามที่พระสงฆ์กระแสนักนำมากล่าว และชี้ให้เห็นถึงความผิดปกติของกลุ่มพระภิกษุเมืองวัชชี การที่ฝ่ายพระภิกษุเมืองวัชชีเข้าถึงข้อมูลที่ผิดพลาดดังกล่าวได้ทำให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง จนนำไปสู่การสังคายนาครั้งที่ ๓^{๑๘๑}

๒.๒ ผลประโยชน์ หรือความต้องการเป็นที่มาของความขัดแย้ง ผลประโยชน์หรือความต้องการนั้นจัดได้ว่าเป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายนอกที่ชัดเจนประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ทรัพยากร หรือสิ่งของมีจำนวนจำกัดแต่ความต้องการหรือผู้ที่มีความต้องการนั้นมีจำนวนมากกว่าหากไม่สามารถที่จะจัดการทรัพยากรหรือสิ่งของอย่างเป็นระบบแล้วก็จะยอมเป็นการง่ายที่จะทำให้ความขัดแย้งปะทุขึ้นมาเพื่อแย่งชิงส่วนแบ่งดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากกรณีการแย่งทรัพยากรน้ำของชาวคากะและโกเลีย^{๑๘๒}

ก็เนื่องมาจากการที่ทั้งสองกลุ่มต้องการน้ำเพื่อใช้ในการกลสิกรรม แต่ปัญหาก็คือน้ำนั้นมีปริมาณที่สามารถจะรองรับพื้นที่นาของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้นการเจรจาจึงเกิดขึ้น แต่สุดท้ายกระบวนการเจรจาก็ล้มเหลวเพราะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต้องการเป็นเจ้าของทรัพยากรน้ำแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้กระแสนของความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงจึงเกิดขึ้น กรณีสงครามการแย่ง

^{๑๘๐} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๓๗/๓๗๖, วิ.ม. ๕/๓๐๓/๓๗๖. วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๓๘/๓๗๗. ม.อุ. (บาลี) ๑๔/๔๑-๔๒/๓๒-๓๓, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๔๑-๔๒/๕๐-๕๑. ม.อุ.อ. ๓/๔๑-๔๒/๒๑-๒๔. ม.อุ.ฎี./๔๑-๔๒/๒๘๖-๒๘๘. ดูการวิเคราะห์เพิ่มใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษากรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๑๘๑} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๕๕/๔๐๙-๔๑๙.

^{๑๘๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๖๗/๙๒.

ชิงหมู่บ้านกาสิระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระเจ้าอชาตศัตรู^{๑๘๓} ก็เช่นเดียวกันเป็นการตอกย้ำว่า ทั้งคู่ต่างก็ต้องการหมู่บ้านดังกล่าวเพื่อใช้เป็นเขตเศรษฐกิจและเป็นรัฐกันชนซึ่งสอดคล้องกับกรณีสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลัคนีมีวัตุประสงค์เพื่อแย่งชิงคันธชาติซึ่งมีคุณค่าอย่างมหาศาลในผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นตามมาผลประโยชน์และความต้องการในสองกรณีหลังนี้จัดได้ว่าเป็น “ตัวแปร” สำคัญที่ทำให้ทั้งสองแคว้นต้องทำสงครามระหว่างกันเพื่อแย่งชิงทรัพยากรดังกล่าว โดยมีได้คำนึงว่าผลจากสงครามจะนำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินมากมายสักปานใดก็ตาม

๒.๓ ความสัมพันธ์ เป็นที่มาของความขัดแย้ง ปรากฏการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มของพระวินัยธรกับพระธรรมกถึกก็ดี กลุ่มของพระกัสสปเถระกับพระปุราณะกัณตี กลุ่มพระยสกาภิณฑบุตรกับพระภิกษุเมืองวัชชีก็ดี มาจากเหตุปัจจัยภายนอก อีกประการหนึ่งก็คือ “ความสัมพันธ์” พบว่า เพราะความสัมพันธ์ที่ไม่ดีไซ้หรือไม่ถึงจึงทำให้พระวินัยธรดำเนินพระธรรมกถึกกลับหลังว่าเป็นอาบัติทั้งที่ไม่รู้ เพราะความรู้สึกที่ไม่ดีที่ไม่รับคัดเลือกเป็นผู้ร่วมคณะสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๑ ไซ้หรือไม่ ที่ทำให้พระปุราณะต้องออกมาเผชิญหน้า และทำลายความน่าเชื่อถือพระมหากัสสปเถระ และคณะ โดยการไม่ยอมรับนับบางประเด็นที่เกิดจากการสังคายนาครั้งที่ ๑ และเพราะความสัมพันธ์ที่เสื่อมทรามไซ้หรือไม่ ที่ทำให้พระภิกษุเมืองวัชชีพากันลงอุกเขปนิยกรรมพระยสกาภิณฑบุตรจนทำให้ท่านหันกลับไปวิเคราะห้ทำที่ พฤติกรรมดังกล่าวนำไปสู่การสังคายนาในที่สุด

จากนัยดังกล่าว จะเห็นว่า “ประเด็นที่ว่าด้วยความสัมพันธ์” นั้น ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งในการทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล เพราะหากมนุษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในระดับหนึ่งแล้ว โอกาสพบปะพูดคุยเพื่อหาทางออกเชิงสมานฉันท์เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และมีทางออกร่วมกันได้ง่ายมากยิ่งขึ้นแต่หากเกิดกรณีของการไม่ชอบหรือมีอคติ (Bias) ต่อกันในระดับใดระดับหนึ่งแล้วย่อมเป็นเรื่องยากที่จะหันหน้าเข้าไปพบปะหรือพูดคุยกันด้วยเหตุนี้เอง ประเด็นเรื่อง “สาราณียธรรม” จึงเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์อีกด้านหนึ่งด้วย

๒.๔ ขาดิพันธุ์เป็นที่มาของความขัดแย้ง “ขาดิพันธุ์” เป็นที่มาของความขัดแย้งอย่างไร? ผู้เขียนมองว่า “การที่มนุษย์ไปตัดสินใครคนใดคนหนึ่งที่ไม่ใช่พวก “ของเรา” ว่าเป็น “ชาวเขา” หรือเรียกคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่พวกของเราว่าเป็น “คนชายขอบ” แล้วตีค่าหรือประเมินคุณค่า “ชาวเขา” ด้อยกว่าตัวเองแล้วพยายามที่จะลดทอนศักดิ์ศรี และความเป็นมนุษย์ของเขาที่ด้อยอยู่แล้วให้ด้อยลงไปเรื่อย ๆ ” เหล่านี้คือที่มาของความขัดแย้งเหตุผลสำคัญที่มนุษย์กลุ่มนี้พยายามทำก็คือการสร้างความเป็น “มนุษย์ศิวิไลซ์แบบจอมปลอม” ให้แก่ตนเอง แต่ไปทัศนคติเหยียดหยามและดูหมิ่นดูแคลนมนุษย์คนอื่น ๆ ซึ่งบ่อยครั้งที่การ “กดทับ” ในลักษณะนี้สะท้อนออกมาในรูปแบบของความรู้รุนแรงที่ฝ่ายถูกกระทำได้แสดงออกผ่าน “กระบวนการก่อการร้าย” (Terrorism) ทั้งในระดับชาติและระดับสากล การแสดงออกในลักษณะนี้ได้รับการตั้งข้อสังเกตว่าผู้กระทำการเป็นคน “ไร้มนุษยธรรม” “ไม่มีศาสนา” “เป็นชาตานที่ดำรงอยู่ในคราบของความเป็นนักบุญ”

^{๑๘๓} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๕/๑๔๖-๑๔๘., ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๖/๑๔๘-๑๔๙., ส.ส.อ. ๑/๑๒๕-๑๒๕/๑๔๖-๑๔๗., ส.ส.ภ. ๑/๑๒๕-๑๒๖/๑๔๘.

ดังเช่นกรณีปัญหาทางภาคใต้การระเบิดตึกเวิร์ลเทรดหรือการจับนักเรียนเป็นตัวประกันและฆ่าอย่างทารุณในเชสเนียร์สิ่งที่ผู้คนทั่วไปมักจะสนใจและให้ความสำคัญก็คือ “ปรากฏการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้วได้แก่ศพของเด็กนักเรียนหรือตึกถล่ม” แต่สิ่งที่คนหลงลืมและมองข้ามก็คือ “ที่มาของปัญหาซึ่งได้แก่การฆ่าและสังหารชาวปาเลสไตน์และชาวอิรัก” เราไม่ค่อยได้คำนึงว่า “สิ่งที่เขาถูกกระทำในฐานะเป็นมนุษย์ต่างชาติดังนั้น” ในอดีตที่ผ่านมาเป็นอย่างไรแต่เรามักจะคิดถึงสิ่งที่เราถูกกระทำจากเขาอยู่ตลอดเวลาที่เกิดปัญหาขึ้นฉะนั้นผู้เขียนจึงรู้สึกแปลกใจเมื่อเกิดสถานการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ เกิดขึ้นทั่วโลกและเหตุผลของ “ความไม่แปลกใจ” อีกประการหนึ่งก็คือกรณีเจ้าศากยะกับเจ้าโกลิยะและกรณีพระเจ้าวิฑูทกะทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของเจ้าศากยะ

ประวัติศาสตร์ และความเป็นมาของ “วงศ์ศากยะ” นั้น ถือได้ว่าเป็น “อาวุธ” ขึ้นสำคัญในการทำลายล้าง “เผ่าพันธุ์ตัวเอง” ในเวลาต่อมาเพราะการมองว่าวงศ์ของตัวเองนั้นประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ที่มี “สายพันธุ์เดียว” เท่านั้นโดยไม่เจือปนกับสายพันธุ์อื่นจึงเกิดความหยิ่งทะนงตนและอวดดี ความอวดดีถือตัวหรือหยิ่งหยั่งดังกล่าวนั้นจะไม่เกิดผลเสียตามมาแต่ประการใดเลยหากไม่ใช้ความเป็นสายพันธุ์ที่ตัวเองคิดว่าดีกว่าบริสุทธิ์กว่าคนอื่นนั้นไปถูกเหยียดหยามดูหมิ่นคนอื่น ๆ ในสังคม พฤติกรรมดังกล่าวนี้ชาวโกลิยะเคยเตือนสติและตั้งคำถามต่อความเป็นสายพันธุ์ที่ว่า “เจ้าศากยะต่างจากสุนัขตรงไหนที่มีเพศสัมพันธ์กับพี่น้องของตัวเอง” แทนที่เจ้าศากยะจะตระหนักถึงคำเตือนดังกล่าวแต่กลับย้อนถามว่า “เผ่าพันธุ์ของมนุษย์ชี้เรื่อนจะมีกำลังอะไร” จนทำให้เหตุการณ์คราวนั้นได้ลุกลามจาก “สงครามน้ำ” กลายเป็น “สงครามการปกป้องศักดิ์ศรีระหว่างเผ่าพันธุ์” ในบัดดลแต่พระพุทเธาก็ทำให้สงครามดังกล่าวยุติลงไปได้

แม้ว่าสงครามดังกล่าวจะยุติ แต่ “ความอวดดี” “ถือตัว” ก็นำ “สงคราม” มาสู่เจ้าศากยะอีกครั้งหนึ่งในกรณีสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะ^{๑๘๔} เพราะนอกจากการที่จะดูหมิ่นพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งมีสถานะเป็นกษัตริย์เช่นเดียวกันโดยการมอบลูกของนางทาสีไปเป็นมเหสีแล้วยังดูหมิ่น เหยียดหยามพระเจ้าวิฑูทกะซึ่งเป็นลูกของนางทาสีโดยการใช้น้ำนมล้างตั้งที่พระองค์ประทับนั่งและไม่ยอมให้ลูกของตัวเองไหว้พระเจ้าวิฑูทกะซึ่งมีอายุมากกว่าด้วยการพาหนีไปอยู่นอกเมืองเหตุปัจจัยดังกล่าวนี้บ่งชี้ได้ว่าเป็น “หิวเชื้อ” ขึ้นดีทำให้พระเจ้าวิฑูทกะตัดสินใจทำสงคราม “ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะ” ซึ่งเป็นการฆ่าที่ไม่เว้นแม้กระทั่งเด็กที่ยังไม่หย่าจากนมมารดาแม้เหตุการณ์การครั้งนี้พระพุทเธาก็จะเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางก็ตามแต่เนื่องจาก “ฐานแห่งการเกลียดชัง” รุนแรงและสะสมมาตั้งแต่เยาว์วัยประเด็นคำถามที่เกิดขึ้นก็คือว่า “สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของพระเจ้าวิฑูทกะ สงครามโคโซโวสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวของฮิตเลอร์สงครามก่อการร้ายข้ามชาติต่างกันตรงไหน”

๒.๕ ความขัดแย้งเป็นที่มาของการเมืองการปกครอง เมื่อมองความขัดแย้งในมิติของ “รัฐศาสตร์” พบว่า ความขัดแย้งได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบการเมืองการปกครอง

^{๑๘๔} พ.ศ. (บาลี) ๒๕/๔๗/๒๕, พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๔๗/๔๑, ม.ม.อ.๒/๓๗๔/๒๕๖., พ.ศ. (บาลี) ๒๕/๑๐๔/๓๕๖, พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๑๐๔/๕๒๖., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๙๑/๕๑.

สิ่งที่สามารถยืนยันข้อสมมติฐานดังกล่าวก็คือหลักการสำคัญตามที่ปรากฏในอัครัญสูตรที่ย้ำให้เห็นว่าการถือกำเนิดของระบบกษัตริย์เพราะว่าประชาชนทั่วไปมีความขัดแย้งเกี่ยวกับการแย่งชิงข้าวสาละ ปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย จนนำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันว่า “เราควรแบ่งปันข้าวสาละ และปักปันเขตแดนกัน”^{๑๘๕}

การหาข้อตกลงร่วมกันในรูปแบบ “ทวิภาคี” กลายเป็นข้อตกลงที่มีวาระซ่อนเร้น (Hidden Agenda) เพราะไม่ได้มีผลในทางปฏิบัติแต่ประการใดด้วยเหตุนี้ สถานการณ์การแย่งชิงพืชผลทางการเกษตรคือข้าวสาละดำเนินไปอย่างลับ ๆ เนื่องจากประชาชนบางคนไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ จึงเก็บรักษาสิ่งที่มีอยู่แล้วไปแย่งชิงทรัพยากรของคนอื่น ๆ “สัตว์ผู้มีนิสัยโลภ รักษาส่วนของตนไว้ ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค”^{๑๘๖} จะเห็นว่าเมื่อแต่ละฝ่ายไม่เคารพในกฎกติกาจึงทำให้ความขัดแย้งดังกล่าวได้ขยายตัวไปสู่การตำหนิกันและกันว่า “คุณทำกรรมชั่ว ที่รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค คุณอย่าทำอย่างนี้อีก” ก่อนที่จะ “ใช้ฝ่ามือบ้าง ก้อนดินบ้าง ท่อนไม้บ้าง ทำร้ายกันและกัน”

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า เมื่อประชาชนประสบความล้มเหลวในการหาทางออกร่วมกันแบบ “ทวิภาคี” ด้วยเหตุนี้ จึงหาทางออกร่วมกันแบบ “พหุภาคี” โดยการนำเสนอประเด็นปัญหาว่า “ท่านผู้เจริญบาปธรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏการตำหนิเตียนกันปรากฏการพูดเท็จปรากฏ และการถืออาวุธเพื่อทำร้ายกันก็ปรากฏ ฉะนั้น พวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่งซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวตีสอนผู้ที่ควรตีสอนขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ” ฉะนั้น บทสรุปที่ได้จากการประชุมดังกล่าวจึงเป็นที่มาของคำว่า “มหาสมมติ” “กษัตริย์” และ “ราชา” ซึ่งทั้งสามคำนี้มีความหมายที่มุ่งเน้นไปที่การทำหน้าที่ในการแบ่งปันทรัพยากรธรรม และวินัยคติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งผลจากการทำหน้าที่ดังกล่าว “กษัตริย์” จะได้รับข้าวสาละเป็นการตอบแทน เพื่อจะได้มีหน้าที่บริหารและจัดการความขัดแย้งได้อย่างเต็มที่

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเกิดระบบการปกครองแบบ “กษัตริย์” ขึ้นมาเพื่อบริหารจัดการ ความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งปันพืชผลทางการ “เกษตร” ให้เกิดความเท่าเทียมกัน^{๑๘๗} “กษัตริย์” ในบริบทนี้ก็คือ “เกษตร” ที่ทำหน้าที่ในการแบ่งปันพืชผลทางการเกษตรคือข้าวสาละ และแบ่งปันเขตแดน เพื่อให้ความพอใจสูงสุดแก่คู่กรณีเพราะฉะนั้นกษัตริย์จึงได้ชื่อว่า “ราชา” ด้วย^{๑๘๘}

^{๑๘๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๙/๙๖.

^{๑๘๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๙/๙๖.

^{๑๘๗} บาลีท่านให้คำนิยาม “กษัตริย์” ว่า “ผู้เป็นใหญ่ในนา” (เขตตาน อธิปติ) ซึ่งหมายถึงผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการแบ่งปันข้าวสาละ และเขตแดน

^{๑๘๘} บาลีท่านให้คำนิยาม “ราชา” ว่า “ผู้ที่ยังบุคคลเหล่าอื่นให้อินดีโดยธรรม” (ธมเมเน ปเร रणเขตติ) หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่ในการสร้างความพอใจให้แก่ประชาชนโดยธรรม ซึ่งราชาตามนัยนี้สอดคล้องกับพระดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันว่า “เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยาม”

กล่าวโดยสรุป กษัตริย์ หรือพระราชาก็เป็น “บุคคลพิเศษ” ที่ได้รับการสมมติให้ทำหน้าที่ในการปกครอง และบริหารกิจการต่าง ๆ ภายในชุมชนก่อนที่พัฒนาเป็นรัฐ และประเทศต่อไป ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ สถานะของความเป็นพระมหากษัตริย์นั้น พัฒนาการขึ้นมาจาก “สมมติบุคคล” ไปสู่ “สมมติเทพ” ในลำดับต่อมา อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งดังกล่าวนั้นได้ก่อให้เกิดระบบการเมืองการปกครองขึ้นไม่ว่าจะเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือการปกครองในระบบประชาธิปไตยก็ตามดังที่ได้กล่าวแล้วมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเป็นสื่อกลางในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน และสังคมโดยประชาชน และเพื่อประชาชน

๒.๖ ความขัดแย้งเป็นที่มาของการบัญญัติพระวินัย “พระวินัย” จัดได้ว่าเป็นบาทฐาน หรือข้อปฏิบัติสำหรับพุทธบริษัททั้ง ๔ แต่ การเรียกชื่อนั้นอาจจะแตกต่างกันกล่าวคือ พระภิกษุ และภิกษุณีใช้คำว่า “วินัย” แต่สามเณร สามเณรี อุบาสก และอุบาสิกานั้น ใช้คำว่า “ศีล” แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นวินัยหรือศีลนั้นก็จัดได้ว่าเป็นคำที่มีเป้าหมายในเชิงสารัตถะเดียวกันอยู่แล้ว ก็คือเป็น “ธรรมนุญ” หรือเป็นเครื่องมือสำคัญในพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

อย่างไรก็ตาม การบัญญัติวินัยนั้นก็มิได้เกิดจากพุทธประสงค์ ซึ่งเป็นการบัญญัติพระวินัยเชิงตั้งแต่การบัญญัติพระวินัยนั้นดำรงอยู่บนฐานของแนวคิดเชิงราบโดยมีสาวกของพระองค์เป็น “ศูนย์กลางของการบัญญัติ” ดังที่พระองค์ได้ทรงย้ำว่าพระองค์จะไม่บัญญัติพระวินัยจนกว่าจะเกิดปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นในหมู่สงฆ์^{๑๘๙} ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งก็คือ พระพุทธองค์ได้ตระหนักถึงแง่มุมที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของความขัดแย้งที่เกิดจากสาวกของกลุ่มนิครนถ์ทะเลาะแก่งแย่ง และวิวาทกันจนนำไปสู่ความแตกแยก ขาดความสามัคคีซึ่งส่งผลเสียต่อองค์กรของสาวกนิครนถ์ ทำให้มวลสาวกของพระองค์ได้นำประเด็นดังกล่าวเข้าไปปรึกษากับพระพุทธเจ้าเพื่อให้พระองค์ได้ทรงบัญญัติวินัยให้เป็นหมวดหมู่ และจัดระเบียบองค์กรสงฆ์ซึ่งประเด็นที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความขัดแย้งของสาวกนิครนถ์ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่สาวกของพระองค์เองทำให้พระองค์ได้อาศัยช่องทางดังกล่าวเป็นพื้นฐานของการบัญญัติวินัย

กรณีศึกษาที่เกี่ยวกับประเด็นนี้มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายแห่งด้วยกันเช่น ทรงบัญญัติอาบัติปาราชิกข้อที่ ๒ ในฐานะที่พระธนิยะได้นำไม้ของหลวงไปสร้างกุฏิจนทำให้พระเจ้าพิมพิสาร และชาวบ้านตำหนิ^{๑๙๐} และทรงบัญญัติอาบัติสังฆาทิเสสข้อที่ ๑๐ ในฐานะที่พระเทวทัตได้ทำให้สงฆ์แตกกัน^{๑๙๑} และทรงบัญญัติอาบัติทุกกฏ ในฐานะพระภิกษุได้พากันแย่งที่พักอาศัยโดยมิได้สนใจพระสารีบุตรผู้มีพรหมามากกว่าจะมีที่พักอาศัยหรือไม่^{๑๙๒}

การบัญญัติพระวินัย หรือการตรากฎหมายมีนัยที่สอดคล้องกับประการหนึ่งก็คือ มีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมสงฆ์ หรือสังคมคฤหัสถ์ก็ตาม ถึงกระนั้น บางครั้งการตรากฎหมายก็กลายเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่

^{๑๘๙} วิ.ม. (บาลี) ๑/๒๑/๑๑, วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

^{๑๙๐} วิ.ม. (บาลี) ๑/๘๗/๕๗, วิ.ม. (ไทย) ๑/๘๗/๗๖.

^{๑๙๑} วิ.ม. (บาลี) ๑/๔๐๙/๓๐๙, วิ.ม. (ไทย) ๑/๔๐๙/๔๔๑.

^{๑๙๒} วิ.จู. (บาลี) ๗/๓๑๐/๘๐-๘๓, วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๑๐/๑๒๑-๑๒๔.

ความรุนแรงได้เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นกรณีของจัดสรรที่ดินทำกินการออกกฎหมายเกี่ยวกับป่าเสื่อมโทรมกฎหมายป่าสงวน หรือกฎหมายที่ว่าด้วยป่าชุมชน หรือกฎหมายที่เกี่ยวกับการเล่นห่วยเถื่อน เป็นต้น

ประเด็นที่น่าศึกษาเพิ่มเติมก็คือ การบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้าได้ทำให้เกิดเหตุปัจจัยในเชิงลบเช่นนั้นหรือไม่จากการศึกษาพบว่า การบัญญัติวินัยของพระพุทธเจ้านั้นมีความ “ยืดหยุ่น” (Flexibility) สูงมากสิ่งที่สามารถยืนยันข้อมูลสมมติฐานดังกล่าวก็คือ เมื่อพระองค์ได้ทรงบัญญัติพระวินัยข้อใดที่เรียกว่า “ปฐมบัญญัติ” ขึ้นมาใช้แล้ว หากกฎเกณฑ์ดังกล่าว “ไม่ครอบคลุม” หรือ “มีช่องโหว่” อันจะส่งผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแล้วและเพื่อให้การปฏิบัติ หรือวิถีชีวิตของสมณะเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม หรือพัฒนาสังคมแล้วพระองค์ก็จะบัญญัติเพิ่มเติมดังที่เรียกว่า “อนุบัญญัติ” ลักษณะของการบัญญัติมุ่งเน้นไปที่พฤติกรรมของภิกษุรูปใดรูปหนึ่งส่งผลต่อองค์การอื่น ๆ ในสังคมอันเป็นการบัญญัติที่เกิดจากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Analysis) อย่างรอบด้านแล้วจึงบัญญัติ

๒.๗ ความขัดแย้งเป็นที่มาของการสังคายนาธรรมวินัย ผู้เขียนมองว่า “ความขัดแย้งเป็นที่มาของการสังคายนา” และนับได้ว่าเป็นคำที่มีอิทธิพลสำคัญอย่างยิ่งต่อการ “สังคายนา” ก่อนที่จะตอบว่า เพราะเหตุไรจึงมีข้อสมมติฐานเช่นนั้น ผู้เขียนมีคำถาม ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ ต่อการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๑ ว่า (๑) เพราะเหตุไร จึงต้องมีการประชุมสงฆ์เพื่อรื้อยกรองและจัดระเบียบ หมวดหมู่ พระพุทธพจน์ที่ได้รับทราบในที่ประชุมที่ว่าตกลงกันอย่างไร แล้วก็มีการท่องจำ นำสืบต่อ ๆ มาในชั้นเดิม อันเป็นการรื้อยกรองหรือรวบรวมพุทธพจน์อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดที่ได้ประกาศเผยแผ่ตั้งแต่ครั้งแรกเมื่อวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ (เพ็ญเดือน ๘) จนถึงวันเสด็จดับขันธปรินิพพาน ตลอดระยะเวลา ๔๕ ปี ซึ่งการจัดกระจายกันอยู่ นำมาจัดระเบียบให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกันเป็นระบบอันหนึ่งอันเดียวกัน (๒) เพราะเหตุไร พระมหากัสสปะ เมื่อฟังถ้อยคำของพระสุภัททะที่กล่าวจ้วงจาบพระพุทธเจ้า^{๑๙๓} ต่อหน้าพระภิกษุสงฆ์จำนวนมากจึงได้ปรารภกับพระภิกษุสงฆ์ว่า “พวกเราจะต้องสังคายนาพระธรรมวินัยกันก่อน ก่อนที่อธรรมจะรุ่งเรือง ธรรมจะเสื่อมถอย สิ่งที่มีวินัยจะรุ่งเรือง วินัยจะเสื่อมถอยก่อนที่พวกอธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลังธรรมวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง อวินยวาทีบุคคลจะมีกำลังวินยวาทีบุคคลจะเสื่อมกำลัง”^{๑๙๔} และเพื่อให้เกิดความสมเหตุสมผลในการทำสังคายนามากยิ่งขึ้นท่านจึงได้นำถ้อยคำของพระสุภัททะมาเสนอต่อที่ประชุมอีกครั้ง และได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมเป็นเอกฉันท์ในการทำสังคายนาและผลในทางปฏิบัติก็เกิดขึ้นเมื่อนับวันนั้นเป็นต้นมา ๓ เดือนก็ได้เริ่มทำสังคายนาขึ้น ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างเขาเวภารบรรพตใกล้กรุงราชคฤห์”^{๑๙๕}

^{๑๙๓} “ท่านทั้งหลายอย่าเศร้าโศกร้องไห้ไปเลย การที่พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานได้นั้นเป็นการดีแล้ว เพราะพวกเราจะได้พ้นจากพระมหาสมณะรูปนั้น จะได้ทำอะไรได้ตามใจชอบ ไม่มีใครมาคอยขี้ว่านี่ผิด นี่ถูก นี่ควรไม่ควร อีกต่อไป” วิ.จ. ๗/๔๓๗/๓๗๖, วิ.ม. ๕/๓๐๓/๓๗๖.

^{๑๙๔} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๗/๓๗๖.

^{๑๙๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๘/๓๗๗.

คำตอบก็คือ “เหตุผล ๒ ประการ” ข้างต้นเป็นเหตุผลสำคัญว่า “ความขัดแย้งมีความจำเป็น และสำคัญต่อการสังคายนาเพียงใด” เพราะไม่เช่นนั้นแล้วทำไมจึงมีความจำเป็นต้องมีการสังคายนาพระธรรมวินัย เมื่อวิเคราะห์จากประสบการณ์จริง และเป็นเหตุผลเชิงประจักษ์ได้ปรากฏอย่างชัดเจนว่า พระจันทร์ได้เข้าไปหาพระอานนท์เพื่อปรับทุกข์เพื่อนำความดังกล่าวไปทูลกับพระพุทธเจ้าว่าสาเหตุสำคัญที่สาวกของนิครนถ์นำภูมิตราบาตรมาทูล ทะเลาะกัน วิวาทกันจนนำไปสู่การทำร้ายร่างกายกันนั้น เกิดมาจากเหตุอะไรเพราะพระอานนท์ได้ตระหนักความจริงดังกล่าวมิใช่หรือจึงได้พาพระจันทร์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า^{๑๙๖}

นอกจากนั้นพระมหากัสสปะได้คำนึงถึงร่องรอยของรอยปริบงอย่างที่สุดขึ้นมาจากการสื่อสารของสุภัททะมิใช่หรือ จึงกล่าวว่า “อวินยวาที่บุคคลจะมีกำลัง วินยวาที่บุคคลจะเสื่อมกำลัง” นั่นก็เพราะความมีวิสัยทัศน์ของท่านที่มองว่า “นี่คือร่องรอยความขัดแย้งเล็กน้อยที่ซ่อนตัวอยู่ในความขัดแย้งใหญ่” และหากไม่รีบดำเนินการเพื่อกระทำการบางอย่างแล้ว ภาพที่เคยปรากฏในหมู่สาวกของนิครนถ์ก็จะกลับมาเยือนสาวกสมณโคตมอีกครั้งคราวด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้เขียนจึงมีมอง “ความขัดแย้งเป็นที่มาของการทำสังคายนา”

๒.๘ ความขัดแย้งเป็นที่มาของการจัดระเบียบสังคม แนวคิดที่ว่าด้วย “ความไร้ระเบียบ” (Disorder) หรือ “ภาวะยุ่งเหยิง” (Chaos) นั้น เป็นแนวคิดที่ชี้ให้เห็นถึงการที่สังคม หรือ โลกมนุษย์เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความรุนแรง และความไร้ศีลธรรมของมวลมนุษย์อันนำไปสู่สงครามกลางเมือง สงครามระหว่างรัฐต่อรัฐ หรือสงครามประเทศต่อประเทศเพื่อแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติ แย่งชิงดินแดน หรือทำลายเผ่าพันธุ์มนุษย์ก็ตาม ซึ่งความยุ่งเหยิงดังกล่าวนั่นเองจึงเป็น ที่มาของคำว่า “จัดระเบียบโลก”^{๑๙๗} (Order World) หรือหากจะกล่าวในวงแคบก็คือ แนวคิดดังกล่าวเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดคำว่า “การจัดระเบียบสังคม” (Order Social) นัยของ “การจัดระเบียบสังคม” มิได้ปรากฏเฉพาะในยุคปัจจุบันเท่านั้น เพราะเมื่อวิเคราะห์แนวคิดดังกล่าวก็ปรากฏมีในพระไตรปิฎกเช่นเดียวกัน ปัญหาคือ ในพระไตรปิฎกได้นำเสนอประเด็นความขัดแย้งอันเป็น ที่มาของการจัดระเบียบสังคมอย่างไร

“จกัถตติสูตร” ได้ชี้ให้เห็นสภาพสังคมที่เต็มไปด้วยความยุ่งเหยิง ความไร้ระเบียบของประชาชน เพราะเกิดความขัดแย้งระหว่างพระราชากับประชาชนในประเด็นเกี่ยวกับมาตรฐานในการพระราชทานทรัพย์แก่คนขโมยสิ่งของของบุคคลอื่น “ถ้าเราจักให้ทรัพย์แก่คนที่ถือเอาสิ่งของของคนอื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมยยอกินนาทาน (การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้) จักแพร่หลายด้วยอาการอย่างนี้ทางที่ดีเราควรให้คนตัวบุรุษน้อยอย่างแข็งขัน แล้วตัดต้นคอ ตัดศีรษะของบุรุษนั้นเสีย”^{๑๙๘}

^{๑๙๖} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๔๑-๔๒/๓๒-๓๓, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๑-๔๒/๕๐-๕๑, ม.อ.อ. ๓/๔๑-๔๒/๒๑-๒๔, ม.อ.ฎ. /๔๑-๔๒/๒๘๖-๒๘๘.

^{๑๙๗} ดูเพิ่มเติมใน เดชา ตั้งสีฟ้า, (เรียบเรียง), **ความไร้ระเบียบของโลก: ทางเลือกในทศวรรษ 1990**, สุวรรณ-ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ, ๒๕๓๖).

^{๑๙๘} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๙๒/๕๖, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๙๒/๖๙.

สาเหตุสำคัญที่ทำให้พระองค์ดำริเช่นนี้ก็เพราะว่าทุกคราวที่จับโจรได้พระองค์จะพระราชทานทรัพย์แก่โจรเหล่านั้น ผลที่ตามก็คือพฤติกรรมเลียนแบบ เพราะประชาชนมองว่าพฤติกรรมดังกล่าวทำให้พระราชาทรงสนพระทัย และใส่ใจต่อความเป็นอยู่ของพวกเขา

เมื่อพระราชามาไม่ทรงพระราชทรัพย์ และประหารชีวิตทุกคนที่มีพฤติกรรมในการเป็นขโมย ประชาชนเกิดความขัดสน ไม่มีทรัพย์จึงมีการฆ่ากันเพื่อแย่งชิงทรัพย์ ทำให้ “อหินนาทานแพร่หลาย ศัสตราแพร่หลาย.. ปาณาติบาตแพร่หลาย.. มุสาวาทแพร่หลาย.. ปิสุณวาจาแพร่หลาย.. กาเมสุมิฉฉาจารแพร่หลาย.. อภิขมาและพยาบาทแพร่หลาย.”^{๑๙๙} ผลที่ตามมาก็คือ “ไม่เกื้อกูลมารดา บิดา สมณพราหมณ์ และไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ก็แพร่หลาย”^{๒๐๐} มากยิ่งขึ้น

จากสภาพการณ์ดังกล่าว จึงทำให้ความโกลาหลจึงเกิดขึ้น เพราะ “มนุษย์เหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็มารดา กับบุตร บิดากับบุตร พี่ชายกับน้องสาว เป็นต้น ก็จักเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า”^{๒๐๑} มนุษย์บางกลุ่มได้ตระหนักรู้ในเบื้องต้นเกี่ยวกับ “ภาวะไร้ระเบียบของสังคมที่เกิดขึ้นในสังคม” ว่า “พวกเราอย่าฆ่าใคร ๆ และใคร ๆ ก็อย่าฆ่าเรา”^{๒๐๒} ด้วยเหตุนี้จุดเริ่มต้นของกระบวนการของ “การจัดระเบียบสังคม” จึงเกิดขึ้นบนฐานของความขัดแย้ง มนุษย์กลุ่มดังกล่าวจึงได้ปลีกตัวออกจากสังคมดังกล่าวเพื่อสานเสวนา (Citizen’s Dialogue) ระหว่างกลุ่มของประชาชนด้วยกันการปรึกษาหารือกันในเบื้องต้นนั้น ได้มีการปรารภปัญหาที่เกิดขึ้นว่า “พวกเราสูญเสียสัญญาติมากมายขนาดนี้เพราะยึดถืออภิสถรรพเป็นเหตุทางที่ตีพวก เราควรทำกุศลอย่างไรดี ทางที่ดี พวกเราควรงดเว้นจากปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ควรสมาทาน ประพฤติกุศลธรรมนี้”^{๒๐๓}

หลังจากได้ข้อสรุปแล้ว จึงพากันประพฤติ และปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม โดยงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ เป็นต้น และช่วยกันดูแลเอาใจใส่ต่อมารดาบิดา สมณพราหมณ์ มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น พระพุทธเจ้าได้ชี้ให้เห็นว่า “การจัดระเบียบสังคม” โดยการประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกุศลธรรมทำให้มนุษย์เจริญด้วยอายุ วรรณะ และสังคมก็จะอุดมไปด้วยสันติสุขอย่างแท้จริง^{๒๐๔}

กล่าวโดยสรุป ความมีระเบียบของสังคมจะมีขึ้นไม่ได้หากมนุษย์ไม่มีส่วนสำคัญในการแก้ไข หรือจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ซึ่งการจัดการความขัดแย้งตามพระสูตรนี้ เป็นการจัดการความขัดแย้งโดยเริ่มจากมนุษย์แต่ละคนเป็นที่ตั้ง หลังจากนั้นจึงขยายวงของการจัดการความขัดแย้งไปสู่ครอบครัว ชุมชน และสังคมต่อไป

^{๑๙๙} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๙๖/๕๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๙๖/๗๑.

^{๒๐๐} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๒/๖๐-๖๑, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๒/๗๓.

^{๒๐๑} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๒/๖๐-๖๑, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๒/๗๓.

^{๒๐๒} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๔/๖๒-๖๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๔/๗๕.

^{๒๐๓} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๕/๖๓, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๕/๗๕.

^{๒๐๔} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๑๐๕/๖๔, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๕/๗๖.

๒.๙ ความขัดแย้งเป็นมาของการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจ เมื่อกล่าวถึงปัจจัย ๔ ซึ่งได้แก่ “เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค” นั้น ถือได้ว่าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์อย่างยิ่ง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดประการหนึ่งก็คือ “อาหาร” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง” ซึ่งความหิว หรือความต้องการนั้นถือว่าเป็นปัจจัย หรือตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากกรณีการแย่งชิงข้าวสารลีตามที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สุตตรหรือการที่ภิกษุใส่ร้ายพระทัพพมัลลบุตรในข้อหาจัดวาระในลำดับสุดท้ายจนทำตัวเองได้อาหารไม่ประณีตก็เกิดจากความต้องการด้านอาหาร

ใน “กฎทนต์สูตร”^{๒๐๕} สะท้อนให้เรามองเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวเช่นเดียวกัน เพราะเมื่อวิเคราะห์จากประเด็นดังกล่าวพบว่า การที่พระเจ้ามหาวชิตราชทรงเพียบพร้อมไปด้วยโภคสมบัติ มนุษย์สมบัติ และปรารถนาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่กับพระองค์ตลอดระยะเวลาที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ฉะนั้น พระองค์ทรงดำริตามวิธีการที่นิยมกระทำในยุคนั้นคือ “การบุญขัยญ” โดยมุ่งหวังว่าสามารถสร้างความพอใจให้แก่เทพเจ้าผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จเหล่านั้น

ในขณะที่พราหมณ์บุโรหิตมองว่า “หัวใจของพระราชาคือประชาชน” ถ้าพระองค์ไม่สามารถกุมหัวใจ หรือเข้าไปนั่งในใจของประชาชนได้ผลที่ตามมาก็คือ “การสูญเสียพลังมวลชน” จนนำไปสู่การต่อต้าน และประท้วงเพื่อโค่นล้มราชบัลลังก์ของพระองค์หรืออาจจะเป็นไส้ศึกให้แก่ข้าศึกที่พระองค์ทรงรบจนสามารถแย่งชิงดินแดนมาได้อย่างมากมาย

อย่างไรก็ตาม โจทย์ และคำตอบของพระราชา กับพราหมณ์อาจจะสอดคล้องกันแต่วิธีการในการแก้โจทย์นั้นเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบมีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ พราหมณ์จึงนำเสนอสถานการณ์จริงเกี่ยวกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแว่นต่องพระราชาว่า “บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนาม มีการเบียดเบียน โจรยังปล้นบ้าน ปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจู่ในทางเปลี่ยว พระองค์โปรดให้พื้นฟูพลีกรรมก็จะชื่อว่า กระทำสิ่งที่ไม่สมควร” และนอกจากนั้น พราหมณ์ยังได้เสนอความคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลเสียของการหาทางออกด้วยวิธีการรุนแรงว่า “การปราบเสี้ยนหนามคือโจร ด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหม ต่าหนิโทษ หรือเนรเทศไม่ถือว่าเป็นการกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรได้อย่างถูกต้องเพราะว่าโจรที่เหลือจากที่กำจัดไปแล้วนั้นก็จะมาเบียดเบียนบ้านเมืองได้ในภายหลัง”

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ พราหมณ์จึงได้นำเสนอ “นโยบายคู่ขนาน” (Dualistic Policy) อันเป็นการดำเนินนโยบายเชิงรัฐประศาสนศาสตร์ควบคู่ไปกับนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งนโยบายคู่ขนานนั้นประกอบไปด้วย “ไตรภาค” หรือ “กลยุทธ์สามเสา” กล่าวคือ (๑) การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับขั้นรากหญ้าโดยการพระราชทานพันธุ์พืช และอาหารให้แก่พลเมืองผู้ขมมักเขม้นในเกษตรกรรม และการเลี้ยงปศุสัตว์เพื่อให้เกษตรกรนั้นไม่ต้องเดือดร้อนเรื่องต้นทุนทางสินค้า หรือต้นทุนในการซื้อวัตถุดิบจากแว่นอื่นมากจนเกินไป (๒) การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับกลาง และระดับสูงโดยการสนับสนุนต้นทุนทางการผลิตหรือต้นทุนทางการเงินให้แก่ธุรกิจขนาดกลาง อัน

^{๒๐๕} ที.สี. (บาลี) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๗-๑๕๐, ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๔-๑๕๐.

เป็นธุรกิจเชิงพาณิชย์ที่คอยรับซื้อสินค้าทางการเกษตรจากเกษตรกรไปขายในแว่นอื่น ๆ หรือภายในแว่นของพระองค์ (๓) การเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่คณะผู้บริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยข้าราชการเป็นมันสมอง และผลักดันนโยบายต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผลเป็นรูปธรรม ดังนั้น การพระราชทานอาหาร และเพิ่มเงินเดือนให้แก่ราชการนั้นจึงถือได้ว่าเป็นมาตรการในการสร้างแรงจูงใจได้อย่างดีที่สุดในทางหนึ่ง

นโยบาย “สามเส้า” ดังกล่าวนั้น จัดได้ว่าเป็น “เครื่องยนต์สามตัว” ในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไปอย่างไรก็ตามการดำเนินตามนโยบายดังกล่าวนี้ ได้ว่าเป็นการทำสงคราม หรือประกาศสงครามในหลายด้านด้วยกันไม่ว่าจะเป็น “สงครามกับความยากจน” “สงครามกับการฉ้อราษฎร์บังหลวง” “สงครามกับยาเสพติด” “สงครามกับการก่อการร้าย” และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สงครามกับกิเลส” ที่มีอยู่ในตัวเองด้วยการปฏิบัติตนตามแนวทางของศีลสมาธิ และปัญญา

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจแบบ “ไตรภาค” มีส่วนสำคัญในการจัดการความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้นและลุกลามในหมู่ประชาชน ผลที่ตามมาก็จักเป็นประดุจถ้อยคำของพราหมณ์ปุโรหิตที่ว่า “พลเมืองเหล่านั้นจักขยับขึ้นแข่งเอาใจใส่ในการทำงานของตนเอง ไม่เบียดเบียน หรือเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน บ้านเมืองก็จะอยู่อย่างร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดี และครอบครัวมีความสุข”

๓. บทที่ ๓ อย่างของความขัดแย้ง (ที่สาปมนุษย์และสังคม)

๓.๑ การสูญเสียความสมดุลทางจิตภาพ

ความขัดแย้งในมิตินี้ ได้ก่อให้เกิดผลลบแก่ “สุขภาพจิต” ของมนุษย์เพราะว่าจิตของมนุษย์นั้นได้ประสบกับการสูญเสีย “ดุลยภาพ” อันเป็นการสูญเสียความสมดุลเนื่องจากสถานการณ์

ของความขัดแย้งในบางมิตินั้นได้ทำให้จิตมนุษย์กวัดแกว่ง ตีใจบ้าง เสียใจบ้าง ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสย้ำว่า “กิเลสมาจากการทะเลาะวิวาทกันเป็นต้น” จากนั้นนี้จะเห็นว่าการขัดแย้งในแง่ของการทะเลาะวิวาทนั้น ได้ถูกเติมเชื้อด้วยกิเลสที่ซ่อนอยู่ภายในจิตมนุษย์ หรือผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสภายนอก “ดุลยภาพภายในจิต” นั้น ได้สูญเสียไปเพราะถูกปกคลุมด้วยอกุศลจิต ดังที่พระสภิกษเถระได้พยายามที่จะชี้ “แง่ลบเชิงจิตภาพ” ของการทะเลาะวิวาทว่า^{๒๐๖} “ชนเหล่าอื่นย่อมไม่รู้ว่า พวกเรากำลังกำลังย่อยยับอยู่ในโลกนี้บรรดาชนเหล่านั้น ชนเหล่าใดรู้แจ้งอยู่ ความทะเลาะวิวาทกันย่อมระงับได้จากสำนักของชนเหล่านั้น ความทะเลาะวิวาทกันย่อมระงับได้จากสำนักของชนเหล่านั้น ‘เมื่อพวกที่ไม่รู้สีกังประทุษร้ายอยู่เหมือนจะไม่ตาย ความทะเลาะวิวาทย่อมสงบลงไม่ได้เลย ส่วนพวกที่รู้ธรรมตามความเป็นจริงย่อมไม่กระสับกระส่าย ในเมื่อสัตว์ทั้งกระสับกระส่ายอยู่’

^{๒๐๖} ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๗๕-๒๗๖/๓๘๔.

เถรภาชิตข้างต้นได้สะท้อนท่าทีความขัดแย้งเชิงลบในมิติของจิตภาพให้เราได้เห็นว่า การทะเลาะวิวาทนั้น นอกจากจะสร้างความโกลาหล และกระสับกระส่ายให้แก่คนอื่น ๆ แล้ว สภาพจิตของปัจเจกบุคคลก็ตกอยู่ในห้วงแห่งความกระสับกระส่ายเช่นเดียวกัน หากวิเคราะห์สภาพจิตในประเด็นนี้ก็ดูประหนึ่งน้ำที่ถูกกวนให้ขุ่น เราไม่สามารถมองเห็นใบหน้าในขณะที่น้ำขุ่น ฉะนั้น ปัจเจกบุคคลก็ไม่สามารถมองเห็นความสะอาด สงบ และสว่างในใจได้ หากบรรยากาศภายนอก และภายใน เต็มไปด้วยการทะเลาะวิวาทกันและกัน ฉะนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “พึงเป็นผู้งด งดเว้น เว้นขาดออก สลัดออกหลุดพ้น ไม่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะ การบาดหมาง การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่งร้าย มีใจเป็นอิสระ (จากกิเลส) อยู่”^{๒๐๗}

๓.๒ การสูญเสียทรัพย์สิน

กรณีศึกษาเกี่ยวกับผลเสียของการวิวาทสามารถวิเคราะห์ได้จากการที่พระองค์ทรงนำประเด็นเกี่ยวกับนกสองตัวที่ทะเลาะวิวาทกันเพราะไม่สามารถหาบทสรุปเกี่ยวกับการแบ่งปลาว่า ใครควรได้ส่วนไหนแต่วาระสุดท้ายได้ข้อร้องให้สุนัขจึงจอกเป็นคนกลางทำหน้าที่ในการแบ่ง ความจริงที่ปรากฏก็คือนกสองตัวได้หางและหัวปลา ส่วนกลางตัวของปลานั้นสุนัขจึงจอกได้นำไปให้ภรรยาของตัวเองด้วยเหตุนี้ สุนัขจึงจอกจึงได้เปรยว่า “เพราะการทะเลาะ สัตว์จึงผ่ายผอม ทรัพย์จึงสิ้นไป พวกนกเสื่อมเพราะการทะเลาะวิวาทกัน”^{๒๐๘} ในขณะที่นกสองตัวได้ปรับทุกข์กันว่า “ถ้าเราไม่วิวาทกันไซ้ร้ ท่อนกลางก็จักเป็นอาหารไปได้นานวันเพราะวิวาทกัน สุนัขจึงจอกจึงนำเอาปลาตะเพียนแดงที่ไม่ใช่หัวไม่ใช่หาง คือท่อนกลางไป” จากประเด็นดังกล่าวพระพุทธเจ้าทรงสรุปว่า “ในหมู่มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน เกิดการทะเลาะวิวาทกันในที่ใดก็จะพากันไปหาผู้ตั้งอยู่ในธรรมในที่นั้น ผู้วินิจฉัยคดีนั้นเป็นผู้ตัดสินให้พวกเขาในการทะเลาะนั้น ก็จะพากันหมดสิ้นทรัพย์ไป พระคลังหลวงก็จะเพิ่มพูน”^{๒๐๙}

๓.๓ การสูญเสียความสมานฉันท์ในสังคม

“สังคมสงฆ์” ถือได้ว่าเป็นสังคมที่พระพุทธเจ้าทรงออกแบบ และสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสังคมแห่งการรองรับการพัฒนาตนเอง หรือเป็นสังคมที่เป็นพื้นฐานของการปฏิบัติตนเพื่อแสวงหาความจริงสูงสุด ฉะนั้น พระองค์ทรงให้ความสำคัญต่อคำว่า “สงฆ์” มากกว่า “พระองค์” ไม่ว่าจะเป็นการถวาย “สังฆทาน” หรือพิธีกรรมที่ต้องให้ครบองค์สงฆ์^{๒๑๐}

ฉะนั้น หากใครก็ตามพยายามที่จะทำลายสงฆ์นั้น หรือก่อความวุ่นวายในสงฆ์ พระองค์บัญญัติให้การกระทำในลักษณะดังกล่าวนั้นผิดทั้งวินัย^{๒๑๑} และผิดธรรม^{๒๑๒} ด้วย ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงออกแบบให้สังคมสงฆ์เป็น “สังคมแห่งสมานฉันท์” และ “เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม”

^{๒๐๗} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓/๒๐๓.

^{๒๐๘} ชุ.ช. (ไทย) ๒๗/๓๗/๒๖๑.

^{๒๐๙} ชุ.ช. (ไทย) ๒๗/๓๘/๒๖๑.

^{๒๑๐} คำว่า “สงฆ์” ในระบบพิธีกรรม เช่นการบวชนั้น ต้องมีพระภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป.

^{๒๑๑} พระองค์ได้ปรับอาบัติสังฆาภิเสกแก่พระเทวทัตต์ หลังจากที่พระเทวทัตต์ทำสงฆ์ให้แตกจากกัน.

^{๒๑๒} การทำสงฆ์ให้แตกจากกันนั้น จัดได้ว่า “เป็นอนันตริยกรรม” เช่นเดียวกับการฆ่าบิดา หรือมารดา.

ดังกล่าว จึงตรัสโทษของการวิวาทที่เกิดจากการทะเลาะวิวาทเอาไว้ที่น่าสนใจว่า “ทริฐิ^{๒๑๓} ความยินดีในร้าย^{๒๑๔} การมุ่งหวังการแพ้ชนะ^{๒๑๕} เพื่อให้ได้มาซึ่งโลกธรรมไม่ว่าจะเป็นลาภยศ สรรเสริญ และความสุขส่วนตน^{๒๑๖} แล้วกล่าวคำยาঁย ดุหมั่น^{๒๑๗} และกล่าวเสียดสีคนอื่น ๆ^{๒๑๘} เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการทะเลาะกัน การบาดหมางกัน การแก่งแย่งกันการวิวาทกัน และการมุ่งร้ายกัน ฉะนั้น บุคคลเห็นโทษนี้แล้ว จึงควรงดเว้นขาดออก สลัดออก หลุดพ้นไม่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะ การบาดหมาง การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่งร้าย มีใจเป็นอิสระ (จากกิเลส) อยู่”^{๒๑๙}

เมื่อสรุป “บาป” ของการทะเลาะวิวาทตามนัยดังกล่าวพบว่า ข้อขัดแย้งอย่างระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคลก่อให้เกิดผลเสียแก่จิตใจและจำเลยในหลายประเด็นด้วยกัน

(๑) เสียทรัพย์ การนำคดีขึ้นสู่ศาลโดยไม่ได้นำเงินการเจรจาไกล่เกลี่ยนั้น จะทำให้โจทก์และจำเลยต้องจำหนายในขณะเดียวกัน หากแพคดีอาจจะต้องเสียเงินเพื่อชดเชยค่าเสียหายหรือถูกศาลปรับในบางกรณี

(๒) เสียเวลา โจทก์และจำเลยจะต้องสละเวลาเพื่อไปขึ้นศาล ซึ่งบางคดีนั้นจะต้องเสียเวลาในการสืบพยานปากต่าง ๆ หลายปีด้วยกันกว่าคดีจะจบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามีการอุทธรณ์ และว่ารายการคดีที่มีอยู่ในศาลนั้นก็มียากมายอยู่แล้ว จึงจำเป็นต้องใช้เวลานานในการตัดสิน

(๓) เสียความรู้สึก ในขณะที่มีการสืบพยานนั้น ทนายอาจจะมีการซักโจทก์หรือจำเลยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จริง และนอกจากนั้น หากมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะ ก็จะทำให้อีกฝ่ายเสียความรู้สึก และไม่พอใจในคำตัดสินของศาล

(๔) เสียมิตรภาพ บางคดีนั้น โจทก์และจำเลยเป็นเพื่อนรัก หรือเป็นเพื่อนบ้านกัน แต่เมื่อเกิดข้อขัดแย้งในด้านใดด้านหนึ่ง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฟ้องร้อง การฟ้องร้องในลักษณะดังกล่าวนี้ได้ทำให้เพื่อนบ้าน หรือมิตรต้องกลายเป็นศัตรูกันจนเป็นเหตุทำร้ายกันจนเสียชีวิต

(๕) เสียโอกาส การนำคดีขึ้นสู่ศาลนั้น ในบางกรณีอาจจะทำให้เสียโอกาส เพราะในความเป็นจริงแล้ว คู่กรณีสามารถหาทางออกร่วมกันโดยการพูดคุยกันโดยผ่านผู้ใหญ่หรือคนกลางก็ได้ แต่เมื่อนำคดีขึ้นสู่ศาล และศาลประทับรับฟ้องเพื่อนำสืบคดีแล้ว หากคู่กรณีสามารถที่จะค้นหาทางออกร่วมกันได้ ก็จะทำให้เสียโอกาสดังกล่าว

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนายอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น (Necessity) ในระดับโลกียวิสัย เพราะ “ความขัดแย้ง” จัดได้ว่าเป็น “ทุกข์ของบุคคลและสังคม” ประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมองว่าความขัดแย้งเป็น “ธรรมชาติ” หรือ “ธรรมดา” ของสังคมทั่วไป จนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็น “สิ่งจำเป็น” ของสังคม เพราะสรรพสิ่งในสังคมนั้นแปรเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา

^{๒๑๓} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓/๒๐๓.

^{๒๑๔} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓/๒๐๔.

^{๒๑๕} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๗/๒๐๓.

^{๒๑๖} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓/๒๐๓.

^{๒๑๗} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๕/๒๐๕.

^{๒๑๘} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๙๗/๓๐๐.

^{๒๑๙} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๖๓/๒๐๓-๒๐๔.

(อนิจจัง) ผลจากการแปรเปลี่ยนดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดบรรยากาศของ “ทุกข์” หรือ “ความขัดแย้ง” ซึ่งเป็นสภาวะหรือบรรยากาศที่ดำรงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งก็เพราะทุกสิ่งทุกอย่างนั้นในแง่ของโลกียวิสัยนั้นไม่สามารถเป็นไปตามความต้องการ หรืออำนาจของสิ่งใด หรือบุคคลใด กล่าวคือไม่มีสิ่งใด หรือบุคคลใดบังคับให้มันไม่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ให้ขัดแย้งกัน (อนัตตา) ฉะนั้น เมื่อกล่าวโดยธรรมชาติแล้ว สรรพสิ่งต้องขัดแย้งกัน แต่ถึงกระนั้น พระพุทธศาสนาก็ได้เหลือ “พื้นที่” ของความ “ไม่ขัดแย้ง” เอาไว้ให้ “สภาวะสูงสุด” นั่นก็คือ “พระนิพพาน” อย่างไรก็ดี ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ความขัดแย้งได้ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณค่าภายในของมนุษย์ในเชิงอัตวิสัย และมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณค่าในเชิงปริวิสัยเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ความขัดแย้งก่อให้เกิดการพัฒนาการระบอบการเมืองการปกครอง การบัญญัติพระวินัย การจัดระเบียบสังคม และการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจ ฉะนั้น ความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาสะท้อนภาพทั้งที่เป็นบุญและเป็นบาปประเด้นจึงอยู่ที่ว่า เราจะมีท่าทีต่อความขัดแย้ง หรือวางบทบาทของตัวเองในสถานการณ์ของความขัดแย้งอย่างไร จึงจะสามารถดำรงตนอยู่บนสถานะของความขัดแย้งได้อย่างประสานสอดคล้องกับชีวิตและสังคม

ด้วยเหตุนี้ หากเรายอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคมในระดับโลกียะแล้วหน้าที่สำคัญของมนุษย์และสังคมจึงไม่ได้อยู่ที่ “การหลบหนี” หรือ “สลาย” ความขัดแย้งหากแต่ยอมรับสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ในฐานะที่เป็น “ทุกข์” ประการหนึ่งของชีวิตและสังคม และแสวงหาคำตอบว่าความขัดแย้งเกิดจากอะไรนำไปสู่อะไรเราควรจะมีท่าที รวมไปถึงการแสวงหาทางออก หรือหาเครื่องมือเพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งให้ถูกต้องตามหลักเหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บุคคล และชุมชนได้อย่างไร๒๒๐ จึงจะทำให้มนุษย์และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข.

๒.๗ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ในการไกล่เกลี่ย

หลักธรรมที่นำมาใช้ในการไกล่เกลี่ย ในพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนอยู่จำนวนมาก หลักคำสอนเหล่านี้หากได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ จัดทำเป็นหลักวิชาการบูรณาการให้เข้ากับยุคสมัยแล้ว ก็จะสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการไกล่เกลี่ยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ไกล่เกลี่ยควรนำหลักธรรมมาประยุกต์ในการไกล่เกลี่ย ในแต่ละหลักธรรมมีรายละเอียด ดังนี้

๑. หลักพรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ๔^{๒๒๑} ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ บริสุทธิ มีข้อธรรม ๔ ข้อ คือ เมตตา ได้แก่ ความรัก ปราบปรามคืออยากให้เขามีความสุข กรุณา ได้แก่

^{๒๒๐} ผู้สนใจเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งเชิงพุทธ พึงศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษากรณีกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^{๒๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๐๘.

ความสงสาร คือช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา ได้แก่ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา ได้แก่ การวางเฉย มีใจเป็นกลาง

พรหมวิหารธรรม ๔ หลักธรรมสำหรับนักบริหาร พรหมวิหารธรรม ๔ เป็นธรรมสำหรับนักบริหาร นักบริหารที่จะปกครองคนได้ต้องอาศัยธรรมที่เรียกว่า ธรรมของ ผู้ใหญ่ คือ มีทั้งความรัก ความสงสาร เอื้ออาทร และทำให้เป็นกลาง นั่นคือ การใช้อำนาจหน้าที่หรือใช้พระเดชพระคุณ ควบคุมการบริหาร เป็นหลักธรรมที่นักบริหารทุกคนพึงมี เพราะจะเป็นนักปกครองหรือนักบริหารได้จะต้องมีคุณธรรม ที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม ๔ ประการ ซึ่งประกอบด้วย

๑. เมตตา คือ ความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีสุข นักบริหารต้องมีความรักและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองในแง่ดี หรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงานถ้าพบส่วนเสียในตัวเอง นักบริหารต้องมองข้ามและให้อภัยเมื่อพบส่วนที่ดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะกับลักษณะที่ดีของเขา

๒. กรุณา คือ หลักวิธีการของผู้บริหารที่มีจิตใจที่เกื้อกูลต่อผู้ร่วมงาน บุคลากรในองค์กร นักบริหารช่วยเหลือ ผู้ร่วมงาน และผู้ได้บังคับบัญชาเมื่อถึงคราวให้ช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ไม่ทอดทิ้งไม่วางเฉย เป็นการสร้างแรงจูงใจ ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ร่วมงานที่สำคัญ กระตุ้นส่งเสริมหลักการทำงานได้เป็นอย่างดี เพราะผู้บริหารคอยช่วยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

๓. มุทิตา คือ การชื่นชมยินดี เป็นหลักวิธีการของผู้บริหาร เมื่อผู้ร่วมงานผู้ได้บังคับบัญชา ประสบความสำเร็จใน หน้าที่การงาน หรือประสบผลสำเร็จในชีวิต หน้าที่ของผู้บริหาร คือ ร่วมแสดงความยินดี ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้มี โอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถให้มากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้น เป็นการสร้างแรงจูงใจที่ดีสำหรับผู้บริหารที่จะสร้างแรงจูงใจ ดึงความสามารถของบุคลากร ผู้ร่วมงาน ให้ออกมาอย่างเต็มความสามารถ

๔. อุเบกขา คือ หลักวิธีการของผู้บริหารทุกคน จะต้องมีความเป็นกลาง ไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด จะต้อง ตั้งตนเป็นกลาง แล้วใช้ปัญญาพิจารณาอันสมควรแก่เหตุ ในกรณีที่เกิดความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นของผู้ร่วมงาน หรือบุคลากรในองค์กร ตัดสินอย่างเที่ยงธรรม ผู้บริหารจะต้องสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ร่วมงานทุกคน ให้เกิดความเคารพนับถือ

๑.๒ ความสำคัญของพรหมวิหาร ๔

หลักธรรมะกับผู้บริหารนั้น มีความสอดคล้องกัน ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ประหลาดใจว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงตรัสรู้ด้านหลักธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้นำ ผู้บริหารบริหารและทางดำเนินชีวิตแห่งความสุขได้อีกทั้งมีผู้นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ไปประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้นำผู้บริหารหลาย ๆ ท่านได้นำไปใช้เป็นหลักในการบริหาร การเป็นผู้นำจนประสบความสำเร็จมาแล้วหนึ่งในหลักธรรมที่มีความสำคัญและสอดคล้องกันกับภาวะผู้นำมากที่สุดจากหลาย ๆ หลักธรรมที่ผู้บริหารควรจะต้องศึกษาเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติเป็นอันดับแรกคือ พรหมวิหาร ๔ หลักแห่งพรหมวิหาร ๔ ได้รับการพิสูจน์จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านผู้นำ ผู้บริหารหลาย ๆ ท่านแล้วว่า เป็นหลักธรรมที่จะนำผู้นำ ผู้บริหารไปสู่ความสำเร็จสูงสุด

๑.๓ องค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔

พระไตรปิฎก พรหมวิหารธรรม หมายถึงธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจ อันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้จำเป็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่ หรือผู้ปกครองที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ มี ๔ ประการดังนี้

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรีต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง กล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข

๒. กรุณาความสงสาร คือช่วยเหลือให้ประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ ไข้ใจ ในอันจะปลดปล่อยบำบัดความเดือดร้อนของปวงประชารวมถึงสัตว์ทั้งปวงด้วย

๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองประสบความสำเร็จ ในหน้าที่การงานก็รู้สึกยินดีกับความสำเร็จของเขาเหล่านั้น

๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ อันที่จะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา กล่าวคือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง ไม่ซ้ำเติมเมื่อผู้อื่น ประสบความทุกข์ พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้นตามหลักแห่งกรรม คือ การกระทำของเขาเองว่าเป็นผู้กระทำขึ้นอันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ

๒. หลักสังคหัตถ์ ๔

สังคหัตถ์ ๔ ธรรมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ให้สามัคคี หลักการสงเคราะห์ มีข้อธรรม ๔ ข้อ คือ ทาน ได้แก่ การให้ ปิยวาจา ได้แก่ การใช้วาจาเป็นที่รัก อตถจริยา ได้แก่ การประพฤติประโยชน์ และสมานัตตตา ได้แก่ ความเสมอต้นเสมอปลาย

สังคหัตถ์ แปลว่า หลักการสงเคราะห์หรือหลักสังคมสงเคราะห์ หมายความว่า เมื่อมนุษย์ อยู่รวมกันเป็นหมู่ เป็นสังคม คนในสังคมจะต้องรู้จักสงเคราะห์อนุเคราะห์กันตามฐานะ คนในสังคมจึงจะมีความรักใคร่ปรองดองกัน ซึ่งจะทำให้สังคมราบรื่น มีความสงบ ธรรมที่เป็นหลักการสงเคราะห์นี้ มีอยู่ ๔ อย่าง คือ ๑) ทาน เป็นการให้สิ่งของแก่คนที่ควรให้หมายความว่า คนเราเกิดมา มีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะ อาศัยการให้ จะเห็นได้ชัดก็คือ บิดา มารดา ให้ปัจจัยดำรงชีพทุกอย่างแก่บุตรธิดา ครูอาจารย์ให้วิชา ความรู้แก่ลูกศิษย์ ซึ่งการให้ของมีอยู่ ๒ อย่าง คือ อามิสทานเป็นการให้วัตถุสิ่งของ กับ ธรรมทาน เป็นการให้ธรรมหรือวิชาความรู้แก่ผู้อื่น ซึ่งการแบ่งปันวัตถุเพื่อเป็นปัจจัยร่วมกัน ๒) ปิยวาจา เจรจาด้วยถ้อยคำน่ารัก ไพเราะอ่อนหวาน หมายความว่า การพูดจาน่ารัก พูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ การพูดนอกจากจะเป็นวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานแล้ว ต้องเป็นวาจาที่เป็น สัจจะและมีประโยชน์แก่ผู้ฟังและยังจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจได้มั่นคง ๓) อตถจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น หมายความว่า การทำประโยชน์แก่คนอื่น ๔) สมานัตตตา ความเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว หมายความว่า มีจิตใจคงเส้นคงวา ต่อคนทั่วไป รู้จักร่วมสุขร่วมทุกข์กับคนอื่น เห็นคนอื่นได้รับทุกข์ต้องไม่ทอดทิ้ง หรือรังเกียจ เห็นคนอื่น ได้ดีมีความสุขก็ไม่ริษยา แรกคบเป็นอย่างไร ต่อไปก็เป็นอย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง การวางตัวอย่างนี้ ย่อมเป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่วไป กล่าวโดยสรุปได้ว่า สังคหัตถ์ ๔ เป็นหลักธรรมที่นำมาใช้เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจและประสาน ความสามัคคีของบุคคล ในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่และ/ หรืออยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสุข

๒.๑ ความสำคัญของหลักสังคหัตถ์

๒.๑.๑ สังคหัตถ์ ๔ เป็นหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ^{๒๒๒} ของการอยู่ร่วมกันใน สังคมหรือในหมู่คณะจำเป็นต้องมีสิ่งที่จะมายึดเหนี่ยวจิตใจและประสานหมู่คณะไว้ให้เกิดความสามัคคี และเพื่อให้อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ได้แก่ หลักสังคหัตถ์ ๔ ดังต่อไปนี้

ก. ทาน คือ การให้ปันสิ่งของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันเฉลี่ยให้ ไม่ใช่ให้จนร่ำรวยหรือให้จนหมดเนื้อหมดตัว แต่เป็นการแบ่งปันให้เพื่อแสดง อหยาศัย ไม่ตรีผู้ให้ไม่จำเป็นต้องร่ำรวยหรือมีฐานะดีกว่าผู้รับเสมอไป และยังรวมถึงการช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วย ปัจจยสีหรือทรัพย์สินสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ

ข. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะ น่ารัก ชี้แจงแนะนำ สิ่งที่เป็น ประโยชน์มีเหตุผล เป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้ กำลังใจ รู้จักพูด ให้ความเข้าใจดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน และกัน

ค. อุตถจริยา การทำประโยชน์ คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนชวน ช่วยเหลือ กิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ในด้าน คุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี

ง. สมานัตตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาคปฏิบัติ สม่่าเสมอกัน ต่อคนผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มและบุคคลทั่วไปไม่เอาเปรียบบุคคลที่ด้อยกว่า และเสมอในสุข ทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข้ปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

๒.๑.๒ สังคหัตถ์ ๔ เป็นเครื่องผูกใจคน และการที่จะผูกมัดใจคนได้นั้นก็ ต้องอาศัยหลัก สังคหธรรมคือ ธรรมะที่จะช่วยผูกมัดจิตใจคน จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมากจะเห็นได้จากการ ร่วมคิดร่วมทำขึ้นมา เพราะในสังคมมนุษย์เราจะคิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้หรือจะให้เขา ทั้งหมดเราก็ออยู่ ไม่ได้ฉะนั้นจะต้องรู้จักลักษณะของการให้หรือการไม่ให้หรือควรให้อย่างไร ทำความ เข้าใจในส่วนนั้น แล้วปฏิบัติตาม จะเห็นได้จากการยอมเสียสละ การช่วยเหลือกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน สิ่งของ ๆ ตนช่วยเหลือกัน ตลอดจนการให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ทั้งเสียสละแรงกายและ เวลาเพื่อ ส่วนรวม และสิ่งที่มุ่งมั่น

๒.๑.๓ สังคหัตถ์ ๔ เป็นหลักสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน^{๒๒๓} การให้เพื่อ สงเคราะห์นี้หมายถึง การให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจ ร้อยรัดใจให้รวมกันเป็นหมู่และเห็นอกเห็นใจกัน รัก ใคร่นับถือสนิทสนมกันด้วยการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดตม้มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจจะ ก่อให้เกิดความสมานสามัคคีเกิดมิตรไมตรีและความรักใคร่นับถือ

สังคหัตถ์ ๔ เป็นธรรมแห่งการแบ่งปันกัน^{๒๒๔} การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการอยู่ ร่วมกันอันเป็นไปเพื่อดูแลกัน ซึ่งหลักธรรมแห่งการแบ่งปันนี้ได้ถือปฏิบัติร่วมกันโดยใช้ ศาสนาเป็น เครื่องกล่อมเกล่าจิตใจให้มีความเห็นอกเห็นใจกันซึ่งเป็นข้อสำคัญ เพราะว่าทุก ๆ คนย่อม

^{๒๒๒} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

^{๒๒๓} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

^{๒๒๔} บุญสิริ ขวลิตรารัง, ธรรมโอสธ, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓-๓๑.

ประโยชน์ของหลักสังคหัตถุ ๔ ในการนำหลักสังคหัตถุ ๔ มาใช้เป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตสามารถมองเห็นได้ เป็นรูปธรรม ดังนี้

๒) หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกันและส่งเสริม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ

๓) ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและปรองดองกันไม่ให้เกิดความประทุติเสื่อมเสียในสังคม จะเห็นได้จาก การประพฤติปฏิบัติตนของสมาชิกในชุมชน ไม่มีการโกงเกิดขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความมีหลักศีลธรรมในชุมชนได้เป็นอย่างดี

สังคหวัตถุ ๔ นี้มีองค์ประกอบ ๔ ประการด้วยกัน คือ ในพระสูตรนัตปิฎก อังคุดตร
นิกาย จตกกนิบาต แบ่งสังคหวัตถุออกเป็น ๔ องค์ประกอบ ดังนี้^{๒๒๕}

๒) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น

๓) อัตราจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพัตินสิ่งที่เป็นประโยชน์
แก่ผู้อื่น

๔ สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดัน
เสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความ
นิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

๒๒๕ อง.จตกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

๓. หลักอริยสัจ ๔

อริยสัจ ๔ หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ หลักคำสอนเรื่องอริยสัจ ๔ เป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งของพระพุทธศาสนา ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค^{๒๒๖}

๑. ทุกข์ คือ ความจริงว่าด้วยทุกข์ คนทุกคนต่างก็เคยพบกับความทุกข์ หรือประสบปัญหาบางอย่างมาแล้วทั้งนั้น เช่น นักเรียนที่สอบตกก็เป็นทุกข์ เศรษฐีที่หาเงินได้ยังไม่มากพอตามที่ตนต้องการก็เป็นทุกข์ คนจนก็เป็นทุกข์ เพราะไม่มีสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งความทุกข์และปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นอาจมีได้ทุกขณะ ความจริงก็คือว่าความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเราจะต้องไม่ประมาท และพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาทุกเรื่องหน้าที่ต้องทำในทุกข์ คือ การกำหนดรู้ในทุกข์ หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ตามหลักปฏิจจสมุปบาท เกิดจากการกระทำเหตุ หรือปัจจัยที่ไม่เหมาะสม เช่น ความไม่ดี ความประมาท ความเกียจคร้าน เป็นต้น ผลก็เป็นความทุกข์ เช่น ความเดือดร้อน ความไม่เจริญก้าวหน้า ความวิบัติ เป็นต้น

๒. สมุทัย คือ ความจริงว่าด้วยเหตุแห่งทุกข์ ความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนนั้นย่อมเกิดจากสาเหตุบางอย่าง มิใช่เกิดขึ้นลอย ๆ ดังพุทธดำรัสว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนั้นจึงเกิด ตัวอย่างเช่นนี้ นักเรียนที่สอบตกอาจเป็นเพราะเกียจคร้านในการอ่านหนังสือ เศรษฐีที่หาเงินได้ยังไม่มากพอตามที่ตนต้องการ อาจเป็นเพราะมีความโลภจนเกินไป เป็นต้น ซึ่งสาเหตุของความทุกข์นั้น คือความอยากที่เกินพอดี ซึ่งเรียกว่า ตัณหา มี ๓ อย่าง คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา

๓. นิโรธ คือ ความจริงว่าด้วยความดับทุกข์ กล่าวคือ ความทุกข์นั้นเมื่อเกิดได้ก็ดับได้ เมื่อความทุกข์เกิดจากสาเหตุ ถ้าเราดับสาเหตุนั้นเสีย ความทุกข์นั้นก็ย่อมดับไปด้วย ดังพุทธดำรัสว่า “เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนั้นก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นก็ดับ” ความทุกข์หรือปัญหาของคนเรานั้น เมื่อเกิดแล้วก็จะไม่คงอยู่อย่างนั้นเป็นนิรันดร์ แต่อยู่ในวิสัย ที่เราสามารถจะแก้ไขได้ไม่ช้าก็เร็ว ไม่มากก็น้อย และอยู่ที่ว่ามีความตั้งใจจริงที่จะแก้ไขหรือไม่

๔. มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือหมดปัญหาต่าง ๆ โดยสิ้นเชิง มีองค์ประกอบ ๘ ประการ ได้แก่

- ๑) เห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) คือเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง
- ๒) ดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) คือไม่ลุ่มหลงมัวเมากับความสุขทางกาย ไม่พยายาบทและไม่คิดทำร้ายผู้อื่น
- ๓) เจรจาชอบ (สัมมาวาจา) คือ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ
- ๔) กระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) คือ ไม่ทำลายชีวิตไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติดินทางกาม

^{๒๒๖} ๐.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๘๖/๒๖๘.

๕) เลี้ยงชีวิตชอบ (สัมมาอาชีวะ) คือ การทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่ทำกิจการในสิ่งที่เป็นผลร้ายต่อคนทั่วไป

๖) พยายามชอบ (สัมมาวายามะ) คือ ความพยายามที่จะป้องกันมิให้ความชั่วเกิดขึ้น ความพยายามที่จะกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป ความพยายามที่จะสร้างความคิดดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นและความพยายามที่จะรักษาความคิดดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ตลอดไป

๗) ระลึกชอบ (สัมมาสติ) ความหลงไม่ลืม รู้ตัวอยู่เสมอว่ากำลังเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง

๘) ตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) คือ การที่สามารถตั้งจิตให้จดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน

๓.๑ ความสำคัญของอริยสัจ ๔

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของอริยสัจ ๔ ว่าเป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมคำสอนในพระพุทธศาสนา เนื้อหาหลักธรรมทั้งหมด^{๒๒๗}

ในทางพระพุทธศาสนารวมลงในอริยสัจ ๔ ได้ทั้งหมด นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงข้อพึงปฏิบัติในอริยสัจ ๔ หรือกิจในอริยสัจ ๔ ท่านพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงหน้าที่อันที่พึงทำต่ออริยสัจ ๔ ว่า

๑) ทุกข อริยสัจ ปริณญะย แปลว่า ทุกขอริยสัจ ควรกำหนดรู้

๒) ทุกขสมุทัย อริยสัจ ปหาตพฺพ แปลว่า ทุกขนิโรธอริยสัจ ควรทำให้แจ้ง

๓) ทุกขนิโรธ อริยสัจ สจฺจิกตพฺพ แปลว่า ทุกขนิโรธอริยสัจ ควรทำให้แจ้ง

๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจ ภาเวตพฺพ แปลว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ควรเจริญกิจในอริยสัจ ๔ นี่เป็นข้อที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องและเสร็จสิ้นในอริยสัจ ๔ การรู้ กิจในอริยสัจ ๔ เรียกว่า กิจญาณ คือ ญาณอันหยั่งรู้ถึงหน้าที่ที่พึงกระทำเพื่อให้รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ขั้นตอนของการปฏิบัติซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นวิธีการสำหรับการแก้ปัญหา ดังนี้

๑) ทุกข์ หมายถึง สภาวะที่เป็นทุกข์ ซึ่งจะต้องกำหนดรู้ตามสภาพที่แท้จริงใน ตัวของมันคือ ไม่ใช่รู้ตามที่เรายากให้มันเป็นหรือตามที่เรากลียดชังมัน แต่พึงรู้ถึงปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจและรู้ขอบเขต ถ้าจัดเป็นขั้น ได้แก่ ขั้นแกลง หรือขั้นสำรวจถึงปัญหา

๒) สมุทัย หมายถึง รู้สิ่งที่เป็นสาเหตุแห่งทุกข์ ซึ่งจะต้องกำจัดเสียให้ออกไป ถ้าจัดเป็นขั้น ได้แก่ ขั้นสืบค้น วิเคราะห์ และวินิจฉัยถึงมูลเหตุของปัญหาที่จะต้องกำจัดให้หมดไป

๓) นิโรธ หมายถึง รู้สภาวะดับทุกข์ ซึ่งจะต้องทำให้ประจักษ์แจ้งถ้าจัดเป็นขั้นได้แก่ขั้น กำหนดจุดมุ่งหมายของปัญหาที่เกิดขึ้น ให้เห็นถึงวิธีการแก้ปัญหา เพื่อให้เข้าถึงปัญหาที่จะต้องทำให้สำเร็จพร้อมทั้งรู้ว่าการเข้าถึงจุดมุ่งหมายนั้นจะสำเร็จหรือเป็นไปได้อย่างไร

^{๒๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๙๓.

๔) มรรค หมายถึง ภูมิรรคา หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งจะต้องมีการฝึกฝนด้วยการปฏิบัติจริง ถ้าจัดเป็นขั้น ได้แก่ ขั้นกำหนดขั้นตอนวิธีการลงมือปฏิบัติและศึกษาถึงรายละเอียดทั้งหลายในการแก้ไขและกำจัดสาเหตุของปัญหานั้นให้หมดสิ้นไป และท่านยังได้กล่าวถึงวิธีคิดแบบอริยสัจ ๔ มีหลักการสำคัญ คือ

ขั้นที่ ๑ กำหนดรู้ทุกข์ (ขั้นทุกข์) ด้วยการทำความเข้าใจในปัญหาและขอบเขตของปัญหาอะไร คืออะไร

ขั้นที่ ๒ สืบสาวเหตุแห่งทุกข์ (ขั้นสมุทัย) ด้วยการวิเคราะห์มูลเหตุหรือต้นตอของปัญหาที่ต้องการแก้ไข

ขั้นที่ ๓ เล็งหมายขัดเพื่อการดับทุกข์ (ขั้นนิโรธ) ว่ามีความเป็นไปได้จริงมากน้อยเพียงใดหรือเป็นไปได้เลย นั้นหมายความว่าความเล็งหมายขัดเพื่อการดับทุกข์นี้ต้องหมายให้ชัดเจน

ขั้นที่ ๔ จัดวางวิธีการดับทุกข์ที่ต้องลงมือปฏิบัติ (ขั้นมรรค) ด้วยการกำหนดวิธีการ แผนการ รายการที่ต้องปฏิบัติเพื่อความสำเร็จในการแก้ปัญหา และดังพระพุทธรูปขององค์พระผู้มีพระภาคเจ้าที่ได้ตรัสไว้ในพระไตรปิฎกถึงเรื่อง ความสำคัญแห่งอริยสัจ ๔ ว่าอริยสัจ ๔ จึงเป็นหลักธรรมที่จำเป็นสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งพระพุทธรูปองค์ทรงย้ายให้ภิกษุทั้งหลายสอนให้ชาวบ้านรู้และเข้าใจในอริยสัจดังที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าหนึ่งเหล่าใดที่พวกเธอพึงอนุเคราะห์กัฏฐิ เหล่าชนที่พอจะรับฟังคำสอนกัฏฐิไม่ว่าเป็นมิตรเป็นผู้ร่วมงาน เป็นญาติ เป็นสายโลหิตก็ตามพวกเธอพึงชักชวน พึงสอนให้ดำรงอยู่ ให้ประดิษฐานอยู่ในการตรัสรู้ตามความเป็นจริง ซึ่งมีอริยสัจ ๔ ประการ”^{๒๒๘}

อริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดไว้ ดังพระสารีบุตรได้ให้โอวาทแก่ภิกษุว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่เหยียบไปบนผืนแผ่นดินทั้งสิ้นทั้งปวงย่อมประชุมลงใน รอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างกล่าวได้ว่าเป็นยอดเยี่ยมในบรรดารอยเท้าเหล่านั้น โดยความมีขนาดใหญ่ฉัณโฏกุศลธรรมทั้งสิ้นทั้งปวงก็สงเคราะห์ลงในอริยสัจ ๔ ฉะนั้น”^{๒๒๙}

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วถึงความสำคัญของ “อริยสัจ ๔” ว่าเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญและถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะอริยสัจ ๔ เป็นที่รวมของธรรม ทั้งหลายที่พระองค์ทรงตรัสในครั้งพุทธกาลเปรียบเหมือนรอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่เหยียบไปบนผืนแผ่นดินทั้งสิ้นทั้งปวงย่อมประชุมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างกล่าวได้ว่าเป็นยอดเยี่ยมในบรรดารอยเท้าเหล่านั้น โดยความมีขนาดใหญ่ฉัณโฏกุศลธรรมทั้งสิ้นทั้งปวงก็สงเคราะห์ลงใน อริยสัจ ๔ ฉะนั้น ซึ่งประกอบด้วย ๔ เรื่องหลัก ๆ คือ ความทุกข์ (ทุกข์), สาเหตุของความทุกข์ (สมุทัย), ความดับทุกข์ (นิโรธ), ทาง (วิธี) ปฏิบัติธรรมเพื่อความดับทุกข์ (มรรค)

ดังนั้นอริยสัจ ๔ จึงเป็นความจริงที่เป็นประเสริฐ เป็นความจริงที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตได้ เป็นความจริงที่พระองค์ทรงใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยพระองค์

^{๒๒๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๗๐๖/๕๔๔.

^{๒๒๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔๐/๓๔๙.

ได้ทรงยกผลของความทุกข์ขึ้น เพราะเป็นสิ่งที่คนทั่วไปประสบพบเจอกันอยู่ในชีวิตประจำวัน เมื่อรู้ความทุกข์ที่เกิดขึ้น แล้วก็ทำการศึกษาหาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์นั้น และทรงชี้ให้เห็นถึงวิธีการที่จะดับทุกข์ โดยใช้ กระบวนการฝึกหรือการปฏิบัติอันเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

สรุปได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ย เพื่อให้การไกล่เกลี่ยเป็นไปในแนวทางที่ไม่มีผู้ได้เปรียบ เสียเปรียบ และนำมาใช้ได้ทั้ง คู่กรณี หรือโจทก์ จำเลย ทนาย และผู้ประนี ประนอม ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ ๓ หลักธรรมหลัก คือ หลักพรหมวิหาร ๔, หลักสังคหวัตถุ ๔, และหลักอริยสัจ ๔, เป็นต้น

บทที่ ๓

ศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และวิธีการไกล่เกลี่ยตามหลักพุทธธรรม

คดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

ในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง โดยจะศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนาและผู้ทรงคุณวุฒิในการไกล่เกลี่ยของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง โดยผู้ศึกษาจะศึกษาเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นอันเป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งกัน ท้ายสุดผู้วิจัยจะวิเคราะห์หลักธรรมที่ทำให้คู่กรณีเหล่านี้สามารถประสานสามัคคีกันได้หลังจากนั้นจึงได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง คือ (๑) หลักสังคหวัตถุ ๔ (๒) หลักพรหมวิหาร ๔ (๓) หลักอริยสัจ ๔ (๔) หลักอคติ ๔ (๕) สติ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปได้ ดังนี้

๓.๑ สภาพปัญหา อุปสรรค กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีครอบครัวเป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาทที่สำคัญที่มาช่วย กระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีที่ต้องใช้เวลามาก เสียค่าใช้จ่าย และทำให้ความสัมพันธ์ใน ครอบครัว ถดถอย กฎหมายเล็งเห็นถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญและมีความ ละเอียดอ่อน ซึ่งบิดา มารดาและบุตรไม่สามารถตัดขาดจากกันได้โดยสิ้นเชิงรวมทั้งตระหนักถึง ความสำคัญของสถาบันครอบครัวพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดี เยาวชนและครอบครัว พ.ศ.๒๕๕๓ จึงกำหนดให้ก่อนเริ่มพิจารณาคดีครอบครัวที่มีข้อพิพาทให้ศาลตั้ง ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว เพื่อไกล่เกลี่ยให้คู่ความในคดีครอบครัวได้ประนีประนอมกัน เพื่อให้ คู่ความในคดีครอบครัว ได้มีโอกาสเจรจาและตกลงระงับข้อพิพาทด้วยการประนีประนอมยอมความ โดยมีผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวเป็นคนกลางช่วยเหลือในการเจรจาเพื่อยุติปัญหาข้อพิพาท

สภาพปัญหา อุปสรรค กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัว กลางนั้นมีมาจากหลายสาเหตุด้วยกัน ส่วนมากจากคดีครอบครัวคู่ความไม่ยินยอมให้เข้าสู่ กระบวนการไกล่เกลี่ย ไม่เปิดใจรับฟัง ไม่รับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า คดีครอบครัว กว่าคดีจะมาถึงศาล ศาลประทับรับฟ้อง ความขัดแย้งอาจจะมาจากความประพฤติของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ดังคำให้ สัมภาษณ์ว่า

คดีครอบครัว กว่าคดีจะมาถึงศาล ศาลประทับรับฟ้อง ความขัดแย้งอาจจะมาจากความประพฤติของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ฉะนั้นเมื่อมาถึงศาล ศาลเป็นที่พึ่งสุดท้าย ศาลก็จะไม่ให้เลิกกัน ศาลต้องให้เข้ามาไกล่เกลี่ย ศาลจะอ้างสถานะครอบครัวไว้ อาจจะลองให้แยกกันอยู่ ซึ่งปัญหาสะสมกันมาเป็นปี ๆ บางรายมาตบตีกันในห้องพิจารณาหรือห้องไกล่เกลี่ย บางรายไม่ยอมพบหน้ากัน ฉะนั้นเป็นปัญหาและอุปสรรคของการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยแต่ละคนก็มีลีลาและสไตล์ไม่เหมือนกัน ก่อนที่จะเข้าไกล่เกลี่ย ต้องมีสำนวนมาอ่านเสียก่อนเพื่อศึกษาคดีในสำนวนว่าเป็นคดีอะไร ต้องทำความเข้าใจในคดีแต่ละคดี ฉะนั้นบุคลิกของผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีต้องเป็นนักฟังที่ดี ต้องใช้บุคลิกเราหรือขายบุคลิกเราให้คู่ความเชื่อถือว่าเราต้องวางตัวเป็นกลางสร้างความเป็นกันเองให้กับคู่ความให้เกียรติคู่ความเข้าใจถึงในหัวใจของเขาเข้าไปนั่งในหัวใจเขาให้ได้ คือให้เขาเชื่อถือและไว้วางใจเรา และให้คู่ความเล่าเรื่องราวละเอียดตามที่คู่ความอยากเล่ามาทั้งสองฝ่าย โดยต้องทราบความต้องการที่แท้จริงของคู่ความ ล่วงรู้ตัวตนของแต่ละฝ่ายให้ดีที่สุดก็จะจับจุดการไกล่เกลี่ยได้^๑

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบอีกว่า ปัญหาและอุปสรรคเกิดจากโจทก์จำเลยหรือคู่ความไม่ยินยอมให้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย และไม่พยายามรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ ว่า

การไกล่เกลี่ยปัญหาและอุปสรรคเกิดจากโจทก์ จำเลยหรือคู่ความไม่ยินยอมให้เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่เปิดใจรับฟัง ไม่พยายามรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ถ้ายินยอมให้มีการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยมีความเป็นกลางเขาก็สบายใจ แต่ถ้าไม่มีความเป็นกลางเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเขาก็จะไม่ตกลงไกล่เกลี่ยอาจเป็นสาเหตุก็ได้จริง ๆ คนไกล่เกลี่ยต้องวางตัวเป็นกลางไม่ใช่พอเป็นผู้หญิงด้วยกันก็จะเห็นใจกันหรือเป็นผู้ชายด้วยกันก็จะเห็นใจกันกรณีที่มีภรรยาตอนนี้เป็นเรื่องธรรมดาของสังคมไทยอาจจะเป็นสาเหตุของปัญหา^๒ ยังมีคำให้สัมภาษณ์ว่า ปัญหาการไกล่เกลี่ยของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้นมีปัญหาเข้าสู่คดีครอบครัวจำนวนมากแต่ปริมาณผู้พิพากษามีไม่เพียงพอต่อคดีที่เกิดขึ้น และผู้ประนีประนอมยังขาดทักษะในการไกล่เกลี่ยไม่ทราบเรื่องของกฎหมายที่เกี่ยวข้องและการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ^๓ และจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบอีกว่า ปัญหาจากต่างฝ่ายต่างมีทิฐิ จะเอาชนะกันอย่างเดียว และยังมีคนรอบข้างเข้ามาเกี่ยวข้องอีก ตลอดจนทนายความไม่ให้ความร่วมมือ^๔

^๑ สัมภาษณ์ นายไชยงค์ เจริญเมือง, ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์ นายปรโมทย์ บุณนาค, ผู้พิพากษาชำนาญการด้านไกล่เกลี่ยศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ นายชาติชาย โฆษิตวัฒน์ฤกษ์, อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ นายประมวล นิลกลาง, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า ปัญหาจากบุคคลภายนอกที่เกิดจาก ทนายความ ญาติ ผู้มีอิทธิพล หรือคนรอบข้าง ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ปัญหาจากบุคคลภายนอก เช่น ทนายความ ญาติที่มีอิทธิพลต่อคู่ความ คนรอบข้างของแต่ละฝ่ายที่เข้ามาคัดค้านหรือกดดันไม่ต้องการให้ประนีประนอมยอมความกัน คู่ความยังไม่ลืมเรื่องที่รู้สึกไม่ดีต่อกันในอดีต และไม่ให้อภัยกัน โดยไม่คิดที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือหาทางออก ส่งผลให้การไกล่เกลี่ยไม่ประสบความสำเร็จ^๕ และจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า ปัญหาจากผู้ไกล่เกลี่ย บางกรณีผู้ไกล่เกลี่ยไม่เข้าใจประเด็น มีความรู้ความสามารถไม่เหมาะสมกับคดี มีทัศนคติส่วนตัวเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่เป็นกลาง^๖

จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ปัญหาและอุปสรรคของการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจาก ๑) ปัญหาความขัดแย้งจากความประพฤติดของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ๒) เกิดจากเจตย์ จำเลย หรือคู่ความ ไม่ยินยอมเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ๓) ปัญหาการไกล่เกลี่ยของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้นจะมีปัญหาเข้าสู่คดีครอบครัวจำนวนมาก แต่ปริมาณผู้พิพากษามีไม่เพียงพอต่อคดีที่เกิดขึ้น ๔) ต่างฝ่ายต่างมีทิฐิ จะเอาชนะกันอย่างเดียว และยังมีคนรอบข้างเข้ามาเกี่ยวข้องอีก ตลอดจนทนายความไม่ให้ความร่วมมือ ๕) ปัญหาจากบุคคลภายนอก เช่น ทนายความ ญาติที่มีอิทธิพลต่อคู่ความ คนรอบข้างของแต่ละฝ่ายที่เข้ามาคัดค้าน หรือกดดันไม่ต้องการให้ประนีประนอมยอมความกัน คู่ความยังไม่ลืมเรื่องที่รู้สึกไม่ดีต่อกันในอดีต และไม่ให้อภัยกัน โดยไม่คิดที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือหาทางออก ส่งผลให้การไกล่เกลี่ยไม่ประสบผลสำเร็จ ๖) ปัญหาจากผู้ไกล่เกลี่ย บางกรณีผู้ไกล่เกลี่ยไม่เข้าใจประเด็น มีความรู้ความสามารถไม่เหมาะสมกับคดี มีอคติส่วนตัวเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่เป็นกลาง

๓.๒ พุทธวิธีที่ใช้พัฒนาในการเจรจาไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๓.๒.๑ ศาสนากับการใช้กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย

การเจรจาไกล่เกลี่ยมีประวัติที่ยาวนานและแตกต่างกันในศาสนาและวัฒนธรรมต่าง ๆ เกือบจะทั่วโลก มีการใช้กระบวนการเจรจาแบบนี้อย่างกว้างขวาง และได้ผลดีในกลุ่มของชาวยิว ชาวคริสเตียน ชาวอิสลาม ชาวฮินดู ชาวพุทธ กลุ่มชนที่นับถือขงจื้อ และวัฒนธรรมท้องถิ่นต่าง ๆ มากมาย ตัวอย่างที่จะกล่าวต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นถึงกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยที่มีการใช้อย่างกว้างขวาง และได้พัฒนาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาข้อพิพาท

ชุมชนชาวยิว ในสมัยก่อนคริสตกาล (Biblical times) ได้ใช้การเจรจาแบบนี้ทั้งในทางศาสนจักรและผู้นำทางการเมือง เพื่อแก้ปัญหาความแตกต่างกันทั้งทางโลกและทางศาสนา ต่อมาใน

^๕ สัมภาษณ์ นายประมวล นิลกลาง, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ นายประมวล นิลกลาง, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

ประเทศสเปน อัฟริกาเหนือ อิตาลี ยุโรปตอนกลางและยุโรปตอนเหนือ อาณาจักรตุรกีและตะวันออกกลาง พระชาวยิวที่เรียกว่า แรบไบ (Rabbi) และศาลทางศาสนาของชาวยิวมีบทบาทสำคัญในการเจรจาไกล่เกลี่ย หรือทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาตัดสินข้อพิพาทระหว่างสมาชิกที่นับถือศาสนาเดียวกันของเขา ส่วนใหญ่ศาลนี้มีบทบาทสำคัญในการปกป้องเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสร้างความมั่นใจว่าชาวยิวมีกระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เป็นทางการอย่างชัดเจน แม้เรื่องของปัญหาความขัดแย้งในท้องถิ่น ชาวยิวก็มักจะถูกห้ามโดยกฎหมายเฉพาะของสังคมที่ใหญ่กว่าไม่ให้ใช้วิธีอื่นในการตัดสินข้อพิพาท^๗

ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งของชาวยิว ซึ่งถือเป็นประเพณีปฏิบัติของชาวยิว ในที่สุดก็จะคล้ายกับ สังคมคริสเตียน ที่เห็นพระเยซูคริสต์เป็นผู้ไกล่เกลี่ยสูงสุด ในคัมภีร์อ้างถึง พระเยซูเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ ว่า “สำหรับพระเจ้าที่มีองค์เดียวและผู้ไกล่เกลี่ยคนเดียวระหว่างพระเจ้านับมนุษย์ที่เป็นศาสดา หรือองค์พระเยซูคริสต์ ซึ่งได้อุทิศตัวเองเพื่อแลกเปลี่ยนกับทุกสุขทุกข์อย่าง และยอมรับการไต่สวนแทน” จากมโนทัศน์ของการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยแบบนี้เอง ในที่สุดบทบาทพระหรือบาทหลวงจึงทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย เป็นคนกลางระหว่างสาวกและพระเจ้า และระหว่างผู้นับถือศาสนาเดียวกันจนถึงยุคเรอเนซองส์ วัดของคาทอลิกในยุโรปตะวันตก และวัดของออร์ทอดอกซ์ในฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตะวันออก กลายเป็นองค์กรศูนย์กลางของการเจรจาไกล่เกลี่ย และแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมตะวันตก บาทหลวงจะทำหน้าที่เป็นคนกลางไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของครอบครัว กรณีอาชญากรรมและข้อพิพาททางการทูตระหว่างคนชั้นสูง

ในวัฒนธรรมของศาสนาอิสลาม ก็มีประเพณีอันยาวนานของการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง ในประเพณีของสังคมชนบทในตะวันออกกลาง ปัญหาต่าง ๆ จะได้รับการแก้ไขโดยที่ประชุมของผู้สูงอายุ ที่ซึ่งผู้เกี่ยวข้องจะได้รับการปรึกษาหารือ ต่อบรอง อภิปรายอย่างรอบคอบรวมถึงเจรจาไกล่เกลี่ย เพื่อแก้ประเด็นความขัดแย้ง หรือข้อกล่าวหาในคนเฒ่าเดียวกันหรือต่างเผ่าพันธุ์ กรณีในเมือง ประเพณีท้องถิ่นกลายมาเป็นกฎหมายเรียกว่า กฎหมายชารี (Shari s law) ซึ่งมีคนกลางเฉพาะเรียกว่า ควอดิส (quadis) เป็นผู้รักษากติกาและกำกับ เจ้าหน้าที่จะไม่ใช้เพียงแค่ตัดสินแต่ยังมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยด้วย ประเทศอินโดนีเซียซึ่งเป็นประเทศใหญ่ที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาอิสลามตามแบบทางศาสนา ผลจะเกิดจากกระบวนการ มุชยาวาร่าห์ (musyawarah) คือกระบวนการจัดการข้อขัดแย้งโดยอาศัยความเห็นร่วมกันเป็นหลัก กระบวนการนี้ถูกใช้ในหลายรูปแบบและยังใช้อยู่จนทุกวันนี้ทั่วไปทั้งหมู่เกาะ เพื่อการตัดสินใจและแก้ข้อพิพาททั้งในระดับท้องถิ่นและทุก ๆ ระดับ

ในประเทศที่นับถือศาสนาฮินดูก็มีประวัติอันยาวนานในการใช้กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย หมู่บ้านของชาวฮินดูในอินเดียมีประเพณีการใช้ระบบยุติธรรม ปัญจะญัตติ (panchayat) โดยมีคณะบุคคลอยู่ ๕ คน ที่ทำหน้าที่ทั้งไกล่เกลี่ยและเป็นอนุญาโตตุลาการในข้อพิพาท และยังทำหน้าที่เชิงบริหารในการให้บริการในเรื่องคำร้องทุกข์ต่าง ๆ ของชุมชน

^๗ Christopher Moor, *The Mediation Process: Practical Strategic for Resolving Conflict*, 3rd ed., (San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 2003), pp.20-22.

สำหรับพระพุทธศาสนา พระภิกษุหรือแม่ชีที่นับถือพุทธศาสนาได้ทำหน้าที่คนกลางไกล่เกลี่ยภายในสังคมพุทธมาโดยตลอดมีประวัติอันยาวนานที่เริ่มจากอินเดียและจีนต่อมาขยายไปศรีลังกา ประเทศไทย เนปาล ทิเบต และญี่ปุ่นซึ่งพุทธศาสนาและปรัชญามักจะเน้นในเรื่องของความเห็นพ้องต้องกันของชุมชน ความโน้มเอียงจิตใจและมักจะแสวงหาดุลยภาพและความกลมกลืนสอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกัน^๙ สิ่งที่น่าสนใจในพระพุทธศาสนา คือ มีการปฏิบัติการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ปรากฏในพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์หลักของพุทธศาสนา ซึ่งได้กล่าวถึงกรณีที่พระพุทธเจ้าทำหน้าที่เป็นคนกลางไกล่เกลี่ยอยู่สามกรณี ได้แก่ ความขัดแย้งกันเองเกี่ยวกับพระวินัยของภิกษุชาวโกสัมพี ความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะในการแย่งชิงทรัพยากรน้ำและความขัดแย้งชาติพันธุ์ ในการที่พระเจ้าวิชชุกะทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของเจ้าศากยะ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ยนั้นเป็นหนึ่งในสันติวิธีที่จะนำมาจัดการความขัดแย้งเพื่อที่จะลดผลกระทบเชิงลบให้น้อยที่สุด เพราะเป็นกระบวนการที่คู่เจรจาดกลองสมัครใจที่จะมาเจรจากันโดยมีบุคคลที่สามหรือคนกลางที่เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่ายหรือทุก ๆ ฝ่าย การเจรจาไม่ได้มุ่งหวังที่จะมาเอาชนะกันหรือให้ได้มากที่สุดเหมือนในกรณีการเจรจาต่อรองธุรกิจรวมทั้งกระบวนการสื่อสารที่ใช้ก็เป็นไปอย่างโปร่งใสมีความเท่าเทียมกันของการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารผลสำเร็จของการเจรจาไกล่เกลี่ยคือความพึงพอใจของทุก ๆ ฝ่าย โดยใช้กระบวนการที่เรียกว่าการเจรจาโดยยึดประโยชน์ร่วม เป้าหมายของการเจรจา คือ ข้อยุติที่ต่างฝ่ายร่วมกันเลือกทางเลือกต่าง ๆ ที่ร่วมกันและแสวงหาจึงนับว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำมาจัดการกับปัญหาความขัดแย้งได้อย่างสันติ

๓.๒.๒ หลักธรรมที่เป็นแนวคิดพื้นฐานในการจัดการความขัดแย้ง

ในวิธีการจัดการความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนาหลักธรรมพื้นฐานที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นฐานองค์ความรู้ในการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ หมวดได้แก่ระดับบุคคล และระดับสังคม

๑. ระดับบุคคล หมายถึง หลักธรรมที่ใช้เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิตในระดับของตัวบุคคลนั้น เพื่อเป็นรากฐานสำคัญในการจัดการความขัดแย้งเพราะตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะถือว่า “จิตหรือใจ” นั้นเป็นหัวหน้าเป็นใหญ่ในการกระทำการใด ๆ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจ เป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่สิ่งทั้งหลาย สำเร็จมาแต่ใจ เพราะฉะนั้นหากว่าบุคคลใดมีใจชั่ว จะพูดอะไรก็ตามจะทำอะไรก็ตาม เพราะเหตุที่มีใจชั่วนั้นความทุกขย่อมจะติดตามเขาไปเหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคลากเกวียน”^๙

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่ สิ่งทั้งหลายสำเร็จมาแต่ใจเพราะฉะนั้นหากว่าบุคคลใดมีใจผ่องใส จะพูดอะไรก็ตามจะทำอะไรก็ตามเพราะเหตุที่มีใจผ่องใสนั้นความสุขย่อมจะ

^๙ Christopher Moor, *The Mediation Process: Practical Strategic for Resolving Conflict*, 3rd ed., (San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 2003), pp.20-22.

^๙ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

ติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามตัว^{๑๐} การพัฒนาคุณภาพ และสมรรถภาพของจิตเป็นการพัฒนาให้มีจิตใจที่ดีงาม มีความเป็น มิตร มีเมตตา มีความอดทนทางใจต่อความกระทบกระทั่งความไม่พอใจหรือความเจ็บใจโดยการวางใจตนให้เป็นกลาง ๆ ไม่กระเพื่อมใช้สติปัญญาในการเรียนรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงตรึกตรองด้วยความรอบคอบแล้วแสดงออกต่อสถานการณ์ความขัดแย้งนั้น ๆ อย่างเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงธรรมชาติของความขัดแย้งด้วยการพัฒนาจิตใจดังกล่าวจะเป็นรากฐานสำคัญในตัวบุคคล ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้

๑.๑ อัปมาทธรรม หรือ ความไม่ประมาท หมายถึง การมีชีวิตอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือการใช้สติอยู่เสมอในทางคำสอนทางพระพุทธศาสนา จะเน้นความสำคัญของสติเป็นอย่างมากในการดำเนินชีวิต หรือการประพฤติปฏิบัติโดยมีสติกำกับอยู่เสมอ^{๑๑}

ในความเป็นจริงโดยทั่วไปเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นสิ่งหนึ่งที่เราจะประสบกันเป็นประจำคือ เราจะมีสติรู้ตัวน้อยลง หรืออาจจะไม่มีสติเลยที่เราพูดกันติดปากว่า “สติแตก” เพราะจิตของเราขณะนั้นถูกรอบงำด้วยอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งจะทำให้เรามีปฏิกิริยาตอบสนองอย่างรวดเร็วล่งละเมิดทั้งทางกาย วาจา และใจ ดังนั้น สติจึงเป็นธรรมที่มีความสำคัญอย่างมากในระดับตัวบุคคลนั้น ๆ ในการจัดการความขัดแย้งเพราะจะเป็นตัวควบคุมการกระทำป้องกัน ยับยั้งตนเองไม่ให้กระทำการใด ๆ ที่เป็นการล่งละเมิดคุณธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสภาวะของอารมณ์โกรธ ดังคำสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า

บุคคลผู้ไม่โกรธตอบบุคคลผู้โกรธ ชื่อว่าย่อมชนะสงครามที่ชนะได้ยาก ผู้ใดรู้ว่าผู้อื่นโกรธแล้ว เป็นผู้ที่มีสติ สงบใจไว้ได้ ผู้นั้นชื่อว่าประพฤติประโยชน์ของคนทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายตนและฝ่ายผู้อื่น เมื่อผู้นั้นรักษาประโยชน์ของคนทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายตนและฝ่ายผู้อื่น คนทั้งหลาย ผู้ไม่ฉลาดในธรรม ย่อมเข้าใจว่าเป็นคนโง่^{๑๒}

นอกจากนี้ ในเสกขสูตร^{๑๓} ได้กล่าวถึงพุทธพจน์แสดงคุณค่าของสติ ซึ่งเป็นตัวอย่างที่เชื่อมโยงให้เห็นความหมายและคุณค่าในทางปฏิบัติที่ใกล้ชิดกันของอัปมาทกับสติ ช่วยให้เข้าใจความหมายของธรรมทั้งสองข้อนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น ดังข้อความในพระสูตร ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว นักกายกรรมยกฝ่าไม้ไผ่ขึ้นตั้งแล้ว เรียกศิษย์มาบอกว่า “มา นี่แน่ะเธอจงไต่ไม้ไผ่ขึ้นไปแล้วจง (เลี้ยงตัว) อยู่เหนือต้นคอกของเรา” ศิษย์รับคำแล้วก็ไต่ฝ่าไม้ไผ่ขึ้นไปยืน (เลี้ยงตัว) อยู่บนต้นคอกของอาจารย์

^{๑๐} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒/๒๔.

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๘๐๔-๘๐๕.

^{๑๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๘/๒๖๕-๒๖๗.

^{๑๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๘๕/๒๔๑ -๒๔๒.

คราวนั้น นักกายกรรมได้พูดกับศิษย์ว่า “นี่แน่เธอ เธอจงรักษานั่นนะ ฉันก็จะรักษาเธอเรา ทั้งสองระวังรักษากันและกันไว้อย่างนี้ จักแสดงศิลปะได้ด้วยจักได้เงินด้วย และจักลงจากล้าไม้ไฟได้โดยสวัสดิ์ด้วย”

ครั้นอาจารย์กล่าวอย่างนี้แล้วศิษย์จึงกล่าวกับอาจารย์บ้างว่า “ท่านอาจารย์ขอรับจะทำอย่างนั้นไม่ได้ท่านอาจารย์ (นั่นแหละ) จงรักษาตัวเองไว้ผมก็จะรักษาตัวผมเองเราทั้งสองต่างระวังรักษาตัวของตัวไว้อย่างนี้จักแสดงศิลปะได้ด้วยจักได้เงินด้วยและจักลงจากล้าไม้ไฟได้โดยสวัสดิ์ด้วย”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า : นั้นเป็นวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องนั้นดุจเดียวกับที่ศิษย์พูดกับอาจารย์ (นั่นเอง) เมื่อคิดว่า “เราจะรักษาตัวเอง” ก็พึงต้องใช้สติปัญญา (มีสติไว้) เมื่อคิดว่า “เราจะรักษาผู้อื่น” ก็พึงต้องใช้สติปัญญา (เหมือนกัน)

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อรักษาดน ก็ชื่อว่ารักษาผู้อื่น (ด้วย) เมื่อรักษาผู้อื่น ก็ชื่อว่ารักษาดนด้วย เมื่อรักษาดน ก็ชื่อว่ารักษาผู้อื่นนั้นอย่างไร? ด้วยการหมั่นปฏิบัติ ด้วยการเจริญอบรม ด้วยการทำให้มาก อย่างนี้แลเมื่อรักษาดนก็ชื่อว่ารักษาผู้อื่น (ด้วย)

เมื่อรักษาผู้อื่น ก็ชื่อว่ารักษาดนนั้นอย่างไร? ด้วยขันติด้วย อหิงสาด้วยความมีเมตตาจิต ด้วยความเอ็นดูกรุณาอย่างนี้แล เมื่อรักษาผู้อื่นก็ชื่อว่ารักษาดน (ด้วย)

ภิกษุทั้งหลายเมื่อคิดว่า “เราจะรักษาดน” ก็พึงต้องใช้สติปัญญา เมื่อคิดว่า “เราจะรักษาผู้อื่น” ก็พึงต้องใช้สติปัญญาเมื่อรักษาดนก็ชื่อว่ารักษาคนอื่น (ด้วย) เมื่อรักษาคคนอื่นก็ชื่อว่ารักษาดนเอง (ด้วย)

จะเห็นได้ว่าการมีสติรักษาดนเอง เท่ากับช่วยรักษาสังคม ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นคำสอนทางพระพุทธศาสนา มองชีวิตด้านในของบุคคล โดยสัมพันธ์กับคุณค่าด้านนอกคือทางสังคม และถือว่าคุณค่าทั้งสองด้านนี้เชื่อมโยงถึงกัน ไม่แยกจากกัน และสอดคล้องไปด้วยกัน^{๑๔}

สติ หรือ อปปมาทธรรม กล่าวได้ว่าเป็นหลักธรรมสำคัญที่ใช้เป็นรากฐานในการจัดการความขัดแย้ง เพราะสติจะเป็นตัวที่บั่นทอนรากเหง้าที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ทั้งในส่วนองตณหา ทิฏฐิ มานะ และส่วนของโลภะ โทสะ โมหะ โดยจะทำให้เรารู้ตัวอยู่เสมอว่าเรากำลังคิดอย่างไร กับสถานการณ์ความขัดแย้งและควรจะทำปฏิบัติหรือจัดการอย่างไร โดยที่จะไม่ทำการล่วงละเมิด คุุณริทั้งทางกาย วาจา และใจ จะเห็นได้ว่าถ้าเรามีสติคอยควบคุมกำกับแล้วเท่ากับเรานั้นได้ช่วยรักษาคุณริด้วยสถานการณ์ความขัดแย้งนั้นจะถูกควบคุมไม่บานปลายหรือเกิดความรุนแรง และสามารถหาทางออกร่วมกันได้ในที่สุด

๑.๒ ไตรลักษณ์

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ถึงไตรลักษณ์ในการอธิบายถึงความขัดแย้งว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์สำหรับในบริบทที่เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าไตรลักษณ์ยังเป็นแนวคิดหรือหลักธรรมที่สำคัญในระดับบุคคลเพื่อเน้นให้เข้าใจถึงธรรมชาติของความ

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๐๘.

ขัดแย้งอย่างแท้จริงนำความรู้ที่ได้ไปเป็นประโยชน์ หรือ ประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

๑) อนิจจตา (Impermanence) หมายถึง ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัวภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไปในบริบทของการจัดการความขัดแย้ง หลักอนิจจตาสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการตระหนักรู้ถึงความผันผวนปรวนแปรไม่แน่นอน ซึ่งเป็นเหตุให้เกิด ความขัดแย้งได้ การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ดำรงอยู่ด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ จะทำให้เราใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท หรือ ไม่นิ่งนอนใจ เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นก็ย่อมที่จะปล่อยวางได้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในการเอาชนะ หรือการได้มาในสิ่งที่ตนเองพอใจ เพราะทุกสิ่งย่อมมีการเสื่อมสลายไป การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงดังกล่าว จะทำให้ไม่ตกเป็นทาสของความขัดแย้งหรือความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

๒) ทุกขตา (Conflict) หมายถึง ความเป็นทุกข์ ซึ่งเป็นภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายไป เป็นภาวะที่กดดันผืนและขัดแย้งอยู่ในตัวเพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ อย่างที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า ความขัดแย้งนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลง แต่เมื่อมองอีกมุมหนึ่งในทางกลับกันความเปลี่ยนแปลงนั้นอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งได้เช่นกัน เพราะความคิด หรือการกระทำของมนุษย์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ความขัดแย้งจึงเป็นลักษณะของธรรมชาติ ดังนั้น การฝืนแบบไม่ยอมรับสภาวะทุกข์ หรือสภาวะความขัดแย้งนั้น ย่อมให้ผลร้ายมากกว่าผลดี การรู้จักปรับตัวให้ยอมรับกับสถานการณ์ความขัดแย้งนั้น ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความขัดแย้ง โดยการรู้เท่าทันและจัดการทุกสิ่งทุกอย่างให้ตรงตัวเหตุปัจจัย ให้ปฏิบัติต่อสถานการณ์ความขัดแย้งด้วยการศึกษาให้รู้ให้เข้าใจอย่างที่สุดคือ ให้รู้จักปัญหาความขัดแย้งมิใช่เพื่อให้เป็นทุกข์ หรือหนีปัญหาแต่เพื่อที่จะปฏิบัติต่อปัญหาความขัดแย้งและจัดการได้อย่างถูกต้อง

๓) อนัตตตา (Soullessness หรือ Non-Self) หมายถึง ความเป็นอนัตตาความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนแท้จริง ที่จะสั่งบังคับให้เป็นอย่างไร ๆ ได้ ความรู้ในหลักอนัตตตาที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง หมายถึง การสลายความเป็นอัตลักษณ์ ความยึดมั่นถือมั่นการช่วยเหลือทอนความเห็นแก่ตนเปิดใจกว้างในการยอมรับฟังความคิดเห็น หรือ การกระทำของผู้อื่นสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องพิจารณาและจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง โดยไม่เอาตัวตนความอยากของตน ตลอดจนความเห็น ความยึดมั่นถือมั่นของตนเข้าไปตัดสินแต่จะพิจารณาจัดการไปตามเหตุและผล ดังนั้น การรู้หลักอนัตตตา จะทำให้สลายความเป็นอัตลักษณ์ ความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการจัดการความขัดแย้ง

๑.๓ ขันติธรรม ตามความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความอดทน คือ ความอดกลั้นอันเป็นบะอย่างยิ่ง^{๑๕} ในพระอภิธรรมปิฎกแสดง ลักษณะของขันติ คือ ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้น ความไม่ดุร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความเข้มแข็งแห่งจิต^{๑๖} เพื่อให้สำเร็จประโยชน์แห่งความอดทนที่สมบูรณ์ ขันติจะมีองค์ธรรมเข้ามาประกอบได้แก่ อโทสะ เจตสิกที่มี

^{๑๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๑๖} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๓๔๘/๓๓๗.

ลักษณะอย่างนี้คือความไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ภาวะที่ไม่คิดประทุษร้ายความไม่พยายาบทความไม่เบียดเบียน^{๑๗} มีความไม่ดุร้าย ไม่พิโรธเป็นเครื่องหมายมี แยกคายซึ่งจะทำให้เกิดความอดทน^{๑๘}

ขันติธรรมในบริบทของการจัดการความขัดแย้ง หมายถึง เป็นการอดทนต่อความกระทบกระทั่ง อดกลั้นความไม่พอใจ หรือความเจ็บใจจากการล่วงเกินทั้งทางกายวาจาและใจที่เราถูกรกระทำโดยฝ่ายตรงข้าม ซึ่งอาจจะเป็นการถูกรกระทำทั้งทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ เช่น การด่าการทำร้าย การกล่าวเสียดสี การหมิ่นประมาท เป็นต้น ความอดทนเป็นลักษณะแห่งการยับยั้งไม่ลุแก่อำนาจของโทสะที่จะครอบงำจิตใจ ด้วยการอดกลั้นไม่ตอบโต้ หรือการล่วงละเมิดเบียดเบียน ชีวิตใด ๆ

ตัวอย่างบทบาทขันติที่ปรากฏในพระไตรปิฎกความว่า มาณพคนหนึ่งชื่อว่าอัมพัฏฐะ พุดจาถากถางสบประมาทดูหมิ่นชาติตระกูลของพระพุทเจ้าอย่างรุนแรงถึงครั้งต่อพระพักตร์ของพระพุทองค์ว่า “ท่านพระโคตม คนชาติศากยะดุร้ายหยาบซ้ำวู่วาม พุดพละมเป็นคนรับใช้ ไม่ยอมสักการะเคารพ นับถือบูชา นอบน้อมพวงพราหมณ์...การทำอย่างนี้เป็นสิ่งไม่สมควรเลย”^{๑๙} ทั้งถูกเหยียดหยามพาดพิงถึงชาติตระกูลศากยวงศ์หลายครั้ง พระพุทเจ้ายังทรงรักษาดุลยภาพเอาไว้ได้ด้วยขันติธรรม กลับอธิบายความเป็นมาแห่งโคตรตระกูลของพระองค์ได้อย่างฉะฉาน ชัดเจนทุกแง่มุม นอกจากนั้นยังย้อนถามถึงโคตรตระกูลของอัมพัฏฐะมาณพจนเขาอึดอัดนิ่งอึ้ง ตอบไม่ได้ แต่พระองค์ก็ทรงชี้แจงความเป็นมาแห่งต้นตระกูลกณ्हายณะของอัมพัฏฐะมาณพ ว่ามาจากหญิงรับใช้ของพระเจ้าโอรการาชคนหนึ่งชื่อว่า ทิสสา จนเขายอมรับโดยดุษฎี

ดังอีกตัวอย่างหนึ่งของพระพุทองค์ที่แสดงถึงการสอดคล้องกันระหว่างความอดทน อันเป็นเหตุปัจจัยแห่งความเสถียร สงบ และงดงาม ในการไม่ยอมรับคำด่าโดยสิ้นเชิง ดังข้อความจากพระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย^{๒๐} มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่า อักโกสภการทวาชะมีอธยาศัยไปทางด่าว่าคนอื่น โกรธพระพุทองค์มากที่ทำให้ร่างกายของตัวเองอ่อนแอลง เนื่องจากการที่พราหมณ์การทวาชโคตรไปบวชในสำนักของพระพุทองค์ ได้เข้าเฝ้าพระองค์ถึงที่ประทับแล้วด่าบริภาษพระองค์ด้วยวาจาที่หยาบคายอย่างรุนแรง เมื่อพราหมณ์ด่าเสร็จแล้วพระองค์ตั้งกระทู้ถามว่า “พราหมณ์ คนผู้เป็นมิตร อำมาตย์ ญาติและสายโลหิตเป็นแขกของท่าน เคยมาเยื่อนท่านบ้างไหม” พราหมณ์ตอบว่า “แขกเหล่านั้น มาเยื่อนบ้างเป็นครั้งคราว”

พระองค์ทรงเลียบเคียงตรัสถามอีกว่า “ท่านเคยจัดของเคี้ยวของบริโภคะเพื่อต้อนรับแขกเหล่านั้นบ้างหรือไม่”

ทรงได้รับคำตอบว่า “ข้าพระองค์ได้จัดต้อนรับแขกเหล่านั้นบ้างเหมือนกัน”

^{๑๗} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๐๕/๔๖.

^{๑๘} พระธรรมราชาธิราชขมามุนี (โชดก ญาณสิทธิ ป.ธ. ๙), มงคล ๓๘ ประการ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๙.

^{๑๙} ที.ส. (ไทย) ๙/๒๖๓ -๒๖๖/๙๐-๙๒.

^{๒๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๘/๒๖๕-๒๖๗.

พระองค์ถามต่อไปอีกว่า “ถ้าหากแขกเหล่านั้นไม่รับสำหรับของท่าน สำหรับนั้นจะเป็นของใคร” พราหมณ์กราบทูลหนักแน่นว่า “ก็ต้องเป็นของข้าพระองค์ตามเดิม”

จากนั้นพระองค์ทรงย้อนว่า “พราหมณ์ ข้อนี้ก็เหมือนกัน ท่านดำเราผู้ไม่ดำอยู่ โกรธต่อเราผู้ไม่โกรธอยู่ ทะเลาะกับเราผู้ไม่ทะเลาะอยู่ เราไม่รับคำดำของท่าน ดังนั้นคำดำเหล่านั้นจึงเป็นของท่านผู้เดียว”

จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงแสดงถึงความอดทนและรอคอยให้พราหมณ์ดำ่ว่าพระองค์อย่างหยาบคายจนเสร็จโดยรับฟังอย่างสงบนิ่งไม่มีการโต้ตอบในระหว่าง นั้น และจากคำสอนของพระองค์ที่บ่งบอกถึงวิธีที่เราจะปฏิเสธไม่รับคำดำโดยสิ้นเชิง โดยอุปมาคำดำว่าเหมือนกับอาหาร การโต้ตอบดังกล่าวเท่ากับเราได้รับประทานอาหารของเขาแต่ถ้าเรามีความ อดทนและสงบนิ่งได้ในการที่รับฟังคำดำที่เท่ากับเราปฏิเสธที่จะไม่รับประทานอาหารเหล่านั้น ซึ่งคำดำเหล่านั้นซึ่งเปรียบเหมือนอาหารก็จะตกไปอยู่กับผู้ที่ดำนั่นเอง

อีกครั้งหนึ่งที่บทบาทขันติได้ทำหน้าที่โดยสมบูรณ์ ดังมีเรื่องเล่าว่าพระพุทธเจ้าถูกชาวเมืองโกสัมพี ดำว่าหยาบคายอย่างรุนแรงด้วยอักโกสวัตถุ ๑๐ อย่าง จนพระอานนท์ผู้เป็นปัจฉาสมณจะมีอาการหักห้ามใจอดทนต่อคำดำทอเหล่านั้นได้ ท่านจึงอยากจะจากเมืองโกสัมพีด้วยเหตุผลว่า “ชาวเมืองเหล่านี้ดำเรา พวกเราจะหนีจากเมืองโกสัมพีไปสู่เมืองอื่น” พระพุทธเจ้าตั้งปัญหาขึ้นมาแล้วย้อนถามพระอานนท์ว่า “ถ้าชาวเมือง (ที่เราจะไปอยู่นั้น) ดำเราอีก พวกเราจะไปอยู่ที่ไหน ?” พระอานนท์กราบทูลอีกว่า “ถ้าพวกเขาดำอีกเราก็จะหนีจากเมืองนั้น ไปยังเมืองอื่น ๆ หนีไปเรื่อย ๆ”

ทัศนะของพระอานนท์เป็นลักษณะของการหนีปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งยังไม่เสาะแสวงหาอุบายวิธีการแก้ปัญหาที่ดีพระพุทธเจ้าทรงปรมวิธีแก้ปัญหาของพระอานนท์ให้เลิกล้มวิธีการ ดังกล่าวแล้วตรัสอธิบายแก่ท่านว่าพวกเราไม่อาจจะหนีปัญหาหรือทำอย่างนั้นเรื่อยไปไม่ได้เพราะวิถีชีวิตของมนุษย์ทุกคนย่อมมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันตลอดเวลา เราจะอยู่ที่ไหนก็ตามเมื่อมี เหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งดีและไม่ดีเกิดขึ้นเราต้องรู้เท่าทัน หันหน้าสู้กับปัญหาเมื่อสถานการณ์ไม่ดีส่งผลเสียหายต่อชีวิตเราต้องใช้สติปัญญาหาทางแก้ไขให้ทุเลาเบาบางสงบระงับไปในกรณีที่ชาวเมืองติดตามดำทอพระพุทธเจ้าซึ่งเสด็จไปยังสถานที่ต่าง ๆ นั้นพระองค์ทรงชี้แจงให้พระอานนท์เห็นคุณค่าของความอดทน อดกลั้นว่า “เราเปรียบเหมือนช้างที่เข้าสู่สงครามการอดกลั้นลูกศรที่ยิงมาจากทิศทั้ง ๔ เป็นภาระของช้างนั้นฉันใดการอดกลั้นต่อถ้อยคำดำของบุคคลทั้งหลาย ก็เป็นภาระของเราฉันนั้น”^{๒๑}

จากนั้นพระพุทธเจ้าทรงยืนยันบทบาทของขันติธรรมที่มีต่อถ้อยคำดำว่าโดยไม่แสดงอาการตอบโต้ใด ๆ ทั้งสิ้น ดังอีกพุทธพจน์หนึ่งที่พระองค์ตรัสสอนว่า “ชนพาลกล่าววาจาหยาบคาย ย่อมเข้าใจว่าตนเองชนะแต่ความอดกลั้นได้เป็นความชนะของบัณฑิตยผู้รู้แจ้ง”^{๒๒} ซึ่งจากพุทธพจน์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นบทบาทของขันติไวชัดเจนที่สุด

^{๒๑} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๐-๓๒๑/๑๓๓.

^{๒๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๙/๒๖๘.

๓.๓ หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการไกล่เกลี่ย

จากการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้งตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาอันสามารถแบ่งออกได้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ ความขัดแย้งด้านพระวินัย

ประเด็นความขัดแย้งด้านพระวินัยนั้นเป็นกรณีศึกษาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของพระภิกษุเมืองโกสัมพี ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางพระวินัยที่ว่าด้วย “การเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวย” ซึ่งข้อถกเถียงในประเด็นนี้ก็คือ ผิดหรือไม่และเมื่อผิดแล้วต้องกระทำความผิด หรือแสดงอาบัติหรือไม่เข้าเท็จจริงที่เกิดขึ้นจาก “โกสัมพีศึกษา” พบว่าหลังจากที่พระธรรมกถึกได้เข้าห้องสุขาเพื่อทำการกิจส่วนตัว เมื่อออกมาจากห้องน้ำ แต่เมื่อพระวินัยธรได้เข้าไปในห้องน้ำคราวหลังกลับพบว่า พระธรรมกถึกเมื่อชำระกายแล้วเหลือน้ำเอาไว้ในกระบวยซึ่งพระวินัยธรได้ชี้ให้เห็น ว่าการกระทำดังกล่าวนั้นผิดวินัย^{๒๓} แต่พระธรรมกถึกก็บอกว่าท่านไม่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าว แต่ก็ไม่ได้บอกว่า ท่านมีเจตนาที่จะเหลือน้ำเอาไว้หรือไม่ แต่ถึงกระนั้น เมื่อท่านได้รับการแนะนำว่าการกระทำดังกล่าวผิดตามที่พระวินัยธรบอกท่านก็ยินดียินยอมอาบัติแต่ประเด็นก็คือ พระวินัยธร เป็นผู้สรุปเอาเองว่าการไม่ทราบก็ตีฆนวกกับการไม่ตั้งใจก็ดี ไม่จัดว่าเป็นอาบัติ และไม่จำเป็นที่จะต้องปลงอาบัติ

ในความเป็นจริงเรื่องราว ความคิดเห็นและการพูดคุยแบบสมานฉันท์น่าจะได้อบรมสรุปในเวลานี้เป็นที่เรียบร้อยแล้วแต่ข้อเท็จจริงกลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น เพราะพระวินัยธรได้นำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นไปสนทนากับลูกศิษย์ซึ่งเจตนาในการสนทนานั้นอาจจะเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับกรณีศึกษาด้านวินัยและอาจจะไม่ได้เจตนาไปใส่ร้าย พระธรรมกถึกเพราะเมื่อวิเคราะห์จากคุณสมบัติของท่านตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแล้วพบว่าพระวินัยธรรมว่ามีปัญญา มีความละเอียดใคร่ในการศึกษาซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงนับได้ว่าน่าจะมีเจตนาที่ดีในการนำเสนอประเด็นดังกล่าว

แต่สิ่งที่ทำให้สถานการณ์เลวร้ายก็คือการที่บรรดาลูกศิษย์ของท่านอาจจะเกิด “ความไม่พอใจสะสม” ในพระธรรมกถึกและลูกศิษย์ของพระธรรมกถึกในคราวที่ผ่านมาต้องการที่จะตำหนิหรือสร้างมลทินให้แก่พระธรรมกถึก จึงพยายามพาดพิงในเชิงของการสร้าง ความเสียหายให้แก่อาจารย์ และลูกศิษย์ว่า “พระธรรมกถึกรูปนี้ต้องอาบัติก็ไม่รู้” ในขณะเดียวกันเมื่อลูกศิษย์ของพระธรรมกถึกนำประเด็นดังกล่าวมาบอกท่านจึงเกิดความรู้สึกว่าพระวินัยธรได้ประจาน และใส่ความตัวท่านทั้งที่ได้คุยกันแล้วว่าไม่เป็นอาบัติ ดังนั้นแรงเหวี่ยงของอารมณ์จึงเกิดขึ้น เพราะท่านได้บอกความจริงแล้วแก่ศิษย์ในทุก ๆ ประเด็นที่เกิดขึ้นแล้วย้อนกลับไปตั้งข้อหาทางวินัยแก่พระวินัยธรว่า “พูดมุสา”^{๒๔} ลูกศิษย์ของท่านจึงนำประเด็นนี้ไปขยายผลโดยการโจมตีพระวินัยธรว่า “เล่าความเท็จ ความขัดแย้งดังกล่าวได้ขยายวงออกไปเรื่อย ๆ ซึ่งพระวินัยธรได้อาศัยช่องทางดังกล่าวลง “อุกเขปนีย-

^{๒๓} พระภิกษุไม่พึงเหลือน้ำที่จากการใช้ชำระเอาไว้ในกระบวย เพราะหากรูปใดเหลือน้ำชำระเอาไว้ต้องอาบัติทุกกฎ วิ.ม. (ไทย) ๗/๓๗๔/๒๔๓.

^{๒๔} “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้”, วิ.ม. (ไทย) ๒/๕/๑๘๖.

กรรม” พระธรรมกถึกด้วยเหตุนี้จนสถานการณ์ความขัดแย้งได้แตกตัวและขยายวงออกไปอย่างต่อเนื่องผลกระทบจากความขัดแย้งในลักษณะดังกล่าวทำให้ต่างฝ่ายต่างก็ไม่ยอมซึ่งกันและกันสิ่งที่เห็นได้ชัดเจน คือความเคลื่อนไหวของพระธรรมกถึก เพราะหลังจากที่ถูกสงฆ์ฝ่ายพระวินัยธรลงอุกเขปนียกรรมแล้ว ท่านได้พยายามหาแนวร่วมโดยได้เดินทางไปหาเพื่อนที่อยู่ตามต่างจังหวัดเพื่ออธิบายข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เพื่อที่จะเรียกร้องความชอบธรรม ในขณะเดียวกันก็ได้ใช้โอกาสนี้โจมตีฝ่ายตรงข้ามจากปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้แนวร่วมต่าง ๆ ขยายวงกว้างจนให้เกิดการเผชิญหน้าดังที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า “พวกภิกษุผู้รับโอวาทที่ดีพวกอารักขเทวดาก็ดี ของภิกษุทั้ง ๒ รูปนั้น พวกอากาสัญญเทวดาผู้เพื่อนเห็นเพื่อนคบพวกอารักขเทวดาเหล่านั้นก็ดี พวกปุณฺณทั้งปวงก็ดีได้เป็น ๒ ฝ่าย ตลอดจนพรหมโลกก็โกลาหลก็ก้องเป็นเสียงเดียวได้ตั้งขึ้นไปจนถึงอกนิรุทภพ”^{๒๕}

การกระทำดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลเสียในประเด็นใหญ่ ๆ หลายประการด้วยกัน เช่นต้องทำอุโบสถแยกกันปวารณาแยกกัน ทำสังฆกรรมแยกกัน และฉันแยกกัน เป็นต้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นเหตุผลสำคัญให้ความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การบาดหมาง การทะเลาะกัน การแก่งแย่ง การวิวาท ความแตกแยก ความริ้วร้าว และความแบ่งพรรคแบ่งพวกขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ จากความรุนแรงทางอ้อมไปสู่ความรุนแรงทางตรงมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ จากการที่ทะเลาะกันด้วยวาจาไปสู่การตีกัน และทำร้ายร่างกายกันในโรงอาหาร^{๒๖}

กล่าวโดยสรุป ประเด็นที่ว่าด้วยความขัดแย้งของพระภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเป็น ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางพระวินัยที่ว่าด้วย “การเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวย” ข้อถกเถียงในประเด็นนี้ก็คือ ผิดหรือไม่และเมื่อผิดแล้วต้องกระทำคืนหรือแสดงอาบัติหรือไม่ประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวได้พัฒนาการไปสู่ความรุนแรงทางตรง และทางอ้อม โดยมีกลุ่มลูกศิษย์ของพระวินัยธรและพระธรรมกถึกเป็นแนวร่วมที่สำคัญ

๓.๓.๒ ความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ

ความขัดแย้งเกี่ยวกับการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถานั้น ประเด็นที่ถือได้ว่าควรค่าแก่การศึกษาวิเคราะห์ และสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ก็คือประเด็นที่เกี่ยวกับการแย่งชิงทรัพยากรน้ำของชาวศากยะและชาวโกลิยะ

ศากยวงศ์และโกลิยวงศ์ มีความสัมพันธ์ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการปกครอง โดยมีพระเจ้าราม และพระนางปิยาเป็นผู้เชื่อมโยงวงศ์ทั้งสองเข้าด้วยกัน นอกจากนั้นพระราชบุตรและพระราชธิดาของชาวแคว้นทั้งสองทำการอภิเษกสมรสซึ่งกันและกันการอภิเษกสมรสระหว่างกลุ่มชนทั้งสองนอกจากสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ร่วมกันแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงความแนบแน่นในเชิงการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ด้วยจะเห็นว่าผลจากความสัมพันธ์ในเชิงการเมืองการปกครองระหว่างแคว้นทำให้แคว้นทั้งสองตกลงใจสร้างเขื่อนขึ้นมาเพื่อเก็บกักน้ำเอาไว้ใช้เพื่อประโยชน์ในเชิงเกษตรกรรมการตกลงใจในการสร้างเขื่อนทำให้เราได้มองเห็นหุ่นส่วนทางด้าน

^{๒๕} ม.ม.อ. ๒/๔๙๑/๓๐๒.

^{๒๖} วิ.ม. (บาลี) ๕/๔๕๖/๒๓๖, วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๕๖/๓๕๑, สารัตถ.ฎีกา. ๓/๔๕๗/๔๑๙.

เศรษฐกิจที่ค่อนข้างชัดเจน นอกเหนือจากหุ้นส่วนทางวัฒนธรรม ประเพณี และการเมืองระหว่างประเทศ แม่น้ำที่ทั้งสองรัฐได้เลือกที่จะสร้างเขื่อนก็คือ “แม่น้ำโรหิณี” ซึ่งแม่น้ำสายนี้มีต้นน้ำ อยู่ที่ภูเขาหิมาลัยและไหลผ่านกลางเมืองทั้งสองในขณะเดียวกัน แม่น้ำสายนี้ก็ถือได้ว่าเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างแคว้นทั้งสอง^{๒๗} จะเห็นว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาแคว้นทั้งสองมิได้มีข้อพิพาทในเรื่องเขตแดนสาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าแม่น้ำได้กลายเป็นเส้นแบ่งอย่างชัดเจนตลอดเวลาที่ผ่านมา นั้นราชวงศ์และชาวเมืองทั้งสองแคว้นมีความปรองดองกันได้รับประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติร่วมกัน ซึ่งมีแนวคิดในการดำเนินนโยบายแบบ “หนึ่งกลุ่มเศรษฐกิจสองประเทศ” ที่ต่างฝ่ายก็ได้รับประโยชน์จากการดำเนินนโยบายในลักษณะดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันและยังน่าจะรวมไปถึงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ความรู้ระหว่างรัฐต่อรัฐโดยมิได้มีความขัดแย้งหรือมีข้อพิพาทเพื่อแย่งสิทธิของ การเป็นเจ้าของทรัพยากรทางธรรมชาติในด้านใดด้านหนึ่งแต่ประการใดอย่างใดก็ตาม ร่องรอยของความเสื่อมถอยเกี่ยวกับการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเริ่มปรากฏชัดขึ้น เมื่อภัยแล้งซึ่งเกิดขึ้นในช่วงก่อนฤดูการเก็บเกี่ยว แม่น้ำโรหิณีซึ่งเคยอุดมสมบูรณ์ สถานการณ์น้ำลดเริ่มปรากฏขึ้น จึงทำให้ชาวเมืองทั้งสองเกิดความวิตกว่าน้ำที่มีอยู่อาจจะไม่เพียงพอ เพราะข้าวก้าวเริ่มเหี่ยวเฉาลง ด้วยเหตุนี้ ชาวเมืองทั้งสองเริ่มตั้งโจทย์ว่าน้ำที่เหลือในแม่น้ำโรหิณีจะเพียงพอแก่ข้าวก้าวในแคว้นทั้งสองได้อย่างไรชาวโกลิยะท่านหนึ่งได้นำเสนอทางออกว่า “ถึงอย่างไรน้ำที่ปิดกั้นเอาไว้ ถ้าปล่อยให้น้ำทั้งสองฝ่ายก็ไม่พอเพียงแก่ต้นข้าวของพวกเรา และพวกท่าน ก็ข้าวก้าวของพวกเราจักสำเร็จเพราะน้ำคราวเดียวเท่านั้น พวกท่านจงให้น้ำนี้ แก่พวกเราเถิด”^{๒๘}

จากข้อความในลักษณะดังกล่าว ทำให้กลุ่มชาวศากยะต้องการน้ำเช่นเดียวกันมีความหวาดระแวงสงสัยต่อข้อเสนอของชาวโกลิยะที่ต้องการอ้างสิทธิในการครอบครองน้ำเพียงฝ่ายเดียว จึงได้ประกาศขึ้นมาในท่ามกลางที่ประชุมว่า “เมื่อพวกท่านทำฉางให้เต็มแล้วพวกข้าพเจ้าจักไม่อาจถือเอาทองที่มีสีสุก แก้วสีเขียว แก้วสีดำ และกหาปณะ แล้วมีกระเช้าและกระสอบเป็นต้นในมือ เทียวไปที่ประตูเรือนของพวกท่าน” ซึ่งคำกล่าวในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นท่าทีที่รับไม่ได้กับข้อเสนอดังกล่าว เพราะหากทำเช่นนั้นแล้วชาวศากยะก็จะเป็นประดุจ “คนไร้ศักดิ์ศรี” เพราะประวัติศาสตร์ทางชาติพันธุ์ของชาวศากยะมีนัยที่เป็นตัวขัดขวางการกระทำในลักษณะดังกล่าวด้วย เหตุนี้ ชาวศากยะจึงไม่ยินยอมตามข้อเสนอเบื้องต้นที่ชาวโกลิยะได้เสนอ ดังนั้นการเจรจาตกลงใน เบื้องต้นจึงประสบความล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามเพื่อเป็นการตอกย้ำหลักการและเหตุผลให้น้ำหนักมากยิ่งขึ้นชาวศากยะจึงได้ยกเหตุผลเชิงประจักษ์ย้อนกลับไปถามชาวโกลิยะเช่นเดียวกันว่า “ข้าวก้าวของข้าพเจ้าจักสำเร็จด้วยน้ำคราวเดียวเหมือนกันพวกท่านจึงควรให้น้ำแก่พวกข้าพเจ้าเถิด”^{๒๙} การกล่าวในลักษณะนี้ เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่าในความเป็นจริงแล้วพวกชาวศากยะก็น่าจะรู้ดีอยู่แล้วว่าเป็นไป

^{๒๗} G.P. Malalasekera, *Dictionary of Pali ProPer Names Vol.II*, (New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd, 1998), p.763.

^{๒๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, *พุทธทศกัณฐก คณาธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๓*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖๓.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๓.

ไม่ได้ที่ชาวโกลิยะจะยอมรับโดยคุณิภาพสาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าเงื่อนไขนี้ได้รับการนำเสนอโดยชาวโกลิยะเป็นเบื้องต้น ดังนั้นคำตอบที่ได้รับย่อมมีนัยที่สอดคล้องกันทั้งสองฝ่ายนั่นก็คือ “พวกเราจักไม่ให้” เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วความขัดแย้งระหว่างแคว้นศากยะและโกลิยะนั้นเป็นความขัดแย้งที่ว่าด้วย “การแย่งชิงทรัพยากรน้ำ” ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็ต้องการน้ำเช่นเดียวกันประเด็นที่ น่าสนใจก็คือว่าเมื่อความต้องการของแต่ละบุคคลมีมากกว่า แต่ทรัพยากรมีจำกัด จึงมีความจำเป็นที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะต้องเสียสละหากไม่สามารถสนองต่อความต้องการของบุคคล หรือกลุ่ม บุคคลได้อย่างเพียงพอแล้ว เมื่อนั้นปรากฏการณ์ความขัดแย้งอันจะนำไปสู่ข้อพิพาท และความแตกแยกก็จะบังเกิดขึ้น กรณีความขัดแย้งอันเนื่องมาจากน้ำของประชาชนในแคว้นทั้งสองก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

๓.๓.๓ ความขัดแย้งกรณีพระเจ้าพรหมทัตแห่งแคว้นกาสิและที่ชาวกุมาร

พระพุทธเจ้าตรัสกรณีความขัดแย้งระหว่างพระเจ้าพรหมทัตแห่งแคว้นกาสิกับที่ชาวกุมารแห่งแคว้นโกศลแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระเจ้าพรหมทัตแห่งแคว้นกาสิเป็นกษัตริย์ผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีกองทัพที่ยิ่งใหญ่ ครอบครองอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ และในอาณาจักรของพระองค์ก็มั่งคั่งไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร พระราชาอีกพระองค์หนึ่ง คือพระเจ้าทีฆิติแห่งแคว้นโกศลทรงเป็นกษัตริย์ที่ขี้ดสน ต่อมาพระเจ้าพรหมทัตทรงยกกองทัพไปโจมตีพระเจ้าทีฆิติ ฝ่ายพระเจ้าทีฆิติเมื่อทรงทราบว่าพระเจ้าพรหมทัตทรงยกกองทัพมาโจมตีพระองค์ ทรงประเมินกำลังของพระองค์แล้วก็ทรงทราบว่าจะอย่างไรก็ไม่สามารถต่อสู้กับพระเจ้าพรหมทัตได้แน่นอนจึงตัดสินใจหนีพาพระมเหสีของพระองค์หลบหนีออกไปจากพระนคร ฝ่ายพระเจ้าพรหมทัตก็ยกกองทัพเข้าเมืองของพระเจ้าทีฆิติแล้วยึดเมืองของพระเจ้าทีฆิติไว้ได้โดยง่ายดาย ฝ่ายพระเจ้าทีฆิติได้พาพระมเหสีหลบหนีเข้าป่าอาศัยอยู่ในเมืองพาราณสีและทรงปลอมพระองค์เป็นสามัญชน ต่อมาพระมเหสีของพระองค์ได้ทรงพระครรภ์และทรงเกิดอาการแพ้ท้อง คือ ในเวลาเช้า พระนางปรารถนาจะทอดพระเนตรกองทหารในสนามรบ และจะทรงเสวยน้ำล้างพระชรรค์ พระนางได้ทรงกราบทูลอาการแพ้ท้องนั้นแก่พระเจ้าทีฆิติโดยกราบทูลว่าถ้าไม่ได้การแก้ อาการแพ้ท้องจะต้องสิ้นชีวิตเป็นแน่

ครั้งนั้นมีบุโรหิตคนหนึ่งของพระเจ้าพรหมทัตซึ่งเป็นสหายของพระเจ้าทีฆิติ พระเจ้าทีฆิติจึงเสด็จเข้าไปหาบุโรหิตผู้สหายนั้นแล้วแจ้งอาการแพ้ท้องของพระมเหสีของพระองค์ให้บุโรหิตทราบ บุโรหิตนั้นจึงกราบทูลว่า ขอให้ตนเองได้เข้าเฝ้าพระมเหสีก่อน ในขณะเดียวกันพระมเหสีของพระเจ้าทีฆิตาก็เสด็จมาหาบุโรหิตนั้นถึงที่พัก บุโรหิตครั้งได้เห็นพระมเหสีเสด็จมาแต่ที่ไกลก็เปล่งอุทานขึ้น ๓ ครั้งว่า ท่านผู้เจริญ พระเจ้าโกศลประทับอยู่ในพระอุทรแน่แล้ว พระเทวีย่าได้กังวลเลย พรุ่งนี้พระองค์จะได้ทอดพระเนตรกองทัพ และจะได้เสวยน้ำล้างพระชรรค์แน่นอน บุโรหิตเมื่อกลับเข้าไปในเมืองแล้ว ก็ไปเข้าเฝ้าพระเจ้าพรหมทัตพร้อมทั้งกราบทูลว่า ตนเองได้เห็นนิมิตคือในยามอรุณพรุ่งนี้กองทหารประกอบด้วยองค์ ๔ จะสวมเกราะยืนอยู่ในสนามรบ และเจ้าพนักงานจะเอาน้ำไปล้างพระชรรค์ พระเจ้าพรหมทัตจึงรับสั่งให้เจ้าพนักงานทำตามอย่างนั้น

ฝ่ายพระมเหสีของพระเจ้าทีฆิตาครั้งได้ทอดพระเนตรกองทัพ และได้เสวยน้ำล้างพระชรรค์แล้วอาการแพ้ท้องก็สงบลง ต่อมาเมื่อครบกำหนดพระนางก็ทรงมีพระประสูติกาลเป็นพระโอรส และได้ขนานพระนามว่าที่ชาว ครั้งนั้นพระเจ้าทีฆิตาทรงดำริว่า พระเจ้าพรหมทัตนี้ได้ก่อความพินาศแก่

ตนเองมากมาย ถ้าพระองค์ทราบข่าวถึงตนเองก็อาจจะต้องถูกจับไปประหารชีวิตเสียทั้ง ๓ คน จึงส่งที่ชาวกุมารไปอยู่ภายนอกเมือง พระกุมารอาศัยอยู่ภายนอกเมืองได้ไม่นานก็ได้ศึกษาศิลปวิทยาจนจบทุกสาขา

ครั้งนั้น นายช่างกลับกบประจำพระองค์พระเจ้าที่ซิติได้แอบไปสวามิภักดิ์อยู่กับพระเจ้าพรหมทัตและได้กราบทูลเรื่องราวนี้ให้พระเจ้าพรหมทัตทรงทราบ พระเจ้าพรหมทัตจึงรับสั่งให้เจ้าพนักงานไปจับตัวพระเจ้าที่ซิติและพระมเหสีมา ทรงรับสั่งให้เจ้าพนักงานเอาเชือกที่เหนียวแน่นมามัดพระเจ้าที่ซิติพร้อมด้วยพระมเหสีโดยมัดแขนไขว้หลัง รับสั่งให้กลั่นพระเศียร แล้วให้นำแห่ประจานไปรอบเมือง ให้นำออกไปทางประตูเมืองแล้วให้บันร่าออกเป็น ๔ ท่อน วางไว้ในหลุมทั้ง ๔ ทิศ และให้เจ้าพนักงานเฝ้าไว้

ฝ่ายที่ชาวกุมารก็ได้เห็นเหตุการณ์จึงเดินเข้าไปใกล้พระชนกพระชนนี พระเจ้าที่ซิติครั้งนี้ได้เห็นที่ชาวกุมารเดินมาใกล้จึงตรัสว่า “พ่อที่ชาวยุเอ๋ย เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว อย่าเห็นแก่สั้น เราย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ระงับได้ด้วยการไม่จองเวร” ต่อมาที่ชาวกุมารลอบนำสุรามาล้างเจ้าพนักงานเฝ้าศพ เมื่อพวกคนเหล่านั้นมาแล้วกลับไป จึงจัดการหาฟืนมาสร้างเป็นจิตกาธานยกศพของพระชนกและพระชนนีเผาแล้ว ส่วนพระเจ้าพรหมทัตยืนทอดพระเนตรเหตุการณ์นั้นอยู่ในปราสาท ทรงเข้าพระทัยว่า ผู้เฝ้าศพคงเป็นเจ้าพนักงานและคงจะเป็นญาติพระเจ้าที่ซิติเป็นแน่ น่ากลัวว่าจะก่อความพิวาศให้แก่ตนเอง

ต่อมาที่ชาวกุมารได้ปลอมตนเข้าไปในโรงช่างหลวงและเรียนวิชาเกี่ยวกับช่างทุกอย่าง และด้วยความฉลาดรอบรู้ของที่ชาวกุมาร พระเจ้าพรหมทัตจึงโปรดให้ที่ชาวกุมารนั้นเป็นมหาดเล็กคนสนิทประจำพระองค์อยู่มาวันหนึ่งพระเจ้าพรหมทัตเสด็จออกประพาสป่าเพื่อล่าสัตว์และมีที่ชาวกุมารติดตามไปด้วยครั้งถึงกลางป่าพระเจ้าพรหมทัตทรงเหน็ดเหนื่อยและทรงบรรทมหลับไปโดยพาดพระเศียรบนตักของที่ชาวกุมาร

ขณะนั้นที่ชาวกุมารได้รำลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาในอดีต เกิดความแค้นขึ้นมา จึงชักพระขรรค์ออกจากฝักหมายจะตัดพระเศียรพระเจ้าพรหมทัต ในขณะเดียวกันก็ทรงระลึกถึงพระดำรัสของพระชนกที่ตรัสไว้ก่อนสิ้นพระชนม์ว่า อย่าเห็นแก่ยาว อย่าเห็นแก่สั้น เราย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ระงับได้ด้วยการไม่จองเวร จึงสอดพระขรรค์เข้าฝักดังเดิม แต่ความรู้สึกเดิม ก็เกิดขึ้นอีกอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง และทรงระงับเสียได้ถึง ๓ ครั้งเช่นกัน ขณะนั้นพระเจ้าพรหมทัตก็สะดุ้งตื่นบรรทม และตรัสว่า พระองค์ฝันเห็นที่ชาวกุมารโอรสของพระเจ้าที่ซิติประหารพระองค์ด้วยพระแสงขรรค์

ในขณะนั้น ที่ชาวกุมารก็จับพระเศียรของพระเจ้าพรหมทัตด้วยพระหัตถ์ซ้าย พระหัตถ์ขวาจับพระขรรค์แล้วตรัสว่า ตนเองนี้แหละคือที่ชาวกุมาร โอรสของพระเจ้าที่ซิติ บัดนี้เป็นเวลาที่พระองค์ได้เจอคูเวรแล้ว พระเจ้าพรหมทัตทรงหวาดกลัวและได้จับพระเศียรลงแทบเท้าของที่ชาวกุมาร พร้อมทั้งอ้อนวอนขอชีวิต ที่ชาวกุมารจึงตรัสว่า ตนเองไม่อาจไว้ชีวิตแก่พระเจ้าพรหมทัตได้ พระเจ้าพรหมทัตต่างหากที่ควรไว้ชีวิตแก่ตนเอง พระเจ้าพรหมทัตจึงตรัสว่า ตนเองพร้อมที่จะให้ชีวิตแก่ที่ชาวกุมาร ตกลงว่าทั้งพระเจ้าพรหมทัตและที่ชาวกุมารต่างก็ให้ชีวิตแก่กันและกัน

ในเวลาต่อมา พระเจ้าพรหมทัตได้ตรัสถามที่ฆาฏุมารถึงคำพูดที่ว่า อย่าเห็นแก่ยาว อย่าเห็นแก่สั้น เวย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ระงับได้ด้วยการไม่จองเวร ที่ฆาฏุมารจึงกราบทูลว่า คำว่าอย่าเห็นแก่ยาวนั้นมีความหมายว่า “อย่าได้จองเวรให้ยึดเยื้อ” ดังนั้นพระบิดาของตนจึงสั่งไว้ก่อนสิ้นพระชนม์ว่า “เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว” ส่วนคำพูดที่ว่า “อย่าเห็นแก่สั้น” มีความหมายว่า “อย่าแต่กร้าวจากมิตรเรว้นัก”

ดังนั้นพระบิดาของตนจึงสั่งไว้ก่อนสิ้นพระชนม์ว่า “เจ้าอย่าเห็นแก่สั้น” คำพูดที่ว่า “เวย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวรแต่ระงับได้ด้วยการไม่จองเวร” มีความหมายว่า “พระชนกของข้าพระองค์ถูกพระองค์ปลงพระชนม์ชีพแล้วถ้าข้าพระองค์ปลงพระชนม์ชีพของพระองค์บ้าง คนของพระองค์ก็จะฆ่าข้าพระองค์อีกคนของข้าพระองค์ก็จะฆ่าคนพวกนั้นอีกเมื่อเป็นเช่นนั้นเวยจะระงับด้วยเวรได้ที่ไหนแต่มาบัดนี้พระองค์ได้พระราชทานชีวิตแก่ข้าพระองค์ และข้าพระองค์ก็ได้ทูลถวายพระชนม์ชีพแก่พระองค์จึงเป็นอันว่าเวยนั้นได้ถูกระงับแล้วด้วยการไม่จองเวร ดังนั้นพระบิดาของข้าพระองค์จึงได้ตรัสไว้ก่อนสิ้นพระชนม์ว่า “เวย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ระงับได้ด้วยการไม่จองเวร”^{๓๐}

๓.๓.๔ ความขัดแย้งกรณีกรณีกษุชาวโกสัมพี

พระพุทธเจ้าทรงปรารภกษุชาวเมืองโกสัมพีที่ทะเลาะเพราะเรื่องอาบัติ เหตุการณ์มีอยู่ว่า พระวินัยธร (ผู้ทรงวินัย) และพระธรรมกถึก(ผู้กล่าวธรรม) พร้อมด้วยบริวารพักอาศัยอยู่โฆสิตารามเมืองโกสัมพี วันหนึ่งพระธรรมกถึกเข้าห้องน้ำเพื่อถ่ายหนัก แล้วเหลือน้ำไว้ภาชนะ ภายหลังพระวินัยธรเข้าห้องน้ำเจอน้ำที่เหลือไว้ในภาชนะ ครั้นออกมาแล้วจึงถามพระธรรมกถึกว่าท่านเหลือน้ำไว้ในภาชนะหรือ ท่านไม่ทราบหรือว่าการเหลือน้ำไว้ในภาชนะนั้นเป็นอาบัติ พระธรรมกถึกก็ยอมรับแต่โดยดีว่าตนเหลือน้ำไว้ แต่ไม่ทราบว่าเป็นอาบัติ ถ้าเป็นอาบัติก็จะขอแสดงอาบัติ ฝ่ายพระวินัยธรรักบอกว่าไม่เป็นไร ชื่อนั้นไม่เป็นอาบัติเพราะท่านทำไปเพราะขาดสติ

ต่อมาพระวินัยธรได้กล่าวเรื่องนั้นแก่ลูกศิษย์ของตนว่า พระธรรมกถึกนี้ไม่รู้ว่าตนเองต้องอาบัติ ต่อจากนั้นลูกศิษย์ของพระวินัยธรเมื่อได้เจอลูกศิษย์ของพระธรรมกถึกก็กล่าวว่าอุปัชฌาย์ของพวกท่านต้องอาบัติแล้ว ก็ไม่รู้ว่าต้องอาบัติ เมื่อเป็นเช่นนั้น ศิษย์เหล่านี้จึงนำเรื่องนั้นมาบอกอุปัชฌาย์ของตน พระธรรมกถึกจึงกล่าวว่า ครั้งแรกพระวินัยธรรักบอกว่าไม่เป็นอาบัติ มาบัดนี้กลับพูดว่าเป็นอาบัติ พระวินัยธรรักพูดมุสา เหล่าศิษย์ของพระธรรมกถึกจึงนำเรื่องนั้นไปบอกแก่ศิษย์ของพระธรรมกถึกว่า อุปัชฌาย์ของพวกท่านพูดมุสา จากนั้นการทะเลาะก็ขยายลูกกลมไปใหญ่โต ต่อมาพระวินัยธรได้โอกาสจึงลงอุกเขปนิยกรรม^{๓๑}แก่พระธรรมกถึกเพราะโทษที่ไม่เห็นอาบัติ

^{๓๐} วิมพา. (ไทย) ๕/๒๗๒/๓๔๓-๓๕๓.

^{๓๑} **อุกเขปนิยกรรม** หมายถึงวิธีการลงโทษที่สงฆ์กระทำแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติแล้ว ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติ หรือไม่ยอมกระทำความผิด หรือมีความเห็นชั่วร้าย ไม่ยอมสละซึ่งเป็นทางเสียสละสามัญญตา หรือ ธิฐิสามัญญตา โดยยกเธอเสียจากการคบหากับสงฆ์ คือ ไม่ฉันร่วม ไม่ให้อยู่ร่วม ไม่ให้มีสิทธิเสมอกับภิกษุทั้งหลาย พุดง่าย ๆ คือ ถูกตัดสิทธิแห่งภิกษุชั่วคราว; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอสอาร์.พี.รันทอง ตั้ง แมส โปรดัคส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕๖-๕๕๗.

ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าทรงทราบว่าภิกษุเหล่านั้นแตกความสามัคคีกัน จึงเสด็จไปหาภิกษุเหล่านั้นแล้วตรัสให้ภิกษุเหล่านั้นมองเห็นโทษในการลงอุกเขปนียกรรม และโทษในการมองไม่เห็นอาบัติ ทรงอนุญาตให้ภิกษุเหล่านั้นทำสังฆกรรมในสีมาเดียวกัน และทรงบัญญัติข้อพึงปฏิบัติในโรงอาหารว่าภิกษุควรนั่งกันตามลำดับพรรษา แต่ภิกษุเหล่านั้นก็ยังบาดหมางกันเช่นเดิม จึงตรัสแก่ภิกษุเหล่านั้นอีกว่า ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความขัดแย้ง ความวิวาท ก่อความฉิบหายให้ แม้กระนั้นภิกษุเหล่านั้นก็ยังไม่สามัคคีกัน

พระพุทธเจ้าเมื่อทรงทราบว่าภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถประสานสามัคคีกันได้ ในพรรษานั้น จึงเสด็จหลีกออกไปจำพรรษาแต่พระองค์เดียว ณ ป่ารักขิตวัน ฝ่ายชาวเมืองโกสัมพีเมื่อทราบว่าพระพุทธเจ้าหลีกออกไปจำพรรษายังที่อื่นอันเนื่องมาจากภิกษุเหล่านั้น จึงพร้อมใจกันเลิกอุปถัมภ์ภิกษุเหล่านั้นตลอดพรรษา ภิกษุเหล่านั้นไม่ได้รับการอุปถัมภ์จากอุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองโกสัมพีต่างก็พากันลำบาก ไม่นานนักก็สำนึกได้ต่างก็พากันขอขมากันและประสานสามัคคีกันได้ในที่สุด

ภิกษุเหล่านั้นครั้นสามัคคีกันแล้ว จึงมีความประสงค์จะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าซึ่งประทับอยู่ ณ เมืองสาวัตถีเพื่อทูลขอขมา เมื่อข่าวนั้นแพร่กระจายไป พระเจ้าโกศล จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งกราบทูลว่าจะไม่ยอมให้ภิกษุเหล่านั้นเข้ามาสู่เมืองของพระองค์ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ก็กราบทูลว่า จะไม่ยอมให้ภิกษุเหล่านั้นเข้ามายังวิหารของตน แต่ได้ถูกพระพุทธเจ้าตรัสห้ามไว้ ภิกษุเหล่านั้นครั้นเข้าไปสู่วิหารแล้ว เหล่าภิกษุชาวเมืองสาวัตถีก็ไม่ยอมนั่งร่วมกับภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเพราะความรังเกียจ ฝ่ายชาวเมืองสาวัตถีก็คอยชื่อนั้นคือภิกษุชาวโกสัมพีผู้ก่อการทะเลาะกันเป็นเหตุให้ภิกษุเหล่านั้นได้รับความอับอายเป็นอย่างมาก เมื่อภิกษุชาวโกสัมพีขอขมาพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ก็ตรัสว่าให้ออวาทว่า^{๓๒}

๓.๓.๕ ความขัดแย้งกรณีนางกาลิยักษิณี

เรื่องนี้มีอยู่ว่า บุตรชายของตระกูลหนึ่ง เมื่อบิดาเสียชีวิตลงก็ได้ทำกิจการทุกอย่างแทนบิดา ครั้นต่อมามารดาของเขาประสงค์จะหาภรรยามาให้เขาจึงแนะนำให้มารดาไปหาตระกูลที่ตนชอบใจ มารดาจึงไปนำหญิงจากตระกูลนั้นมาให้แต่งงานกับบุตรชาย แต่บังเอิญว่าหญิงนั้นเป็นหมัน มารดาของเขาจึงคิดจะไปหาหญิงสาวคนอื่นมาให้เป็นภรรยาบุตรชายอีก ฝ่ายบุตรก็ได้ห้ามไว้ เมื่อหญิงหมันนั้นทราบข่าวจึงคิดว่า หากแม่สามีนำหญิงอื่นผู้ไม่เป็นหมันมาต่อไปคงจักใช้เราเยี่ยงหญิงรับใช้ จึงคิดจะนำหญิงอื่นมาเสียเอง วันหนึ่งจึงไปขอหญิงสาวจากตระกูลหนึ่งมาเพื่อให้เป็นภรรยาของสามี

ต่อมาหญิงหมันนั้นคิดว่าหากหญิงนี้ได้บุตร นางก็จักเป็นเจ้าของสมบัติในเรือนนี้แต่เพียงผู้เดียว จึงคิดหาวิธีที่จะทำให้หญิงนั้นแท้งบุตร นางจึงบอกหญิงนั้นว่าเมื่อตั้งครรภ์ก็ให้บอกตน เมื่อหญิงนั้นตั้งครรภ์ หญิงหมันจึงแกล้งวางยาลงในข้าวต้มเป็นเหตุให้หญิงนั้นแท้งบุตรไปถึง ๒ ครั้งด้วยกัน ต่อมาหญิงนั้นทราบว่าที่ตนแท้งลูกเพราะหญิงหมันนั้นแกล้งวางยา เมื่อตั้งครรภ์อีกจึงไม่ได้บอกแก่หญิงหมันนั้น ฝ่ายหญิงหมันก็คอยหาโอกาสที่หญิงนั้นเปลือ เมื่อสบโอกาสจึงแกล้งวางยาอีก แต่ครรภ์ของหญิงนั้นไม่สามารถตกได้ เพราะอายุครรภ์แก่เต็มที่แล้ว ทารกในครรภ์จึงขวางทวาร นางได้เกิด

^{๓๒} พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕/๕๓-๖๔.

ความเจ็บปวดเป็นอย่างยิ่ง เมื่อใกล้จะตาย นางจึงได้ตั้งความปรารถนาว่า หญิงหมั้นนี้นำเรามา แล้วทำให้เราแท้งลูกถึง ๓ ครั้ง หากเราตายไปก็ขอให้เกิดเป็นนางยักษิณีมากินลูกของหญิงนี้ แล้วนางก็ได้สิ้นชีวิตไปเกิดเป็นนางแมวอยู่ในเรือนนั้น ฝ่ายหญิงหมั้นก็ได้เสียชีวิตลงไปเช่นเดียวกันเพราะถูกสามีทำร้ายด้วยความโกรธ และนางตายไปก็ได้เกิดเป็นแม่ไก่อยู่ในบ้านหลังนั้นเช่นกัน

ต่อมาแม่ไก่ได้ตกไข่หลายฟอง ฝ่ายนางแมวก็กินไข่เหล่านั้นเสียถึง ๓ ครั้ง ครึ่งสุดท้ายนางแมวก็กินแม่ไก่อ้นด้วย ก่อนตายแม่ไก่ตั้งความปรารถนาว่า นางแมวนั้นกินไข่ของเราเสียถึง ๓ ครั้ง บัดนี้มันจะกินเราด้วย หากเราไปเกิดที่ไหน ก็ขอให้ได้กินมันพร้อมทั้งลูก เมื่อตายไปแล้วก็ได้เกิดเป็นแม่เสือเหลือง ฝ่ายนางแมวหลังจากตายแล้วก็ได้เกิดเป็นแม่เนื้อ ในเวลาที่แม่นื้อนั้นออกลูก แม่เสือเหลืองก็มากินเสียถึง ๓ ครั้ง ครึ่งสุดท้าย เมื่อใกล้ตายแม่เนื้อตั้งความปรารถนาว่า นางเสือเหลืองนี้มากินลูกเราถึง ๓ ครั้ง ครึ่งนี้มันจะกินเราด้วย หากเราตายไปเกิดใหม่ก็ขอให้ได้กินมันพร้อมทั้งลูกเถิด ครั้นตายไปก็ไปเกิดเป็นนางยักษิณี ฝ่ายแม่เสือเหลืองครั้นตายไป ก็ได้เกิดเป็นหญิงสาวในตระกูลหนึ่งในเมืองสาวัตถี เมื่อแต่งงานแล้วจึงย้ายไปอยู่กับสามี

ต่อมาเมื่อหญิงนั้นคลอดบุตร นางยักษิณีจึงแปลงตัวมาเป็นเพื่อนของหญิงนั้น แล้วแสร้งทำไปเยี่ยมเยียน เมื่อสบโอกาสจึงจับเด็กทารกนั้นกินเสียถึง ๒ ครั้งด้วยกัน ครั้งที่ ๓ เมื่อหญิงนั้นตั้งครรภ์ เมื่อใกล้คลอดจึงกลับไปคลอดที่บ้านของตนเพื่อหลบหนีอันตรายที่จะเกิดแก่ทารก

ฝ่ายนางยักษิณีนั้น เมื่อทราบว่ายักษิณีนกลับไปคลอดที่บ้าน ถูกกำลังเวรกระตุ้นแล้วรีบติดตามหญิงนั้นไปยังบ้านของนาง ฝ่ายหญิงนั้นครั้นคลอดลูกแล้ว จึงชวนสามีกลับบ้าน ระหว่างเดินทางผ่านวิหาร นางมองเห็นนางยักษิณีกำลังมาใกล้ ๆ ด้วยความกลัวนางจึงรีบวิ่งหนีเข้าไปยังวิหาร

ขณะนั้นพระพุทธเจ้ากำลังทรงแสดงธรรมอยู่ในวิหาร หญิงนั้นจึงรีบนำบุตรวางแทบพระบาทของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งทูลขอให้พระพุทธเจ้าคุ้มครองชีวิตของบุตร พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้พระอานนท์เรียกนางยักษิณีนั้นเข้ามา แล้วตรัสว่าเพราะเหตุไรจึงทำเช่นนี้ ถ้าพวกเจ้าทั้ง ๒ ไม่ได้เจอเรา เสรของพวกเจ้าจักดำรงอยู่ตลอดกาล เพราะเหตุไรพวกเจ้าจึงจองเวรกันและกัน เพราะเวรย่อมระงับได้ด้วย การไม่จองเวร เพราะในกาลไหน ๆ เสรทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมไม่ระงับด้วยเวร แต่เวรทั้งหลาย ย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร ด้วยพระธรรมเทศนานี้ นางยักษิณีนนั้นก็ได้รับบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

ต่อจากนั้น พระพุทธเจ้าก็แนะนำให้หญิงนั้นนำนางยักษิณีไปอยู่ที่บ้านและให้ปรนนิบัติมิให้ลำบาก นางก็ทำตามที่พระพุทธเจ้าแนะนำ นางยักษิณีนนั้นก็ตอบแทนหญิงนั้นด้วยการบอกว่าปีไหนฝนมากฝนน้อยเพื่อให้นางได้ทำนาสอดคล้องกับปริมาณน้ำฝน จนข้าวกล้าของหญิงนั้นไม่เสียหาย เพราะภัยแล้งหรืออุทกภัย ในขณะที่ข้าวกล้าของคนเหล่าอื่นได้รับความเสียหาย^{๓๓}

จากกรณีตัวอย่างทั้ง ๔ ที่กล่าวมาแล้วนี้ สามารถวิเคราะห์หลักธรรมที่ทำให้ชนเหล่านั้นสามารถปรองดองกันได้ ดังนี้

^{๓๓} วิมพา. (ไทย) ๕/๔๕๑/๓๓๓-๓๓๗, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๔/๔๖-๕๒.

๑. กรณีพระเจ้าพรหมทัตแห่งแคว้นกาสิและทิวากุมาร กรณีของพระเจ้าพรหมทัตและทิวากุมาร เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในโกสัมพิกขันธกะ เพื่อแสดงเป็นตัวอย่างให้ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีก่อความแตกร้างได้ฟังเป็นตัวอย่าง ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

กรณีนี้เป็นความแค้นสะสมที่ทิวากุมารถูกกระทำโดยพระเจ้าพรหมทัตนับแต่พระเจ้าพรหมทัตยกกองทัพมายึดเมืองโกศล เป็นเหตุให้พระบิดาต้องพาพระมารดาหลบหนีออกนอกเมือง จนกระทั่งจับพระบิดาและพระมารดาตัดเป็นท่อน แต่ทิวากุมารสามารถเอาตัวรอดมาได้และรอคอยวันเวลาแห่งการแก้แค้น ดังนั้น เมื่อมองในแง่นี้จึงกล่าวได้ว่า การแก้แค้นเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์เมื่อรู้สึกว่าคุณเองถูกกระทำหรือเป็นสัจยชาติญาณดั้งเดิมของสัตว์ทุกชนิดที่เมื่อเผชิญกับภัยคุกคามที่ทิวากุมารไม่ได้อยากแก้แค้นพระเจ้าพรหมทัตเพียงเพราะความโกรธแค้นที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าเท่านั้นหากแต่เพราะมีความอาฆาตพยาบาทเพราะระลึกเหตุการณ์ในเบื้องหลังเป็นตัวคอยกระตุ้น

การล้างแค้นอย่างสร้างสรรค์ แต่การกระทำของพระเจ้าพรหมทัตที่ทิวากุมารได้รับควรยุติด้วยการแก้แค้นเท่านั้นหรือ หรือว่ามีวิธีอื่นที่ดีกว่านี้หรือไม่ที่ทิวากุมารสามารถทำได้ คำตอบคือมี ได้แก่ “การล้างแค้นอย่างสร้างสรรค์” คือการล้างความแค้นที่มีอยู่ในใจของตนต่างหาก เป็นวิธีการล้างแค้นด้วยการยกระดับตัวเองให้สูงขึ้นแทนที่จะไปกระทำต่อคู่กรณีให้สาสม

ดังนั้นแล้ว ในกรณีทั่วไปเมื่อบุคคลโกรธหรือเกลียดใครสักคน บุคคลอยากกระทำต่อเขาเหมือนกับที่เขาทำกับต่อตนเอง หากเขาด่าก็ต้องด่ากลับคืน หากเขาทำร้าย ก็ต้องเล่นงานเขากลับคืน หากเขาฆ่า ก็ต้องฆ่ากลับคืน วิธีนี้ก็คือการดึงตนเองให้ตกต่ำลงโดยไม่รู้ตัว แต่ผู้ที่มีปัญญาย่อมรู้ดีว่าการทำให้ผู้กระทำเจ็บปวดที่ดีกว่านั้นก็คือการยกระดับตนเองให้สูงกว่าบุคคลผู้กระทำนั้น เก่งกว่าเขา ประสบความสำเร็จมากกว่าเขา หรือเป็นสุขเบิกบานใจยิ่งกว่าเขา

ฉะนั้นในเรื่องนี้ ทิวากุมารเมื่อมีโอกาสที่จะประหารชีวิตพระเจ้าพรหมทัตได้โดยง่าย ท่านจึงหาทางออกให้ทิวากุมารโดยระลึกถึงคำพูดของพระบิดาที่ส่งไว้ก่อนสิ้นพระชนม์ว่า “อย่าเห็นแก่ยาว อย่าเห็นแก่สั้น เวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ระงับได้ด้วยใจไม่จองเวร” หากทิวากุมารลู่ออกต่อความพยาบาท ฆ่าพระเจ้าพรหมทัตสิ้นพระชนม์ในขณะนั้น คนของพระเจ้าพรหมทัตก็ต้องตามมาฆ่าทิวากุมารอีก จึงเท่ากับเปิดโอกาสให้มีการฆ่ากันโดยไม่หยุดหย่อน ฉะนั้นบิดาของทิวากุมารจึงกล่าว “อย่าเห็นแก่ยาว” ซึ่งหมายถึงอย่าได้จองเวรกันให้ยืดยาวอันจะนำความเดือดร้อนมาไม่รู้จักสิ้นสุด

การให้อภัย นอกจากวิธี “การล้างแค้นอย่างสร้างสรรค์” ที่ทิวากุมารนำมาใช้แล้ว วิธีหนึ่งที่ต้องใช้ควบคู่กันไปคือการให้อภัย เพราะเหตุว่าเบื้องหลังการล้างแค้นดังกล่าวคือความอาฆาตพยาบาทซึ่งแผดเผาจิตใจของทิวากุมารอยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้จึงมีวิธีที่ดีกว่านั้นอีก นั่นคือการให้อภัย การให้อภัยมิได้หมายความว่าทิวากุมารยอมรับในการกระทำของพระเจ้าพรหมทัต แต่หมายถึงการปลดปล่อยความโกรธเกลียดและอาฆาตพยาบาทออกไปจากจิตใจของทิวากุมารเอง มองในแง่นี้แม้ทิวากุมารจะยอมรับการกระทำของพระเจ้าพรหมทัตไม่ได้ แต่ก็สามารถยอมรับพระเจ้าพรหมทัตในฐานะเพื่อนมนุษย์คนหนึ่งได้ การให้อภัยจึงเท่ากับที่ทิวากุมารมีมิตรเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งคน

มนุษย์ไม่ได้มีแต่ความโกรธเกลียดเท่านั้น แต่มนุษย์ยังมีเมตตา กรุณา และความเข้าใจด้วย มนุษย์จึงควรมีความสามารถในการให้อภัยอยู่ในเมื่อว่ากันแล้ว การให้อภัยเป็นกลไกอย่างหนึ่งในการปกป้องตนเอง มิใช่ปกป้องจากศัตรูภายนอก แต่ปกป้องจากศัตรูภายใน ได้แก่ความโกรธเกลียดและอาฆาตพยาบาทนั่นเอง ชีวิตที่ให้อภัยไม่เป็นย่อมหาความสุขได้ยาก

แน่นอนว่าการฆ่า การทำลายล้าง หรือแม้กระทั่งการดูหมิ่นเหยียดหยาม เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องวันยังค่ำ แต่คนเราอาจทำสิ่งนั้นเพราะความพลั้งเผลอ เพราะความไม่รู้ เพราะความเข้าใจผิด หรือเพราะอารมณ์ชั่ววูบ เขาอาจทำเพราะแรงบีบคั้นจากความเจ็บปวดในอดีต หรือเพราะเคยถูกกระทำร้ายมาก่อนก็ได้ ฉะนั้นมองในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์คนหนึ่ง พระเจ้าพรหมทัตจึงควรได้รับการให้อภัย ไม่ใช่เฉพาะจากที่ชาวกุมารเท่านั้น แต่หมายถึงจากบุคคลอื่น ๆ ด้วยดังนั้นพระเจ้าที่ขีติจึงตรัสสั่งที่ชาวกุมารไว้ก่อนสิ้นพระชนม์ว่า “อย่าเห็นแก่สิ้น” ซึ่งมีความหมายว่าจงหมั่นรักษามิตรภาพไว้ให้มั่นคง อย่าให้แตกกันเร็วนัก

การยอมลต่อหังการมมังการ^{๓๔} กรณีของพระเจ้าพรหมทัตและที่ชาวกุมารนี้ จะเห็นได้ว่าการที่บุคคลทั้ง ๒ สามารถสมานฉันท์ปรองดองกันได้ นอกจากจะใช้วิธีการล้างแค้นอย่างสร้างสรรค์ควบคู่กับการให้อภัยแล้ว อีกวิธีการหนึ่งที่บุคคลทั้ง ๒ นำมาใช้เป็นทางออกของปัญหา คือ การยอมลต่อหังการ (การถือว่าตัวเรา) และมมังการ (การถือว่าของเรา) เพราะในขณะนั้นหากพระเจ้าพรหมทัตยังเต็มไปด้วยขัตติย-มานะ ถือตัวว่าตนเองเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ใครจะมาเหยียบย่ำศักดิ์ศรีไม่ได้ ก็คงถูกที่ชาวกุมารประหารชีวิตสิ้นพระชนม์เสียเป็นแน่ แต่พระองค์ยอมลต่อหังการในความเป็นกษัตริย์ขบพระเศียรลงแทบเท้าของที่ชาวกุมารเพื่อทูลขอชีวิต ถึงแม้การกระทำอันนั้นจะเป็นไปด้วยความรักตัวกลัวตายก็ตาม แต่ก็ส่งผลให้จิตใจของที่ชาวกุมารเยือกเย็นลงได้ และหากที่ชาวกุมารไม่ยอมลต่อหังการมมังการ คือความรู้สึกว่าตนเองก็เป็นโอรสกษัตริย์ และพ่อแม่ของตนก็ถูกบุคคลที่อยู่ตรงหน้าฆ่าตาย บวกกับความอาฆาตแค้น ก็คงไม่ปล่อยให้พระเจ้าพรหมทัตมีชีวิตรอดอยู่ได้ เพราะต่างคนต่างก็ยอมลต่อหังการมมังการของตนลง ยอมไว้ชีวิตแก่กันและกัน ยอมให้อภัยกันและกัน คมดาบจึงเปลี่ยนเป็นดอกไม้ไปในบัดดล และศัตรูก็กลายมาเป็นมิตรทันที จากเวรที่มีต่อกันจึงถูกระงับได้ในขณะนั้น ฉะนั้น พระเจ้าที่ขีติจึงตรัสสั่งที่ชาวกุมารไว้ก่อนสิ้นพระชนม์ว่า “เวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ระงับได้ด้วยการไม่จองเวร”

๒. กรณีเจ้าศากยะและเจ้าโกลิยะ วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการไกล่เกลี่ยพระญาติทั้งสองฝ่ายของพระองค์คือการเจรจาโดยมีพระองค์เป็นคนกลางเป็นที่น่าสังเกตว่าพระพุทธเจ้าทรงทราบว่าน้ำเป็นประเด็นแห่งการทะเลาะ ฉะนั้นพระองค์ก็ใช้น้ำนั้นแหละมาเป็นเครื่องมือในการไกล่เกลี่ยโดยทรงถามทั้งสองฝ่ายว่าระหว่างน้ำกับพวกท่านทั้งสองฝ่ายซึ่งเป็นกษัตริย์อย่างไหนจะมีค่ามากกว่ากันเมื่อได้รับคำตอบว่ากษัตริย์มีค่ามากกว่าน้ำ จึงตรัสถามถามต่อไปว่าเวลาที่พวกท่านซึ่งได้ชื่อ

^{๓๔} **อหังการ** การทำ (ความยึดถือว่า) “ตัวข้า” การยึดถือว่าตัวกู มักมาคู่กับ มมังการ คือการทำ (ความยึดถือว่า) ของข้า การยึดถือว่าของกู และมักพูดควบกันเป็น “อหังการมมังการ” แปลกันง่าย ๆ ว่า การถือว่าตัวเราของเรา; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๕๒๔.

ว่าเป็นผู้สูงค่าจะมาทะเลาะกันเพราะเรื่องเล็กน้อยจะสมควรละหรือสมควรหรือที่พวกท่านจะรบราฆ่าฟันให้เลือดไหลนองเป็นสายน้ำประเด็นที่ไม่ควรมองข้ามคือพระองค์ทรงมีพระมารดาเป็นชาวโกลิเย

การที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งคำถามขึ้นว่าระหว่างน้ำกับกษัตริย์อย่างไหนจะมีค่ามากกว่ากัน ซึ่งคำตอบที่ได้รับคือ กษัตริย์มีค่ามากกว่า เสมือนเป็นการให้พระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย ของพระองค์ได้ลุ่มคิดถึงสถานภาพของตนเอง อันที่จริงแล้วพระญาติเหล่านั้นไม่ได้ทะเลาะกันเพราะเรื่องน้ำ เรื่องน้ำเป็นเรื่องเล็กน้อยและเป็นเรื่องที่กษัตริย์ผู้ดูดีภาวะสูงกว่ากรรมกรสามารถตกลงเจรจากันได้ แต่เรื่องที่ลุลกลามไปจากเรื่องของน้ำ คือเรื่องของชาติกำเนิดของแต่ละฝ่าย การที่แต่ละฝ่ายวิวาทกันจนกระทบกระทั่งไปถึงชาติกำเนิดของแต่ละฝ่าย เสมือนจุดบด้อยของแต่ละฝ่ายออกมาตีแผ่

ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าในฐานะผู้มีชาติกำเนิดเดียวกันกับพระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย เลือดเนื้อเชื้อไขของพระองค์ประกอบด้วยความเป็นวงศ์ของกษัตริย์ทั้งในแคว้นศากยะและโกลิเย ฉะนั้น ความเป็น “กลุ่มเดียวกัน” หรือ “ชาติพันธุ์เดียวกัน” ระหว่างพระองค์กับกษัตริย์เหล่านั้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ การนำเสนอหรือเปิดฉากให้กษัตริย์เหล่านั้นไว้วางใจในพระองค์ได้เป็นประเด็นแรก ๆ ของการไกล่เกลี่ยก็คือการบอกให้เขาเหล่านั้นได้ทราบว่ “เรามีชาติกำเนิดเดียวกัน”

นอกจากนั้นแล้ว การไปปรากฏตัวของพระองค์เป็นการดำรงอยู่ท่ามกลางกลุ่มชนทั้งสอง แคว้นที่กำลังขัดแย้งกันโดยการ “ประทับนั่งโดยบัลลังก์ในอากาศ ณ ท่ามกลางแม่น้ำโรหิณี” ทำให้มวลทั้งสองแคว้นได้บังเกิดความเข้าใจว่าพระองค์มิได้ฝักใฝ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากแต่พระองค์ดำรงตนอยู่ในสถานะของ “ผู้เจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง” เพื่อทำให้เกิดความเป็นเอกภาพในหมู่ญาติ

จากกรณีนี้จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงวางพระองค์เป็นกลาง ทรงใช้วิธีการพูดจาเพื่อช่วยในการไกล่เกลี่ย และการให้ข้อมูลที่ถูกต้องในเชิงความคิด วิธีการนี้นำไปสู่การสานสัมพันธ์ในเชิงผลประโยชน์ คือทั้งสองฝ่ายได้นำไปทำนาในปริมาณที่เท่ากัน ซึ่งหากพระองค์ปล่อยให้ทั้งสองฝ่ายจัดการกันเองก็คงมีแต่ย่อยยับ แต่การเจรจาโดยมีคนกลางเป็นคนไกล่เกลี่ยอย่างน้อยก็ทำให้ทั้งสองฝ่ายเกิดสติและยับยั้งการทะเลาะนั้นได้ในที่สุด

ในตอนสุดท้ายพระพุทธเจ้าคนที่อยู่อย่างมีความสุขคือคนที่ไม่มีเวรกันต่างหาก ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ในหมู่มนุษย์ผู้มีเวร เราเป็นผู้ไม่มีเวร อยู่เป็นสุข ในหมู่มนุษย์ผู้มีเวร เราอยู่อย่างผู้ไม่มีเวร ในหมู่มนุษย์ผู้เดือดร้อน เราเป็นผู้ไม่เดือดร้อน ในหมู่มนุษย์ผู้เดือดร้อน เราอยู่อย่างไม่เดือดร้อน

๓. กรณีพิพาทชาวโกสัมพี กรณีพิพาทชาวเมืองโกสัมพีเกิดขึ้นจากพระธรรมกถึกและพระวินัยธรที่มีความเห็นแตกต่างกันในเรื่อง “การเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวย” ว่า “เป็นอาบัติ หรือไม่ เป็นอาบัติ” และการทะเลาะวิวาทได้ขยายตัวออกไปอีกเมื่อพระวินัยธรรม และสาธุศิษย์ได้รวมตัวกันลง “อุบะชนียะ-กรรม” แก่พระธรรมกถึก จะเห็นว่าความขัดแย้งในประเด็นแรกยังไม่ยุติ ความขัดแย้งประเด็นที่สองก็เกิดขึ้นอีก กรณีนี้เป็นความขัดแย้งในประเด็นที่มองต่างกันว่า “นี่เป็นวินัย นี่ไม่ใช่วินัย” ที่ซึ่งควรควรกระทำต่อกัน จากความเห็นที่ขัดแย้งกันใน ๒ กรณีใหญ่จึงทำให้เกิดการแบ่งแยกกันอย่างชัดเจนระหว่างกลุ่มของพระวินัยธร และพระธรรมกถึก อีกทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก็ขยายก็เพิ่มมากยิ่งขึ้นด้วย

กรณีนี้แตกต่างจากกรณีอื่น ๆ เพราะคู่กรณีเป็นภิกษุและต่างฝ่ายก็มีมวลชนเป็นจำนวนมากและ แม้พระพุทธเจ้าจะทรงใช้วิธีการไกล่เกลี่ยให้ภิกษุเหล่านั้นปรองดองกันแต่ก็ล้มเหลว ถึงแม้พระองค์จะตรัสแก่ภิกษุเหล่านั้นว่าพวกท่านอย่าบาดหมางกัน อย่าทะเลาะกัน อย่าขัดแย้งกัน อย่าวิวาทกัน แต่ก็มีภิกษุบางรูปกราบทูลในทำนองว่า ให้พระพุทธเจ้าอยู่เฉย ๆ พวกข้าพระพุทธเจ้าจะขอบาดหมางกัน ทะเลาะกัน ขัดแย้งกัน วิวาทกันต่อไป แม้จะทรงพยายามอย่างไรก็ไม่สามารถทำให้ภิกษุเหล่านั้นสมานสามัคคีกัน จนพระพุทธเจ้าทรงดำริว่า พวกโมฆบุรุษเหล่านี้ต้องรู้แน่ๆ จะทำให้สามัคคีกันไม่ใช่เรื่องง่าย เมื่อทรงเห็นว่าวิธีการที่พระองค์ใช้ไม่ได้ผล ก็ทรงใช้วิธีการอื่นที่พระองค์ไม่ต้องลงมือเอง แต่ปล่อยสถานการณ์และสังคมเป็นเครื่องมือตัดสินด้านภิกษุเหล่านั้น

พระพุทธเจ้าเมื่อทรงเห็นว่าไม่สามารถทำให้ภิกษุเหล่านั้นสามัคคีกันได้แล้ว วิธีการที่ทรงนำมาใช้ต่อมา คือ เสด็จหลีกออกไปอยู่ที่อื่นแต่เพียงลำพังพระองค์ แต่ก่อนที่จะเสด็จไปพระองค์ได้ตรัสแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า

ภิกษุที่ส่งเสียงดังที่จะรู้สึกตัวว่าตนเป็นคนพาลนั้นไม่มีเลยสักรูปเดียว ยิ่งเมื่อสงฆ์แตกกันไม่ได้คำนึงถึงเรื่องอื่นเลย พวกเธอขาดสติ แสดงตนว่าเป็นบัณฑิต เจ้ากรรม พุดได้ตามที่ต้องการ จะยื่นปากพูดก็ไม่รู้สึกถึงการทะเลาะ

คนเหล่าใดผูกใจเจ็บว่า มันได้ตำรา มันได้ทำร้ายเรา มันได้ชนะเรา มันได้ลักของเรา เวรของชนเหล่านั้นย่อมระงับไม่ได้เลย

ส่วนคนเหล่าใดไม่ผูกใจเจ็บว่า มันได้ตำรา มันได้ทำร้ายเรา มันได้ชนะเรา มันได้ลักของเรา เวรของชนเหล่านั้นย่อมระงับได้ ไม่ว่ายุคไหน ๆ ในโลกนี้ เวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ระงับด้วยการไม่จองเวร

พวกคนที่บ้านกระดุก ฆ่า ลักทรัพย์คือโคและม้า แม้จะช่วงชิงแค้นแค้นกัน ก็ยังกลับมาคบหากันได้อีก โฉนเล่าพวกเธอจึงคบหากันไม่ได้เล่า

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จออกจากที่นั่นแล้วเสด็จพรรษา ณ ป่ารักขิตวัน เมื่อออกพรรษาแล้วจึงเสด็จไปยังกรุงสาวัตถีและประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ก็เริ่มแสดงผล คืออุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองโกสัมพีเมื่อทราบข่าวพระพุทธเจ้าถูกภิกษุเหล่านี้รบกวนจนต้องหลีกไปอยู่อื่น พวกตนก็ไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้าก็เนื่องจากภิกษุเหล่านี้ จึงพร้อมใจกันลงโทษภิกษุเหล่านั้นด้วยการไม่อภิวัต ไม่ลูกรับ ไม่ไหว้ ไม่ทำสามัคคีกรรม ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่บูชา ไม่นับถือ ตลอดจนถึงไม่ถวายอาหารบิณฑบาต

ภิกษุเหล่านั้นเมื่อถูกชาวเมืองคว่ำบาตรอย่างนี้ได้รับความลำบากเป็นอย่างมาก เมื่อได้รับความลำบากอย่างนี้ต่างฝ่ายต่างก็หมดทิฐิมานะไปโดยปริยายแล้วหันกลับมาปรองดองกันเหมือนเดิมและพร้อมที่จะเดินทางไประงับอธิกรณ์ยังเมืองสาวัตถีสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า

แต่เนื่องจากว่าภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเหล่านั้นได้ก่อเหตุการณ์ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความขัดแย้ง ความวิวาท ความแตกแห่งสงฆ์ ความร้าวรานแห่งสงฆ์ ความแบ่งแยกแห่งสงฆ์ การทำสงฆ์ให้เป็นต่าง ๆ ที่น่าสังเกตุคือ การที่ภิกษุโกสัมพีเหล่านั้นได้ก่อความแตกร้าวมิได้เป็นการบุคคล แต่เป็นเรื่องของหมู่คณะ หรือเป็นคณะสงฆ์ ถึงแม้ภิกษุเหล่านั้นจะสามัคคี

กันแล้วก็ตาม แต่ก็ได้อธิบายว่าสามัคคีกันแต่เพียงพลุดินัย (โดยธรรม) เท่านั้น แต่โดยนิตินัย (หมายถึงทางพระวินัย) ถือว่ายังมีได้สามัคคีกัน เพราะฉะนั้นผู้ที่จะทำให้ภิกษุชาวโกสัมพีเหล่านั้นสามัคคีกันได้โดยนิตินัยก็คือสงฆ์เท่านั้น การที่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีจะได้ชื่อว่าสามัคคีกัน ก็โดยยินยอมให้สงฆ์วินิจฉัยแล้วได้สอบสวนสอบสวนข้อที่ภิกษุเหล่านั้นทะเลาะกันหรือแตกความสามัคคีกันนั้นก่อน สามัคคีกันนั้นจึงจะได้ชื่อว่าสามัคคีที่ชอบธรรม ฉะนั้นในแง่นี้ จึงมองได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงมาจัดการภิกษุชาวเมืองโกสัมพีแทนพระองค์ กระบวนการวินิจฉัย ได้สอบสวนสอบสวนของสงฆ์จึงเสมือนเป็นการชี้โทษและลงโทษภิกษุเหล่านั้นไปในตัว เพราะในที่สุดแล้วภิกษุชาวเมืองโกสัมพีก็กลับมาสมัครสมานสามัคคีกันดังเดิม

๔. กรณีนางกาลยักษิณี เรื่องนี้เป็นความขัดแย้งกันระหว่างมนุษย์กับนางยักษ์นิธินันเนื่องมาจากการจองเวร และเป็นเวรที่ข้ามภพข้ามชาติ และส่งต่อมายังภพปัจจุบันคือระหว่างนางกุลธิดากับนางยักษ์นิธินัน วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสลายข้อขัดแย้ง คือ การเชิญคู่ขัดแย้งมาเจรจาแล้วตั้งคำถามให้ทั้งคู่ได้คิด การตั้งคำถามให้ลูกคิดก็เพื่อให้ทั้งคู่ได้หลุดพ้นจากกรอบความคิดที่ครอบงำอยู่ในขณะนั้น คือนางกุลธิดาได้หลุดพ้นจากความกลัวนางยักษ์นิธินัน โดยมองว่านางยักษ์นิธินันเป็นศัตรูที่จะมาทำลายชีวิตตนและลูกของตน อีกทั้งนางยักษ์นิธินันได้หลุดพ้นจากความแค้นในอดีตที่คอยกระตุ้นเตือนอยู่ เพราะฉะนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามทั้งคู่ว่าเพราะเหตุไรพวกเธอถึงทำอย่างนี้ คำถามนี้ได้ทำให้ทั้งคู่ได้ย้อนไปถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาว่าชีวิตของทั้งคู่ไม่มีอะไรเลยนอกจากการจองล้างจองผลาญชีวิตกันไม่มีสิ้นสุด

เป็นที่น่าสังเกตว่าพระพุทธเจ้าไม่เปิดโอกาสให้ทั้งคู่ได้ชี้แจงเหตุผลของแต่ละฝ่าย แต่ปล่อยให้ทั้งคู่ได้ใช้ความคิดไปกับคำถามของพระองค์ เพราะหากพระพุทธเจ้าทรงเปิดโอกาสให้ทั้งคู่ได้ชี้แจงเหตุผลของแต่ละฝ่ายแล้ว แน่แน่นอนว่าเหตุผลของใครที่อ้างมาก็เพื่อสนับสนุนให้ตนเองมีความชอบธรรม และเหตุผลที่อ้างมาก็ไม่มีอะไรนอกจากเหตุการณ์ในอดีตที่ต่างฝ่ายต่างก็ก่อเวรกันและกัน และการอ้างเหตุผลเช่นนี้ไม่มีทางให้เหตุการณ์สงบลงได้เลย มีแต่จะจุดชนวนแห่งความโกรธให้ลุกโพล่งขึ้นอีก และที่สำคัญในขณะนั้นพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงทราบว่าทั้งคู่ตกอยู่ในอารมณ์ที่แตกต่างกัน คือ นางกุลธิดาตกอยู่ในอารมณ์หวาดกลัว ส่วนนางยักษ์นิธินันก็ตกอยู่ในอารมณ์ของความแค้นในอดีตที่คอยกระตุ้นอยู่ การให้ทั้งคู่ได้แสดงเหตุผลที่ถูกต้องจึงเป็นสิ่งเป็นไปได้ยาก

ในที่สุดเมื่อทั้ง ๒ ฝ่ายสงบนิ่งได้แล้วพระพุทธเจ้าจึงตรัสย้ำอีกว่า เพราะเหตุไรพวกเธอจึงจองเวรกัน เพราะเวรย่อมสงบระงับได้ด้วยได้ด้วยการไม่จองเวร แต่ไม่สงบระงับได้ด้วยเวร หลังจากนางยักษ์นิธินันได้ฟังพระโอวาทของพระพุทธเจ้าแล้วนางก็ได้ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล ซึ่งเป็นการรับรองได้ว่าเวรของนางได้ถูกระงับลงแล้วโดยสิ้นเชิง

อีกวิธีการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในกรณีนี้ คือการแนะนำให้นางกุลธิดานางยักษ์นิธินันไปอยู่ด้วยกันและให้ดูแลนางยักษ์นิธินันให้อยู่สุขสบาย การทำเช่นนี้ก็เพื่อเปิดโอกาสให้ทั้งคู่ได้แสดงน้ำใจต่อกันและกัน ซึ่งเป็นการตอกย้ำมิตรภาพให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่านางยักษ์นิธินันได้ตอบแทนนางกุลธิดาด้วยการบอกว่าปีไหนฝนแล้งปีไหนฝนมากเพื่อให้นางกุลธิดาได้ทำนาสอดคล้องกับปริมาณน้ำฝน จนข้าวกล้าของนางให้ผลผลิตอย่างงดงาม จนชื่อเสียงในการทำนายนางกุลธิดาของนาง

ยักษิณีแพร่กระจายไปทั่ว และนางก็ได้เป็นที่รักของชาวนาคนอื่น ๆ ด้วย เพราะนางได้ช่วยเหลือชาวนาเหล่านั้นให้ทำนาได้โดยข้าวกล้าไม่เสียหายและให้ผลผลิตเต็มที่

กล่าวโดยสรุปแล้ว จากกรณีตัวอย่างที่ยกมากล่าวข้างต้นนั้น การใกล้เคียงกรณีของพระเจ้าพรหมทัตและที่ชาวกุมารพระพุทธรูปเจ้าทรงใช้วิธี “เวรย้อมระงับด้วยการไม่จองเวร” คือการไม่เห็นแก่ยาว ไม่เห็นแก่สั้น กรณีนี้ผู้ถูกกระทำคือที่ชาวกุมารที่พ่อแม่ถูกฆ่าตายแถมยังต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองของตน แม้ในความเป็นจริงแล้วอาจเป็นไปได้ยากที่บุคคลคนจะยอมหยุดเพียงแค่ว่า “เวรย้อมระงับด้วยการไม่จองเวร” แต่เมื่อที่ชาวกุมารสามารถล้างความอาฆาตแค้นที่ฝังแน่นอยู่ในหัวใจของตนออกเสียได้ การให้อภัย ซึ่งเป็นทานชั้นสูงสุดก็ไม่เกินวิสัยที่ที่ชาวกุมารจะให้ได้ เราจึงได้เห็นมิตรภาพที่งดงามระหว่างพระเจ้าพรหมทัตและที่ชาวกุมาร

กรณีข้อพิพาทเพราะน้ำระหว่างหมู่พระญาติของพระพุทธรูปเจ้าทรงใช้วิธีใกล้เคียงข้อพิพาทโดยการวางพระองค์เป็นกลาง ทรงตั้งคำถามให้พระญาติเหล่านั้นได้ถูกคิดวาระหว่างน้ำกับกษัตริย์อย่างไหนจะมีค่ามากกว่ากัน คำตอบก็คือกษัตริย์ย่อมมีค่ามากกว่าน้ำ เมื่อกษัตริย์มีราคามากกว่าน้ำเหมาะสมแล้วหรือที่กษัตริย์จะเลาะเพราะเรื่องเล็กน้อย ซึ่งถ้าเป็นกรรมกรทะเลาะกันเพราะเรื่องเล็กน้อยพระองค์จะไม่ว่าอะไรเลย สุดท้ายพระองค์สรุปว่าในหมู่คนมีเวร เราเป็นผู้ไม่มีเวร จึงอยู่เป็นสุข ในหมู่คนมีเวร เราอยู่อย่างไรเวร

กรณีภิกษุชาวเมืองโกสัมพี อาจเรียกได้ว่าเป็นเรื่อง “น้ำหยดเดียว” แต่ขยายลูกกลมออกไปใหญ่โตจนกลายเป็นเรื่องแตกร้างในหมู่สงฆ์ การใกล้เคียงในตอนแรกแม้พระพุทธรูปเจ้าจะทรงใช้วิธีตรัสสอนให้ภิกษุเหล่านั้นได้สมัครสมานสามัคคีกันแต่ก็ไร้ผล เพราะไม่มีภิกษุรูปใดยอมฟังแถมยังบอกให้พระพุทธรูปเจ้าประทับอยู่เฉย ๆ ไม่ต้องเข้ามายุ่งเกี่ยว จนพระพุทธรูปเจ้าต้องใช้วิธีการให้สังคม (อุบาสก อุบาสิกา ชาวเมืองโกสัมพีและสาวตถิ) และสงฆ์เป็นผู้จัดการภิกษุเหล่านั้น จนในที่สุดภิกษุเหล่านั้นหมดพยศและหันกลับมาสามัคคีกันดังเดิม

กรณีนางกาลสิยักษิณี การใกล้เคียงกรณีนี้มีความคล้ายกับกรณีพระเจ้าพรหมทัตและที่ชาวกุมาร คือเป็นเรื่องของการจองเวรและเวรนั้นมีลักษณะข้ามภพข้ามชาติและติดตามมาจนถึงภพปัจจุบันระหว่างนางกุลธิดาและนางยักษิณี วิธีที่พระพุทธรูปเจ้าทรงใช้สลายเวรของทั้งคู่คือใช้คำถามเพื่อดึงความคิดของทั้งคู่ออกจากสภาพอารมณ์ในขณะนั้น โดยไม่ปล่อยให้ทั้งคู่ได้แสดงเหตุผล ต่อเมื่อทั้งคู่สงบลงได้แล้วจึงแสดงธรรมว่าเวรทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมไม่ระงับด้วยเวร แต่ระงับด้วยการไม่จองเวร อีกวิธีหนึ่งคือการให้แนะนำนางกุลธิดาให้นางยักษิณีไปอยู่ด้วยทั้งนี้เพื่อให้ทั้งคู่ได้แสดงอุปการะต่อกันนั่นเอง

จากการศึกษาเหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าหลักการใกล้เคียงในสมัยพุทธกาล กรณีระหว่างพระเจ้าพรหมทัตกับที่ชาวกุมาร คือการให้อภัย กรณีเพราะน้ำระหว่างหมู่พระญาติของพระพุทธรูปเจ้า อย่างน้ำกับกษัตริย์อย่างไหนจะมีค่ามากกว่ากัน พระพุทธรูปเจ้าวางพระองค์เป็นกลาง กรณีภิกษุชาวโกสัมพี เรื่องน้ำหยดเดียวแต่ขยายลูกกลม พระพุทธรูปเจ้าให้สังคม อุบาสก อุบาสิกา และสงฆ์เป็นผู้จัดการภิกษุเหล่านั้น กรณีนางกุลธิดากับนางกาลสิยักษิณี เป็นเรื่องของการจองเวรและเวรข้ามภพข้ามชาติติดตามมาถึงภพปัจจุบัน พระพุทธรูปเจ้าทรงใช้วิธีการสลายเวรเพื่อให้ทั้งคู่ไปอยู่ด้วยกัน

ได้แสดงอุปการะต่อกัน ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้วิจัยจะได้นำหลักพุทธธรรมของพระพุทธเจ้ามาใช้ใกล้เคียงในศาลเยาวชนและครอบครัวกลางต่อไป

๓.๔ หลักการใกล้เคียงตามหลักพุทธธรรม

ในกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งด้วยตนเองได้ ผู้ใกล้เคียงมีความสำคัญมากในการระงับความขัดแย้งหรือเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นการคืนดีกัน การใกล้เคียงแบบพุทธมีหลักการดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ ให้ความสำคัญกับ “คน” หรือ มิติทางด้านอารมณ์

แม้ว่าประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้องจะเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้ง แต่เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว อุปสรรคที่ทำให้ความขัดแย้งแก้ได้ยาก ก็คืออารมณ์ของคู่ขัดแย้ง ซึ่งบ่อยครั้งกลับมีความสำคัญยิ่งกว่าประเด็นปัญหา และมักทำให้คู่ขัดแย้งยากที่จะทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหาได้ตรงตามความจริงหรือคำนึงถึงความถูกต้องทั้งนี้เนื่องจากทั้ง ๒ ฝ่ายถูกอารมณ์เข้ามาบดบัง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ใกล้เคียงจะต้องเริ่มต้นด้วยการให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกของคู่กรณีต่อเมื่ออารมณ์ความรู้สึกของคู่ขัดแย้งเริ่มคลี่คลายแล้ว การเจรจาเพื่อพิจารณาประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้องจึงจะเกิดขึ้นได้

๓.๔.๒ ช่วยขจัดอกุศลมูลในใจคู่ขัดแย้ง

ความขัดแย้งแม้จะลงเอยด้วยการที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบรรลุข้อเรียกร้อง แต่หากว่าอคติหรืออกุศลมูลยังดำรงอยู่โดยเฉพาะในจิตใจของอีกฝ่ายที่ต้องยอมตามข้อเรียกร้องจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ความขัดแย้งนั้นก็ยากที่จะยุติไปได้อย่างแท้จริงหากพร้อมจะประทุขึ้นมาได้อีกเรื่อย ๆ ดังกรณีการสร้างเขื่อนหลายแห่งในประเทศไทยแม้เขื่อนจะสร้างได้เสร็จแต่ผ่านมาหลายปีแล้วก็ยังมีความขัดแย้งในรูปลักษณะอื่น ๆ สืบเนื่องตามมากระทั่งทุกวันนี้ ทั้งนี้เป็นเพราะความระแวงและความไม่พอใจยังไม่หมดไปจากใจของคู่กรณี ในการแก้ไขความขัดแย้งผู้ใกล้เคียงมีหน้าที่สำคัญประการแรกคือขจัดอกุศลมูลในคู่ขัดแย้งให้หมดไปไม่ว่า โลภะ โทสะ โมหะ ทั้งนี้โดยให้กุศลมูล คืออโลภะ อโทสะ และอโมหะเข้ามาแทนที่ มีหลักธรรมหลายข้อที่สามารถขจัดอกุศลมูลหรือเปลี่ยนให้เป็นอกุศลมูลได้ อาทิพุทธพจน์ต่อไปนี้

พึงเอาชนะความโกรธด้วยการไม่โกรธตอบ

พึงเอาชนะความชั่วด้วยความดี

พึงเอาชนะความตระหนี่ด้วยการให้

พึงเอาชนะความเท็จด้วยสัจจะ^{๓๕}

^{๓๕} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๒๒๓/๑๐๒.

๓.๔.๒.๑ ลดโทษ

ผู้ไกล่เกลี่ยควรช่วยให้คู่ขัดแย้งลดความโกรธหรือความเกลียดลงด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้^{๓๖}

- ชี้ให้คู่ขัดแย้งตระหนักถึงโทษของความโกรธว่าทำให้ความขัดแย้งแก้ได้ยาก อีกทั้งยัง ไม่เป็นประโยชน์แก่ตนหากปล่อยให้ความโกรธครอบงำจิตใจ
- ช่วยให้คู่ขัดแย้งเข้าใจความรู้สึกของอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น ช่วยให้นายจ้างเข้าใจความ ยากลำบากของลูกจ้าง ขณะเดียวกันก็ช่วยให้ลูกจ้างเข้าใจว่าเหตุใดนายจ้างจึงระแวงลูกจ้างว่า จะเรียกร้องไม่จบสิ้น
- ช่วยให้ทั้ง ๒ ฝ่ายมีเมตตาต่อกัน เนื่องจากเห็นความทุกข์ลำบากและความ ตั้งใจดีของ อีกฝ่าย
- ชี้ให้คู่ขัดแย้งเห็นว่าการกระทำของตนมีส่วนทำให้อีกฝ่ายแค้นกร้าวหรือใช้ ท่าที่ก้าวร้าวกับตน
- ชี้ให้คู่ขัดแย้งเห็นว่าอีกฝ่ายไม่ได้เลวร้าย น่ากลัว หรือมีเจตนาร้ายอย่างที่คิด

๓.๔.๒.๒ ลดโมหะ

ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถเข้าใจสถานการณ์ถูกต้องตามความเป็นจริง ด้วยวิธีต่อไปนี้

- ให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่คู่ขัดแย้ง
- ช่วยให้คู่ขัดแย้งตระหนักว่าอีกฝ่ายมิได้มีมือที่สามหนุนหลังหรือทำเพราะ ผลประโยชน์ส่วนตัว
- ช่วยให้คู่ขัดแย้งเข้าใจข้อจำกัดของอีกฝ่ายว่าเหตุใดจึงไม่ยอมตามข้อเรียกร้องของ ตน
- ช่วยให้คู่ขัดแย้งตระหนักมุมมองของอีกฝ่าย ซึ่งอาจช่วยให้เห็นความจริงอีก ด้านหนึ่งที่ ถูกละเลยไป

๓.๔.๒.๓ ลดโลภะ

ผู้ไกล่เกลี่ยควรช่วยให้คู่ขัดแย้งลดความโลภหรือติดยึดในผลประโยชน์ด้วยวิธีการ ดังนี้

- ชี้ให้คู่ขัดแย้งเห็นว่าข้อเรียกร้องของตนเกินเลยไปอย่างไร
- ชี้ให้คู่ขัดแย้งเห็นคุณค่าอย่างอื่นที่ไม่ใช่ผลประโยชน์ทางวัตถุ หรือชี้ให้เห็นถึง ประโยชน์ ระยะยาวยิ่งกว่าคำนึงถึงผลได้ระยะสั้น เช่นชี้ให้เห็นว่าการทำทุกวิถีทางเพื่อให้บรรลุข้อ ร้องเรียน ในที่สุดอาจได้ไม่คุ้มเสีย เพราะถึงจะได้ตามข้อเรียกร้องแต่ก็ต้องแลกด้วย ความริ้วฉาน สูญเสียนานัปการ เช่น มีศัตรูเพิ่มขึ้น หรืออยู่อย่างหวาดระแวงซึ่งกันและกันไปตลอด

๓.๔.๓ กระตุ้นให้คู่ขัดแย้งถูกคิด ได้สติและหันมาพิจารณาตนเอง

ในการลดอคติคลุมเครือในใจของคู่ขัดแย้ง บ่อยครั้งเป็นการยากที่ผู้ไกล่เกลี่ยจะทำได้ด้วยการ เทศนาสั่งสอน สิ่งที่สามารถทำได้และน่าทำเป็นอย่างยิ่งคือการช่วยให้คู่ขัดแย้งเกิดถูกคิดและเห็น

^{๓๖} พระไพศาล วิสาโล, “การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.visalo.org korobiznet [๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

ปัญหาด้วยตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งผู้ไกล่เกลี่ยควรช่วยให้ทุกฝ่ายได้สติ ทั้งนี้โดยอาจพูดให้สะอึกใจหรือตั้งคำถามให้คิด ตัวอย่างได้แก่ ความขัดแย้งกรณีแม่น้ำโรหิณี เมื่อกษัตริย์แคว้นโกลิเยและแคว้นศากยะยกทัพมาเผชิญหน้าเพื่อจะรบพุ่งกัน พระพุทธรองค์ได้เสด็จไปห้ามไม่ให้ทั้ง ๒ ฝ่ายทำสงครามกัน พระองค์เริ่มต้นด้วยการถามกษัตริย์ของทั้ง ๒ ฝ่ายว่าจะรบพุ่งด้วยเรื่องอะไร ปรากฏว่ากษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ตอบไม่ได้ เมื่อไล่เลียงเสนาบดี ตามลำดับไปจนถึงชาวบ้าน ก็ได้คำตอบว่า ทะเลาะกันเพราะเรื่องน้ำ เมื่อได้คำตอบเช่นนั้น พระองค์จึงถามกษัตริย์ทั้ง ๒ ฝ่ายว่า น้ำและกษัตริย์ อะไรมีค่ามากกว่ากัน เมื่อกษัตริย์ตอบว่ากษัตริย์มีค่าหาประมาณมิได้ พระองค์จึงถามผู้คนที่ทั้ง ๒ ฝ่ายว่า “การที่ท่านทั้งหลายจะทำให้กษัตริย์ซึ่งหาค่ามิได้ ต้องฉิบหายเพียงเพราะเรื่องน้ำซึ่งมีราคาน้อย ควรแล้วหรือ?” ทันทีที่พระองค์ตรัสจบ ทั้ง ๒ ฝ่ายก็นิ่งเงียบ และในที่สุดก็ถอนทัพกลับเมือง เลิกราต่อกัน

ในกรณีพระเจ้าวิฑูทกะที่จะยกทัพไปทำลายแคว้นศากยะซึ่งเป็นเครือญาติ พระพุทธรองค์ก็ใช้วิธีการคล้ายกันนี้ โดยเสด็จประทับใต้ร่มเงาไม้โปร่งต้นหนึ่งกลางทาง เมื่อพระเจ้าวิฑูทกะเห็นจึงถามพระพุทธรองค์ว่าทำไมไม่ประทับใต้ร่มไม้ที่ทึบ แดดจะได้ไม่ส่องคำตอบของพระองค์คือ “มหาบพิตร ร่มเงาของญาติย่อมร่มเย็นกว่า” คำตรัสของพระพุทธรองค์ทำให้วิฑูทกะได้คิด และยกทัพกลับไป

๓.๔.๔ ช่วยให้ผู้ขัดแย้งหาคำตอบด้วยตนเอง

ผู้ไกล่เกลี่ยไม่ควรเป็นผู้หาทางออกให้แก่คู่ขัดแย้ง แต่ควรช่วยให้คู่ขัดแย้งหาคำตอบและบรรลुข้อตกลงด้วยตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งผู้ไกล่เกลี่ยมิใช่ผู้พิพากษาหรืออนุญาโตตุลาการที่มีหน้าที่คิดค้นคำตอบให้คู่ขัดแย้งปฏิบัติตาม ทั้งนี้ก็เพราะผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจที่จะบังคับคู่ขัดแย้งได้ ความขัดแย้งจะเปลี่ยนเป็นความคืนดีได้ก็ต่อเมื่อคู่ขัดแย้งพอใจข้อตกลง และคู่ขัดแย้งจะพอใจข้อตกลงได้ต่อเมื่อเกิดจากความยินยอมพร้อมใจของตนเอง

จากตัวอย่างการไกล่เกลี่ยของพระพุทธรเจ้า ๒ กรณี จะเห็นว่าพระพุทธรองค์มิได้เป็นผู้ชี้ถูกชี้ผิด แต่ให้ทั้ง ๒ ฝ่ายพิจารณาด้วยตนเองว่าควรจะทำอย่างไรต่อไป ตัวอย่างกรณีแม่น้ำโรหิณียังชี้อีกว่า การตั้งคำถามให้คิดนั้นมีความสำคัญไม่น้อยในการกระตุ้นให้คู่ขัดแย้งค้นพบคำตอบด้วยตัวเอง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ในการแก้ไขความขัดแย้ง บ่อยครั้งคำถามมีความสำคัญยิ่งกว่าคำตอบ หน้าที่ประการหนึ่งของผู้ไกล่เกลี่ยจึงได้แก่การตั้งคำถามแก่คู่ขัดแย้ง และควรเป็นคำถามเปิด (คำถามที่มีได้ลงท้ายว่า ใช่หรือไม่?) เพื่อมิให้เป็นการจำกัดคำตอบ เช่น กรณีขัดแย้งเรื่องเขื่อน ขณะที่ผู้คนในสังคมโต้เถียงกันแค่ว่า จะเอาเขื่อนหรือไม่ ผู้ไกล่เกลี่ยควรตั้งคำถามว่า จะแก้ปัญหาน้ำท่วมอย่างไร? แทนที่จะถามว่าจะเอาป่าหรือเอาไฟฟ้า ควรถามว่า จะได้ทั้งป่าและไฟฟ้าได้อย่างไร?

๓.๔.๕ สร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับคู่ขัดแย้ง

ความไว้วางใจอย่างแรกที่ต้องสร้างขึ้นก็คือความไว้วางใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ย หากคู่ขัดแย้งเห็นว่าผู้ไกล่เกลี่ยไม่เป็นกลาง ลำเอียงเข้าข้างอีกฝ่ายหนึ่ง การไกล่เกลี่ยย่อมล้มเหลวตั้งแต่แรก

เมื่อคู่ขัดแย้งไว้วางใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ยแล้ว สิ่งที่ต้องทำต่อไปคือการทำให้คู่ขัดแย้งไว้วางใจซึ่งกันและกัน คือไว้วางใจว่าทั้ง ๒ ฝ่ายจะสามารถหาทางออกร่วมกันได้ด้วยการเจรจา ไม่มีการซื้อ

เวลาโดยใช้การเจรจาหรือการไกล่เกลี่ยเป็นข้ออ้าง ผู้ไกล่เกลี่ยพึงตระหนักว่า เมื่อเกิดความขัดแย้งถึงขั้นทะเลาะวิวาทกัน ไม่มีอะไรที่สำคัญและหายากเท่ากับความรู้สึกไว้วางใจกัน^{๓๗}

๓.๔.๖ พูดด้วยสัจจะ เมตตา ขันติ และสติ

คุณธรรมของผู้ไกล่เกลี่ยเป็นสิ่งสำคัญมากในการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งการสร้างความเชื่อมั่นในการแก้ไขความขัดแย้งแบบสันติวิธี พุทธพจน์ข้างล่างนี้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ไกล่เกลี่ย ว่า

ตถาคตย่อมกล่าววาจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่ว่าจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของผู้อื่น ในข้อนี้ตถาคตย่อมรู้กาล (เลือกเวลา) ที่จะกล่าววาจานั้น..ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย

เราจักกล่าวโดยกาลอันควร จักไม่กล่าวโดยกาลอันไม่ควร

เราจักกล่าวคำจริง จักไม่กล่าวคำไม่จริง

เราจักกล่าวคำอ่อนหวาน จักไม่กล่าวคำหยาบ

เราจักกล่าวคำที่เป็นประโยชน์ จักไม่กล่าวคำที่ไม่เป็นประโยชน์

เราจักกล่าวด้วยเมตตาจิต จักไม่กล่าวด้วยโทสะ^{๓๘}

พุทธพจน์ข้างต้นเน้นสัจจะ เมตตา และปัญญาของผู้ไกล่เกลี่ย แต่จะทำเช่นนั้นได้ต้องมีขันติและสติมาประกอบด้วย หากปราศจากขันติ ผู้ไกล่เกลี่ยย่อมเกิดโทสะได้ง่ายเมื่อเจอกับความโกรธ ความดื้อดึง หรือความหวาดระแวงของคู่ขัดแย้ง ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีสติ เพื่อรักษาความเป็นกลาง ไม่ให้อคติเกิดขึ้นในใจตน อันจะส่งผลบั่นทอนความไว้วางใจของคู่ขัดแย้งได้โดยไม่รู้ตัว

อีกอย่างหนึ่งที่สำคัญและถือว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้ไกล่เกลี่ย คือ การใช้คำพูด ในการไกล่เกลี่ยมิใช่ว่าผู้ไกล่เกลี่ยจะใช้คำพูดของตนเพียงเพื่อให้คู่ขัดแย้งยินยอมตกลงตามคำพูดของตนเท่านั้น เพราะหากเป็นเช่นนั้นก็จะกลายเป็นว่าคู่ขัดแย้ง “จำใจยินยอม” เพราะ “จำนน” ต่อคำพูดของผู้ไกล่เกลี่ย มิใช่เป็นเป็นการยินยอมเพราะต้องการคลี่คลายข้อขัดแย้งที่เกิดมาจากความประสงค์ของคู่กรณีจริง ๆ เพราะฉะนั้นในการใช้คำพูดผู้ไกล่เกลี่ยจึงพึงสำรวจและระวังมิให้เป็นคำพูดเชิงชี้แนะให้คู่กรณียินยอมเพียงเพื่อให้จบงานไกล่เกลี่ยของตนเท่านั้น แบบอย่างการใช้คำพูดของพระพุทธเจ้าที่ยกไว้ข้างต้น จึงเป็นแบบอย่างในการนำไปใช้ในการไกล่เกลี่ยของผู้ไกล่เกลี่ยได้เป็นอย่างดี

๓.๔.๗ คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ย

คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ย กล่าวโดยสรุป มีดังนี้

- ๑) มีสติสัมปชัญญะ มีความประพฤติดี
- ๒) มีคุณธรรมทั้ง ๒ ฝ่ายยอมรับ
- ๓) พูดได้ชัดแจ้ง/ตรงประเด็น/สื่อสารทั้ง ๒ ฝ่ายได้ตรง

^{๓๗} พระไพศาล วิสาโล, “การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.visalo.org
korobiznet [๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

^{๓๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๘.

- ๔) มีทักษะในการถาม/ ควบคุมเหตุการณ์ได้/ไม่บังคับคู่กรณีหรือบีบบังคับกดดัน
- ๕) รู้บริบทพื้นฐานทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นอย่างดีทั้งในตัวบุคคลและองค์กร
- ๖) มีความอ่อนน้อมถ่อมตัว
- ๗) ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นกลางจริง ๆ หรือมีความสัมพันธ์กับคู่กรณีอย่างเท่าเทียม มีความเคารพให้เกียรติ มีเมตตา (ปราศจากอคติ)

การไกล่เกลี่ยที่ครบองค์ประกอบ

หลักการไกล่เกลี่ยที่กล่าวมาข้างต้นเน้นเรื่องตัวบุคคลและอารมณ์ของคู่ขัดแย้ง ซึ่งเป็นเพียงองค์ประกอบ ๑ ใน ๓ ของความขัดแย้ง จนดูเหมือนว่าพุทธศาสนาให้ความสำคัญเฉพาะเรื่องจิตใจหรืออารมณ์ความรู้สึกเท่านั้น ที่จริงองค์ประกอบอีก ๒ ส่วนคือ ประเด็นปัญหาและกระบวนการในการจัดการกับความขัดแย้ง ก็เป็นเรื่องที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญเช่นกันและถือว่าเป็นสิ่งที่ละเลยไม่ได้ในการแก้ไขความขัดแย้ง การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งจะประสบผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อคำนึงถึงองค์ประกอบครบทั้ง ๓ ประการ การจัดการต่ออารมณ์ความรู้สึกของคู่ขัดแย้งอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ ถึงแม้คู่กรณีจะเริ่มมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน แต่ถ้าหากขาดกระบวนการในการเจรจาที่ดี ก็อาจเกิดปัญหาได้ หรือไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เช่น ลงเอยด้วยการที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอม (lose/win) หรือประนีประนอม คือได้คนละครึ่ง ซึ่งก็ยังไม่ดีเท่ากับที่คู่ขัดแย้ง เป็นฝ่าย “ได้” ทั้ง ๒ ฝ่าย (win/win)

พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งอย่างไร เห็นได้จากในวินัยของพระสงฆ์ (ซึ่งมีได้มีแค่สิกขาบท ๒๒๗ ข้ออย่างที่เข้าใจกัน) มีข้อกำหนดอย่างละเอียดเกี่ยวกับการระงับความขัดแย้งในหมู่สงฆ์ (อธิกรณสมณะ) โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การตัดสินโดยเสียงข้างมาก (เยภยยสิกา) การคืนดีทั้ง ๒ ฝ่ายโดยให้เลิกแล้วต่อกัน (ติณวัตถารกวินัย) อย่างไรก็ตามวิธีการระงับความขัดแย้งดังกล่าวใช้เฉพาะกับพระสงฆ์ มิได้ใช้ทั่วไปอีกทั้งในทางปฏิบัติก็เอามาใช้ภายในหมู่พระสงฆ์น้อยมากจนแทบจะเลือนหายไป ดังนั้นจึงมิได้มีการพัฒนาให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่เลย^{๓๙}

๓.๕ สรุป

จากการศึกษาแนวทางกระบวนการไกล่เกลี่ยตามหลักพุทธธรรมของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง จะเห็นได้ว่า คดีครอบครัวย่อมสามารถไกล่เกลี่ยได้ แต่จะประสบผลสำเร็จหรือไม่เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ แต่ในเบื้องต้น บุคคลที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ย ต้องเป็นอิสระและเป็นกลางไม่ฝักใฝ่หรือเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มีความอดทน มีจิตใจเยือกเย็น ตลอดจนมีความเมตตากรุณาต่อคู่พิพาทพร้อมที่จะรับฟังปัญหา ไม่เข้าไปโต้เถียงกับคู่พิพาท มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบจากคู่พิพาท มีความรู้ความสามารถในเนื้อหาหรือเรื่องพิพาท มีจิตวิทยาและประสบการณ์ในการไกล่เกลี่ย และเมื่อการไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จย่อมทำให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยสะดวกรวดเร็ว ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีต่าง ๆ เช่น ค่าธรรมเนียมศาล ค่าพยาน ค่าทนายความ ที่ปรึกษาทนายความ ตลอดจนค่าดำเนินการต่าง ๆ ทำให้

^{๓๙} พระไพศาล วิสาโล, “การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.visalo.org korobiznet [๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

ลดความขัดแย้งระหว่างคู่พิพาท เกิดความรู้สึกที่ดีทั้งสองฝ่าย ทำให้คู่พิพาทรักษาความลับหรือชื่อเสียงทางธุรกิจที่อาจเกิดขึ้นได้ คู่กรณีกลับไปดำเนินชีวิตและประกอบสัมมาอาชีพได้อย่างปกติ ทำให้ปริมาณคดีที่มีอยู่ในศาลลดจำนวนลง

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้มีการพัฒนากระบวนการไกล่เกลี่ยมากพอสมควร ทำให้มีทางเลือกที่หลากหลายมาก อันอาจนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ทุกฝ่ายพึงพอใจ ขณะเดียวกันในส่วนที่เกี่ยวกับประเด็นปัญหาซึ่งเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของความขัดแย้ง ปัจจุบันได้มีการพัฒนาแนวคิดและวิธีการในการจัดการกับองค์ประกอบข้อนี้มากขึ้น (เช่น การแยกแยะระหว่าง “จุดยืน” หรือ position กับ “ความต้องการ” หรือ interest) แนวคิดและวิธีการเหล่านี้มีประโยชน์มาก และสอดคล้องกับหลักการระงับความขัดแย้งแบบพุทธ ดังนั้นจึงน่าที่จะนำมาประยุกต์ให้เข้ากับกระบวนการไกล่เกลี่ยแบบพุทธได้โดยไมยาก ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการกับความขัดแย้งแบบพุทธครอบคลุมทั้ง ๓ องค์ประกอบ

ควรกล่าวในที่นี้ว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยแบบพุทธตามที่กล่าวมาข้างต้น แม้จะยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ แต่ก็สามารถเข้ามาเสริมกับวิธีการไกล่เกลี่ยในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะการระงับความขัดแย้งในสังคมไทยนั้นมักจะให้ความสำคัญกับเรื่องประเด็นปัญหาและกระบวนการมาก ขณะที่เรื่องคนและอารมณ์ความรู้สึกดูเหมือนจะไม่ค่อยได้รับความสนใจมากนัก ตรงนี้เองที่กระบวนการไกล่เกลี่ยแบบพุทธจะเข้ามาเสริมได้ เพราะให้ความสำคัญกับเรื่องความยึดติดและอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นอุปสรรคต่อการระงับความขัดแย้ง กล่าวได้ว่ามิติด้านอารมณ์นั้นเป็นทั้งจุดเริ่มต้นของกระบวนการไกล่เกลี่ยที่พึงปรารถนา และเป็นจุดสุดท้ายที่ชี้วัดว่าการไกล่เกลี่ยนั้นประสบผลหรือไม่การไกล่เกลี่ยใด ๆ แม้จะมีข้อสรุป แต่ถ้าไม่สามารถขจัดอคติและความหวาดระแวงต่อกันได้แล้ว ย่อมไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นความสำเร็จได้เลย

บทที่ ๔

รูปแบบการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

เชิงพหุบูรณาการ

ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรูปแบบการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง เชิงพหุบูรณาการ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากประชากรจำนวน ๑๐ รูป/คนโดยจะเสนอรูปแบบการส่งเสริม กระบวนการ ขั้นตอน วิธีการ บริหารจัดการ เพื่อพัฒนาใกล้เคียงคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเชิงพหุบูรณาการ และวิธีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

๔.๑ ความเหมาะสมของการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทตามขั้นตอนของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

จากการให้สัมภาษณ์ถึงความเหมาะสมของขั้นตอนการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางผู้วิจัยพบว่า มีความเหมาะสมเพราะมีพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวกลางบัญญัติไว้ก่อนสืบพยานจะต้องตั้งผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวทำการใกล้เคียงก่อน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

มีความเหมาะสมซึ่งตามกฎหมาย พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวบัญญัติไว้ว่าในคดีครอบครัว ก่อนสืบพยานจะต้องตั้งผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวทำการใกล้เคียงก่อน ดังนั้นคดีครอบครัวทุกคดี ศาลเยาวชนและครอบครัวจะจัดให้มีผู้ประนีประนอมใกล้เคียงก่อน หากตกลงกันไม่ได้จึงจะนัดสืบพยานต่อไป^๑ และยังมีคำให้สัมภาษณ์ที่สอดคล้องและเป็นประโยชน์อีกว่า มีความเหมาะสมเนื่องจากคดีครอบครัว ไม่ควรจะยุติคดีด้วยการตัดสินคดีหรือพิพากษาซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดมีความรู้สึกที่ดีต่อกันระหว่างคู่กรณี การใกล้เคียงเป็นเรื่องความยินยอมพร้อมใจของคู่ความส่งผลดีทั้งต่อตัวคู่ความเองและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับทุกคน ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมีนโยบายให้นำคดีครอบครัวทุกคดีเข้าสู่กระบวนการใกล้เคียงก่อน ส่งผลให้ทุก

^๑ สัมภาษณ์ นายประมวล นิลกลาง, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

คดีมีการเจรจาพูดคุยกันในบรรยากาศที่เหมาะสมแม้บางครั้งอาจไม่สำเร็จในชั้นไกล่เกลี่ยแต่อาจจะหาทางออกได้ในระหว่างพิจารณาคดีสามารถยุติคดีได้ก่อนศาลพิพากษาคดี^๒

จากการให้สัมภาษณ์ถึงความเหมาะสมการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท ของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้นผู้วิจัยพบว่า หลักการก็เป็นการวางหลักเกณฑ์ไว้เป็นเรื่องย่อ ๆ ว่าการไกล่เกลี่ยโดยทั่วไปแล้วเราก็มักจะอยู่ในกฎเกณฑ์ของการไกล่เกลี่ยทั่ว ๆ ไป เราจะเริ่มจากการยึดถือหลัก ๗ ข้อ ของการไกล่เกลี่ยทั่วไป ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ต้องเรียนอย่างนี้ว่า ที่ถามคือหลักการ หลักการก็เป็นการวางหลักเกณฑ์ไว้เป็นเรื่องย่อ ๆ ว่าการไกล่เกลี่ยโดยทั่วไปแล้วเราก็มักจะอยู่ในกฎเกณฑ์ของการไกล่เกลี่ยทั่ว ๆ ไป เราจะเริ่มจากการยึดถือหลัก ๗ ข้อของการไกล่เกลี่ยทั่วไป คือเราเริ่มเปิดประชุม จัดบันทึก จับประเด็น ค้นหาความต้องการที่แท้จริงโดยการประชุมแยกฝ่าย เสร็จแล้วต่อไปเสนอทางออก ประชุมฝ่ายเดียวครั้งที่สอง แล้วถ้าตกลงกันได้ก็มาสู่การร่างสัญญาประนีประนอม แล้วก็ปิดการไกล่เกลี่ย ที่นี้ถามว่าเหมาะสมหรือไม่อย่างไร หลักทุกหลักมีข้อยกเว้น กฎเกณฑ์ในส่วนหนึ่งอาจจะถูกเป็นที่พอใจของคู่ความคนหนึ่ง หรือหลายคนก็ได้ แต่ก็ไม่ใช่ทุกคน แสดงว่ากฎเกณฑ์ทุกกฎมีข้อยกเว้น แต่ว่าโดยรวมแล้วหลัก ๗ ประการที่ทางศาลไม่ว่าศาลอื่นหรือศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ก็ใช้กฎเกณฑ์เดียวกันเพราะว่าการไกล่เกลี่ยที่ศาลต่าง ๆ เป็นบทเรียนที่เรียนในเดียวกันจากสำนักกระบัง เพราะวิทยากรที่มาสอนตามศาลต่าง ๆ ใช้หลักการไกล่เกลี่ยเดียวกัน การไกล่เกลี่ยจึงมีประโยชน์ต่อคู่ความทั้งสองฝ่ายทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย^๓

จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบถึงความเหมาะสมของขั้นตอนการไกล่เกลี่ยอีกว่า การไกล่เกลี่ยทุกชั้นศาลไทยเป็นข้อสำคัญ เพราะว่าคดีทุกคดีถ้ามาถึงศาลแล้วหากมีการไกล่เกลี่ยกันได้ก่อนมันจะเป็นประโยชน์ต่อคู่ความเป็นอย่างมาก จะไม่ต้องพิพาทกันต่อไปจนถึงขั้นสูงสุดคือศาลฎีกาข้อสำคัญในการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีความเป็นกลาง และการไกล่เกลี่ยจะต้องถูกต้องเป็นธรรม ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เดี๋ยวนี้เขายกการไกล่เกลี่ยทุกชั้นศาลไทยเป็นข้อสำคัญ เพราะว่าคดีทุกคดีถ้ามาถึงศาลแล้วหากมีการไกล่เกลี่ยกันได้ก่อนมันจะเป็นประโยชน์ต่อคู่ความเป็นอย่างมาก จะไม่ต้องพิพาทกันต่อไปจนถึงขั้นสูงสุดคือศาลฎีกาถ้ามาถึงศาลชั้นต้นแล้วได้มีการไกล่เกลี่ยกัน คู่ความเมื่อมีการตกลงยินยอมตามที่ผู้ไกล่เกลี่ยได้กล่าวหรือตกลงทำตามที่เขาประนีประนอมกันแล้วมันจะต้องบังคับได้ ไม่มีปัญหาจะได้ไม่ต้องเสียเวลา แล้วผู้ไกล่เกลี่ยก็สบายใจถ้าพูดทางหลักคือจะได้บุญพร้อมใจกัน แต่ถ้าข้อสำคัญในการไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีความเป็นกลาง และการไกล่เกลี่ยจะต้องถูกต้องเป็นธรรมมันถึงจะไม่กินแคลงแห่งใจกัน แล้วจะไม่ใช่ปัญหาในการบังคับคดีแต่ส่วนใหญ่ไม่คำนึงถึงข้อนี้กัน การไกล่เกลี่ยต้องเป็นธรรมบังคับได้ไม่ได้เปรียบเสียเปรียบ

^๒ สัมภาษณ์ นางฉันทิมา วิศิษฎ์โสภณ, นิติกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ นายไชยงค์ เจริญเมือง, ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

คือมีความเหมาะสมเพราะทุกชั้นศาลในประเทศไทยทั้งอุทธรณ์ และฎีกาต้องใช้แต่ว่าเห็นว่าศาลชั้นต้นเป็นศาลอันดับแรกมันมีความสำคัญต้องมีการไกล่เกลี่ย^๔

และยังมีคำให้สัมภาษณ์ที่เป็นประโยชน์อีกว่า “มีความเหมาะสม เนื่องจากมีการคัดสำนวนแยกผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย และแยกห้องไกล่เกลี่ยจากห้องพิจารณาคดีมีผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวโดยเฉพาะ”^๕

สรุปได้ว่า การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้นมีความเหมาะสมเพราะเป็นการดำเนินการตามขั้นตอนที่มีพระราชบัญญัติของศาลเยาวชนและครอบครัวบัญญัติไว้ เมื่อมีคดีเกิดขึ้น ถ้ามีการดำเนินการตามกระบวนการและขั้นตอนก็จะทำให้เกิดความพอใจทั้งสองฝ่าย และจะทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔.๒ ความสำคัญของการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงความสำคัญของการไกล่เกลี่ยนั้นผู้วิจัยพบว่าการไกล่เกลี่ยมีความสำคัญ เป็นวิธีระงับข้อพิพาททางเลือก ลดขั้นตอน ค่าใช้จ่าย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า “มีความสำคัญเป็นวิธีระงับข้อพิพาททางเลือก ลดขั้นตอน ค่าใช้จ่าย และระยะเวลาในการพิจารณาคดี ทำให้คดีสืบพยานต่อเนื่อง ทั้งเป็นไปตามความต้องการของคู่ความที่ได้เจรจาตกลงกัน ทำให้เกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย”^๖

จากการให้สัมภาษณ์ยังพบอีกว่า การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวคดีครอบครัวจะแตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไปการที่คู่สมรสหรือคนในครอบครัวเดียว เกิดข้อพิพาทกัน เป็นเรื่องละเอียดอ่อนจึงจำเป็นต้องให้คู่ความได้เจรจาพูดคุย เพื่อหาทางออกร่วมกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว มีความสำคัญมาก คดีครอบครัวจะแตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไปการที่คู่สมรสหรือคนในครอบครัวเดียว เกิดข้อพิพาทกัน เป็นเรื่องละเอียดอ่อนจึงจำเป็นต้องให้คู่ความได้เจรจาพูดคุย เพื่อหาทางออกร่วมกันจะเป็นผลคดีทั้งสองฝ่าย มากกว่าที่จะต้องทำการสืบพยานต่อสู้คดีกัน คำพิพากษาของศาลก็ไม่อาจแก้ปัญหาครอบครัวให้สำเร็จได้เพราะแม้สามีภรรยา หย่าขาดจากกัน แต่ก็ยังต้องร่วมกันอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ต่อไป การที่คู่ความจะช่วยกันหาทางออกและแก้ไขปัญหาร่วมกัน และเจรจาประนีประนอมกันยอมความกัน ย่อมเป็นทางออกที่ดีที่สุด^๗

^๔ สัมภาษณ์ นายปรโมทย์ บุนนาค, ผู้พิพากษาชำนาญการด้านไกล่เกลี่ยศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ นายชาติชาย โฆษิตวัฒนฤกษ์, อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ นายชาติชาย โฆษิตวัฒนฤกษ์, อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ นายประมวล นิลกลาง, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

และยังมีคำให้สัมภาษณ์ที่เป็นประโยชน์อีกว่า

กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นวิธีระงับข้อพิพาทโดยมีคนกลางเป็นคนช่วยเจรจาพูดคุยในห้วงแยกต่างหากจากห้องพิจารณาคดีที่มีบรรยากาศเหมาะสม ส่งผลให้เกิดการยุติคดีข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี ทำให้คู่กรณีเกิดความรู้สึกดีต่อกัน ยินยอมตามข้อตกลง สามารถยุติข้อพิพาทได้ด้วยความรวดเร็ว สะดวกเป็นธรรม และทำให้คดีสำเร็จไปจากศาลโดยไม่ต้องให้ศาลมีคำพิพากษา^๙ อีกทั้งการไกล่เกลี่ยนั้นมีความสำคัญดังคำให้สัมภาษณ์อีกว่า “มันมีความสำคัญในการระงับข้อพิพาทที่จะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วให้ยุติลงได้ด้วยดีด้วยความพอใจทั้ง ๒ ฝ่าย”^๙

จากการให้สัมภาษณ์ถึงปัญหาหรือคดีเกี่ยวกับครอบครัวพบอีกว่า การไกล่เกลี่ยมีความสำคัญมากมีมาตั้งแต่สมัยโบราณมีพ่อเฒ่าแม่แก่เป็นคนที่ถือว่าเป็นหลักของบ้าน เป็นที่เคารพนับถือของชุมชนนั้น ๆ เมื่อชุมชนนั้นมีปัญหาก็จะให้พ่อเฒ่าแม่แก่ที่เป็นที่เคารพและนับถือในชุมชนนั้น ๆ เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การไกล่เกลี่ยมีความสำคัญมาก ต้องย้อนเท้าความไปถึงสมัยโบราณเราเริ่มจากเป็นชุมชนเล็ก ๆ ก็จะมีพ่อเฒ่าแม่แก่เป็นคนที่ถือว่าเป็นหลักของบ้าน เป็นที่เคารพนับถือของชุมชนนั้น ๆ เมื่อชุมชนนั้นมีปัญหาก็จะให้พ่อเฒ่าแม่แก่ที่เป็นที่เคารพและนับถือในชุมชนนั้น ๆ เป็นผู้ไกล่เกลี่ย มีการพิจารณากลางบ้าน โดยการพิจารณาดังกล่าวก็คือการไกล่เกลี่ย ศาลสมัยโบราณนั้นตั้งแต่ สมัยกรุงสุโขทัย พ่อปกครองลูกสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ละเรื่อยมาจนมาสู่กฎหมายจุลศตมภ์ แล้วก็จนกระทั่งมาสู่สมัยกรุงธนบุรีและต่อมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นกฎหมายตรา ๓ ดวง สืบทอดกันมาเรื่อย การไกล่เกลี่ยทำให้คู่ความทั้งสองฝ่ายได้มีโอกาสพูดคุยกัน ให้ทุกคนแสดงออกถึงความต้องการที่แท้จริงโดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลาง และการไกล่เกลี่ยทุกอย่างถือเป็นความลับ ในท้ายที่สุดการพิจารณาคดีในปัจจุบันเข้าสู่การไกล่เกลี่ยส่วนจะสำเร็จหรือไม่ นั่นก็เป็นเรื่องของแต่ละคดี^{๑๐}

สรุปได้ว่าการไกล่เกลี่ยมีความสำคัญมาก ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันซึ่งรูปแบบการไกล่เกลี่ยขึ้นอยู่กับตัวผู้ไกล่เกลี่ยว่าจะมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้คู่กรณีเกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย การไกล่เกลี่ยจึงมีความสำคัญและความจำเป็นสำหรับคดีความต่าง ๆ

๔.๓ สาเหตุที่เกิดคดีข้อพิพาท

สาเหตุที่เกิดคดีข้อพิพาทจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่ามาจากหลายสาเหตุด้วยกัน ส่วนมากเป็นเรื่องทรัพย์สินสมรส การหย่าร้าง อำนาจปกครองบุตร เป็นต้น ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

^๙ สัมภาษณ์ นางฉันทิมา วิศิษฐ์โสภา, นิติกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ นางฉันทิมา วิศิษฐ์โสภา, นิติกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายไชยงค์ เจริญเมือง, ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง เป็นศาลพิเศษ เรามีพระราชบัญญัติที่จะดูแลเด็กและเยาวชนมีกำหนดกฎหมายตั้งแต่การจับกุม ก็จะไม่ทำเหมือนศาลอื่น เพราะว่าเด็กเป็นผ้าขาว และคดีที่เข้ามาสู่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางอยู่ในบรรพ ๕ ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น เรื่องมรดก ครอบครัว การใช้อำนาจปกครองบุตร เป็นต้น อะไรต่าง ๆ ก็มาจากปัญหาครอบครัวทั้งนั้น นับตั้งแต่ผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสมทบ ผู้ประนีประนอม ก็ต้องรู้ในเรื่องสถาบันครอบครัว ถ้าครอบครัวมีการหย่าร้างให้วิเคราะห์ดูว่าจะสามารถดำรงสถาบันครอบครัวไว้ได้หรือไม่ ศาลจะต้องตั้งคำถามนี้ก่อน เพราะศาลจะมองว่าจริงอยู่ก่อนคดีจะเข้ามาสู่ศาล ก็ให้คู่ความมีโอกาสไตร่ตรองใหม่ต้องคำนึงถึงบุตรและผู้เยาว์ เพราะเด็กจะไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นกับพ่อแม่ นี่แหละเป็นตัวเหตุ อย่าให้พ่อและแม่ทะเลาะตบตีกัน หรือด่าว่าประจานหย่าบ้ายซึ่งกันและกันต่อหน้าเด็ก ต้องไม่ให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อจิตใจเด็กให้น้อยที่สุด ต้องรักษาสภาพจิตใจของเด็ก รักษาผลประโยชน์ของเด็ก ให้การศึกษา ให้ความรักความอบอุ่นต่อเด็ก ไม่ว่าใครจะเป็นผู้มีอำนาจปกครองบุตรก็ตาม พ่อและแม่ต้องดูแลบุตรร่วมกัน เอาใจใส่ได้ร่วมกัน ข้อพิพาททั้งหลายส่วนมากเกิดมาจากคดีครอบครัว^{๑๑}

จากการให้สัมภาษณ์ถึงปัญหาหรือคดีเกี่ยวกับครอบครัวพบว่า ครอบครัวจะมีผู้เยาว์เข้ามาเกี่ยวข้องกับ และเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สิน มรดก ซึ่งมีความคาบเกี่ยวกัน แต่ว่าถ้าเจาะลงไปคือการฟ้องหย่า ฟ้องเรียกค่าทดแทน ภรรยาหนี หรือสามีหนี ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ถ้าพูดถึงครอบครัวก็จะเป็นเรื่องครอบครัวและจะมีผู้เยาว์เข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อกล่าวแล้วก็คือกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๕ บรรพ ๖ แต่ว่ามีเยาวชนเข้ามาเกี่ยวข้องก็มี และเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สิน มรดกซึ่งมีความคาบเกี่ยวกัน แต่ว่าถ้าเจาะลงไปคือการฟ้องหย่า ฟ้องเรียกค่าทดแทน ภรรยาหนี หรือสามีหนี ภรรยาฟ้องเรียกค่าทดแทน ส่วนใหญ่ก็ฟ้องหย่า แต่จริงแล้วที่เกิดเป็นการฟ้องหย่ากันนี้ถ้าไม่ถือสิทธิ ก็น่าจะตกลงกันได้ แต่ส่วนมากตกลงกันไม่ได้โดยเฉพาะเรื่องทรัพย์สิน เรื่องแย่งอำนาจการปกครองบุตร ค่าอุปการะเลี้ยงดู^{๑๒}

ซึ่งกรณีดังกล่าวยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

คดีครอบครัวที่พิพาทกันเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น สามีภรรยา มีความไม่เข้าใจกัน ไม่เจรจาปรับความเข้าใจกัน แต่ที่พบมากเกิดจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีคู่ ซึ่งส่วนใหญ่สามีจะมีคู่มากกว่าภรรยา แล้วมีปากเสียงทะเลาะกัน ต่างฝ่ายต่างไม่ให้อภัยกัน สำคัญมากคดีครอบครัวจะมีความแตกต่างจากคดีทั่วไปการที่คู่สมรสหรือคนในครอบครัวเดียวเกิดข้อพิพาทกันเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จำเป็นจะต้องให้คู่ความเจรจาพูดคุยเพื่อหาทางออกร่วมกัน จะเป็นผลดีแก่ทั้งสองฝ่ายมากกว่าที่จะต้องทำการสืบพยานต่อสู้คดีกัน ดังนั้น สามีภรรยาที่จะอยู่ด้วยกันอย่างยั่งยืน

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายไชยงค์ เจริญเมือง, ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ บุณนาค, ผู้พิพากษาชำนาญการด้านไกล่เกลี่ยศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

ต้องมีความรักความเข้าใจกัน แม้ทั้งสองฝ่ายจะมีฐานะร่ำรวย หรือสวยและหล่อด้วยกันทั้งคู่ก็อาจมีการหย่าร้างได้ หากไม่มีความรักความซื่อสัตย์ และความเข้าใจกัน^{๑๓}

และยังมีคำให้สัมภาษณ์ว่า “การหย่า ค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ แบ่งสินสมรส เรียกค่าทดแทนจากชายหรือหญิงที่เป็นผู้กับคู่สมรสของคน”^{๑๔}

สรุปได้ว่า สาเหตุเรื่องมรดก ครอบครัว การใช้อำนาจปกครองบุตร เป็นต้น อะไรต่าง ๆ ก็มาจากปัญหาครอบครัว นับตั้งแต่ผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสมทบ ผู้ประนีประนอมก็ต้องรู้ในเรื่องสถาบันครอบครัว ถ้าครอบครัวมีการหย่าร้าง และสามีภรรยา มีความไม่เข้าใจกันไม่เจรจาปรับความเข้าใจกัน แต่ที่พบมากเกิดจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีชู้ ซึ่งส่วนใหญ่สามีจะมีชู้มากกว่าภรรยา แล้วมีปากเสียงทะเลาะกันจึงทำให้เกิดคดีข้อพิพาท

๔.๔ หลักแนวคิดในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

หลักการและแนวคิดในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท

ปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นได้เมื่อสังคมขาดความยุติธรรม และคนในสังคมไม่ดำเนินชีวิตตามครรลองของกฎหมายบ้านเมือง วัฒนธรรมพื้นฐานในแต่ละชุมชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการศาสนา ความขัดแย้ง เกิดขึ้นโดยบุคคล ๒ ฝ่าย ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นระหว่างบุคคลภายในครอบครัว หรือระหว่างครอบครัว หรือระหว่าง หน่วยงาน หรือองค์กรกับภาคประชาชน หรือรัฐกับประชาชน ซึ่งต้นเหตุของความขัดแย้งอาจจะเกิดขึ้นมาจาก ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่โดยมาก ฝ่ายที่แข็งแกร่งกว่ามักจะกระทำต่อฝ่ายที่อ่อนแอกว่า ซึ่งเมื่อเกิดความขัดแย้งแล้วต้อง มีการดำเนินการโดยกลไก และกระบวนการยุติธรรมซึ่งต้องเป็นความยุติธรรมจริง ๆ มิฉะนั้นความขัดแย้งไม่มีหนทางจะสิ้นสุดได้ ซึ่งในการสัมภาษณ์ถึงหลักแนวคิดในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง นั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

หลักแนวคิดในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า คู่กรณีต้องคงสถานะของสถาบันครอบครัว ควรคำนึงถึงบุตรหรือผู้เยาว์เป็นสำคัญ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า “คงสถานะของสถาบันครอบครัว คำนึงถึงบุตรผู้เยาว์เป็นสำคัญ แม้จะคงสถานะสามีภรรยามีได้ก็ตามแต่ต้องคงสถานะความเป็นบิดามารดาและบุตร โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์เป็นสำคัญ”^{๑๕}

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางจันทิมา วิศิษฎ์โสภณ, นิติกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายชาติชาย โฆษิตวัฒนฤกษ์, อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายชาติชาย โฆษิตวัฒนฤกษ์, อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

จากการให้สัมภาษณ์ถึงหลักแนวคิดของการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางจากการผู้วิจัยยังพบว่า ต้องให้สามมี ภาระยา อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวต่อไป แต่หากต้องมีการหย่ากัน ต้องคำนึงถึงหรือให้ความสำคัญแก่บุตรผู้เยาว์เป็นสำคัญ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ต้องให้สามมี ภาระยา อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวต่อไปเพื่อมิให้เกิดผลกระทบแก่บุตร และเพื่อความผาสุกของครอบครัว หากต้องหย่ากัน ต้องคำนึงถึงหรือให้ความสำคัญแก่บุตรผู้เยาว์ ให้บุตรผู้เยาว์ที่ได้รับผลกระทบได้รับการดูแลทั้งที่อยู่อาศัย และการศึกษา เมื่อต้องการหย่าร้างกันทั้งสองฝ่ายต้องได้รับความเป็นธรรม ไม่ให้ได้เปรียบเสียเปรียบกัน และให้ทั้งสองฝ่ายหาทางออกร่วมกัน^{๑๖}

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบแนวคิดอีกว่า จึงต้องคำนึงถึงความรู้สึกของคู่กรณีเป็นหลัก และไม่สามารถเอาแนวทางการใกล้เคียงคดี คดีเดิมที่ประสบความสำเร็จมาเป็นแนวทางที่ใช้ในการใกล้เคียงได้ทุกคดี ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การใกล้เคียงคดีครอบครัวเป็นเรื่องละเอียดอ่อน เพราะส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ในครอบครัว บางกรณีมีเด็กเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นเรื่องที่อ่อนไหว บางทีคู่กรณีไม่ได้คาดหวังเรื่องของทรัพย์สิน เพียงต้องการเยียวยาทางใจ หลักแนวคิดจึงต้องคำนึงถึงความรู้สึกของคู่กรณีเป็นหลัก และไม่สามารถเอาแนวทางการใกล้เคียงคดีเดิมที่ประสบความสำเร็จมาเป็นแนวทางที่ใช้ในการใกล้เคียงได้ทุกคดี เพราะข้อเท็จจริงแต่ละคดีไม่เหมือนกัน จึงต้องเริ่มจากการรับฟังคู่ความ ควรแยกห้องการพูดคุย เพราะไม่เปิดโอกาสให้เผชิญหน้ากัน คนที่มีปัญหาหากัน ย่อมพูดจาไม่ดีต่อกัน เมื่อแยกห้องคุยจะได้ข้อมูลเชิงลึก ที่เป็นความต้องการแท้จริง^{๑๗}

จากการให้สัมภาษณ์ยังพบแนวคิดในการใกล้เคียงอีกว่า ผู้ใกล้เคียงต้องดูประเด็นที่ฟ้องร้องกันด้วย และผู้พิพากษาต้องศึกษาสำนวนคดีด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

หลักในการใกล้เคียงต้องดูประเด็นที่เข้าฟ้อง ประเด็นที่เขาให้การเสร็จแล้ว ที่สำคัญที่สุดคือข้อเท็จจริงในคดีนั้นมันจะเป็นอย่างไร แต่ในชั้นใกล้เคียงเราไม่สามารถที่จะไปก้าวล่วงถึงข้อเท็จจริงในคดีที่เข้าฟ้องร้องหรือที่เขาให้การเราก็จะอาศัยประสบการณ์ของผู้ใกล้เคียงของผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีพอท่านอ่านสำนวนแล้วว่ามีประสบการณ์หรือเปล่าก็จะเกิดการใกล้เคียง และต้องศึกษาสำนวนคดีให้เรียบร้อยก่อนของคำฟ้อง คำให้การ แล้วต้องอาศัยประสบการณ์ของตน เดี๋ยวนี้การที่จะฟ้องค่าทดแทนวิทยการสมัยใหม่มันง่ายเพิ่มขึ้น^{๑๘}

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายประมวล นิลกลาง, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางฉันทิมา วิศิษฎ์โสภ, นิติกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ บุนนาค, ผู้พิพากษาชำนาญการด้านใกล้เคียงศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

และยังมีคำให้สัมภาษณ์ที่เป็นประโยชน์ว่า

เรามุ่งที่จะให้สองฝ่ายที่พิพาทกันนั้นยังมองเห็นกันได้ ครอบครัวยุติการหย่าร้างกันขึ้น เราก็ยังเป็นพ่อและแม่ของลูกร่วมกัน อย่างน้อยให้ข้อคิดว่า อย่าทำลายหรือทะเลาะตบตีกัน ไม่ว่าร้ายกันต่อหน้าลูก การขาดสำนักในหลักมนุษยธรรม ทำให้ลูกมีแผลในใจ ถ้าจะจากกันหรือหย่าร้างกันก็ให้จากกันด้วยดี เพราะอย่างไรก็แล้วแต่ ไม่ว่าใครจะดูแลผู้เยาว์หรือบุตร หรือดูแลร่วมกันลูกต้องพบพ่อและแม่ ต้องพูดจากันต่อหน้าลูกดี ๆ ให้ลูกมีความสุข ต้องให้ลูกมีความสุข ภูมิใจแม้ว่าพ่อกับแม่แม่จะเลิกกัน พ่อกับแม่ต้องธำรงความรักต่อหน้าลูก ต้องให้ลูกมีความสุข และภาคภูมิใจในตัวพ่อและแม่^{๑๙}

สรุปได้ว่า หลักแนวคิดในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง นั้นแนวคิด ต้องคงสถานะของสถาบันครอบครัว คำนึงถึงบุตรผู้เยาว์เป็นสำคัญ แม้จะคงสถานะสามี ภรรยาไม่ได้ก็ตามแต่ต้องคงสถานะความเป็นบิดามารดาและบุตรครอบครัวที่มีการหย่าร้างกันขึ้น พ่อและแม่ของลูกร่วมกันอย่างน้อยให้ข้อคิดว่าอย่าทำลายหรือทะเลาะตบตีกัน ไม่ว่าร้ายกันต่อหน้าลูก การขาดสำนักในหลักมนุษยธรรม และผู้ประนีประนอมต้องศึกษาสำนวนคดีให้เรียบร้อยก่อนของคำฟ้องคำให้การแล้วต้องอาศัยประสบการณ์ของตน ทั้งนี้เพื่อการไกล่เกลี่ยจะได้เป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย

๔.๕ วิธีการไกล่เกลี่ยให้ประสบความสำเร็จ

วิธีการไกล่เกลี่ยให้ประสบความสำเร็จนั้นจากการให้สัมภาษณ์พบว่า ต้องมีการอธิบายให้คู่ความและทนายให้ทราบ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า “อธิบายให้คู่ความและทนายความทราบถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยเปรียบเทียบกับคดีในชั้นสืบพยาน”^{๒๐}

และวิธีการไกล่เกลี่ยนั้นจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า

“ผู้ไกล่เกลี่ยต้องวางตัวเป็นกลาง และต้องมีความอดทน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า การไกล่เกลี่ยต้องมีวิธีหรือปฏิบัติดังนี้ ต้องเป็นกลาง ต้องอดทน อดกลั้น และใจเย็น ต้องเข้าอกเข้าใจ และเห็นใจทั้งสองฝ่าย ต้องใช้จิตวิทยาทำให้คู่ความประทับใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ย การพูดคุยให้เป็นกันเองช่วยหาทางออกที่เป็นประโยชน์และดีที่สุดแก่ทั้งสองฝ่ายต้องให้เกียรติคู่ความทนายความ”^{๒๑}

วิธีการไกล่เกลี่ยนั้นจากการให้สัมภาษณ์ต้องยึดความยินยอมของคู่ความและต้องไม่มีรูปแบบตายตัว ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า “การไกล่เกลี่ยต้องยึดพื้นฐานจากความยินยอมของคู่ความ

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายไชยรงค์ เจริญเมือง, ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายชาติชาย โฆษิตวัฒน์ฤกษ์, อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายประมวล นิลกลาง, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

ขอให้เป็นความต้องการที่แท้จริงแล้วคู่ความจะยอมรับและไม่ติดใจเรียกร้องใด ๆ อีก และไม่มีรูปแบบตายตัวสามารถยืดหยุ่นได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายบังคับใช้ได้ตามกฎหมาย”^{๒๒} และยังมีคำให้สัมภาษณ์ที่เป็นประโยชน์อีกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ยต้องวางตัวเป็นกลาง ศึกษาข้อเท็จจริงทั้งฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลยต้องอ่านคำให้การให้เข้าใจ่องแท้ ว่าคดีนี้ข้อเท็จจริงเป็นคดีอย่างไร แล้วมาประมวลว่าจะหาวิธีอย่างไร ต้องดูที่เหตุที่ผลก่อน และต้องรู้สิทธิและหน้าที่ของตัวเอง”^{๒๓}

๔.๖ วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ย

วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ยจากหลักการและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ ประกอบไปด้วย ๙ ขั้นตอน ซึ่ง ได้แก่ (๑) คุมสติ - Mindfulness Control (๒) ทำหน้าที่กัลยาณมิตร - Education Process (๓) สื่อสารอย่างลึกซึ้ง - Deep Communication (๔) วิเคราะห์เรื่องราว - Issues Analysis (๕) เข้าถึงวิธีการ - Approaching to Strategies (๖) คิดอย่างแยบคาย - Thinking Wisely (๗) หาจุดสนใจ - Interest Finding (๘) เสนอทางเลือก - Option Creating และ (๙) สร้างสัมพันธภาพอันดี - New Relationship Building ทั้ง ๙ คือ ต้องเริ่มจากการควบคุมสติ (Mindfulness Control) ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เรื่องการไกล่เกลี่ยมี ๙ ขั้นตอน ในศาสนาพุทธหลักการและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ ประกอบไปด้วย ๙ ขั้นตอน ซึ่งเริ่มจากการคุมสติของเขา ได้แก่ (๑) M เริ่มจากการควบคุมตนเอง คุมสติ - Mindfulness Control หลักการไกล่เกลี่ยในพระพุทธศาสนาคือเริ่มจากสติของเขาตั้งสติก่อน เริ่มด้วยความสงบจบด้วยความฉลาด คือใช้ Mindfulness ไปสยบ Emotion ของเขาถือว่า การไกล่เกลี่ย สังเกตที่คู่ความเวลาที่เราประนีประนอมเขาจะมีปัญหาเรื่องสติของเขา คือมันไม่นิ่ง คือต้องเริ่มด้วยความสงบ จบด้วยความฉลาด สงบคือ Emotion ใช้ Mindfulness ไปสยบ Emotion ของเขา เพราะว่าคู่ความก่อนที่จะมาประนีประนอมเขามีปัญหากัน เขาทะเลาะกัน มีคดีความกัน การไกล่เกลี่ยต้องเริ่มจาก ADR คือ การระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution – ADR) หมายถึง การระงับข้อพิพาทโดยไม่ใช้วิธีฟ้องศาล ซึ่งโดยหลัก ๆ จะแบ่งได้ ๔ วิธีได้แก่ การเจรจา (Negotiation) ต้องมีการเจรจากันก่อน การที่จะเจรจากันได้ต้องความสัมพันธ์กันดีก่อน ถ้าความสัมพันธ์มันแตกสลายไป ก็ไม่เจรจากันต้องมาใช้ตัวที่ ๒ คือ การประนีประนอมข้อพิพาท (Mediation) ต้องหาคนกลางมาสมานให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยคนกลาง ในศาสนาพุทธต้องเป็นคนที่มีสมาธิ จะมีสมาธิต้องมีสติ และคนที่เป็นผู้ประนีประนอมต้องเป็นผู้ปฏิบัติ จะได้ดึงคู่กรณีมาหากันหน้าที่ของผู้ประนีประนอมต้องมีสติ และต้องมีความสงบ คือ Emotion คือต้องจัดการอารมณ์ก่อนการจัดการข้อพิพาททั้งหมดนี้มาจากสติ คือ Mindfulness นี่คือนวัตกรรมของพุทธ หน้าที่แรกของผู้มีหน้าที่ประนีประนอมต้องมีสติ และต้องจัดการอารมณ์ตนเองให้ได้ วิธีการจัดการข้อพิพาทมีเยอะแต่ปัญหาปัจจุบันอยู่ที่ท่าทีของคน คือผู้ประนีประนอม และของคู่กรณี การไกล่เกลี่ย

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางฉันทิมา วิศิษฐ์โสภณ, นิติกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายไชยงค์ เจริญเมือง, ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

(Conciliation) และ การใช้กระบวนการอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) (๒) E ทำหน้าที่ กลียาณมิตร – Emotion Process (๓) สื่อสารอย่างลึกซึ้ง - Deep Communication (๔) วิเคราะห์เรื่องราว - Issues Analysis (๕) เข้าถึงวิธีการ- Approaching to Strategies (๖) คิด อย่างแยบคาย - Thinking Wisely (๗) หาจุดสนใจ - Interest Finding (๘) เสนอทางเลือก - Option Creating และ (๙) สร้างสัมพันธภาพอันดี - New Relationship Building ทั้ง ๙ ข้อ ที่กล่าวมานี้ สามารถสรุปได้เป็นรูปแบบของศาสนาพุทธวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางซึ่งแบ่ง ออกได้เป็น ๓ ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ (๑) ขั้นตอนกลียาณมิตร (๒) ขั้นตอนโยนิโสมนสิการและ (๓) ขั้นตอนการจัดการปัญหาความขัดแย้งในขั้นตอนกลียาณมิตรนั้น คนกลางจะต้องรับผิดชอบใน บทบาทหน้าที่โดยตรงแต่ในขั้นตอนที่ ๒ และ ๓ ทั้งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางและคู่กรณีทั้งสอง ฝ่ายจะต้องมีบทบาทหน้าที่ร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เกิดสัมมาทิฐิ ในการหาจุดสนใจ อย่างแท้จริงของคู่กรณีและส่งเสริมความเข้าใจอันดีของทั้งสองฝ่ายกล่าวโดยสรุป การเจรจา ไกล่เกลี่ยเชิงพุทธเป็นหนึ่งในพุทธสันติวิธีที่ใช้นามาเป็นรูปแบบสำหรับการจัดการปัญหาความ ขัดแย้งซึ่งไม่เพียงแต่สามารถใช้ได้ในรูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแล้ว ยังเป็นการสร้าง สัมพันธภาพที่ยั่งยืน ดังเช่นการให้อภัยทานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในการจัดการความขัดแย้ง ทางพระพุทธศาสนา^{๒๔}

ในการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยยังพบประเด็นที่น่าสนใจว่าหลักพุทธธรรม หลักธรรมสำหรับ การไกล่เกลี่ยนั้นต้องมีความหนักแน่นอยู่ในขั้นดี ต้องตั้งอยู่ในเมตตา และที่สำคัญที่สุดต้องปราศจาก อคติ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

การไกล่เกลี่ยขึ้นอยู่กับตัวบุคคล เพราะผู้ไกล่เกลี่ยบางท่านก็ซึมซับรับเอาคุณธรรมแตกต่าง กันไป แต่บนพื้นฐานแล้วในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยคือ (๑) ต้องหนักแน่นอยู่ในขั้นดีก็ได้ในสัจจะก็ได้ (๒) ต้องตั้งอยู่ในเมตตา ไม่เช่นนั้นมันจะพล่ามว (๓) ที่สำคัญที่สุดต้องปราศจากอคติ อคติคือไม่ตกไป ในทางลำเอียง ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะหลง ถือว่า จะไม่นำไปสู่การตัดสินใจในการกระทำหน้าที่ไปสู่ผู้ไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องหนักแน่น รู้จัก ให้อภัย รู้จักให้ออกาส^{๒๕}

ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ที่เป็นประโยชน์ว่า

หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการไกล่เกลี่ย น่าจะแบ่งเป็นหลาย ๆ ส่วน คือส่วนที่แบ่งเป็นหลัก สำหรับคู่กรณี หลักสำหรับผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยกับหลักที่นำมาใช้ในการไกล่เกลี่ย วิธีการ กระบวนการขั้นตอนเอาหลักคนที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ย ก็คือหลักของพรหมวิหาร ๔ และ หลักอคติ ๔ คือผู้หลักผู้ใหญ่ต้องตั้ง (๑) หลักเมตตาเป็นพรหมเบื่องหน้าถ้าเขาไม่มีความทุกข์ ความลำบากอะไรมาก็แผ่จิตรักใคร่เมตตาให้เท่า ๆ กัน (๒) หลักกรุณา คือ คือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญยากร), รศ. ดร., ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ ผศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

มีความทุกข์ หรือเขามีความทุกข์เท่า ๆ กันทั้งคู่ก็มีจิตคิดให้เขาพ้นจากความทุกข์เป็นที่ตั้งเป็นกรุณา (๓) มุทิตา ตั้งมุทิตาเป็นพรหมเป็นที่ตั้ง เป้าหมายการไกล่เกลี่ยคือความชื่นชมยินดีซึ่งกันและกัน สมัคสมานสามัคคี และ (๔) อุเบกขา ถ้ามันเป็นเรื่องที่หนักหนาสาหัสเป็นเรื่องที่ยากจะเยียวยาก็ต้องรู้จักวางอุเบกขา หรือว่าบางกรณีสามารถลุล่วงไปด้วยดี จบกันไปด้วยดีก็ต้องรู้จักมีอุเบกขา อันนี้เป็นหลักในเบื้องต้นเป็นคุณธรรมของคน ส่วนเรื่องที่จะทำกันจริง ๆ คงไม่พ้นจาก หลักอคติ ๔ ในหลักพระพุทธศาสนา คนอาจจะมีความชอบ ความชัง ความกลัว ความไม่รู้ เป็นธรรมชาติ แต่ต้องพยายามไม่ให้มีอิทธิพล ชอบต้องพยายามไม่ให้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของตัวเอง การพิจารณาใคร่ครวญของตัวเอง อันนี้กำลังพูดถึงตัวของคนไกล่เกลี่ยผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยบางทีอาจจะชอบฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง บางทีอาจจะรู้จักกันมาก่อน หรือไม่รู้จักกันมาก่อน แต่พบเห็นหน้าแล้วถูกชะตากันขึ้นมา อาจจะเกิดความชอบทำให้เกิดความลำเอียงได้ อคติ แปลว่าลำเอียงตามหลักทางพระพุทธศาสนา ลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะกลัว ลำเอียงเพราะกลัว มันมีสาเหตุ ๔ อย่าง คือต้องเว้นจากความลำเอียงทุกอย่าง ๆ บางทีชอบก็ทำให้เกิดความลำเอียงได้ หรือศรัทธาไม่กินกันบางทีไม่รู้จักหน้ากัน แต่พอเห็นหน้าก็ทำให้ไม่ให้ถูกชะตากันมันก็จะทำให้เกิดความลำเอียงได้อันนี้ต้องระวัง บางทีอาจจะลำเอียงเพราะไม่รู้ความจริง ต้องไปศึกษาหาวิชาความรู้หาข้อมูลเพิ่มเติมให้มันรู้ความจริง แต่บางทีกลัวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ทำให้เกิดความลำเอียงได้ ในกระบวนการทำงานต้องเว้นจาก อคติ ๔ ไม่ใช่มีอคติ ๔ ต้องเว้นจากอคติ ๔ อันนี้คือผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย หลัก ๒ อย่างที่น่าจะพอ คือ หลักพรหมวิหาร ๔ และ หลักอคติ ๔ พยายามเว้นให้^{๒๖}

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบอีกว่าวิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ยสำหรับคู่กรณีต้องนำหลักพรหมวิหาร ๔ และหลักสาราณียธรรม ๓ ข้อแรก คือจะมีความชอบหรือไม่ชอบกันยังไม่ต้องตั้งเมตตาเป็นพรหมทางด้านกาย ทั้งด้านวาจา และด้านจิตใจ มีเมตตาเป็นพรหมเมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม เป็นเบื้องต้น อันนี้คือหลักเมตตาต้องปรากฏอยู่ในทวารสาม ภาษาพระเจ้าเรียกไตรทวาร คือ กาย วาจา ใจ บางทีใจไม่มีเมตตาแต่ว่ามีเมตตาทางวาจาพยายามข่มความโกรธเอาไว้ไม่ชอบยังพยายามข่มความโกรธเอาไว้ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

สำหรับคู่กรณี ผู้ขัดแย้งนี้การมีหลักเมตตาธรรมซึ่งไม่ใช่ในพรหมวิหาร ๔ หรอก ต้องมีหลักพรหมวิหาร ๔ หมายถึงในหลักสาราณียธรรม ๓ ข้อแรก คือถึงแม้จะมีความชอบหรือไม่ชอบกันยังไม่ต้องตั้งเมตตาเป็นพรหมทางด้านกาย ทั้งด้านวาจา และด้านจิตใจ มีเมตตาเป็นพรหมเมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม เป็นเบื้องต้น อันนี้คือหลักเมตตาต้องปรากฏอยู่ในทวารสาม ภาษาพระเจ้าเรียกไตรทวาร คือ กาย วาจา ใจ บางทีใจไม่มีเมตตาแต่ว่ามีเมตตาทางวาจาพยายามข่มความโกรธเอาไว้ไม่ชอบยังพยายามข่มความโกรธเอาไว้แต่คือการสื่อสารพูดจาไพเราะออกไป วาจาที่ดีออกไปเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีงาม สะท้อนมาสู่ใจได้ซึ่งบทสะท้อนอาจจะมาจากคู่กรณี หรือสังคมาบข้าง บางทีการแสดงการกระทำที่แสดงความ

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๑.

เอื้อเพื่อแผ้วถางกันทางกายมันสะท้อนให้เกิดเมตตาในใจได้ บางทีบางคนไม่มีเมตตาอยู่ก่อน แต่ว่าข่มเอาไว้ แต่สื่อสารออกไปด้วยวาจาที่อ่อนหวาน หรือแสดงอาการทางกายออกไปที่นุ่มนวลมันสะท้อนเข้าไปสู่ใจของตัวเองทำให้ใจมีเมตตา ฉะนั้น ข้อที่ ๑ คือ เมตตาของคฤณ ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือทางกาย ทางวาจา ทางใจเป็นหลัก^{๒๗}

และยังมีคำให้สัมภาษณ์ที่มีประโยชน์อีกว่า

ในส่วนที่ ๒ สำหรับคฤณ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ก็คือ การเคารพในกันและกันเป็น ขรรวาสธรรม เรื่องสิทธิ เรื่องหน้าที่ เรื่องความเป็นมนุษย์ การแสดงความเคารพออกมาต่อกัน และกันทางกาย ทางวาจาอย่างน้อย ๒ ทางนี้เป็นหลัก ซึ่งบางทีจะชอบกันหรือไม่ชอบกันมาก ขนาดไหน ถ้ากริยาทางกาย หรือทางวาจายังไม่ปรากฏออกมา ก็ยังไม่เป็นเชื้อ ทำให้ความขัดแย้งลุกลามไป เพราะฉะนั้นเรื่องความเคารพพูดออกมาเป็นวจีสุจริต กระทำออกมาเป็นกายสุจริตให้ได้ ถ้ามันเป็นวจีสุจริต กายสุจริต เป็นเชื้อไฟทำให้ความขัดแย้งมันงอกงาม เพราะฉะนั้นความเคารพทางไตรทวารทางพระเมื่อเกิดเมตตาทางไตรทวาร อันที่ ๒ ความเคารพออกมาทางใจมันร้อนมองไม่เห็น สำคัญที่สุดทางกายกับทางวาจา ๒ อันนี้ ทางไตรทวารให้มันเป็นสุจริต กายสุจริต วจีสุจริต ภาษาพระ คือคนจะโกรธกันขนาดไหนก็แล้วแต่ถ้ายังประคับประครองกายสุจริต กับวจีสุจริตเอาไว้ได้จะทำให้ปัญหาไม่ลุกลามออกไปได้ อันนี้เป็นส่วนที่สอง สำหรับคฤณ สองส่วนนี้น่าจะเป็นหลักเบื้องต้นในการไกล่เกลี่ยได้ ส่วนวิธีการตามหลักพระพุทธศาสนาวิธีการไกล่เกลี่ยพระพุทธศาสนาท่านพูดถึงเรื่อง ของอธิกรณสมณะ ๗ แต่ใช้ ๓ ข้อ (๑) ใช้หลักสัมมุขาวินัย ตัดสินในที่พร้อมหน้าทั้ง โจทย์และจำเลยพร้อมพยาน ตามพยานหลักฐาน (๒) ใช้หลักเยภยยสิกา ตัดสินในที่พร้อมหน้า ทั้งโจทย์และจำเลยพร้อมพยาน ตามพยานหลักฐาน (๓) ตินวัตถการกะวินัย ดูจบลงไว้ด้วยหญ้า วิธีประนีประนอม การตัดสินยกฟ้อง เลิกแล้วต่อกัน (ในกรณีทะเลาะกัน) ถ้าพูดภาษาง่าย ๆ หมายถึงว่าการพบปะเจอหน้าตากันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องซึ่งอยู่ในกระบวนการอยู่แล้วถ้าปัญหาไม่ยุติในกระบวนการเจรจาต่อหน้ากันในขั้นต้นมันจะมีกระบวนการในการหยั่งเสียง แต่ว่าไม่ใช่วิธีการยกมือเหมือนกับการประชุมสภาทั้งหลายซึ่งมีเสียงข้างมากข้างน้อยอยู่แต่ต้องลองหยั่งเสียงดูซึ่งตรงกันกับหลักเยภยยสิกา การหยั่งเสียงข้างมากลองหยั่งเสียงดูในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้ไกล่เกลี่ยลองหยั่งเสียงดูแต่ท้ายที่สุดคือเรื่องกระบวนการประนีประนอม การใช้หลักเมตตาธรรมต่อกัน การประนีประนอมคือ ตินวัตถการกะวินัยในภาษาพระท่านพูดว่าดูจบลงไว้ด้วยหญ้าเรื่องความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาให้เด็ดขาดเบ็ดเสร็จได้ ท้ายที่สุดจะต้องทำให้เกิดความรู้สึกพอรับได้กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายนี้อาจจะรับได้แต่ฝ่ายนี้อาจจะรับได้

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๑.

น้อยแต่ท้ายที่สุดเกิดการประนีประนอม แยกออกเป็น ๓ ส่วน คือส่วนเป็นธรรมของผู้ไกล่เกลี่ย ธรรมเป็นส่วนของคู่กรณี และธรรมเป็นหลักการวิธีการไกล่เกลี่ย^{๒๘}

และยังมีคำให้สัมภาษณ์อีกว่า

สามารถนำมาใช้ได้คือว่าผู้ที่มีหน้าที่ไกล่เกลี่ย เป้าหมายคือคู่ความต้องเกิดความเข้าใจ เกิดการให้อภัยซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นตามหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในเบื้องต้นของผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ต้องมีเมตตา เป็นพื้นฐานก่อน คือ ๑) มีใจปรารถนาดีต่อกันทั้งสองฝ่าย ๒) ใช้ปิยวาจาการพูดจาที่ทำให้แต่ละฝ่ายเกิดความรักความพอใจ ความเข้าใจ พูดให้เกิดความคล้อยตาม ถ้าเป็นกรณีที่ให้อภัยกันได้ ยอมความกันได้ ก็ยอมความกันเสีย นั่นก็คือปิยวาจา สรุปแล้วประเด็นแรก คือให้ความรักความเมตตา ประเด็นที่สอง ปิยวาจาถ้าพูดด้วยเป็นที่รักให้ทุกฝ่ายเกิดความสบายใจ แล้วก็คล้อยตามเห็นด้วย จะทำให้เกิดความรอมชอม สรุปแล้วการใช้หลักพุทธธรรมในการไกล่เกลี่ย คือ ทานและปิยวาจา^{๒๙}

จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย คือคนที่พยายามจะทำให้คนที่มีความขัดแย้งกันสองฝ่าย เกิดความสามัคคีปรองดองกัน ตกลงกันได้ ในประเด็นที่เป็นข้อพิพาท ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ในฐานะผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย คือคนที่พยายามจะทำให้คนที่มีความขัดแย้งกันสองฝ่าย เกิดความสามัคคีปรองดองกัน ตกลงกันได้ ในประเด็นที่เป็นข้อพิพาทนี้ สำหรับหลักธรรมที่ทำหน้าที่นี้ต้องทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึกว่ามีความเป็นกลางที่แท้จริง อย่างหลักธรรมเกี่ยวข้องกับผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยนี้คือหลักอคติ ๔ ต้องเป็นคนไม่มีอคติ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ต้องรักษาความเป็นกลางให้คนทั้งสองฝ่ายที่ขัดแย้งกันเขาได้รับความเป็นธรรมจากผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย เหมือนแต่ก่อนคนไทยเขามีประเพณีที่ว่าเวลา สามิ ภรรยา เวลาทะเลาะกันตกลงกันไม่ได้ เขาก็เอาผู้หลักผู้ใหญ่ที่คนทั้งสองฝ่ายเคารพนับถือมาเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย กลางในที่นี้คือทำให้คนทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึกว่าได้ได้รับความเป็นธรรมเท่า ๆ กัน สิ่งที่สำคัญที่สุดต้องมีความไม่ลำเอียง ไม่ลำเอียงเพราะรัก คือไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ลำเอียงเพราะโกรธ คือไม่พอใจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ลำเอียงเพราะกลัว คือกลัวอำนาจอิทธิพลของใคร ไม่ลำเอียงเพราะหลง คือ ข้อมูลไม่เพียงพอ ต้องศึกษาข้อมูลว่าคนทั้งสองฝ่ายมีปัญหาอะไร ไม่อย่างนั้นเราจะไกล่เกลี่ยอย่างไม่ถูกต้อง เช่นต้องรู้ว่าคนสองฝ่ายต้องการอะไรกันแน่ สิ่งที่เขาทะเลาะกัน ไม่อาจเป็นสิ่งที่เขาต้องการก็ได้ อาจเป็นเรื่องของอารมณ์ไม่ได้มีสาระสำคัญอะไรถ้าอารมณ์คืออะไรก็ได้^{๓๐}

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระราชปรีดีทิพย์, ศ. ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ ผศ. ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ เมษายน ๒๕๖๑.

สรุป วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ย ในฐานะผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย คือคนที่พยายามจะทำให้คนที่มีความขัดแย้งกันสองฝ่าย เกิดความสามัคคีปรองดองกัน ตกลงกันได้ ในประเด็นที่เป็นข้อพิพาทนี้ สำหรับหลักธรรมที่ทำหน้าที่นี้ต้องทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึกกว่าเรามีความเป็นกลางที่แท้จริง อย่างหลักธรรมเกี่ยวข้องกับผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยนี้คือหลักอคติ ๔ ต้องเป็นคนไม่มีอคติ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องรักษาความเป็นกลางให้คนทั้งสองฝ่ายที่ขัดแย้งกันเขาได้รับความเป็นธรรมจากผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย เหมือนแต่ก่อนคนไทยเขามีประเพณีที่ว่าเวลา สามี ภรรยา เวลาทะเลาะกันตกลงกันไม่ได้ เขาก็เอาผู้หลักผู้ใหญ่ที่ทั้งสองฝ่ายเคารพนับถือมาเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย กลางในที่นี้คือทำให้คนทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึกว่าได้ได้รับความเป็นธรรมเท่า ๆ กัน

๔.๗ การนำหลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ มาใช้ในการไกล่เกลี่ย

การไกล่เกลี่ยคือข้อพิพาทอาจให้หลักธรรมในพุทธศาสนาได้หลายประการแต่ในการแต่ในประเด็นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเกี่ยวกับคดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้นเน้นหลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยได้เพราะเป็นหลักธรรมที่มนุษย์ทุกคนสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้และใช้ได้ทุกสถานการณ์ ทุกกรณี ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ใช้ได้ เพราะหลักพรหมวิหาร ๔ ความจริงไม่ใช่เฉพาะคนที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย คู่กรณีก็ต้องมีด้วยเป็นที่ตั้ง ส่วนหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักทั่ว ๆ ไปใช้ได้ทุกกรณี เรื่อง ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตาใช้ได้ ไม่เฉพาะการไกล่เกลี่ย การที่ประนีประนอมข้อพิพาทได้ถ้ามีอภัยทานเป็นเบื้องต้นก็จะสามารถสำเร็จได้เพียง ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา ไม่มีเมตตาธรรมเบื้องต้นจะให้ทานได้อย่างไร จะให้อภัยกันไม่ตั้งเมตตาเป็นธงไว้มันให้อภัยยากจะเสียตลาดก็คืออยู่ในหมวดของทานไม่มีมาร ไม่มีเมตตาธรรมไม่ยอมเสีย รู้สึกโกรธขึ้นมาปิยวาจาไม่ได้ เมตตา มันแก้ความโกรธได้โดยธรรมชาติถึงใช้พรหมวิหาร ๔ เป็นหลัก แต่ถ้ามีเมตตาธรรมเป็นหลักก็ใช้พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักคือการให้อภัย ให้กำลังใจให้คำแนะนำเป็นทานตามหลักพุทธศาสนาคือการให้อภัยกันและกันถ้าใจพร้อมที่จะให้และรักของกันและกันความโกรธก็ลดลงเกิน ๕๐ % ก็คือทาน ไม่มีเมตตาธรรมเป็นธง ปิยวาจา มันเกิดไม่ได้ก็จะด่ากันก็เป็นวจีทุจริต ก็จะเป็นเชื้อไฟ วจีทุจริตเป็นเชื้อไฟ มีเมตตาเป็นฐานก็แสดงออกต่อกันและกันในเชิงปิยวาจา ยังไงทั้งสามฝ่ายต้องทำให้เกิดปิยวาจาให้ได้ แต่คู่กรณีข้างในเรามองไม่เห็นว่าเป็นอะไรยังไง ปิยวาจาสำคัญที่สุด แต่ก็อยู่ที่เมตตาจะอยู่ในระดับไหนจะข่มความโกรธได้ไหม ข่มความเกลียดความชิงได้ไหม ถ้าเมตตาอยู่ในระดับสูงก็จะข่มความเกลียด ความโกรธได้ แล้วแสดงปิยวาจาออกมาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ก็จะทำให้ปัญหาคเล็ดหายไปได้อัตโนมัติ การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันหาโอกาสหาเวลา ให้สิ่งของซึ่งกันและกันความโกรธก็หายไปครั้งหนึ่งคืออตถจริยา สมานัตตตา คือรักษาอาการถ้าอาการออกทางกายทุจริต วจีทุจริตเมื่อไหร่ละก็ความขัดแย้งก็จะลุกลาม ถ้าเก็บอาการได้เรื่องสมานัตตตาของผู้ไกล่เกลี่ยคือไม่เอนเอียงไม่มีอคติ ๔ ถ้าเป็นคุณธรรมของคู่กรณีคือเก็บอาการไว้ได้วางตนเหมาะสม สงบนิ่ง วาจาสงบนิ่ง สังคหวัตถุ ๔ ใช้ได้ทุกกรณี เฉพาะกรณีความขัดแย้งมันก็ใช้ได้กรณีหนึ่งส่วน อริยสัจ ๔ เป็นหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยโดยเฉพาะ เขา

ต้องไปศึกษาสถานภาพความขัดแย้งของคู่กรณีให้รอบด้านว่ามีแง่มุมไหนบ้าง ความขัดแย้งมีสภาพเป็นอย่างไร แล้วไปดูสาเหตุ อริยสัจ ๔ เป็นหลักวิเคราะห์ของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยไปดูสาเหตุให้รอบด้านรู้ที่มาที่ไปให้ชัดเจนลึกซึ้ง รู้ข้อเท็จจริง อันนี้เป็น ทุขข์ สมุทัย เป็นหลักวิเคราะห์ของคนไกล่เกลี่ย นิโรธ กับ มรรค มรรคเขาเชี่ยวชาญอยู่แล้วในหน้าที่ไกล่เกลี่ย แต่นิโรธ คนที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยต้องตั้งไว้สองระดับให้ทั้งสองฝ่ายมีความพอใจ กับระดับแก้ปัญหาได้โดยสันติซึ่งก็ตั้งเป้าเอาไว้ไม่เกินคติสี่บเนื่องต่อจากที่เราไปทำหน้าที่กันก็เป็นหลักธรรมของผู้ไกล่เกลี่ย โดยเฉพาะแต่ไม่ใช่ของคู่กรณี อริยสัจ ๔ เป็นหลักวิเคราะห์ ในแต่ละกรณีที่เราไปทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยเราต้องมีมารที่เป็นทุขข์กับสมุทัยรอบด้านเราต้องมีแผนที่โรกับมรรค ว่าจะให้มันจบกับแค่เป็นที่พอใจทั้งสองฝ่ายยอมรับได้หรือถอนรากถอนโคนปัญหาเลยก็ตั้งไว้สองระดับ ได้ระดับไหนก็เอาแค่นั้นเราต้องวางแผนภูมิเอาไว้แล้วและก็วิธีการของเราจะใช้วิธีการอย่างไร ในแต่ละกรณีปัญหาไม่เหมือนกัน จริตของคู่กรณีก็ไม่เหมือนกันในท้ายที่สุดนี้สภาพแวดล้อมเราไปทำหน้าที่ก็คงไม่เหมือนกัน อารมณ์เราก็ไม่เหมือนกันมันก็ต้องตั้งวิธีการเอาไว้หลาย ๆ วิธีเป็นมรรคที่จะไปสู่เป้าหมายเราตั้งเอาไว้เป็นคู่มือของผู้ไกล่เกลี่ย^{๓๑}

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบประเด็นที่น่าสนใจว่า หลักธรรมต่าง ๆ เหล่านี้สามารถนำมาใช้ได้หลักแรกที่ต้องนำมาใช้คือหลักอริยสัจ ๔ ต้องเป็นคนคิดและวิเคราะห์เป็น ต้องรู้ว่าสภาพปัญหาคืออะไร ทั้งสองฝ่ายมีปัญหาอะไรอันนี้หลักอริยสัจ ๔ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

หลักแรกที่จะต้องใช้ก่อนทั้ง ๓ หลัก คือหลักอริยสัจ ๔ ต้องเป็นคนคิดและวิเคราะห์เป็น ต้องรู้ว่าสภาพปัญหาคืออะไร ทั้งสองฝ่ายมีปัญหาอะไรอันนี้หลักอริยสัจ ๔ เป็นกระบวนการในแง่ของโปรเสสการทำงานก่อนที่จะไปไกล่เกลี่ยต้องรู้ปัญหาก่อนว่าเรามีปัญหาอะไรถ้าแก้ปัญหาไม่ถูกต้อง เหมือนหมอรักษาโรค ต้องรู้โรคให้ถูกถึงจะจัดยาได้ ต้องรู้สาเหตุด้วย เพราะฉะนั้นต้องรู้ปัญหา บางคนรู้ปัญหาแต่ปัญหาผิดพลาดก็มี อาจเป็นปัญหาที่ซับซ้อนรู้ปัญหาไม่จริงก็จะไปไกล่เกลี่ยไม่ถูกต้อง ต้องรู้สาเหตุ รู้เป้าหมาย รู้วิธีการอันนี้ต้องมาก่อน ส่วนหลักที่สองเป็นหลักพรหมวิหาร หลักพรหมวิหารเป็นหลักคุณธรรมจิตใจของคนที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย หลักพรหมวิหารเป็นหลักคุณสมบัติเฉพาะตนของคนที่ทำหน้าที่จิตใจมีความเมตตาปรารถนาดีทั้งสองฝ่ายต้องหวังความเจริญองกามความสุขทั้งสองฝ่ายมีเมตตา มีกรุณา ถ้าเขาทำงานประสบความสำเร็จ ถ้าเขาไกล่เกลี่ยประสบผลสำเร็จเขามาคืนดีกันเป้าหมายของเราก็มีความสุข ความยินดีด้วย ดังนั้นเป้าหมายของเรามีความสุขที่เห็นเขาสันติกัน มุทิตา แสดงความยินดีเมื่อเขาคืนดีกัน อุเบกขา ต้องมีใจเป็นธรรมและมีใจเป็นกลาง สังคหวัตถุ หลักธรรมภาคที่ปฏิบัติใจของเราต้องมีพรหมวิหาร โปรเจกการทำงานของเราคืออริยสัจ ๔ คุณธรรมในใจของเราคือพรหมวิหาร เรามีความรักต้องระวังอย่ารักอย่างลำเอียง ไปรักคนหนึ่ง แต่ไม่รักคนหนึ่ง อุเบกขาทำให้ความรักของเรามีเหตุมีผลมีสมดุลใช้เมตตาอย่างเดียวก้อลำเอียงได้ เช่นพ่อแม่รักลูก ก็เข้าข้างลูกได้ เวลาลูกทะเลาะกับคนอื่นเราก็เข้าข้างลูกเสมอ ไม่ว่าลูกจะถูกหรือผิด

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ เมษายน ๒๕๖๑.

เพราะพ่อแม่รัก รักแบบไม่มีอุเบกขา เพราะฉะนั้นถ้าเรามีจิตใจแบบพรหมวิหาร มีกระบวนการแบบอริยสัจ ๔ และมีวิธีแบบปฏิบัติงานแบบสังคหวัตถุเป็นหลักธรรมสำหรับลงมือปฏิบัติ คำว่าสังคหวัตถุแปลว่ากลุ่มหรือเกาะกลุ่ม ให้สังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อน ถ้าใครมีสังคหวัตถุจะทำให้คนเราสามัคคีกัน เพราะ สังคหะ แปลว่า เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แปลว่าจับ ยึดเหนี่ยวเอาไว้ ยึดเหนี่ยวน้ำใจคนไว้ได้ ซึ่งมี ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา สมานัตตตา หลักธรรมในการลงมือทำ ฉะนั้น ๓ หลักนี้ถ้าคนเป็นนักไกล่เกลี่ยขั้นตอนทำงานต้องยึดอริยสัจ ๔ ต้องรู้จริง บาที่อริยสัจ ๔ เป็นอริยสัจ ๔ ปลอม คือรู้ไม่จริง คือมีขั้นตอน ๔ ขั้นตอนเหมือนกัน แต่รู้ไม่จริง รู้ว่าเป็นปัญหาแต่ไม่ใช่ปัญหาธรรมดา ต้องรู้ปัญหาจริง ๆ รู้ด้วยว่าเขาขัดแย้งกันตรงไหน บางทีเขาไม่ได้ขัดแย้งอะไรเลย บางทีขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ บางทีคนเรามันต้องการผลประโยชน์ในเรื่องเดียวกัน มันขัดแย้งตกลงกันไม่ได้ ก็ต้องดูว่ามันขัดแย้งกันเรื่องอะไร^{๓๒}

จากคำให้สัมภาษณ์ดังกล่าวยังสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า

หลักพรหมวิหาร ๔ ก็คือภายในจิตใจ หลักพรหมวิหาร ๔ มี เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นหลักกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจไปในทางที่จะให้คามยุติธรรม แล้วจากนั้นแสดงออกด้วยหลักสังคหวัตถุ ๔ มี ทาน เป็นการให้ความไม่น่ากลัวแก่กันและกัน ปิยวาจาการพูดให้ทั้งสองฝ่ายเกิดความรอมชอมกัน นี่คือหลักสังคหวัตถุ ๔ ส่วนหลักอริยสัจ ๔ คือหลักของเหตุและผล โดยชี้ประเด็นปัญหาก่อนว่าความขัดแย้งถ้าไม่ยอมความกันแล้วก็จะทุกข์ สาเหตุมาจากอะไรถึงความเข้าใจกันได้ไหม ชี้ให้เห็นว่ามีทางแก้นะ และก็สามารรถแก้ได้จริง ๆ ทั้งหมดใช้ได้หมดเลยในเชิงพุทธบูรณาการ^{๓๓}

จากการให้สัมภาษณ์ยังพบว่า สามารถนำมาใช้ได้ทั้งสามหลักธรรมผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีเมตตา กรุณาเป็นหลัก ต้องมีคุณธรรม ผู้ไกล่เกลี่ยต้องไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องเป็นกลางต้องรู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณี และต้องไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องมีการให้โอกาสต้องมีการให้ทาน ทานในที่นี้ไม่ใช่สิ่งของ แต่เป็นการให้โอกาสกับคู่กรณี ให้โอกาสของแต่ละคนที่จะให้เหตุผลตนเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

สามารถนำมาใช้ได้ทั้ง ๓ หลักธรรม ซึ่งผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีเมตตา กรุณาเป็นหลัก ต้องมีคุณธรรม ต้องรู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณี และต้องไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ถ้าไม่ เป็นกลางเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทำอย่างนี้ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่บรรลุเป้าหมาย ต้องมีการเสียสละ ต้องมีการให้โอกาส ต้องมีการให้ทาน ทานในที่นี้ไม่ใช่สิ่งของ แต่เป็นการให้โอกาสกับคู่กรณี ให้โอกาสของแต่ละคนที่จะให้เหตุผลตนเอง ในสิ่งที่ตัวเองแต่ละฝ่ายต้องการ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักของการปรับความต้องการของตนเองให้สมดุลหลักอริยสัจ ๔ ยิ่งเป็นกระบวนการชัดเจนในกระบวนการไกล่เกลี่ยผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยจะต้องรู้ถึงทุกข์ รู้ถึงสภาพ

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ ผศ. ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ, อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ เมษายน ๒๕๖๑.

ปัญหาของคู่กรณีอย่างชัดเจน ศึกษาหามูลเหตุ และวางแผนว่าถ้าตนเองทำได้จะทำให้คู่กรณีรับประโยชน์ และทำให้คู่กรณีพอใจทั้งสองฝ่าย นั่นก็คือดำเนินการตามแนวทางทั้งทางด้านกฎหมายและคุณธรรม^{๓๔}

สรุปได้ว่า หลักพรหมวิหาร ๔, หลักสังคหวัตถุ ๔, หลักอริยสัจ ๔, สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยได้ทุกหลักธรรม เพราะหลักธรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้คู่กรณีเกิดความพึงพอใจ และจะทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยบรรลุเป้าหมาย

๔.๘ วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

หากบุคคลสองฝ่ายมีข้อพิพาทกัน มีความเห็นขัดแย้งกันและยืนอยู่คนละฝ่าย ให้ใช้หลักพุทธานุธรรมคือ หลักพรหมวิหาร ๔, หลักสังคหวัตถุ ๔, หลักอริยสัจ ๔, ไปใช้จึงจะทำให้บุคคลสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกันจนถึงขั้นเกิดข้อพิพาทสามารถยอมรับข้อตกลงกันได้ด้วยสันติ โดยที่ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรู้สึกถูกละเมิดเอาเปรียบ จากการให้สัมภาษณ์พบว่า หลักอริยสัจ ๔ คนที่จะไปไกล่เกลี่ยต้องรู้ความจริงทั้งสองฝ่าย ความขัดแย้งกันเขาขัดแย้งกันเรื่องอะไร มันมีหลายประเด็นเช่น คนเราขัดแย้งกันเพราะได้ข้อมูลไม่เหมือนกันก็มี ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เรื่องหลักอริยสัจ ๔ คนที่จะไปไกล่เกลี่ยต้องรู้ความจริงทั้งสองฝ่าย ความขัดแย้งกันเขาขัดแย้งกันเรื่องอะไร มันมีหลายประเด็นเช่น คนเราขัดแย้งกันเพราะได้ข้อมูลไม่เหมือนกันก็มี เช่น ดูทีวีคนละช่อง ดูรายการทีวีที่เราชอบคนละช่องที่มันวิจารณ์นักการเมือง ถ้าเราศรัทธาช่องนี้ เราไม่ดูอีกช่องเลย แสดงว่าเรารับข้อมูลคนละอย่างคนละช่อง แล้วก็สามารถทะเลาะกันได้ ฉะนั้นถ้าคนแก้ปัญหาเราต้องรู้จริงว่าขัดแย้งกันเรื่องอะไร เพราะข้อมูลใหม่ หรือเพราะผลประโยชน์ไม่ลงตัวอริยสัจ ๔ จะมาเกี่ยวข้องได้ถ้าผลประโยชน์ไม่ลงตัวจะทำอย่างไรให้ผลประโยชน์ลงตัว อย่างอื่นไม่มีปัญหาอย่างเช่นเขาแย่งส้มกันโรงเรียนกับบริษัทแย่งซื้อส้มไปให้เด็กนักเรียนกินโรงงานผลิตยากันยุงเขาก็อยากได้ส้มไปผลิตยากันยุง เพราะว่ามันสามารถกันยุงได้ แต่ว่าส้มมันมีน้อย ถ้าโรงเรียนเอาไปหมดโรงงานก็ไม่ได้ ถ้าโรงงานเอาไปหมดเด็ก ๆ ก็ไม่ได้กินส้ม เราก็ต้องดูว่าโรงงานเขาต้องการอะไรกันแน่ ที่จริงโรงงานอยากได้แต่เปลือกส้ม เอาไปเป็นยากันยุงได้ โรงเรียนก็เอาแต่น้ำส้ม แต่เปลือกเขาไม่กิน ถ้าเราเป็นนักไกล่เกลี่ยเราก็ต้องรู้ความต้องการที่แท้จริงของเขาบางทีอาจจะทำให้ทั้งสองฝ่ายวินวินก็ได้ออกเงินกันคนละครึ่งซื้อส้มชุดเดียวกันโรงงานเอาเปลือก โรงเรียนเอาน้ำส้ม ถ้าทั้งสองฝ่ายมาร่วมกันซื้อก็จะประหยัดเงินกันและแบ่งกันโดยไม่ทะเลาะกัน มีความสามัคคีกันและมีความสุขด้วยกันทั้งสองฝ่าย^{๓๕}

^{๓๔} สัมภาษณ์ ผศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร., คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ เมษายน ๒๕๖๑.

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบอีกว่า เป็นเรื่องยากพรหมวิหาร ๔ มันเป็นคุณธรรมไม่ใช่หลักปฏิบัติมันจะต้องมีวิธีปฏิบัติ เมตตา มันตรงกันข้ามกับโทสะ พรหมวิหาร ๔ มันอยู่ที่ตัวเมตตา ตัวเดียวการปลูกฝังเมตตา เมตตาจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความโกรธมันหมดไป ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

เป็นเรื่องยากพรหมวิหาร ๔ มันเป็นคุณธรรมไม่ใช่หลักปฏิบัติมันจะต้องมีวิธีปฏิบัติ เมตตา มันตรงกันข้ามกับโทสะ พรหมวิหาร ๔ มันอยู่ที่ตัวเมตตาตัวเดียวการปลูกฝังเมตตา เมตตาจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความโกรธมันหมดไป เวลาโกรธใครเป็นทุกข์ก็คนที่โกรธเป็นทุกข์ คู่กรณีต้องได้รับคำแนะนำจากผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีหลักธรรมอย่างที่ยกต้องไปศึกษาโดยละเอียดคือสร้างเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้นคือพรหมวิหาร ๔ มุทิตา อุเบกขาเอาไว้ที่หลังต้องมีเมตตาเป็นธงทั้งวิธีที่ง่ายและยากลองไปพิจารณาจะใช้วิธีไหนแม้แต่วิธีการแผ่เมตตาถ้าอยู่ในโอกาสที่เหมาะสมที่ควรพูดดัง ๆ ให้ความได้ยิน สัพเพสัตว์ถ้าเป็นที่สาธารณะก็นึกอยู่ในใจ ในการแผ่เมตตา แต่โบราณนิยมพูดให้หูได้ยินไม่ว่าจะในโอกาสไหนก่อนหลับนอนในการทุกคุณงามความดีขาดไม่ได้ในเรื่องการแผ่เมตตา พรหมวิหาร ๔ ใช้ได้แต่เอาเมตตาเป็นหลัก ส่วนสังคหวัตถุ ๔ ถ้าทำได้ก็มีผลมากอย่างที่บอก ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา การไม่ทำให้คนขัดแย้งกันมันทำให้ยาก ดังนั้นปลูกเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้นก็จะให้อภัยได้ให้อภัยเป็นหลักมีเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้นวิหจจริตจะไม่เกิดอย่าให้เกิดวิหจจริตเด็ดขาด พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ เอาเมตตาเป็นพรหมอย่าให้คำหยาบออกไปเด็ดขาดเพราะจะทำให้ความขัดแย้งปะทุขึ้นไป ปิยวาจาก็จะเกิด ดังนั้นเมตตาต้องหนักแน่น การบำเพ็ญประโยชน์ต่อกันและกันก็อยู่ในทานต้องมีการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันในโอกาสต่าง ๆ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง อตถจริยา ดังนั้นต้องใช้เมตตาธรรมเป็นหลักทุกอย่างก็จะเกิด สมานัตตตาก็คือพยายามอย่าให้เกิดกายทุจริตอย่าแสดงอาการหยาบคาย ต้องสุภาพก็นำมาใช้ได้ ส่วนอริยสัจ ๔ เป็นหลักของคนไกล่เกลี่ยโดยเฉพาะแต่ถ้าคู่กรณีมีความคิดหนอยก็ใช้หลักนี้ได้ สาเหตุที่เราขัดแย้งกันมาจากสาเหตุอะไร แต่ส่วนมากไม่ย้อนไปที่สาเหตุ มักจะสรุปใส่กันในกรณีที่เกิดขึ้น ต้องย้อนไปดูที่ต้นเหตุบางทีอาจจะมาจากเรา เราก็ต้องแก้ที่เรา เหตุมาจากเขาก็ต้องแก้ที่เขาทุกฝ่ายต้องดูที่สาเหตุ เหตุมาจากฝ่ายไหนฝ่ายนั้นต้องแก้ ถ้าเหตุไม่มาจากทั้งสองฝ่ายแล้วมาขัดแย้งกันทำไมก็ต้องหาเหตุหาผล เมื่อไม่มีเมตตาเป็นธง ต้องไปคิดว่าถ้าจะจบให้กรณีความขัดแย้งอย่างมีความสุข ต้องไปตั้งนิโรธเอาไว้ ไปถึงจุดไหนถึงจะจบ ส่วนวิธีการเป็นของผู้ไกล่เกลี่ย ต้องเป็นผู้เอื้ออำนวยให้ราบรื่น ทำอย่างไรถึงจะจบถอยคนละก้าว แล้วไปบอกผู้ไกล่เกลี่ย แล้วเขาจะทำหน้าที่มรรคตนเอง มรรคไม่ใช่หน้าที่ของคู่กรณี กรณี ดูแค่ปัญหากับสาเหตุ คือทุกข์ กับ สมุทัย ๒ อย่างพอ ส่วน นิโรธ กับ มรรค ไปบอกกับผู้ที่มีหน้าที่ไกล่เกลี่ยเขาก็จะทำหน้าที่ตามกฎหมาย ปัญหา ก็จะอยู่แต่นั้น นี่คือการนำหลักอริยสัจ ๔ มาใช้^{๓๖}

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๑.

จากการให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยยังพบประเด็นที่สำคัญและเป็นประโยชน์อีกว่า หลักอริยสัจ ๔ พุทโธเห็นโทษของความขัดแย้งว่าความขัดแย้งไม่ใช่ทำให้เกิดทุกข์เฉพาะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นทุกข์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยให้พิจารณาถึงสาเหตุมาจากอะไร ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

ต้องใช้หลักอริยสัจ ๔ พุทโธเห็นโทษของความขัดแย้งว่าความขัดแย้งไม่ใช่ทำให้เกิดทุกข์เฉพาะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เป็นทุกข์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย ให้พิจารณาถึงสาเหตุมาจากอะไร พิจารณาสาเหตุให้เกิดความเป็นธรรมเมื่อรู้สาเหตุจะแก้ไขปรับปรุงกันได้ไหม ให้เกิดการยอมความกันได้ไหม แม้ว่าจะมีการเสียเปรียบแต่ต้องไม่มีใครได้เปรียบทุกฝ่าย ต้องยอมเสียถ้าได้ต้องได้ด้วยกัน แล้วก็หลัก สังคหวัตถุ ๔ เป็นไปตรงที่ว่าอย่าพูดให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเกิดความกลัว คือกลัวหมายถึงว่า อย่าให้กลัวซึ่งกันและกัน แต่ให้กลัวโทษความขัดแย้ง และก็ใช้คำพูดอันเป็นที่รัก ทำอย่างไรพูดแล้วให้ดูดี เกิดความสามัคคีกันพูดให้มีความรู้สึกว่าการพูดให้ได้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย^{๓๗}

และยังมีคำให้สัมภาษณ์ต่ออีกว่า

หลักที่กล่าวมาไม่ว่าจะเป็นพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อริยสัจ ๔ ที่จริงแล้วการแก้ไข ปัญหาอาชกรรมลงไปทีเดียวไม่ได้ การที่คู่กรณีมีข้อพิพาท หรือข้อขัดแย้งที่ไม่ลงตัวกัน อาจจะ ต้องถึงการลงไม้ลงมือต่าง ๆ ต้องอาศัยองค์ประกอบเข้าไปช่วย เช่นเงื่อนไขเรื่องระยะเวลา มัน ไม่ได้ตกลงทีเดียวกันได้ ในระยะเวลาที่ ๑ ระยะเวลาที่ ๒ ระยะเวลาที่ ๓ ต้องอาศัยเงื่อนไขระยะเวลา มาเป็นตัวประกอบด้วย แต่ในทัศนะของอาจารย์ต้องมองถึงตัวบุคคลเป็นที่ตั้งอยู่ให้ความเคารพนับ ถือมาก่อน ก็คือเป็นนักกฎหมาย หรือเป็นใครก็ตามแต่ที่คู่กรณีให้ความเคารพก่อนเรียบบรรยาย บอกถึงผลของข้อดี ข้อเสีย ผลของการไม่ประนีประนอมคืออะไร ข้อดีข้อเสียของการไม่ไกล่เกลี่ยอะไรจะเกิดขึ้นมาบ้าง เมื่อเราตอกย้ำ อย่างนี้เราก็จะเห็นว่าถ้าคู่กรณีไม่ยอมสละประโยชน์ บางส่วนที่ตนอาจจะได้รับหรือบางส่วนที่ตนเองจะได้รับ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ออกไปแล้วนี้แหละ คุณจะเสียมากกว่านี้ เพราะหลักของการไกล่เกลี่ยคือถอยคนละก้าวถ้าทุกคนไม่ถอยคนละก้าว แล้วมันจะไม่ได้ ถ้าคู่กรณีถอยคนละก้าวอย่างนี้ถึงจะไกล่เกลี่ยได้ ฉะนั้นช่องว่างของการมี คุณธรรม จริยธรรมมาใช้ในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย ต้องมีความรู้ที่อบรมมาทางด้านกฎหมาย รู้ทางด้านคุณธรรม และข้อนี้ต้องรู้ถึงบริบท ถ้าการทะเลาะเบาะแว้ง ถ้ามีการลงไม้ลงมือกัน ก็ ต้องชะลอไว้ก่อน ต่างคนต่างนำไปคิดใคร่ครวญก่อน^{๓๘}

สรุปได้ว่า หากบุคคลสองฝ่ายมีข้อพิพาทกัน มีความเห็นขัดแย้งกันและยืนอยู่คนละฝ่าย หลักพุทธธรรมที่กล่าวมานี้สามารถนำหลักธรรมคือ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ นำไปใช้จึงจะทำให้บุคคลสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกันจนถึงขั้นเกิดข้อพิพาทสามารถยอมรับข้อตกลงกันได้ด้วยสันติ โดยที่ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรู้สึกว่าการเอาเปรียบ

^{๓๗} สัมภาษณ์ ผศ. ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ, อาจารย์หลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๕ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ ผศ. ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน, อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

๔.๙ การปลูกฝังหลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ ในตัวผู้ไกลเกลี้ย

ในฐานะผู้ไกลเกลี้ยมีความจำเป็นที่จะต้องบ่มเพาะหลักพุทธธรรม หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ ให้มีอยู่ในตนเอง และวิธีการบ่มเพาะหลักพุทธธรรมจากการให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่าผู้ไกลเกลี้ยต้องปราศจากอคติ อย่างมีความลำเอียง ต้องมีความเข้มแข็ง ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

มีความจำเป็น และต้องมีการฝึกจิตใจของเราให้เข้มแข็งระวังอย่าให้มีอคติ ๔ อคติคือความลำเอียงอย่าให้มีความลำเอียงเพราะชอบกัน ไม่มีอคติเพราะไม่ชอบกัน มีอคติเพราะไม่รู้จักกัน หรือมีอคติเพราะกลัวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เกิดจากสาเหตุ ๔ อย่างนี้ การบ่มเพาะต้องฝึกอบรมจิตใจเราไปเรื่อย ๆ ให้มีความเข้มแข็ง เราคือคนรู้ที่พอจะไปทำหน้าที่นี้หรือยัง คือเราต้องไม่มีอคติ ๔ อย่างในการทำงาน ต้องฝึกฝนตนเองทำจิตให้มีสมาธิ มันคงโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการได้ ต้องมีศีล สมาธิ ปัญญา^{๓๙}

สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ว่า “มีความจำเป็นเพราะประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ หลักธรรมต่าง ๆ ผู้ไกลเกลี้ยต้องนำมาประพฤติดำเนินปฏิบัติ วิธีการบ่มเพาะต้องทำความเข้าใจและเพียรปฏิบัติอยู่เป็นประจำและต้องยึดเป็นหลักปฏิบัติในการไกลเกลี้ยเสมอ”^{๔๐}

จากการให้สัมภาษณ์ยังพบประเด็นที่สำคัญอีกว่า

มีความจำเป็น เพราะมนุษย์เราจะมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยปราศจากหลักธรรมหรือคุณธรรมย่อมไม่ได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะต้องกินและต้องบริโภค มีความจำเป็น เพราะมนุษย์เราจะมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยปราศจากหลักธรรมหรือคุณธรรมย่อมไม่ได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะต้องกินและต้องบริโภค การทำมาหากินของมนุษย์นั้นเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ประกอบกับธาตุแท้ของมนุษย์นั้นมักง่าย เห็นแก่ตัว ชอบเอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่นหากมนุษย์ขาดหลักธรรมหรือคุณธรรมประจำใจแล้ว การดำรงชีวิตจะต้องมีการกระทบกระทั่ง ทะเลาะวิวาทหามาถึงกับรบราฆ่าฟันทำศึกสงครามกันได้ แต่อย่างไรก็ตามเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ได้รับการฝึกอบรมสั่งสอนในด้านคุณธรรม ศีลธรรมกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว จึงทำให้บุคคลมีความสำนึกในศีลธรรมจริยธรรมอยู่ในใจ เหตุการณ์รุนแรงต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นได้ยาก วิธีบ่มเพาะต้องนำเอาหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่อการบริหารตนเองนั้นมีหลายวิธี คือ อาจจะเริ่มต้นด้วยหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง โดยการศึกษาด้วยตนเองหรือปรึกษาหารือสนทนาร่วมกับพระภิกษุที่แตกฉานเรื่องธรรมะต่าง ๆ แล้วยึดถือปฏิบัติอย่าง

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร., รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๓ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายชาติชาย โฆษิตวัฒนฤกษ์, อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

เครื่องครัด ซึ่งอาจนำหลักการปฏิบัติตามหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา ต้องละเว้นการทำความชั่ว ทั้งปวง ระวังความดี และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์^{๔๑} และมีคำให้สัมภาษณ์ ที่เป็นประโยชน์อีกว่า

ในฐานะเป็นผู้ใกล้ชิด มีความจำเป็น การนำหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่อการบริหารตนเองในชีวิตประจำวัน นั้น วิธีบ่มเพาะต้องมีการบริหารตนเองโดยใช้หลักธรรมควรดำเนินประการแรก ฝึกคิดดี มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลมองโลกในแง่ดี เพราะมุมมองที่บุคคลจะมอง วิเคราะห์สิ่งแวดล้อม มีทั้งด้านดีและด้านร้าย จงฝึกที่จะมองแต่เฉพาะด้านดีด้านร้ายหัดละทิ้ง บ้างจะเป็นการลดความเครียด และจะทำให้เราเกิดความรู้สึกที่ดี ยอมรับสิ่งต่าง ๆ ให้มากขึ้น ชีวิตจะมีความสุขมากขึ้นตามไปด้วย^{๔๒}

จากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า มีความจำเป็นมาก เพราะคนไทยส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพุทธ และวิธีบ่มเพาะ ผู้ใกล้ชิดหรือผู้ประนีประนอมต้องให้ความเมตตา กรุณา คนเราถ้ารัก แต่ตัวเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

มีความจำเป็นมาก เพราะคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และวิธีบ่มเพาะ ผู้ใกล้ชิด หรือผู้ประนีประนอมต้องให้ความเมตตา กรุณา คนเราถ้ารักแต่ตัวเองจะไม่รู้จักให้ใครหรือต้อง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งและต้องรู้คุณค่าในตัวเอง หาจุดเด่นของตนเองที่คนอื่น ๆ ก็ยอมรับ เช่น ความสามารถในการงานความเป็นนักประสานที่ดี^{๔๓}

และยังมีคำให้สัมภาษณ์อีกว่า

มีความจำเป็นมากเพราะหลักธรรมต่าง ๆ เหล่านั้นผู้ใกล้ชิดต้องนำใช้ และวิธีบ่มเพาะผู้ ใกล้ชิดต้องเว้นจากการทำชั่วและมุ่งทำความดี ทุกศาสนาสอนให้ละเว้นการกระทำความชั่ว และทำแต่ความดีทั้งสิ้น ถึงแม้แนวทางปฏิบัติของแต่ละคนอาจมีข้อแตกต่างกันไป ผู้ใกล้ชิดต้อง มีความรัก ความเมตตา หลักธรรมคำสอนในคัมภีร์ และคำสอนแทรกไว้ในงานของตนเอง ผู้ใด ขาดความเมตตาเพื่อนมนุษย์ผู้นั้นไม่ได้รับเมตตาจิตเช่นกัน ดังนั้นทุกศาสนาจึงเน้นเรื่องความรัก ความเมตตา เพราะหากมนุษย์ทุกคนมีความรักความเมตตาอยู่ในใจแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียน กัน ต่างให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๔๔}

^{๔๑} สัมภาษณ์ นางฉันทิมา วิศิษฎ์โสภณ, นิติกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ บุนนาค, ผู้พิพากษาชำนาญการด้านใกล้เคียงศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายไชยงค์ เจริญเมือง, ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายประมวล นิลกลาง, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑.

๔.๑๐ รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเชิงพุทธบูรณาการ

จากการศึกษาวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากประชากรจำนวน ๑๐ รูป/คนโดยจะรูปแบบการส่งเสริมกระบวนการ ขั้นตอนวิธีการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเชิงพุทธบูรณาการ และวิธีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๑. ความเหมาะสมของการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทตามขั้นตอนของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ต้องมีการดำเนินการ ดังนี้

๑.๑ ก่อนสืบพยานจะต้องตั้งผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวทำการไกล่เกลี่ยก่อน ดังนั้นคดีครอบครัวทุกคดี ศาลเยาวชนและครอบครัวจะจัดให้มีผู้ประนีประนอมไกล่เกลี่ยก่อนหากตกลงกันไม่ได้จึงจะนัดสืบพยานต่อไป

๑.๒ คดีครอบครัว ไม่ควรจะยุติคดีด้วยการตัดสินคดีหรือพิพากษา ซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดมีความรู้สึกที่ดีต่อกันระหว่างคู่กรณี การไกล่เกลี่ยเป็นเรื่องความยินยอมพร้อมใจของคู่ความส่งผลดีทั้งต่อตัวคู่ความเองและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับทุกคน ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมีนโยบายให้นำคดีครอบครัวทุกคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อน ส่งผลให้ทุกคดีมีการเจรจาพูดคุยกันในบรรยากาศที่เหมาะสมแม้บางครั้งอาจไม่สำเร็จในชั้นไกล่เกลี่ย แต่อาจจะหาทางออกได้ในระหว่างพิจารณาคดีสามารถยุติคดีได้ก่อนศาลพิพากษาคดี

๑.๓ หลักการก็เป็นการวางหลักเกณฑ์ไว้เป็นเรื่องย่อ ๆ ว่าการไกล่เกลี่ยโดยทั่วไปแล้วเราก็มักจะอยู่ในกฎเกณฑ์ของการไกล่เกลี่ยทั่ว ๆ ไปเราจะเริ่มจากการยึดถือหลัก ๗ ข้อ ของการไกล่เกลี่ยทั่วไป

๑.๔ การไกล่เกลี่ย ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีความเป็นกลาง และการไกล่เกลี่ยจะต้องถูกต้องเป็นธรรมมันถึงจะไม่กินแคลงแห่งใจกัน จะไม่เป็นปัญหาในการบังคับคดีแต่ส่วนใหญ่ไม่คำนึงถึงข้อนี้กัน การไกล่เกลี่ยต้องเป็นธรรม บังคับไม่ได้ ไม่ให้ได้เปรียบ หรือเสียเปรียบ คือมีความเหมาะสมเพราะทุกชั้นศาลในประเทศไทยทั้งอุทธรณ์ และฎีกา ต้องให้เห็นว่าศาลชั้นต้นเป็นศาลอันดับแรกมันมีความสำคัญต้องมีการไกล่เกลี่ย

๑.๕ ต้องมีการคัดสำนวนแยกผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย และแยกห้องไกล่เกลี่ยจากห้องพิจารณาคดีมีผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวโดยเฉพาะ

๒. หลักแนวคิดในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

ในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ต้องมีแนวคิดหลัก

ดังนี้

๒.๑ ต้องคำนึงถึงบุตรผู้เยาว์เป็นสำคัญ แม้จะคงสถานะสามีภรรยาไม่ได้ก็ตามแต่ต้องคงสถานะความเป็นบิดามารดาและบุตร โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์เป็นสำคัญ

๒.๒ ต้องให้สามี ภรรยา อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวต่อไปเพื่อมิให้เกิดผลกระทบแก่บุตร และเพื่อความผาสุกของครอบครัว หากต้องหย่ากันต้องคำนึงถึงบุตรหรือให้มีความสำคัญแก่บุตร ผู้เยาว์ ให้บุตรผู้เยาว์ที่ได้รับผลกระทบได้รับการดูแลทั้งที่อยู่อาศัย และการศึกษา เมื่อต้องการหย่าร้างกัน ทั้งสองฝ่ายต้องได้รับความเป็นธรรม ไม่ให้ได้เปรียบเสียเปรียบกันและให้ทั้งสองฝ่ายหาทางออกร่วมกัน

๒.๓ ต้องคำนึงถึงความรู้สึกของคู่กรณีเป็นหลักไม่สามารถเอาแนวทางการไกล่เกลี่ยคดีคดีเดิมที่ประสบความสำเร็จมาเป็นแนวทางที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยได้ทุกคดี การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเป็นเรื่องละเอียดอ่อน เพราะส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ในครอบครัว บางกรณีมีเด็กเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นเรื่องที่อ่อนไหว บางทีคู่กรณีไม่ได้คาดหวังเรื่องของทรัพย์สิน เพียงต้องการเยียวยาทางใจ หลักแนวคิดจึงต้องคำนึงถึงความรู้สึกของคู่กรณีเป็นหลัก ต้องเริ่มจากการรับฟังคู่ความ ควรแยกห้องการพูดคุย ไม่เปิดโอกาสให้เผชิญหน้ากัน

๒.๔ หลักในการไกล่เกลี่ยต้องดูประเด็นที่ฟ้อง ที่สำคัญที่สุดคือข้อเท็จจริงในคดีนั้นมันจะเป็นอย่างไร แต่ในชั้นไกล่เกลี่ยเราไม่สามารถที่จะไปก้าวล่วงถึงข้อเท็จจริงในคดีที่เข้าฟ้องร้อง หรือที่เราให้การเราก็จะอาศัยประสบการณ์ของผู้ไกล่เกลี่ย ของผู้พิพากษาที่พิจารณาคดี และต้องศึกษาสำนวนคดีให้เรียบร้อยก่อนของคำฟ้องคำให้การ ต้องอาศัยประสบการณ์ของตน การที่จะฟ้องใช้วิทยุการสมัยใหม่เพื่อง่ายเพิ่มขึ้น และต้องมุ่งที่จะให้สองฝ่ายที่พิพาทกัน

๓. วิธีการไกล่เกลี่ยให้ประสบความสำเร็จ

๓.๑ วิธีการไกล่เกลี่ยให้ประสบความสำเร็จ ต้องมีการอธิบายให้คู่ความและทนายให้ทราบ อธิบายให้คู่ความและทนายความทราบถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยเปรียบเทียบกับ การดำเนินคดีในชั้นสืบพยาน และวิธีการไกล่เกลี่ยนั้นจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า ผู้ไกล่เกลี่ยต้องวางตัวเป็นกลาง และต้องมีความอดทน ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า การไกล่เกลี่ยต้องมีวิธีหรือปฏิบัติ ดังนี้ ต้องเป็นกลาง ต้องอดทน อดกลั้น และใจเย็น ต้องเข้าอกเข้าใจ และเห็นใจทั้งสองฝ่าย ต้องใช้จิตวิทยาทำให้คู่ความประทับใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ย การพูดคุยให้เป็นกันเอง ช่วยหาทางออกที่เป็นประโยชน์และดีที่สุดแก่ทั้งสองฝ่าย ต้องให้เกียรติคู่ความ ทนายความ

๓.๒ การไกล่เกลี่ยต้องยึดพื้นฐานจากความยินยอมของคู่ความ ขอให้เป็นความต้องการที่แท้จริงแล้วคู่ความจะยอมรับและไม่ติดใจเรียกร้องใด ๆ อีก และไม่มีรูปแบบตายตัวสามารถยืดหยุ่นได้แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายบังคับใช้ได้ตามกฎหมาย^๑ และยังมีคำให้สัมภาษณ์ที่เป็นประโยชน์อีกว่า ผู้ไกล่เกลี่ยต้องวางตัวเป็นกลาง ศึกษาข้อเท็จจริงทั้งฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลยต้องอ่านคำให้การให้เข้าใจถ่องแท้ ว่าคดีนี้ข้อเท็จจริงเป็นคดีอย่างไร แล้วมาประมวลว่าจะหาวิธีอย่างไร ต้องดูที่เหตุที่ผลก่อน และต้องรู้สิทธิและหน้าที่ของตัวเอง

๔. วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ย

๔.๑ วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ยผู้วิจัยพบว่า เรื่องการไกล่เกลี่ยมี ๙ ขั้นตอน ด้วยกัน คือต้องเริ่มจากการควบคุมสติ (Mindfulness Control) ได้แก่ (๑) M เริ่มจากการควบคุมตนเอง คุมสติ - Mindfulness Control หลักการไกล่เกลี่ยในพระพุทธศาสนาคือเริ่มจากสติของเขาตั้งสติก่อน เริ่มด้วยความสงบจบด้วยความฉลาด คือใช้ Mindfulness ไปสยบ Emotion ของเขา (๒) E ทำหน้าที่กลยาณมิตร - Emotion Process (๓) สื่อสารอย่างลึกซึ้ง - Deep Communication (๔) วิเคราะห์เรื่องราว - Issues Analysis (๕) เข้าถึงวิธีการ - Approaching to Strategies (๖) คิดอย่างแยบคาย - Thinking Wisely (๗) หาจุดสนใจ - Interest Finding (๘) เสนอทางเลือก - Option Creating และ (๙) สร้างสัมพันธ์ภาพอันดี - New Relationship Building

๔.๒ หลักพุทธธรรมสำหรับการไกล่เกลี่ยต้องมีความหนักแน่นอยู่ในขั้นที่ตั้งอยู่ในเมตตาไมเช่นนั้นมันจะพาลำบากและที่สำคัญที่สุดต้องปราศจากอคติ ๔ คือ ฉันทาคติ คือ อย่างมีอคติเพราะความชอบ โทสาคติ อย่างมีอคติเพราะความชัง โมหาคติ อย่างมีอคติเพราะความหลง และภยากติ อย่างมีอคติเพราะกลัว

๔.๓ หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการไกล่เกลี่ย แบ่งออกเป็นหลาย ๆ ส่วน คือหลักสำหรับคู่กรณี หลักสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย กับหลักที่นำมาใช้ในการวิธีการไกล่เกลี่ย วิธีการกระบวนการขั้นตอน หลักผู้ที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ย คือหลักของอคติ ๔ และหลักพรหมวิหาร ๔ คือ ต้องมี (๑) หลักเมตตาเป็นพรหมเบื้องต้นถ้าเขาไม่มีความทุกข์ความลำบากอะไรมากก็แผ่จิตรักใคร่เมตตาให้เท่า ๆ กัน (๒) หลักกรุณา คือ คือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความทุกข์ หรือเขามีความทุกข์เท่า ๆ กันทั้งคู่ก็มีจิตคิดให้เขาพ้นจากความทุกข์เป็นที่ตั้งเป็นกรุณา (๓) มุทิตา ตั้งมุทิตาเป็นพรหมเป็นที่ตั้ง เป้าหมายการไกล่เกลี่ยคือความชื่นชมยินดีซึ่งกันและกัน สมัคสมานสามัคคี และ (๔) อุเบกขา ถ้ามันเป็นเรื่องที่หนักหนาสาหัสเป็นเรื่องที่ยากจะเยียวยาที่ต้องรู้จักวางอุเบกขา หรือว่าบางกรณีสามารถลุล่วงไปด้วยดี จบกันไปด้วยดีก็ต้องรู้จักมีอุเบกขา อันนี้เป็นหลักในเบื้องต้นเป็นคุณธรรมของคน ส่วนเรื่องที่จะทำกันจริง ๆ คงไม่พ้นจาก หลักอคติ ๔ ในหลักพระพุทธศาสนา คนอาจจะมีความชอบความชัง ความกลัว ความไม่รู้ เป็นธรรมชาติ แต่ต้องพยายามไม่ให้มีอิทธิพลชอบต้องพยายามไม่ให้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของตัวเอง การพิจารณาใคร่ครวญของตัวเอง ในกระบวนการทำงานต้องเว้นจาก อคติ ๔

สำหรับคู่กรณีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็คือ การเคารพในกันและกันเป็นฆราวาสธรรม เรื่องสิทธิ เรื่องหน้าที่ เรื่องความเป็นมนุษย์ การแสดงความเคารพออกมาต่อกันและกันทางกายทางวาจาอย่างน้อย ๒ ทางนี้เป็นหลัก ถ้ากริยาทางกาย หรือทางวาจายังไม่ปรากฏออกมาก็ยังไม่เป็นเชื่อ ทำให้ความขัดแย้งลุกลามไป เพราะฉะนั้นเรื่องความเคารพพูดออกมาเป็นวจีสุจริต กระทำออกมาเป็นกายสุจริตให้ได้ ถ้าเป็นวจีสุจริต กายสุจริต เป็นเชื่อไฟทำให้ความขัดแย้งขยายตัว เพราะฉะนั้นความเคารพ

๕. การนำหลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ มาใช้ในการไกล่เกลี่ย

หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยได้เพราะเป็นหลักธรรมที่มนุษย์ทุกคนสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้และใช้ได้ทุกสถานการณ์

หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักทั่ว ๆ ไปใช้ได้ทุกกรณี เรื่อง ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตการใช้ได้ไม่เฉพาะการไกล่เกลี่ยการที่ประนีประนอมข้อพิพาทได้ถ้ามีอภัยทานเป็นเบื้องต้นก็จะสามารถสำเร็จได้เพียง ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา ไม่มีเมตตาธรรมเบื้องต้นจะไปทานได้ยังไงจะให้อภัยกันไม่ตั้งเมตตาเป็นธงไว้มันให้อภัยยากจะเสียตลาดก็คืออยู่ในหมวดของทานไม่มีมารไม่มีเมตตาธรรมไม่ยอมเสีย รู้สึกโกรธขึ้นมาปิยวาจาไม่ได้เมตตา มันแก้ความโกรธได้โดยธรรมชาติถึงใช้พรหมวิหาร ๔ เป็นหลัก

หลักพรหมวิหาร ๔ ไม่ใช่เฉพาะคนที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย คู่กรณีก็ต้องมีด้วยเป็นที่ตั้ง

หลักอริยสัจ ๔ เป็นหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยโดยเฉพาะ เขาต้องไปศึกษาสถานภาพความขัดแย้งของคู่กรณีให้รอบด้านว่ามีแง่มุมไหนบ้าง ความขัดแย้งมีสภาพเป็นยังไง แล้วไปดูสาเหตุ อริยสัจ ๔ เป็นหลักวิเคราะห์ของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยไปดูสาเหตุ ให้รอบด้านรู้ที่มาที่ไปให้ชัดเจนลึกซึ้งรู้ข้อเท็จจริง

สรุป หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยได้ทุกหลักธรรม เพราะหลักธรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้คู่กรณีเกิดความพึงพอใจ และจะทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยบรรลุเป้าหมาย

๖. วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

วิธีการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการไกล่เกลี่ย คือ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔

หลักอริยสัจ ๔ คนที่จะไปไกล่เกลี่ยต้องรู้ความจริงทั้งสองฝ่าย ความขัดแย้งกันเขาขัดแย้งกันเรื่องอะไร มันมีหลายประเด็น เช่น คนเราขัดแย้งกันเพราะได้ข้อมูลไม่เหมือนกันก็มี

หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นคุณธรรมไม่ใช่หลักปฏิบัติจะต้องมีวิธีปฏิบัติ เมตตาตรงกันข้ามกับโทสะ พรหมวิหาร ๔ จะอยู่ที่ตัวเมตตาตัวเดียวการปลูกฝังเมตตา เมตตาจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความโกรธมันหมดไป

หลักสังคหวัตถุ ๔ ถ้าทำได้ก็มีผลมากอย่างที่บอก ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา การไม่ทำให้คนขัดแย้งกันมันทำใจยาก ดังนั้นปลูกเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้นก็จะให้อภัยได้ให้อภัยเป็นหลักมีเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้นวิจจริตจะไม่เกิดอย่าให้เกิดวิจจริตเด็ดขาด พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ เอาเมตตาเป็นพรหมอย่าให้คำหยาบออกไปเด็ดขาดเพราะจะทำให้ความขัดแย้งปะทุขึ้นไป ปิยวาจาก็จะเกิด ดังนั้นเมตตาต้องหนักแน่น การบำเพ็ญประโยชน์ต่อกันและกันก็อยู่ในทานต้องมีการเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันในโอกาสต่าง ๆ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง อตถจริยา

สรุปได้ว่า หากบุคคลสองฝ่ายมีข้อพิพาทกัน มีความเห็นขัดแย้งกันและยืนอยู่คนละฝ่ายหลักพุทธธรรมที่กล่าวมานี้สามารถนำหลักธรรมคือ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ นำไปใช้จึงจะทำให้บุคคลสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกันจนถึงขั้นเกิดข้อพิพาท

สรุปได้ว่า รูปแบบการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางตามหลักพหุบูรณาการ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบด้วยบุคคล ๓ ฝ่าย ดังนี้

๑) ผู้ประนีประนอมหรือผู้ไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง หลักธรรมที่ต้องนำมาใช้คือ อกติ ๔ อย่าง การไกล่เกลี่ยต้องอย่ามีความลำเอียงเพราะความรักใคร่ ต้องอย่าให้เสียความยุติธรรมเพราะอ้างเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกัน อย่าลำเอียงเพราะความไม่ชอบ เกลียดชัง หรือโกรธแค้น คือการทำให้เสียความยุติธรรมเพราะความโกรธ หรือลู่อ่านาจโทสะ การแก้ไขโทสะคดี ทำได้ด้วยการทำให้หนักแน่นรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และพยายามแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานออกจากกันอย่างมีความละเอียดเพราะความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หมายถึง การทำให้เสียความรู้สึกระหว่างความสะอาด ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจก่อนพิจารณาให้ดี วิธีแก้ไข ทำด้วยการเปิดใจให้กว้างทำให้สงบมองโลกในแง่ดี และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และอย่ามีความละเอียดเพราะความกลัว คือการทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวอันตราย วิธีแก้ทำได้ด้วยการพยายามฝึกให้เกิดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ตรง และต้องมีสติ มีความระลึกได้ ความนึกขึ้นได้ ความไม่เผอเรอ ถูกคิดขึ้นได้ การคุมจิตไว้ในกิจ อาการที่จิตนึกถึงสิ่งที่จะทำอะไรจะพูดได้ นึกถึงสิ่งที่ทำค่าที่พูดไว้แล้วได้ เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืมระบับยับยั้งใจได้ ไม่ให้เลินเล่อพลั้งเผลอ ป้องกันความเสียหายเบื้องต้นยับยั้งชั่งใจไม่บุ่มบ่าม มีความไม่ประมาท ผู้ประนีประนอมต้องมีความเมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้มีความสุข กรุณา ความสงสาร ต้องการที่จะช่วยบุคคลอื่นหลุดพ้นจากความทุกข์ มุทิตา ความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นบุคคลอื่นเขาได้ดี มีการให้ทาน มีปิยวาจา คือใช้ถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน

๒) คู่ความหรือคู่กรณี ต้องมีสติ มีคุณธรรมที่เกิดเองไม่ได้ต้องทำให้เกิดขึ้นด้วยการฝึกฝนรวบรวมจิตใจให้แน่วแน่ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่นการเจริญวิปัสสนาคือการฝึกตามมหาสติปัฏฐานสูตร ทำสมาธิ สวดมนต์ ภาวนาคือให้มีความรู้สึกรู้สีก่อนอายตนะทั้ง ๖ สติ มีใช้ในอีกหลายความหมาย เช่น กำหนดรู้ ตระหนักรู้ ระลึกรู้ สัมผัสรู้ รู้สึกรู้ และอื่น ๆ ที่ใช้ในความหมายการทำสมาธิกำหนดรู้สึกรู้สีก่อน ในปัจจุบันต่อผัสสะใด ๆ ที่เกิดขึ้นมาเพื่อให้กำหนดรู้เฉพาะหน้า ให้เท่าทันต่อสัมผัสตามความเป็นจริง ต่อสิ่งที่ปรากฏขึ้นมาให้จิตเป็นอิสระต่อสิ่งที่มากระทบในฐานะเป็นเพื่อผู้เฝ้ารู้เฉย ด้วยการเพิ่มการรับรู้ทางประสาทสัมผัส โดยลดการคิดนึกปรุงแต่งความรู้สึกรู้สีก่อน ๆ

ต้องใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ที่เป็นธรรมสำหรับผู้เป็นใหญ่ ผู้ปกครอง พ่อแม่ จำเป็นต้องมีไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวสำหรับดำเนินชีวิต ได้แก่ เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้มีความสุข กรุณา ความสงสาร ต้องการที่จะช่วยบุคคลอื่น สัตว์อื่นให้หลุดพ้นจากความทุกข์ มุทิตา ความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นบุคคลอื่นเขาได้ดี อุเบกขา ความวางเฉยไม่ตีใจไม่เสียใจเมื่อบุคคลอื่นประสบความสำเร็จ (หลักพรหมวิหาร ๔) ต้องใช้เป็นคนมีน้ำใจ ให้ทานการให้ปิยวาจา การกล่าวถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน อุตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา การประพฤติตนสม่ำเสมอทั้งต่อหน้าและลับหลัง (หลักสังคหวัตถุ ๔) ต้องมีความจริงใจอันประเสริฐช่วยให้บุคคลอื่นรอดพ้นจากความทุกข์จากสภาพที่ตนได้ยากทั้งร่างกายและจิตใจ สมุทัย เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา (ความ

อยาก) นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์ คือให้ดับที่เหตุ ซึ่งมีขั้นตอนตามลำดับในมรรคมืองค์ ๘ หนทางแห่งการดับทุกข์ (หลักอริยสัจ ๔)

๓) หนายความ หลักธรรมที่ต้องนำมาประพฤติปฏิบัติ คือ หลักอคติ ๔ (๑) ฉันทาคติ อย่ามีความละเอียงเพราะความรักใคร่ ในการตัดสินคดี การทำให้เสียความยุติธรรมเพราะอ้างเอาความรักใคร่หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักเกิดกับตนเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม ต้องทำใจให้เป็นกลางโดยการปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสมเหมือน ๆ กัน (๒) โทสาคติ อย่ามีความละเอียงเพราะความไม่ชอบ เกลียดชัง หรือโกรธแค้น ทำให้เสียความยุติธรรมเพราะความโกรธ หรือลู่อ่านาใจโทสะ ต้องทำใจให้หนักแน่นรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และพยายามแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานออกจากกัน (๓) โมหาคติ อย่ามีความละเอียงเพราะความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หมายถึง การทำให้เสียความรู้สึกระบบเพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจก่อนพิจารณาให้ดี ระเบิดใจให้กว้างทำใจให้สงบมองโลกในแง่ดี และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น (๔) ภยาคติ อย่ามีความละเอียงเพราะความกลัว หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวภัยอันตราย พยายามฝึกให้เกิดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ดีงาม และต้องมี สติ คือความระลึกได้ ความนึกขึ้นได้ ความไม่เผลอ ถูกคิดขึ้นได้ การคุมจิตไว้ในกิจ นึกถึงสิ่งที่ทำค่าที่พูดไว้แล้วได้ เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืม ระวังยับยั้งใจได้ ไม่ให้เลินเล่อ พลังเผลอ ป้องกันความเสียหายเบื้องต้นยับยั้งซึ่งใจไม่บ่มบ่าม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความไม่ประมาท

ในการตัดสินคดีนั้นต้องสติ สตินั้นหากนำมาใช้กับทางโลกทั่วไปก็ย่อมมีประโยชน์มหาศาลอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการงานความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การคิดอ่านย่อมเป็นระบบจิตย่อมมีสมาธิในการทำกิจการงานใด ๆ อารมณ์มักจะเป็นปกติ ไม่ค่อยโกรธ เครียด หรือทุกข์ใจอะไรมา ๆ กล่าวโดยรวมคือย่อมเกื้อกูลชีวิตประจำวันทางโลกได้อย่างดีซึ่งเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ ต้องใช้หลักเมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นอย่างสุข มีความกรุณา ความสงสารต้องการที่จะช่วยบุคคลอื่นสัตว์อื่นให้หลุดพ้นจากความทุกข์ มุทิตา ความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นบุคคลอื่นเขาได้ดี อุเบกขา ความวางเฉยไม่ตีใจไม่เสียใจ เมื่อบุคคลอื่นประสบความวิบัติ (พรหมวิหาร ๔) และต้อง มีการให้ทาน การให้ปิยวาจา การกล่าวถ้อยคำไพเราะอ่อนหวานกับคู่กรณีหรือคู่ความ มีการการบำเพ็ญประโยชน์ การประพฤติตนสม่ำเสมอทั้งต่อหน้าและลับหลัง (หลักสังคหวัตถุ ๔) และต้องใช้หลักอริยสัจ ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐ เพื่อที่จะช่วยให้บุคคลหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งทางด้านสภาพที่ทนได้ยากทั้งร่างกายและจิตใจ (อริยสัจ ๔)

ซึ่งทั้งสามฝ่ายนี้ต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบูรณาการใช้ในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท คือ ๑) หลักอคติ ๔ ๒) หลักสติ ๓) หลักพรหมวิหาร ๔ ๔) หลักสังคหวัตถุ ๔ ๕) หลักอริยสัจ ๔ เพื่อให้รูปแบบการไกล่เกลี่ยของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางตามหลักพุทธบูรณาการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔.๑๑ สรุป

สรุปได้ว่า ในฐานะผู้ใกล้ชิดมีความจำเป็นที่จะต้องบ่มเพาะหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาใช้ในการใกล้ชิดคดีข้อพิพาท ดังนี้

๑) หลักกคต ๔ พุทธศาสนาแบ่งกคตออกเป็น ๔ ประเภท ตามพื้นฐานแห่งจิตใจ คือ (๑) ฉันทกคต ความละเอียดเพราะความรักใคร่ หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะอิจฉา ความรักใคร่หรือความชอบพอกัน ซึ่งมักเกิดกับตนเอง ญาติพี่น้อง และคนสนิทสนม การแก้ฉันทกคต ต้องทำให้เป็นกลางโดยการปฏิบัติต่อทุกคนให้เหมาะสมเหมือน ๆ กัน (๒) โทสะกคต ความละเอียด เพราะความไม่ชอบเกลียดชัง หรือโกรธแค้น หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรมเพราะความโกรธ หรือลู่อ่านาโทสะ การแก้ไขโทสะกคต ทำได้ด้วยการทำให้หนักแน่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา และพยายามแยกเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานออกจากกัน (๓) โมหะกคต ความละเอียดเพราะความไม่รู้ หรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หมายถึง การทำให้เสียความรู้สิทธิธรรมเพราะความสะเพร่า ความไม่ละเอียดถี่ถ้วน รีบตัดสินใจก่อนพิจารณาให้ดี วิธีแก้ไขทำได้ด้วยการเปิดใจให้กว้างทำให้สงบมองโลกในแง่ดี และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น (๔) ภยาภคต ความละเอียดเพราะความกลัว หมายถึง การทำให้เสียความยุติธรรม เพราะมีความหวาดกลัว หรือเกรงกลัวอันตราย วิธีแก้ไขทำได้ด้วยการพยายามฝึกให้เกิดความกล้าหาญ โดยเฉพาะความกล้าหาญทางจริยธรรม คือ กล้าคิด กล้าพูดในสิ่งที่ดีงาม

๒) หลักสติ แปลว่า ความระลึกได้ ความนึกขึ้นได้ ความไม่เผลอ ผูกคตขึ้นได้ การคุมจิตไว้ในกิจ หมายถึง อาการที่จิตนึกถึงสิ่งที่จะทำอะไรได้ นึกถึงสิ่งที่ทำค่าที่พูดไว้แล้วได้ เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืม ระบับยับยั้งใจได้ ไม่ให้เลินเล่อพลั้งเผลอ ป้องกันความเสียหายเบื้องต้นยับยั้งชั่งใจไม่บ่มบ่าม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความไม่ประมาท

สติ เป็นธรรมมีอุปการะมาก คือทำให้ตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นเจตสิกชนิดหนึ่ง สตินั้นหากนำมาใช้กับทางโลกทั่วไปก็ย่อมมีประโยชน์มหาศาลอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ การคิดอ่านย่อมเป็นระบบจิตย่อมมีสมาธิในการทำกิจการงานใด ๆ อารมณ์มักจะเป็นปกติ ไม่ค่อยโกรธ เกรี้ยว หรือทุกข์ใจอะไรมา ๆ กล่าวโดยรวมคือย่อมเกื้อกูลชีวิตประจำวันทางโลกได้อย่างดีซึ่งเป็นประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจน ถ้ารู้เนือง ๆ มาก ๆ เข้าจนเป็นมหาสติ ก็จะได้ประโยชน์จากทางธรรมด้วย การที่เรามีสติอยู่เนือง ๆ รู้ตัวบ้าง ไม่รู้ตัวบ้าง ทำอย่างติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน ก็เพื่อให้สติเกื้อกูลต่อการ “เห็นความจริง” ความจริงนี้เป็นสิ่งที่ใกล้ตัวที่สุดก็คือกายกับใจจุดหมายของการรู้ก็เพื่อให้เห็นความจริง อันได้แก่นิจจัง ทุกขัง อนัตตา ว่ากายและใจของเรานั้นเป็นสิ่งที่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ว่าตัวเรา

สติ เป็นคุณธรรมที่เกิดเองไม่ได้ ต้อง ทำให้เกิดขึ้นด้วยการฝึกฝนรวบรวมจิตใจให้หนึ่งแนวด้วยวิธีต่าง ๆ เช่นการเจริญวิปัสสนาคือการฝึกตามมหาสติปัฏฐานสูตร ทำสมาธิ สวดมนต์ ภาวนาคือให้มีความรู้สึกตัวผ่านอายตนะทั้ง ๖ สติ มีใช้ในอีกหลายความหมาย เช่น กำหนดรู้ตระหนักรู้ ระลึกรู้ สัมผัสรู้ รู้สึกตัว และอื่น ๆ ที่ใช้ในความหมายการทำความกำหนดรู้รู้สึกตัวในปัจจุบันต่อผัสสะใด ๆ ที่เกิดขึ้นมาเพื่อให้กำหนดรู้เฉพาะหน้า ให้เท่าทันต่อสัมผัสตามความเป็นจริงต่อ

สิ่งที่ปรากฏขึ้นมา ให้จิตเป็นอิสระต่อสิ่งที่มากระทบในฐานะเป็นเพื่อผู้เฝ้ารู้เฉย ด้วยการเพิ่มการรับรู้ทางประสาทสัมผัส โดยลดการคิดนึกปรุงแต่งความรู้สึกอื่น ๆ

๓) หลักพรหมวิหาร ๔ ธรรมสำหรับผู้เป็นใหญ่ ผู้ปกครอง พ่อแม่ จำเป็นต้องมีไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวสำหรับดำเนินชีวิต ได้แก่ เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้มีความสุข กรุณา ความสงสาร ต้องการที่จะช่วยบุคคลอื่น สัตว์อื่นให้หลุดพ้นจากความทุกข์ มุทิตา ความชื่นชมยินดีเมื่อเห็นบุคคลอื่นเขาได้ดี อุเบกขา ความวางเฉยไม่ติ่งใจไม่เสียใจ เมื่อบุคคลอื่นประสบความวิบัติ

๔) หลักสังคหวัตถุ ๔ ลัทธิธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคน ทาน การให้ ปิยวาจา การกล่าวถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน อตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ สมานัตตตา การประพฤติตนสม่ำเสมอทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๕) หลักอริยสัจ ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐ เป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคำสอนที่จะช่วยให้บุคคลหลุดพ้นจากความทุกข์เพื่อสู่นิพพาน ได้แก่ ทุกข์ หมายถึง สภาพที่ทนได้ยากทั้งร่างกายและจิตใจ สมุทัย หมายถึง เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา (ความอยาก) นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์ คือ ให้ดับที่เหตุ ซึ่งมีขั้นตอนตามลำดับในมรรคมีองค์ ๘ หนทางแห่งการดับทุกข์

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ๕ หลักธรรมนี้ มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการใกล้เคียง ตั้งแต่ คู่กรณี หรือใจหทัย จำเลย ผู้ประนีประนอม หรือผู้ใกล้เคียง และทนายความ โดยวิธีการปมพะพะหลักพุทธธรรม มีความจำเป็น เพราะมนุษย์เราจะมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยปราศจากหลักธรรมหรือคุณธรรมย่อมไม่ได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะต้องกินและต้องบริโภค การทำมาหากินของมนุษย์นั้นเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ประกอบกับธาตุแท้ของมนุษย์นั้นมักง่ายเห็นแก่ตัว ชอบเอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่นหากมนุษย์ขาดหลักธรรมหรือคุณธรรมประจำใจแล้ว การดำรงชีวิตจะต้องมีการกระทบกระทั่ง ทะเลาะวิวาทบาดหมางถึงกับรบราฆ่าฟันทำศึกสงครามกันได้ แต่อย่างไรก็ตามเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ได้รับการฝึกอบรมสั่งสอนในด้านคุณธรรม ศีลธรรมกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว จึงทำให้บุคคลมีความสำนึกในศีลธรรมจริยธรรมอยู่ในใจ เหตุการณ์รุนแรงต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นได้ยากวิธีปมพะพะต้องนำเอาหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่อการบริหารตนเองนั้นมีหลายวิธี คือ อาจจะเริ่มต้นด้วยหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง โดยการศึกษาด้วยตนเองหรือปรึกษาหารือสนทนาร่วมกับพระภิกษุที่แตกฉานเรื่องธรรมะต่าง ๆ แล้วยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดซึ่งอาจนำหลักการปฏิบัติตามหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา ต้องละเว้นการทำความชั่วทั้งปวง กระทำความดี และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา “รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณี คดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ๒) เพื่อศึกษา สภาพปัญหา อุปสรรค และหลักพุทธธรรมของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชน และครอบครัวกลาง ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัว กลางในเชิงพุทธบูรณาการ ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) นำข้อมูลมาวิเคราะห์และ เสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ซึ่งสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎีความขัดแย้งและการเจรจาไกล่เกลี่ย

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีความขัดแย้งพบว่า ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และสังคม สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสิ่งทั้งหลายมีความแตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวจะทำให้ เกิดความขัดแย้งกัน แต่อย่างไรก็ตามในอีกแง่มุมหนึ่งความแตกต่างนั้นจะก่อให้เกิดความหลากหลาย และมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ถ้าเราแปรผลของความแตกต่างนั้นให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ ทำให้ เกิดแนวคิดและมุมมองใหม่ ๆ นอกจากนี้ท่านยังชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นของความขัดแย้งว่าความขัดแย้งนั้น ควรจะก่อรูปขึ้นมาจากเจตนาที่ดีมีจุดมุ่งหมายเพื่อความดีงามและความก้าวหน้า และความร่มเย็น ของสังคมแนวคิดเช่นนี้หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือความขัดแย้งในเชิงบวกนั่นเอง นอกจากนั้นความ ขัดแย้งทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ ความขัดแย้งในเชิงปฏิสัมพันธ์นี้ น่าจะเกิดจากการ ไหลเวียนของ กระแสความคิด และการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมที่เกิดความขัดแย้งกัน แต่เมื่อใดที่ บุคคลเหล่านั้นได้สร้างเวทีขึ้นมาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ย่อมทำให้เกิดความสมานฉันท์ ระหว่างกันมากยิ่งขึ้นแต่ตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะไหลเวียนเป็นไปในเชิงบวกก็คืออำนาจ ผลประโยชน์ ความต้องการ เป็นต้น อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้เกิดภาวะไม่สมนัย ย่อมเป็นการยากที่จะ ทำให้สังคมเป็นสังคมแห่งปฏิสัมพันธ์

ความขัดแย้งออกเป็น ๕ ประเภทด้วยกัน ซึ่งเน้นไปยังความขัดแย้งภายนอก (External Conflict) ได้แก่ (๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) ได้แก่ ข้อมูลขัดกัน ขาดข้อมูล เข้าใจ ผิด ขาดการสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง สับสนเรื่องหน้าที่มุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล (๒) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ได้แก่ ความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรทางด้าน ธรรมชาติ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ปรารถนาและต้องการ เช่น อำนาจตำแหน่งหน้าที่ (๓) ความขัดแย้งด้าน

ความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ได้แก่ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่ต่างกันพฤติกรรมทางลบที่เกิดขึ้นซ้ำซาก และวิธีการในการทำสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกัน เช่น วิธีการทำงานต่างกันการตัดสินใจต่างกัน (๔) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) ได้แก่การแก่งแย่งโดยเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์เดิมด้วยขัดแย้งเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขัดแย้งเนื่องจากขาดความยุติธรรม (๕) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) ได้แก่ ศาสนาโลกทัศน์หรือความเชื่อต่างกันการให้ความสำคัญที่ต่างกัน เกณฑ์ประเมินต่างกัน ภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกันภูมิหลังส่วนบุคคลต่างกัน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ต่างกัน

จากการศึกษาแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยพบว่า ผู้ไกล่เกลี่ยหรือคนกลางจึงมีบทบาทหลายประการ คือ

๑) ประสานระหว่างข้อพิพาทช่วยให้คู่พิพาทมาพบปะเจรจาคืนดีผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้ติดต่อประสานนัดวันเจรจาหาทางให้คู่พิพาท หรือตัวแทนที่มีอำนาจได้มาพบปะพูดคุยเพื่อหาแนวทางในการยุติข้อพิพาท

๒) อำนวยความสะดวกในการไกล่เกลี่ย หรือประนอมข้อพิพาทผู้ไกล่เกลี่ยจะดำเนินการจัดเตรียมสถานที่ห้องประชุมอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องอาหาร และเครื่องดื่มที่จำเป็นเพื่อให้การไกล่เกลี่ยดำเนินไปได้เรียบร้อยภายใต้บรรยากาศที่เป็นมิตรต่อกัน ๓) ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้ไกล่เกลี่ยจะช่วยเสาะหาข้อมูลที่จำเป็น และข้อมูลทางกฎหมาย แปลความหมาย และเป็นสื่อกลางให้แก่คู่พิพาทได้เข้าใจตรงกัน

๔) ให้ความรู้ในการไกล่เกลี่ย หรือประนอมข้อพิพาทตลอดจนการเจรจาต่อรองแก่คู่พิพาทผู้ไกล่เกลี่ยซึ่งมีความรู้ ความเข้าใจในระบบการไกล่เกลี่ยควรให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการไกล่เกลี่ยแก่คู่พิพาทให้ตระหนักถึงประโยชน์ในการร่วมกันแก้ปัญหา และระงับข้อพิพาทได้ดีจะทำให้การไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จได้มาก

๕) ดำเนินการและควบคุมกระบวนการไกล่เกลี่ยตามพฤติกรรมแห่งคดีตามที่เห็นเหมาะสม และสมควรผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้ดำเนินการให้กระบวนการไกล่เกลี่ยสามารถดำเนินต่อไปได้จนสำเร็จ โดยควบคุมและดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพรวดเร็วไม่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดประวิงเวลาให้ล่าช้า ป้องกันการโต้เถียง อันจะนำไปสู่การทะเลาะวิวาท เมื่อถึงทางตันก็ดำเนินการหาแนวทางที่ผ่านพ้นอุปสรรค หรือข้อขัดข้องต่าง ๆ ไปจนสามารถตกลงกันได้

๖) ไม่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการตัดสินใจ จึงทำให้บทบาทของคนกลางต่างจากผู้พิพากษา หรือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการ ซึ่งในบทบาทของคนกลางในบทบาทของผู้พิพากษาหรืออนุญาโตตุลาการนั้น เป็นคนที่ถูกกำหนดโดยกฎหมายหรือโดยความยินยอมพร้อมใจของคู่กรณีที่จะทำหน้าที่ตัดสินใจ โดยอาศัยกฎกติกา สัญญา หรือโดยวิธีปกติ ที่เป็นที่ยอมรับของสังคม คนกลางจึงไม่เหมือนผู้พิพากษาหรืออนุญาโตตุลาการ ที่เขาไม่มีอำนาจที่จะตัดสินใจใด ๆ ทั้งสิ้นมีอยู่หลาย ๆ กรณีเหมือนกัน ซึ่งโดยตำแหน่งนั้นมีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจในเรื่องดังกล่าว อย่างไรก็ตาม เขาอาจจะมาทำหน้าที่คนกลางทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเขาวางบทบาทหรืออำนาจของการตัดสินใจของเขาไว้ชั่วคราว

๓) ช่วยในการทำสัญญาประนีประนอมยอมความ เมื่อคู่พิพาทสามารถตกลงกันได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะเป็นผู้ช่วยเหลือให้คำแนะนำในการร่าง หรือตรวจสอบสัญญาประนีประนอมยอมความ ให้มีผลผูกพันบังคับได้ โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย และความสงบเรียบร้อย ตรวจสอบผู้ที่มีอำนาจลงนามที่มีผลผูกพัน แล้วดำเนินการให้คู่พิพาทและพยาน ลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน

๕.๑.๒ สภาพปัญหา อุปสรรค และหลักพุทธธรรมของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

จากการศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ของการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางพบว่า มีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

๕.๑.๒.๑ ปัญหาความขัดแย้งจากความประพฤติดของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

๕.๑.๒.๒ เกิดจากปัจจัย จำเลยไม่มีความเป็นกลาง

๕.๑.๒.๓ ปัญหาการไกล่เกลี่ยของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้นจะมีปัญหาเข้าสู่คดีครอบครัวจำนวนมาก แต่ปริมาณผู้พิพากษามีไม่เพียงพอต่อคดีที่เกิดขึ้น

๕.๑.๒.๔ ต่างฝ่ายต่างมีทิฐิ จะเอาชนะกันอย่างเดียว และยังมีคนรอบข้างเข้ามาเกี่ยวข้องอีก ตลอดจนนายความไม่ให้ความร่วมมือ

๕.๑.๒.๕ ปัญหาจากคนรอบข้างของแต่ละฝ่ายที่เข้ามาคัดค้านหรือกดดันไม่ต้องการให้ประนีประนอมยอมความกัน คู่ความยังไม่ลืมเรื่องที่รู้สึกไม่ดีต่อกันในอดีต และไม่ให้อภัยกัน โดยไม่คิดที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือหาทางออก นายความไม่ให้ความร่วมมือไม่ต้องการให้ยอมความอาจเป็นเพราะหากยอมความนายความจะเสียผลประโยชน์เกี่ยวกับค่าว่าความ

๕.๑.๒.๖ คู่ความเองไม่อยากเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ไม่เปิดใจรับฟัง ไม่พยายามรับฟังความคิดเห็นจากบุคคลอื่น ปัญหาจากผู้ไกล่เกลี่ย บางกรณีผู้ไกล่เกลี่ยไม่เข้าใจประเด็น มีความรู้ความสามารถไม่เหมาะสมกับคดีหรือมีทัศนคติส่วนตัวเข้าข้างฝ่ายใด ไม่เป็นกลาง

๕.๑.๒.๗ ปัญหาจากบุคคลภายนอก เช่น นายความ ญาติที่มีอิทธิพลต่อคู่ความ ส่งผลให้การไกล่เกลี่ยไม่ประสบความสำเร็จได้ตามความตั้งใจของคู่ความ

จากการศึกษาสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นดังกล่าวผู้วิจัยพบว่า หลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง พบว่า มีหลักธรรม ๕ หลักธรรม ที่สามารถมาเป็นแนวทางในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ดังนี้

๑) หลักสติ

การไกล่เกลี่ยเริ่มด้วยขั้นตอนแรกที่สำคัญคือการควบคุมสติ (Mindfulness Control) ทั้งการคุมสติของคู่พิพาท และการคุมสติผู้ไกล่เกลี่ยหน้าที่ของผู้ประนีประนอมต้องมีสติ และต้องมีความสงบคือ Emotion คือต้องจัดการอารมณ์ก่อนการจัดการข้อพิพาททั้งหมดนี้มาจากสติคือ Mindfulness นี่คือนิวตันของการไกล่เกลี่ยแนวพุทธ กล่าวโดยสรุป การเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธเป็นหนึ่งในพุทธสันติวิธีที่นำมาเป็นรูปแบบสำหรับจัดการปัญหาความขัดแย้งซึ่งไม่เพียงแต่สามารถ

ใช้ได้ในรูปแบบการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ยังเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ยั่งยืน ดังเช่นการให้อภัยทานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในการจัดการความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนา

๒) หลักอคติ

ในการไกล่เกลี่ยนั้นหากผู้ทำหน้าที่ได้ทำหน้าที่การไกล่เกลี่ยจบไปด้วยสติ ผู้นั้นย่อมต้องดำรงตนอยู่ในความเที่ยงธรรม “เที่ยง” หมายถึงตรงต่อหลักการ “ธรรม” หมายถึงความถูกต้อง อันมีความหมายโดยรวมว่า ผู้ไกล่เกลี่ยต้องปราศจากอคติ ๔ ประการ คือ (๑) ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะชอบพอ (๒) โทสาคติ คือ ความลำเอียงเพราะโกรธหรือชิงชัง (๓) โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะหลง หรือความลำเอียงเพราะความเขลา (๔) ภยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะกลัว ดังนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องหนักแน่น รู้จักให้อภัย และรู้จักให้อีกโอกาส

๓) หลักพรหมวิหาร

ในการไกล่เกลี่ยนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยทำหน้าที่เสมือนว่าเป็นพรหมหรือ “ผู้ใหญ่” ของคู่พิพาท คดีข้อพิพาทจะได้รับการไกล่เกลี่ยหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับว่า ผู้ไกล่เกลี่ยได้ดำรงอยู่ในฐานะเป็น “ผู้ใหญ่” หรือไม่ มีคติความเชื่อพิพาทจำนวนไม่น้อย ที่คู่กรณีไม่ยอมรับการไกล่เกลี่ย ทั้งนี้เพราะผู้ไกล่เกลี่ยขาดความเป็น “ผู้ใหญ่” เช่นตกอยู่ในอำนาจของอคติ เป็นต้น หลักพรหมวิหารจึงเป็นหลักการที่แสดงให้เห็นว่าผู้ไกล่เกลี่ยนั้นจะได้รับการยอมรับในฐานะเป็น “ผู้ใหญ่” คือ

(๑) หลักเมตตา เป็นพรหมเบื้องต้นถ้าเขาไม่มีความทุกข์ความลำบากอะไร มากก็แผ่จิตรักใคร่เมตตาให้เท่า ๆ กัน

(๒) หลักกรุณา คือ คือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความทุกข์ หรือเขามีความทุกข์เท่า ๆ กันทั้งคู่ก็มีจิตคิดให้เขาพ้นจากความทุกข์เป็นที่ตั้งเป็นกรุณา (๓) มุทิตา ตั้งมุทิตาเป็นพรหมเป็นที่ตั้ง เป้าหมายการไกล่เกลี่ยคือความขึ้นขมยินดีซึ่งกันและกัน สมัคสมานสามัคคี และ

(๔) อุเบกขา ถ้ามันเป็นเรื่องที่หนักหนาสาหัสเป็นเรื่องที่ยากจะเยียวยาได้ ซึ่งหมายถึงว่าตนเองได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่แล้ว แต่เมื่อคู่พิพาทไม่สามารถยอมกันได้ก็ต้องรู้จักวางใจเป็นกลาง หรือว่าบางกรณีสามารถคลี่คลายไปด้วยดี จบกันไปด้วยดีก็ต้องรู้จักมีอุเบกขา

๔) หลักสังคหัตถ์

ผู้ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยนอกจากทำหน้าที่ในฐานะเป็น “ผู้ใหญ่” แล้ว ยังทำหน้าที่ในฐานะนักสังคสมสงเคราะห์อีกด้วย กล่าวคือ ได้สงเคราะห์ผู้มีความทุกข์อันเกิดจากข้อพิพาทนั้น ๆ หลักพุทธธรรมที่บ่งถึงการสงคสมสงเคราะห์ คือ สังคหัตถ์ อันได้แก่ (๑) ทาน หลักการให้ สามารถนำมาใช้ได้ กล่าวคือผู้ที่มีหน้าที่ไกล่เกลี่ย มีเป้าหมายว่าคู่ความต้องเกิดความเข้าใจ เกิดการให้อภัยซึ่งกันและกัน ให้โอกาสกันได้ปรับปรุงตัว (๒) ปิยวาจา หลักการพูดจาที่ทำให้แต่ละฝ่ายเกิดความรัก ความพอใจ ความเข้าใจ พูดให้เกิดความคล้อยตาม ถ้าเป็นกรณีที่ให้อภัยกันได้ ยอมความกันได้ ก็ยอมความกันเสีย (๓) อตถจริยา หลักการบำเพ็ญประโยชน์ หมายถึงการไกล่เกลี่ยนั้น มุ่งถึงประโยชน์ของคู่พิพาททั้งสองฝ่ายโดยไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้เปรียบหรือเสียเปรียบกัน (๔) สมานัตตา หลักของความเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึงความปราศจากความลำเอียงของผู้ไกล่เกลี่ย กล่าวคือ ผู้ไกล่เกลี่ยนั้นต้องวางตนอย่างเสมอต้นเท่าเทียมกัน ระหว่างคู่พิพาทปราศจากความลำเอียงใด ๆ

๕) หลักอริยสัจ

หลักอริยสัจถึงแม้ดูเหมือนว่าเป็นหลักธรรมขั้นสูงในกระบวนการตรัสรู้ แต่ก็สามารถนำมาบูรณาการได้กับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ดังนั้น หลักอริยสัจ จึงเป็นเหมือนขั้นตอนการจัดความขัดแย้งอันเกิดจากข้อพิพาทของผู้ไกล่เกลี่ย อันประกอบด้วย

(๑) ทุกข์ หมายถึงผู้ไกล่เกลี่ยต้องรู้ให้ได้ว่าผู้พิพาทมีปัญหา (ทุกข์) อย่างไร ปัญหานั้นหนักเบาประการใด ฯลฯ แล้วนำไปสู่ขั้นตอนต่อไปคือ

(๒) สมุทัย คือขั้นตอนของการสืบสาวว่าปัญหานั้นเกิดมาจากสาเหตุอะไร เมื่อทราบสาเหตุแน่ชัดแล้ว ก็นำไปสู่ขั้นตอนต่อไป คือ

(๓) นิโรธ คือขั้นของการวางเป้าหมายว่าจะขจัดหรือจะแก้ปัญหานั้นอย่างไร และการจะแก้ปัญหานั้นได้จะต้องมีวิธีการอย่างไร อันนำไปสู่ขั้นตอนสุดท้ายคือ

(๔) มรรค คือขั้นตอนของการหาวิธีการในการแก้ปัญหานั้น อาจใช้หลายวิธีการตามที่เหมาะสม เช่น ใช้กระบวนการทางกฎหมาย หรือกระบวนการไกล่เกลี่ย หรือกระบวนการพูดคุย เพื่อให้ยอมความกันเป็นต้น

๕.๑.๓ รูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเชิงพุทธบูรณาการ

รูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางเชิงพุทธบูรณาการพบว่า การใช้คนกลางเป็นผู้ไกล่เกลี่ยนับว่าเป็นรูปแบบการไกล่เกลี่ยวิธีหนึ่งที่ไม่ต้องใช้กระบวนการทางกฎหมาย ในการจัดความขัดแย้งเพื่อจะให้เกิดผลกระทบเชิงลบให้น้อยที่สุด การไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้งโดยมีบุคคลที่สามหรือคนกลางมาทำหน้าที่เป็นผู้เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาประโยชน์ และหนทางที่จะเป็นไปได้มากที่สุดให้แก่คู่กรณี อีกทั้งยังช่วยเหลือในการเจรจาต่อรองระหว่างคู่กรณีหรือคู่ความเพื่อให้สามารถบรรลุข้อตกลง และขจัดความขัดแย้งลงได้ โดยความสมัครใจของคู่กรณี ทั้งนี้ข้อเสนอแนะของผู้ไกล่เกลี่ยไม่ถือเป็นข้อผูกพันที่จะบังคับให้คู่กรณีหรือคู่ความต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใดการไกล่เกลี่ยนั้นจะช่วยรักษาสัมพันธภาพระหว่างคู่กรณีและก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีขึ้นทั้งสองฝ่ายโดยที่คู่กรณียังคงรักษาสัมพันธภาพอันดีต่อกันไว้ได้

ดังนั้น การไกล่เกลี่ยนั้นเป็นหนึ่งในสันติวิธีที่จะนำมาจัดการความขัดแย้งเพื่อที่จะลดผลกระทบเชิงลบให้น้อยที่สุด เพราะเป็นกระบวนการที่คู่เจรจากดลงสมัครใจที่จะมาเจรจากันโดยมีบุคคลที่สามหรือคนกลางที่เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่ายหรือทุก ๆ ฝ่ายการเจรจาไม่ได้มุ่งหวังที่จะมาเอาชนะกันหรือให้ได้มากที่สุดเหมือนในกรณีการเจรจาต่อรองธุรกิจรวมทั้งกระบวนการสื่อสารที่ใช้ก็เป็นไปอย่างโปร่งใสมีความเท่าเทียมกันของการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ผลสำเร็จของการเจรจาไกล่เกลี่ยคือความพึงพอใจของทุก ๆ ฝ่ายโดยใช้กระบวนการที่เรียกว่าการเจรจาโดยยึดประโยชน์ร่วมเป้าหมายของการเจรจา คือ ข้อยุติที่ต่างฝ่ายร่วมกันเลือกทางเลือกต่าง ๆ ที่ร่วมกันและแสวงหาจึงนับว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำมาจัดการกับปัญหาความขัดแย้งได้อย่างสันติ

จากการศึกษาพบว่า ในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางตามหลักพุทธบูรณาการให้ประสิทธิภาพนั้น ต้องดำเนินไปพร้อมด้วยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ๓ ฝ่าย

ด้วยกัน ดังนี้ ๑) ผู้ประนีประนอม หรือผู้ไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ๒) คู่ความหรือคู่กรณี และ ๓) ทนายความ

บุคคลทั้ง ๓ ฝ่าย ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เริ่มจากการควบคุมตนเอง หลักการไกล่เกลี่ยในพระพุทธศาสนาคือเริ่มจากสติของเขาตั้งสติก่อน เริ่มด้วยความสงบจบด้วยความฉลาด คือใช้ Mindfulness ไปสยบ Emotion ของเขา คือว่าการไกล่เกลี่ย สังเกตที่คู่ความเวลาที่เราประนีประนอมเขาจะมีปัญหาเรื่องสติของเขา คือมันไม่นิ่งก็ต้องเริ่มด้วยความสงบจบด้วยความฉลาด สงบคือ Emotion ใช้ Mindfulness ไปสยบ Emotion ของเขา เพราะว่าคู่ความก่อนที่จะมาประนีประนอมเขามีปัญหากัน เขาทะเลาะกัน มีคติความกัน การไกล่เกลี่ยต้องเริ่มจาก ADR คือ การระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution – ADR) หมายถึง การระงับข้อพิพาทโดยไม่ใช้วิธีฟ้องศาล ซึ่งโดยหลักๆจะแบ่งได้ ๔ วิธีได้แก่ การเจรจา (Negotiation) ต้องมีการเจรจากันก่อนการที่จะเจรจากันได้ต้องความสัมพันธ์กันดีก่อน ถ้าความสัมพันธ์มันแตกสลายก็ไม่ต้องเจรจากันต้องมาใช้ตัวที่ ๒ คือ การประนีประนอมข้อพิพาท (Mediation) ต้องหาคนกลางมาสมานเขาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางในศาสนาพุทธต้องเป็นคนที่สมาธิ จะมีสมาธิต้องมีสติ และคนที่เป็นผู้ประนีประนอมต้องเป็นผู้ปฏิบัติ จะได้ดึงคู่กรณีมาหากันหน้าที่ของผู้ประนีประนอมต้องมีสติ และต้องมีความสงบ คือ Emotion คือต้องจัดการอารมณ์ก่อนการจัดการข้อพิพาททั้งหมดนี้มาจากสติ คือ Mindfulness นี่คือจุดเด่นของพุทธหน้าที่แรกของผู้มีหน้าที่ประนีประนอมต้องมีสติและต้องจัดการอารมณ์ตนเองให้ได้ วิธีการจัดการข้อพิพาทมีเยอะแต่ปัญหาปัจจุบันอยู่ที่ท่าทีของคน คือผู้ประนีประนอม และของคู่กรณี การไกล่เกลี่ย (Conciliation) และการใช้กระบวนการอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) และหลักที่นำมาใช้ในการไกล่เกลี่ย ๙ ขั้นตอนคือ (๑) คุมสติ - Mindfulness Control (๒) ทำหน้าที่กัลยาณมิตร - Emotion Process (๓) สื่อสารอย่างลึกซึ้ง - Deep Communication (๔) วิเคราะห์เรื่องราว - Issues Analysis (๕) เข้าถึงวิธีการ- Approaching to Strategies (๖) คิดอย่างแยกคาย - Thinking Wisely (๗) หาจุดสนใจ - Interest Finding (๘) เสนอทางเลือก - Option Creating และ (๙) สร้างสัมพันธ์ภาพอันดี - New Relationship Building

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถมาเป็นแนวทางในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง สรุปได้ ดังนี้

๑) หลักสติ ความระลึกได้ ความนึกขึ้นได้ ความไม่เผลอ ถูกคิดขึ้นได้ การคุมจิตไว้ในกิจ หมายถึง อาการที่จิตนึกถึงสิ่งที่จะทำอะไรจะพูดได้ นึกถึงสิ่งที่ทำคำที่พูดไว้แล้วได้ เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืม ระงับยับยั้งใจได้ ไม่ให้เลินเล่อพลั้งเผลอ ป้องกันความเสียหายเบื้องต้นยับยั้งชั่งใจไม่บูมบ่าม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความไม่ประมาท

๒) อคติ ๔ หมายถึง วิธีในทางที่ผิดหรือการดำเนินไปในทางที่ผิด ทั้งนี้ อันเกิดจากทัศนคติหรือความคิดเห็นในทางที่ผิด ซึ่งต่อมาจึงใช้คำให้เข้าใจง่ายเป็น ความลำเอียง หรือ ความไม่เที่ยงธรรม ประกอบด้วย ๔ ประการ คือ ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะชอบพอ โทสาคติ คือ ความลำเอียงเพราะโกรธหรือชิงชัง โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะหลง หรือความลำเอียงเพราะความเขลา ภยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะกลัว

๓) พรหมวิหาร ๔ หรือ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่น พรหม เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ ๔ ประการ ได้แก่ เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้ากรณา คือ ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ มุทิตา คือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามทีพิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่งไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรมรวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับมารับผิดชอบของตน

๔) สังคหัตถ์ ๔ แปลว่า ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลักสังคัมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนลิมสลักรถที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระเจาไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ สังคหัตถ์มีสี่ประการ คือ ทาน การให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ พูดดีต่อกัน อตถจริยา ช่วยเหลือกัน สมานัตตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอโดยประพฤติดัวให้มีความเสมอต้นเสมอปลายวางตัวดีต่อกัน

๕) อริยสัจ ๔ หลักอริยสัจ ๔ ต้องเป็นคนคิดและวิเคราะห์เป็น ต้องรู้ว่าสภาพปัญหาคืออะไร ทั้งสองฝ่ายมีปัญหาอะไรอันนี้หลักอริยสัจ ๔ เป็นกระบวนการในแง่ของโปรเจกการทำงาน ก่อนที่ดำเนินการไกล่เกลี่ย ต้องรู้ปัญหาก่อนว่าคู่พิพาทมีปัญหาอะไร มาจากสาเหตุอะไร จะแก้ปัญหานั้นได้อย่างไร และจะมีวิธีการหรือใช้เครื่องมืออะไรบ้าง เหมือนหมอรักษาโรค ต้องรู้โรคให้ถูกถึงจะจัดยาได้ ต้องรู้สาเหตุของโรค เพราะฉะนั้นผู้ไกล่เกลี่ยจึงต้องรู้ปัญหา บางคนรู้ปัญหาแต่ปัญหาผิดพลาดก็มีความอาจเป็นปัญหาที่ซับซ้อน รู้ปัญหาไม่จริง การไกล่เกลี่ยก็ไม่ประสบความสำเร็จ ต้องรู้สาเหตุ รู้เป้าหมาย รู้วิธีการอันนี้ต้องมาก่อน

สรุปได้ว่า รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางตามหลักพุทธบูรณาการ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องประกอบด้วยบุคคล ๓ ฝ่ายคือ ผู้ประนีประนอมหรือผู้ไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ๒) คู่ความหรือคู่กรณี และ ๓) ทนายความ ซึ่ง สามฝ่ายนี้ต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการใช้ในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท คือ (๑) หลักสติ (๒) หลักอคติ ๔ (๓) หลักพรหมวิหาร ๔ (๔) หลักสังคหัตถ์ ๔ (๕) หลักอริยสัจ ๔

๕.๒ สรุป ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยงานครั้งนี้ พบว่ารูปแบบการใกล้เคียงข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการคดีครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการใกล้เคียงข้อพิพาท เช่น ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางทั้งในส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาค ควรมีนโยบายให้ผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงคดีข้อพิพาท นำหลักธรรมดังนี้ คือ หลักพรหมวิหาร ๔ หลัก สังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ หลักอคติ ๔ ตลอดจนเรื่องของสติ มาประยุกต์ใช้ในการใกล้เคียงคดีข้อพิพาท เพื่อให้การใกล้เคียงข้อพิพาทมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะงานวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ: ศึกษาเฉพาะกรณีคดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” ผู้วิจัยพบว่ามีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑. ควรทำวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการใกล้เคียงของผู้ใกล้เคียงประจำศาลคดีเด็กและเยาวชนในส่วนภูมิภาค”

๒. ควรทำวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักอริยสัจ ๔ ในการใกล้เคียงกรณีข้อพิพาท”

๓. ควรทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงเพื่อยับยั้งการหย่าร้างในครอบครัว”

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
_____. อรรถกถาพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ:

กรมคุมประพฤติ. การระงับข้อพิพาทด้วยวิธีไกล่เกลี่ย. กรุงเทพมหานคร: กรมคุมประพฤติ, ม.ป.ป..
ควอริช เวลส์. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๒๗.
เฉลียว บุญยงค์. การศึกษาชีวิตและครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.
โชติช่วง ทัพวงศ์. จัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทกรุงเทพมหานคร: สำนักข้อพิพาทศาลยุติธรรม, ๒๕๕๐.
ตะวัน มานะกุล. กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในประเทศไทย. โครงการสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, ม.ป.ป..
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. คู่มือการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
บุญศิริ ชวลิตธารง. ธรรมโอศถ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๙.
ประสพสุข บุญเดช. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: เนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๕๖.
ผชาญ วชิรประดิษฐ์พร. การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการไกล่เกลี่ยคดีแพ่งและสมานฉันท์อาญา การอบรมหลักสูตร “ผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ ๑๓. สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๕๖.
พรพิมล จิรศิริเลิศ. รวบรวมบทความการไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๕๘.
พรรณยง พุทธิชาติ. การปฏิบัติงานของอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน (อ.ก.ช.): ปัญหาและอุปสรรคและแนวทางแก้ไข. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานระงับข้อพิพาทสำนักงานศาลยุติธรรม, ๒๕๕๗.
พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. จิตวิทยาครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒. คุณนิลยา มาลากุล ณ อยุธยา และผู้ร่วมศรัทธาพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้งแมส โปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑.
- _____. **พุทธธรรมฉบับขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๒.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๓. มูลนิธิธรรมทานกุศลจิตพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ท แอนด์โฮมจำกัด, ๒๕๕๘.
- พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ.๙). **อธิบายธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- พระราชปริยัติ (สฤณี สิริโร). **กระบวนการแก้ไขปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอริยสัจ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พิชัยศักดิ์ หรยางกูร. **รวมข้อคิดเกี่ยวกับการระงับข้อพิพาทในทางการค้า**. กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. **ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสน์**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.
- เจียร เจริญวัฒนา. **ระบบกฎหมายไทยและต่างประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช, ๒๕๒๘.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น. ๒๕๕๖.
- วรวิทย์ ฤทธิพิศ. **พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๓๔** แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๔๘.
- วิชา มหาคุณ. **การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว คดีครอบครัวและการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๒๕๕๗.
- วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗.
- _____. (แปลและเรียบเรียง). **คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.
- สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม : ครอบครัว : ประเพณี**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๗.
- ศูนย์ความรู้การระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักงานศาลยุติธรรม. **การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนาเพลส จำกัด, ๒๕๕๐.

- _____ . ความรู้กฎหมายแพ่งสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนาเพลสจำกัด, ๒๕๕๐.
- _____ . การบริหารจัดการ ระบบไกล่เกลี่ยในศาล. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนาเพลสจำกัด, ๒๕๕๐.
- _____ . กฎหมายเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนาเพลสจำกัด, ๒๕๕๐.
- _____ . ความรู้กฎหมายอาญาสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท การไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาทในคดีอาญา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนาเพลสจำกัด, ๒๕๕๐.
- ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า. ศัพท์บัญญัติเกี่ยวกับการแก้ปัญหาและความขัดแย้ง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนาเพลสจำกัด, ๒๕๕๐.
- อนันท์ จันทรโอภากร. การไกล่เกลี่ย/ประนอมข้อพิพาท. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บ. วิทยุชน, ๒๕๕๘.
- อโนทัย ศรีดาวเรือง. การคุ้มครองสิทธิ์และสวัสดิการของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดอาญา: ศึกษาเฉพาะกรณีอำนาจศาลของเยาวชนและครอบครัวในการโอนคดี ๙๗. การศึกษาหลักสูตรนิติศาสตร์บัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๗.
- อุดม บัวศรี และคณะ. เจ้าโคตร : การระงับความขัดแย้งในวัฒนธรรมอีสาน. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๖.

(๒) วิทยานิพนธ์:

- จตุพร อินทรเจ้า. “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมนอกศาล”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.
- จิรพัฒน์ พรหมสิทธิการ. “ปัจจัยที่มีผลต่อการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา : ศึกษากรณีเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.
- ชลากร เทียนส่องใจ. “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธหลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- ปกรณ ศรีประหลาด. “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาเถรวาท : กรณีศึกษามโหสถชาดก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- ทพ.ดร. ชลากร เทียนส่องใจ. “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษากรณีความขัดแย้งกันเองของภิกษุชาวโกสัมพี”. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- ธีรกานต์ คงด้วง. “การวิเคราะห์และการสังเคราะห์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาพุทธนา นรเชฏฐ (ศิริวรรณ). “พระพุทธรูปศาสนากับการแก้ไขความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร). “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พ.ต.ชวติ สุทธิพันธุ์. “วิธีระงับข้อพิพาทโดยสันติของสหประชาชาติ”. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.

พันโท นิธิภัสสร พันธ์ธมฺมาศ. “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามหลักสารณียธรรมในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พูนสุข มาศรีสรสรค์. “การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

เสน่ห์ เสถียรพงศ์. “การก่อเหตุทะเลาะวิวาททำร้ายร่างกายของนักเรียนอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

สุกัญญา กองศรี. “บทบาทของทนายความในการระงับข้อพิพาทโดยวิธีการไกล่เกลี่ย”. **วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๑.

อุษารัตน์ นิตยารมย์. “กระทรวงศึกษาธิการกับการจัดการแก้ไขปัญหาทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๘.

(๓) รายงานการวิจัย:

นวลจันทร์ ทศนชัยกุล. “ศาลยุติธรรมกับการระงับข้อพิพาท”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๕๗.

วิชัย ช้างหัวหน้า และคณะ. “การนำหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้การระงับข้อพิพาทในคดีอาญา : กรณีศึกษาของศาลอาญา”. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๘.

สำนักงานศาลยุติธรรม. “กลยุทธ์การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”. **รายงานวิชาการฝึกอบรม**. หลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาล: สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, ๒๕๕๗.

(๔) บทความ:

ปรีชา อุปโยคิน. “แนวการวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว”. **วารสารสุขุทัยธรรมาธิราช**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๓๘): ๙๙-๑๐๗.

ปรัชญา อยู่ประเสริฐ. “ขั้นตอนกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท”. ใน **รวมบทความเทคนิคจิตวิทยาและการสื่อสารสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท**. รวบรวมจัดพิมพ์โดย สำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงาน ศาลยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๐.

วิชา มหาคุณ. “ความรู้ทั่วไปในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและประนีประนอมคดีครอบครัว”. **ตุลาพาท**. ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๖ (พฤศจิกายน – ธันวาคม ๒๕๓๗): ๑๑๐.

อรุณ ภาณุพงศ์. “การเจรจาทางการทูต”. **สราญรมย์**. (๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑): ๒.

(๕) บทความในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ : อินเทอร์เน็ต

กองวิจัย สำนักงานยุทธศาสตร์ตำรวจ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. “มาตรการของเจ้าหน้าที่ตำรวจและมาตรการทางสังคมกับการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทของนักเรียน/นักศึกษาต่างสถาบัน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.research.police.go.th/index.php/datacenter/.research/-research-2555> [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

พระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท – ไกล่เกลี่ย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://groups.google.com/forum/#!topic/4ssss4/4Hlet9oMuEE> [๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

พระมหากษัตริย์ ภูมิพลอดุลยเดช. “การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.gotoknow.org/posts326318> [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

พระไพศาล วิสาโล. “การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งแบบพุทธ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://sites.google.com/site/reconflict/thbthwnwrnrkrn/kar-kil-keliy-khwam-khad-yaeng-baeb-phuthth> [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

พระไพศาล วิสาโล. “การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ บทความสันติภาพสันติวิธี”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.visalo.org/article/p_karnklorklear.htm [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

สถาบันพระปกเกล้า. “การยุติความขัดแย้ง”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.kpi.ac.th/wiki/index.php> [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

โสดา สุภานันท์. “การไกล่เกลี่ยแนวพุทธ (Buddhismlaw)”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://buddhismlaw.blogspot.com/2๐12/08/blog-post_15.html [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

มูลนิธิสถาบันครอบครัวไทย. “สถาบันครอบครัว”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://care.karpouk.com/comsfile/ingbank/karnmanersuicide/sweet.family2jpg> ศุกร์, 20/11/2009. 23.25 แก้ไขล่าสุด 21/11/2009. 17.24 [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

วรวิทย์ พัฒนาอิทธิกุล. “บทบาทของครอบครัว”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://els.nsruc.ac.th/advertising/chapterg.htm> [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

วิชาการ.คอม. “ศาลเยาวชนและครอบครัวไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.vcharkarn.com/vcafe/๑๒๐๘๙๓> [๕ มิถุนายน ๒๕๖๐].

วิชญ์ พวงพันธ์. **สังคมวิทยา: สถาบันครอบครัว**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://sociology/a-blogspol.com/2013/07/family-institution.html> [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

แสงสุรีย์ ทศนพูนชัย. “การจัดภัยร้ายของครอบครัวและสังคม”. **ควอลิตี้ออนไลน์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.poac.psu.ac.th [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

ศูนย์ประนีประนอมคดีครอบครัวประจำศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดลพบุรี. “ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว แก้ไขความขัดแย้ง ครอบครัวเป็นสุข (๒๕๕๘), หน้า ๑-๓”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.lbrjc.coj.go.th/doc/data/lbrjc/lbrjc_1464856827.pdf [๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐].

๒. ภาษาอังกฤษ

Christopher W. Moore. **The Mediation Process Practice Strategies for Resolving Conflict**. 2 nd ed. U.S.A.: Jossey-Bass Inc., Publishers, 1996.

Henry J. Brown and Arthur L. Marriott. **ADR Principles and Practice**. London: Sweet and Maxwell, 1999.

Webster. **New Dictionary of the American Language**. The World Publishing Company, 1967.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๙๕

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน พระมหาดิเดช สติวโร, ดร.

ด้วย นางจิตติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ จึงเห็นควรให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบูรณ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

นางจิตติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

ฉันทิพรอดคนเครื่องไม้

๒๐ พ.ย. ๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๙๕

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

ด้วย นางฐิติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการใกล้ชิดเกลียดชังข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีศรัทธาครอบครัวชาวเขาสวนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ จึงเห็นควรให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

๒๕๖๐/๑๑/๒๐ พ.ค. ๖๐

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๙๕

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ดร.เสนาะ ผดุงฉัตร

ด้วย นางจิตติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำคุณนินห์เรื่อง “รูปแบบการใกล้ชิดคล้ายคหิพาพหุเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีคิครอบครัววาลยาและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย ได้ออกแบบเครื่องมือวิจัยแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ ขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย และเพื่อความถูกต้องของเนื้อหาแบบสอบถาม-สัมภาษณ์ จึงเห็นควรให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไขเครื่องมือวิจัย

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่า ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับงานวิจัย สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและแก้ไข เครื่องมือวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ในการทำวิจัยต่อไป

จึงเจริญพรามาเพื่อโปรดพิจารณาอนเคราะห์

คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

Lower 2.

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยคุณูปการ
เรื่อง

รูปแบบการใกล้เคียงคติข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีคิครอบครัवाल
เยาวชนและครอบครัวกลาง

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชา
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมในวิทยาการสมัยใหม่ของศาลเยาวชนและ
ครอบครัวกลาง

๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคกระบวนการใกล้เคียงคติข้อพิพาทของศาลเยาวชนและ
ครอบครัวกลาง

๓. เพื่อศึกษารูปแบบการใกล้เคียงคติข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางในเชิงพุทธ
บูรณาการ

โดยผู้วิจัยได้รับการอนุมัติโครงร่างคุณูปการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และบัณฑิตวิทยาลัยได้อนุมัติให้
ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนได้ คำตอบของท่านจะมีคุณค่าต่อการวิจัยฉบับนี้เป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณอย่างสูง

นางจิตติมา บุญประเสริฐ

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 อาชีพ.....ตำแหน่ง.....
 หน่วยงาน.....จังหวัด.....
 บ้านเลขที่.....ตำบล.....อำเภอ.....
 จังหวัด.....วัน/เดือน/ปีที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นสัมภาษณ์

๑. การใกล้ชิดคดีข้อพิพาทตามขั้นตอนของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้น ในความเห็นของท่านมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร

.....

๒. ท่านคิดว่าการใกล้ชิดมีความสำคัญอย่างไร

.....

๓. ข้อพิพาทที่ท่านพบเจอส่วนมากเกิดมาจากสาเหตุอะไรบ้าง

.....

๔. การใกล้ชิดคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมีหลักแนวคิดในการใกล้ชิดอย่างไร

.....

๕. ปัญหาและอุปสรรคของการไกล่เกลี่ยมีสาเหตุมาจากอะไร

.....

.....

.....

๖. ท่านมีวิธีการไกล่เกลี่ยให้ประสบผลสำเร็จอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๗. ท่านมีวิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ยอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๘. ท่านคิดว่าหลักธรรมเหล่านี้ คือหลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยได้อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

๙. ในเมื่อบุคคลสองฝ่าย มีความเห็นขัดแย้งกัน และยืนอยู่คนละฝ่าย หลักพุทธธรรมที่กล่าวในข้อ ๘ จะนำไปใช้อย่างไร จึงจะทำให้บุคคลสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกันจนถึงขั้นเกิดข้อพิพาทสามารถยอมรับข้อตกลงกันได้ด้วยสันติ โดยที่ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรู้สึกว่าถูกเอารัดเอาเปรียบ

.....

.....

.....

๑๐. ตัวท่านเองในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย ท่านคิดว่าตัวท่านเองมีความจำเป็นหรือไม่ อย่างไร ที่จะต้องบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นให้มีอยู่ในตัวท่านเองก่อน และถ้าเห็นว่าจำเป็น ท่านมีวิธีการบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวนี้ ให้อยู่ในตัวท่านได้อย่างไร

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่กรุณาให้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ค

หนังสือขอสัมภาษณ์

บันทึกข้อความ

งานสารบรรณ	
กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี	
รับที่.....	ด.ล.
รับวันที่.....	๑๗ ม.ค. ๕๑
เวลา.....	๑๔.๑๕ น.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๒๑๗

วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระราชปรีดีทวี, ศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

ด้วย นางฐิติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำคุณนิตินิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีคดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นางฐิติมา บุญประเสริฐ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

(พระราชปรีดีทวี)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

๑๙/๑๒/๕๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๒๑๗

วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระมหาหรรษา ธมฺหาโส, รศ.ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ,
ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

ด้วย นางฐิติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎี
นิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการใกล้ชิดเกลี้ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีคดี
ครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่าง
ค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview)
เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนา
เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีองค์
ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้
นางฐิติมา บุญประเสริฐ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

บันทึกข้อความ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่

วันที่ ๒๙/๑/๒๐ เวลา

ผู้รับ

จิรากร

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๒๑๗

วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ด้วย นางฐิติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีคดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้นางฐิติมา บุญประเสริฐ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย โทร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ ภายใน ๑๑๓๓, ๑๑๒๗

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๒๑๗

วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร ผศ.ร.ท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ

ด้วย นางฐิติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการใกล้เคียงคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้นางฐิติมา บุญประเสริฐ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสานงาน:

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๔

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๘๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางฐิติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎี
นิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีครอบครัว
ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัย
เอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือใน
การทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์
ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพราหมเพื่อขออนุญาตให้ นางฐิติมา บุญประเสริฐ ได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเจริญพราหมเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุมัติขอคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบุญ วิฑฐกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

นางฐิติมา
บัณฑิตวิทยาลัย
นางฐิติมา (๕๕๕๗๓๔๕)

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๘๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๑-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๑-๕
www.mcu.ac.th

๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

รับที่	466
วันที่	18 ม.ค. 2561
เวลา	10.41

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เจริญพร ท่านชาตชาย ไขษิตวัฒน์ฤกษ์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางฐิติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎี
นิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีคดีครอบครัว
ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัย
เอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือใน
การทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์
ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ นางฐิติมา บุญประเสริฐ ได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุมัติขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอประทานเสนอ ท่านอธิบดีฯ

เพื่อโปรดทราบขอ นังพ

ขอเจริญพร

ดร.เอกสิทธิ์-คุณวุฒิ-นางสาว

(พระมหาสมปूरณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ม. สุภาวดี ๑๖๗ จ.พระนครศรีอยุธยา
ขอคุณภาณี น. วิกรมมงคล
1 พฤศจิกายน

(นายชาตชาย ไขษิตวัฒน์ฤกษ์)
อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

22 ม.ค. 2561

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ http://gds.mcu.ac.th, E-mail: gds@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาอนันต์ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

(นางศรีวิภา ยาม)

เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมปฏิบัติการ

18 ม.ค. 2561

ขอประทานเสนอท่านอธิบดี
ขอคุณภาณี น. วิกรมมงคล
๑๖๗ จ.พระนครศรีอยุธยา
๑๖๗ จ.พระนครศรีอยุธยา
๑๖๗ จ.พระนครศรีอยุธยา

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๘๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

www.mcu.ac.th

๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

พระวิทยพร ท่านประมวณ นิลกลาง ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางฐิติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำคุณนินนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือในการทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพามาเพื่อขออนุญาตให้ นางฐิติมา บุญประเสริฐ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะขึ้นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุมัติขอคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเรียน

ขอเจริญพร

ได้เรียนมหาวิทยาลัยแล้ว
ขอเรียน
๐๗ ม.ค. ๖๑

(พระมหาสมชาย ฐิตมโน, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๘๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๘๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เจริญพร นางฉันทิมา วิศิษฐ์โสภา นิตกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางฐิติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำดุขฎี
นิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีคดีครอบครัว
ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัย
เอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือใน
การทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์
ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ นางฐิติมา บุญประเสริฐ ได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุมัติขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

นริศพร นเรศนิจา

ได้รับหนังสือแล้ว

ณ. ๕

(น.ร. ณ. ๕ วิ. ๕๖)

นิตกรชำนาญการ

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๘๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เจริญพร นายไชยงค์ เจริญเมือง ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางฐิติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎี
นิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีครอบครัว
ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัย
เอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือใน
การทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์
ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรมาเพื่อขออนุญาตให้ นางฐิติมา บุญประเสริฐ ได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๘๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

หนังสือขอรับทราบ
โดยผู้ประสานงาน (ดร.)
11 ม.ค. ๒๕๖1

ที่ ศธ ๖๑๐๑/ว ๑๘๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๘ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อทำวิจัย

เจริญพร ท่านปราโมทย์ บุณนาค ผู้พิพากษาชำนาญการด้านไกล่เกลี่ยศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นางฐิติมา บุญประเสริฐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา แบบ ๑.๒ ภาคปกติ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๕๑๑๕ ได้รับอนุมัติให้ทำดุษฎี
นิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ : ศึกษาเฉพาะกรณีคดีครอบครัว
ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการค้นคว้าวิจัย
เอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เป็นเครื่องมือใน
การทำวิจัย มีความประสงค์จะสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์
ยิ่งขึ้น

เพื่อการนี้ บัณฑิตวิทยาลัยเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีองค์ความรู้ สามารถให้ข้อมูลและ
คำแนะนำแก่นิสิตได้เป็นอย่างดี จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ นางฐิติมา บุญประเสริฐ ได้ดำเนินการ
สัมภาษณ์ท่านเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร./โทรสาร ๐-๒๒๒๒-๐๖๔๐ <http://gds.mcu.ac.th>, E-mail: grads@mcu.ac.th

ผู้ประสานงาน : พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม โทร. ๐๘๗-๐๘๒๕๓๖๑

นางฐิติมา บุญประเสริฐ โทร. ๐๘๑-๔๕๕๗๓๔๕

นายปราโมทย์ บุณนาค

๑๗ ธ.ค. ๖๐

ภาคผนวก ง

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

ก. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา

๑. พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ, ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ (IBSC) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. ผศ. ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ผศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ข. ผู้เชี่ยวชาญด้านการใกล้เคียงประจำศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๑. นายชาติชาย โฆษิตวัฒน์ฤกษ์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๒. นายปราโมทย์ บุณนาค ผู้พิพากษาชำนาญการด้านใกล้เคียงศาลเยาวชนครอบครัวกลาง

๓. นายประมวล นิลกลาง ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๔. นางฉันทิมา วิศิษฐ์โสภานิธิกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

๕. นายไชยงค์ เจริญเมือง ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

ภาคผนวก จ

คำให้สัมภาษณ์

คำให้สัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร.

ตำแหน่ง/หน้าที่ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๑

สถานที่ที่สัมภาษณ์ สำนักงานรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ยมีหลักธรรมใดบ้าง ?

หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการไกล่เกลี่ย น่าจะแบ่งเป็นหลายๆส่วน คือส่วนที่แบ่งเป็นหลักสำหรับคู่กรณี หลักสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย กับหลักที่นำมาใช้ในการไกล่เกลี่ย วิธีการกระบวนการขั้นตอน เอาหลักคนที่ทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ย ก็คือหลักของพรหมวิหาร ๔ และหลักอคติ ๔ คือผู้หลักผู้ใหญ่ต้องตั้ง (๑) หลักเมตตาเป็นพรหมเบื้องต้นถ้าเขาไม่มีความทุกข์ความลำบากอะไรมากก็แผ่จิตรักใคร่เมตตาให้เท่า ๆ กัน (๒) หลักกรุณา คือ คือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความทุกข์ หรือเขามีความทุกข์เท่า ๆ กันทั้งคู่ก็มีจิตคิดให้เขาพ้นจากความทุกข์เป็นที่ตั้งเป็นกรุณา (๓) มุทิตา ตั้งมุทิตาเป็นพรหมเบื้องต้น เป้าหมายการไกล่เกลี่ยคือความชื่นชมยินดีซึ่งกันและกัน สมัคสมานสามัคคี และ (๔) อุเบกขา ถ้ามันเป็นเรื่องที่หนักหนาสาหัสเป็นเรื่องที่ยากจะเยียวยาก็ต้องรู้จักวางอุเบกขา หรือว่าบางกรณีสามารถลุล่วงไปด้วยดี จบกันไปด้วยดีก็ต้องรู้จักมีอุเบกขา อันนี้เป็นหลักในเบื้องต้นเป็นคุณธรรมของคน ส่วนเรื่องที่จะทำกันจริง ๆ คงไม่พ้นจาก หลักอคติ ๔ ในหลักพระพุทธศาสนา คนอาจจะมีความชอบความชัง ความกลัว ความไม่รู้ เป็นธรรมชาติ แต่ต้องพยายามไม่ให้มีอิทธิพล ชอบต้องพยายามไม่ให้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของตัวเอง การพิจารณาใคร่ครวญของตัวเอง อันนี้กำลังพูดถึงตัวของคนไกล่เกลี่ยผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยบางทีอาจจะชอบฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง บางทีอาจจะรู้จักกันมาก่อน หรือไม่รู้จักกันมาก่อน แต่พบเห็นหน้าแล้วถูกชะตากันขึ้นมา อาจจะเกิดความชอบทำให้เกิดความลำเอียงได้ อคติ แปลว่าลำเอียงตามหลักทางพระพุทธศาสนา ลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะไม่รู้ ลำเอียงเพราะกลัวมันมีสาเหตุ ๔ อย่าง คือต้องเว้นจากความลำเอียงพูดง่าย ๆ บางทีชอบก็ทำให้เกิดความลำเอียงได้ หรือศรัทธาไม่กินกันบางทีไม่รู้จักหน้ากัน แต่พอเห็นหน้ามันทำไม่ให้เกิดถูกชะตามันก็จะทำให้เกิดความลำเอียงได้อันนี้ต้องระวัง บางทีอาจจะลำเอียงเพราะไม่รู้ความจริง ต้องไปศึกษาหาวิชาความรู้หาข้อมูลเพิ่มเติมให้มันรู้ความจริง แต่บางทีกลัวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ทำให้เกิดความลำเอียงได้ ในกระบวนการทำงานต้องเว้นจาก อคติ ๔ ไม่ใช่มีอคติ ๔ ต้องเว้นจากอคติ ๔ อันนี้คือผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย หลัก ๒ อย่างที่น่าจะพอ คือ หลักพรหมวิหาร ๔ และ หลักอคติ ๔ พยายามเว้นให้ได้

สำหรับคู่กรณี ผู้ขัดแย้งนี้ การมีหลักเมตตาธรรมซึ่งไม่ใช่ในพรหมวิหาร ๔ หรืออก หมายถึงในหลักสารณียธรรม ๓ ข้อแรก คือถึงแม้จะมีความชอบหรือไม่ชอบกันยังไงก็ต้องตั้งเมตตาเป็นพรหม

ทางด้านกาย ทั้งด้านวาจา และด้านจิตใจ มีเมตตาเป็นพรหม เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตา
มโนกรรม เป็นเบื้องต้น อันนี้คือหลักเมตตาต้องปรากฏอยู่ในทวารสาม ภาษาพระเขาเรียกไตรทวาร
คือ กาย วาจา ใจ บางทีใจไม่มีเมตตาแต่ว่ามีเมตตาทางวาจาพยายามข่มความโกรธเอาไว้ไม่ชอบยังยั้ง
พยายามข่มความโกรธเอาไว้แต่คือการสื่อสารพูดจาไพเราะออกไป วาจาที่ดีออกไปเป็นการสร้าง
บรรยากาศที่ดีงาม สะท้อนมาสู่ใจได้ ซึ่งบทสะท้อนอาจจะมาจากคุณุณิ หรือสังคครอบข้าง บางทีการ
แสดงการกระทำที่แสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันทางกายมันสะท้อนให้เกิดเมตตาในใจได้ บางทีบาง
คนไม่มีเมตตาอยู่ก่อนแต่ว่าข่มเอาไว้แต่สื่อสารออกไปด้วยวาจาที่อ่อนหวาน หรือแสดงอาการทางกาย
ออกไปที่นุ่มนวลมันสะท้อนเข้าไปสู่ใจของตัวเอง ทำให้ใจมีเมตตา ฉะนั้น ข้อที่ ๑ คือเมตตาของคุณุณิ
ซึ่งแบ่งเป็น ๓ ส่วน คือทางกาย ทางวาจา ทางใจเป็นหลัก

ในส่วนที่ ๒ สำหรับคุณุณิหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือ การเคารพในกันและกัน
เป็นคารวะธรรม เรื่องสิทธิ เรื่องหน้าที่ เรื่องความเป็นมนุษย์ การแสดงความเคารพออกมาต่อกันและ
กันทางกายทางวาจาอย่างน้อย ๒ ทางนี้เป็นหลัก ซึ่งบางทีจะชอบกันหรือไม่ชอบกันมากขนาดไหน ถ้า
กิริยาทางกาย หรือทางวาจายังไม่ปรากฏออกมาก็ยังไม่เป็นเชื้อ ทำให้ความขัดแย้งรุกรามไป
เพราะฉะนั้นเรื่องความเคารพพูดออกมาเป็นวจีสุจริต กระทำออกมาเป็นกายสุจริตให้ได้ ถ้ามันเป็นวจี
สุจริต กายสุจริต เป็นเป็นเชื้อไฟทำให้ความขัดแย้งมันงอกงาม เพราะฉะนั้นความเคารพทางไตรทวาร
ทางพระที่กล่าวแล้วคือเมตตาทางไตรทวาร อันที่ ๒ ความเคารพออกมาทางใจมันมองไม่เห็น สำคัญ
ที่สุดทางกายกับทางวาจา ๒ อันนี้ ทางไตรทวารให้มันเป็นสุจริต กานสุจริต วจีสุจริต ภาษาพระ คือ
คนจะโกรธกันขนาดไหนก็แล้วแต่ถ้ายังประคับประครองกายสุจริต กับวจีสุจริตเอาไว้ได้จะทำให้ปัญหา
ไม่ลุกลามออกไปได้อันนี้เป็นส่วนที่สองสำหรับคุณุณิ สองส่วนนี้น่าจะเป็นหลักเบื้องต้นในการไกล่
เกลี่ยได้

ส่วนวิธีการตามหลักพระพุทธศาสนาวิธีการไกล่เกลี่ยพระพุทธศาสนาท่านพูดถึงเรื่อง ของ
อธิกรณสมณะ ๗ แต่ใช้ ๓ ข้อ (๑) ใช้หลักสัมมุขวินัย ตัดสินในที่พร้อมหน้าทั้ง โจทย์และจำเลยพร้อม
พยาน ตามพยานหลักฐาน(๒) ใช้หลักเยภยยสิกา ตัดสินในที่พร้อมหน้า ทั้งโจทย์และจำเลยพร้อม
พยาน ตามพยานหลักฐาน (๓) ตินวัตถการกะวินัย ดูกลงไว้ด้วยหญ้า วิธีประณีประนอม การตัดสิน
ยกฟ้อง เลิกแล้วต่อกัน (ในกรณีทะเลาะกัน) ถ้าพูดภาษาง่ายๆหมายถึงว่าการพบปะเจอหน้าตากันของ
ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องซึ่งอยู่ในกระบวนการอยู่แล้ว ถ้าปัญหาไม่ยุติในกระบวนการเจรจาต่อหน้ากัน
ขึ้นต้นมักจะมีกระบวนการในการหยั่งเสียง แต่ว่าไม่ใช่วิธีการยกมือเหมือนกับการประชุมสภาทั้งหลาย
ซึ่งมีเสียงข้างมากข้างน้อยอยู่แต่ต้องลองหยั่งเสียงดูซึ่งตรงกันกับหลักเยภยยสิกา การหยั่งเสียงข้าง
มาก ลองหยั่งเสียงดูในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยเป็นผู้ไกล่เกลี่ยลองหยั่งเสียงดูแต่ท้ายที่สุดคือเรื่องกระบวนการ
ประณีประนอม การใช้หลักเมตตาธรรมต่อการประณีประนอมคือ ตินวัตถการกะวินัยในภาษาพระ
ท่านพูดว่า ดูกลงไว้ด้วยหญ้าเรื่องความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาให้
เด็ดขาดเบ็ดเสร็จได้ ท้ายที่สุดจะต้องทำให้เกิดความรู้สึกพอรับได้กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายนี้อาจจะรับ
ได้มาฝ่ายนี้อาจจะรับได้น้อยแต่ท้ายที่สุดเกิดการประณีประนอม แยกออกเป็น ๓ ส่วน คือส่วนเป็น
ธรรมของผู้ไกล่เกลี่ย ธรรมเป็นส่วนของคุณุณิ และสวาทเป็นหลักการวิธีการไกล่เกลี่ย

๒. ท่านคิดว่าหลักธรรมเหล่านี้ คือหลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังฆวัตร ๔ หลักอริยสัจ ๔ สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยได้อย่างไรบ้าง

พรหมวิหาร ๔ ก็อย่างที่บอก ความจริงไม่ใช่เฉพาะคนที่ทำหน้าที่คู่กรณีก็ต้องมีด้วยเป็นที่ตั้ง ส่วนหลักสังฆวัตร ๔ เป็นหลักทั่วๆ ไปใช้ได้ทุกกรณีอยู่แล้ว เรื่อง ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตาใช้ได้ไม่เฉพาะการไกล่เกลี่ย การที่ประณีตประนอมข้อพิพาทได้ถ้ามีอภัยทานเป็นเบื้องต้นก็จะสามารถสำเร็จได้เพียง ทาน กตติ ปิยวาจา กตติ อตถจริยา สมานัตตา กตติ ไม่มีเมตตาธรรมเบื้องต้นจะไปทานได้อย่างไร จะให้อภัยกันไม่ตั้งเมตตาเป็นธงไว้ มันให้อภัยยาก จะเสียตลาด ก็คืออยู่ในหมวดของทาน ไม่มีทาน ไม่มีเมตตาธรรมไม่ยอมเสีย รู้สึกโกรธขึ้นมาปิยวาจาไม่ได้ เมตตา มันแก้ความโกรธได้ โดยธรรมชาติถึงใช้พรหมวิหาร ๔ เป็นหลัก แต่ถ้ามีเมตตาธรรมเป็นหลักก็ใช้พรหมวิหาร ๔ เป็นหลัก คือการให้อภัย ให้กำลังใจให้คำแนะนำเป็นทานตามหลักพุทธศาสนาคือการให้อภัยกันและกันถ้าใจพร้อมที่จะให้และรักของกันและกันความโกรธก็ลดลงเกิน ๕๐ % ก็คือทาน ไม่มีเมตตาธรรมเป็นธง ปิยวาจามันเกิดไม่ได้ก็จะดำกันก็เป็นอย่างวิหิงสา ก็จะเป็นอย่างวิหิงสา วิหิงสาเป็นเชื้อไฟ มีเมตตาเป็นฐานก็แสดงออกต่อกันและกันในเชิงปิยวาจา ยิ่งทั้งสามฝ่ายต้องทำให้เกิดปิยวาจาให้ได้ แต่คู่กรณีข้างในเรามองไม่เห็นว่าเป็นอย่างไร ปิยวาจาสำคัญที่สุด แต่ก็อยู่ที่เมตตาจะอยู่ในระดับไหนจะข่มความโกรธได้ไหม ข่มความเกลียดความชังได้ไหม ถ้าเมตตาอยู่ในระดับสูงก็จะข่มความเกลียด ความโกรธได้ แล้วแสดงปิยวาจาออกมาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ก็จะทำให้ปัญหาคลี่คลายไปได้อัตโนมัติ การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันหาโอกาสหาเวลา ให้สิ่งของซึ่งกันและกันความโกรธก็หายไป ครั้งหนึ่งคืออตถจริยา สมานัตตา คือรักษาอาการถ้าอาการออกทางกายทุจริต วิชิตจริยเมื่อไหร่ละก็ความขัดแย้งก็จะถูกลาม ถ้าเก็บอาการได้เรื่องสมานัตตาของผู้ไกล่เกลี่ยคือไม่เอนเอียงไม่มีอคติ ๔ ถ้าเป็นคุณธรรมของคู่กรณีคือเก็บอาการไว้ได้วางตนเหมาะสม สงบนิ่ง วาจาสงบนิ่ง สังฆวัตร ๔ ใช้ได้ทุกกรณี เฉพาะกรณีความขัดแย้งมันก็ใช้ได้กรณีหนึ่ง

ส่วน อริยสัจ ๔ เป็นหน้าที่ของผู้ไกล่เกลี่ยโดยเฉพาะ เขาต้องไปศึกษาสถานภาพความขัดแย้งของคู่กรณีให้รอบด้านว่ามีแง่มุมไหนบ้าง ความขัดแย้งมีสภาพเป็นอย่างไร แล้วไปดูสาเหตุ อริยสัจ ๔ เป็นหลักวิเคราะห์ของผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยไปดูสาเหตุ ให้รอบด้านรู้ที่มาที่ไปให้ชัดเจนลึกซึ้ง รู้ข้อเท็จจริง อันนี้เป็น ทุกข์ สมุทัย เป็นหลักวิเคราะห์ของคนไกล่เกลี่ย นิโรธ กับ มรรค มรรคเขาเชี่ยวชาญอยู่แล้วในหน้าที่ไกล่เกลี่ย แต่นิโรธ คนที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยต้องตั้งไว้สองระดับให้ทั้งสองฝ่ายมีความพอใจ กับระดับแก้ปัญหาได้โดยสันติซึ่งก็ตั้งเป้าเอาไว้ไม่เกินคดีสืบเนื่องต่อจากที่เราไปทำหน้าที่กันก็เป็นหลักธรรมของผู้ไกล่เกลี่ยโดยเฉพาะแต่ไม่ใช่ของคู่กรณี อริยสัจ ๔ เป็นหลักวิเคราะห์ ในแต่ละกรณีที่เราทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยเราต้องมองเห็นสิ่งที่เขาทุกข์ และสมุทัยให้รอบด้าน เราต้องมีแผนที่นิโรธกับมรรคว่าจะให้มันจบกับแค่เป็นที่พอใจทั้งสองฝ่ายยอมรับได้หรือถอนรากถอนโคนปัญหาเลยก็ตั้งไว้ สอง ระดับไปได้ระดับไหนก็แล้วแต่เราต้องวางแผนภูมิเอาไว้แล้วและกวีวิธีการของเราจะใช้วิธีการอย่างไรในแต่ละกรณีปัญหาไม่เหมือนกัน จริตของคู่กรณีก็ไม่เหมือนกันในท้ายที่สุดนี้สภาพแวดล้อมเราไปทำหน้าที่ก็คงไม่เหมือนกัน อารมณ์เราก็คงไม่เหมือนกันมันก็ต้องตั้งวิธีการเอาไว้หลายๆ วิธีเป็นมรรคที่จะไปสู่เป้าหมายเราตั้งเอาไว้เป็นคู่มือของผู้ไกล่เกลี่ย

๓. ในเมื่อบุคคลทั้งสองฝ่ายมีความขัดแย้งกัน และยืนอยู่คนละฝ่ายหลักคุณธรรมที่กล่าวไปในข้อ ๒ จะนำไปใช้อย่างไรจึงจะทำให้บุคคลทั้งสองฝ่าย ที่มีความขัดแย้งกัน จนถึงขั้นเกิดข้อพิพาท สามารถยอมรับข้อตกลงกันได้โดยสันติ โดยที่ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรู้สึกถูกเอารัดเอาเปรียบ

เป็นเรื่องยากพรหมวิหาร ๔ มันเป็นคุณธรรมไม่ใช่หลักปฏิบัติมันจะต้องมีวิธีปฏิบัติ เมตตา มันตรงกันข้ามกับโทสะ พรหมวิหาร ๔ มันอยู่ที่ตัวเมตตาตัวเดียวการปลูกฝังเมตตา เมตตาจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อความโกรธมันหมดไป หลักพุทธศาสนาพูดถึงการระงับความโกรธ ถึง ๑๐ หรือ ๑๑ วิธีไปดูรายละเอียดมีวิธีพิจารณาเป็นข้อ ๆ เช่นการให้ และการรับของกันและกันในโอกาสใดโอกาสหนึ่งมันต้องมีโอกาสของคู่กรณีเป็นวันเกิดของใครวันขึ้นปีใหม่หรือเป็นวันที่ให้และรับของกันและกันอันนี้สามารถระงับความโกรธได้ บางกรณีให้พิจารณาเหมือนเป็นปรมัตถ์เลยพิจารณาแยกภาค เวลาโกรธใครเป็นทุกข์ก็คนที่โกรธเป็นทุกข์ คู่กรณีต้องได้รับคำแนะนำจากผู้ใกล้เคียงต้องมีหลักธรรมอย่างที่ยกออกไปศึกษาโดยละเอียดคือสร้างเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้นคือพรหมวิหาร ๔ มุทิตา อุเบกขาเอาไว้ทีหลังต้องมีเมตตาเป็นธงก่อนโดยไปประยุกต์ใช้กับวิธีระงับความโกรธ ๑๐ วิธี มีทั้งวิธีที่ง่ายและยากลองไปพิจารณาจะใช้วิธีไหนแม้แต่วิธีการแผ่เมตตาถ้าอยู่ในโอกาสที่เหมาะสมที่ควรพูดดังๆได้หูได้ยิน สัพเพสัตว์ ถ้าเป็นที่สาธารณะก็นึกอยู่ในใจ ในการแผ่เมตตา แต่โบราณนิยมพูดให้หูได้ยินไม่ว่าจะใจโอกาสไหนก่อนหลับนอนในการทุณยามความดีชาดไม่ได้ในเรื่องการแผ่เมตตา พรหมวิหาร ๔ ใช้ได้แต่เอาเมตตาเป็นหลัก ส่วนสังคหวัตถุ ๔ ถ้าทำได้ก็มีผลมากอย่างที่บอก ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา การให้คนขัดแย้งกันมันทำใจยาก ดังนั้น ปลูกเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้นก็จะให้อภัยได้ให้อภัยเป็นหลัก มีเมตตาธรรมเป็นเบื้องต้นวิจจริตจะไม่เกิด พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อเอาเมตตาเป็นพรหม อย่าให้คำหยาบออกไปเด็ดขาดเพราะจะทำให้ความขัดแย้งปะทุขึ้นไป ปิยวาจาก็จะเกิด ดังนั้นเมตตาต้องหนักแน่น การบำเพ็ญประโยชน์ต่อกันและกันมันก็อยู่ในทาน ต้องมีการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันในโอกาสต่าง ๆ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง อตถจริยา ดังนั้นต้องใช้เมตตาธรรมเป็นหลักทุกอย่างก็จะเกิด สมานัตตาก็คือพยายามอย่าให้เกิดกายทุจริตอย่าแสดงอาการหยาบคายต้องสุภาพก็นำมาใช้ได้ ส่วนอริยสัจ ๔ เป็นหลักของคนใกล้เคียงโดยเฉพาะแต่ถ้าคู่กรณีมีความคิดน้อยก็ใช้หลักนี้ได้ สาเหตุที่เราขัดแย้งกันมาจากสาเหตุอะไรแต่ส่วนมากไม่ย้อนไปที่สาเหตุมักจะสรุปไฟโสภณที่ที่เกิดขึ้น ต้องย้อนไปดูที่ต้นเหตุบางทีอาจจะมาจากเรา เราก็ต้องแก้ที่เรา เหตุมาจากเขาทุกฝ่ายต้องดูที่สาเหตุ เหตุมาจากฝ่ายไหนฝ่ายนั้นต้องแก้ ถ้าเหตุไม่มาจากทั้งสองฝ่ายแล้วมาขัดแย้งกันทำไม่ก็ต้องหาเหตุผล เมื่อมีเมตตาเป็นธงต้องไปดูว่าถ้าจะจบให้กรณีความขัดแย้งอย่างมีความสุข ต้องไปตั้งนิโรธเอาไว้ไปถึงจุดไหนถึงจะจบส่วนวิธีการเป็นของผู้ใกล้เคียงต้องเป็นผู้เอื้ออำนวยให้ราบรื่นทั้งคู่ต้องรู้เอาแต่ไหนถึงจะจบถอยคนละก้าวแล้วไปบอกผู้ใกล้เคียงแล้วเขาจะทำหน้าที่ มรรคตนเอง มรรคไม่ใช่หน้าที่ของคู่กรณี กรณี ดูแค่ปัญหากับสาเหตุ คือทุกข์ กับ สมุทัย ๒ อันพอ ส่วน นิโรธ กับ มรรค ไปบอกกับผู้มีหน้าที่ใกล้เคียงเขาก็จะทำหน้าที่ตามกฎหมายปัญหาที่จะอยู่แต่นั้น นี่คือการนำหลักอริยสัจ ๔ มาใช้

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากกร), รศ. ดร.

ตำแหน่ง/หน้าที่ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ, ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์ ๗ มกราคม ๒๕๖๑

สถานที่ที่สัมภาษณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ท่านมีวิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ยอย่างไรบ้าง

เรื่องการไกล่เกลี่ยมี ๙ ขั้นตอนในศาสนาพุทธหลักการและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ ประกอบไปด้วย ๙ ขั้นตอน ซึ่งเริ่มจากการคุมสติของเขา ได้แก่ (๑) M เริ่มจากการควบคุมตนเอง คุมสติ - Mindfulness Control หลักการไกล่เกลี่ยในพระพุทธศาสนาคือเริ่มจากสติของเขา ตั้งสติก่อน เริ่มด้วยความสงบจบด้วยความฉลาด คือใช้ Mindfulness ไปสยบ Emotion ของเขา คือว่าการไกล่เกลี่ย สังเกตที่คู่ความเวลาที่เราประนีประนอมเขาจะมีปัญหาเรื่องสติของเขา คือมันไม่นิ่ง คือต้องเริ่มด้วยความสงบจบด้วยความฉลาด สงบคือ Emotion ใช้ Mindfulness ไปสยบ Emotion ของเขา เพราะว่าคู่ความก่อนที่จะมาประนีประนอมเขามีปัญหากัน เขาทะเลาะกัน มีคดีความกัน การไกล่เกลี่ยต้องเริ่มจาก ADR คือ การระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution – ADR) หมายถึง การระงับข้อพิพาทโดยไม่ใช้วิธีฟ้องศาล ซึ่งโดยหลักๆจะแบ่งได้ 4 วิธีได้แก่ การเจรจา (Negotiation) ต้องมีการเจรจากันก่อน การที่จะเจรจากันได้ต้องความสัมพันธ์กันดีก่อน ถ้าความสัมพันธ์มันแตกสลายไม่ก็ไม่ว่ากันต้องมาใช้ตัวที่ ๒ คือ การประนีประนอมข้อพิพาท (Mediation) ต้องหาคนกลางมาสมานเขาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคนกลาง ในศาสนาพุทธต้องเป็นคนที่สมาธิจะมีสมาธิต้องมีสติ และคนที่เป็นผู้ประนีประนอมต้องเป็นผู้ปฏิบัติ จะได้ดึงคู่กรณีมาหากัน หน้าที่ของผู้ประนีประนอมต้องมีสติ และต้องมีความสงบ คือ Emotion คือต้องจัดการอารมณ์ก่อนการจัดการข้อพิพาท ต้องหมั่นมาจากสติ คือ Mindfulness นี่คือจุดเด่นของพุทธ หน้าที่แรกของผู้มีหน้าที่ประนีประนอมต้องมีสติ และต้องจัดการอารมณ์ตนเองให้ได้ วิธีการจัดการข้อพิพาทมีเยอะแต่ปัญหาปัจจุบันอยู่ที่ท่าทีของคน คือผู้ประนอม และของคู่กรณี การไกล่เกลี่ย (Conciliation) และ การใช้กระบวนการอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) (๒) E ทำหน้าที่กลยาณมิตร – Emotion Process (๓) สื่อสารอย่างลึกซึ้ง - Deep Communication (๔) วิเคราะห์เรื่องราว - Issues Analysis (๕) เข้าถึงวิธีการ- Approaching to Strategies (๖) คิดอย่างแยบคาย - Thinking Wisely (๗) หาจุดสนใจ - Interest Finding (๘) เสนอทางเลือก - Option Creating และ (๙) สร้างสัมพันธ์ภาพอันดี - New Relationship Building ทั้ง ๙ ข้อที่กล่าวมานี้ สามารถสรุปได้เป็นรูปแบบของศาสนาพุทธวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๓ ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ (๑) ขั้นตอนกลยาณมิตร (๒) ขั้นตอนโยนิโสมนสิการและ (๓) ขั้นตอนการจัดการปัญหาความขัดแย้งในขั้นตอนกลยาณมิตรนั้นคนกลางจะต้องรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่โดยตรงแต่ในขั้นตอนที่ ๒ และ ๓ ทั้งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางและคู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะต้องมีบทบาทหน้าที่ร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเกิด สัมมาทิฐิใน

การหาจุดสนใจอย่างแท้จริงของคู่กรณีและส่งเสริมความเข้าใจอันดีของทั้งสองฝ่ายกล่าวโดยสรุป การเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธเป็นหนึ่งในพุทธสันติวิธีที่ใช้นำมาเป็นรูปแบบสำหรับการจัดการปัญหาความขัดแย้งซึ่งไม่เพียงแต่สามารถใช้ได้ในรูปแบบการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแล้วยังเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ยั่งยืนดังเช่นการให้อภัยทานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในการจัดการความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนา

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.

ตำแหน่ง/หน้าที่ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์ ๕ เมษายน ๒๕๖๑

สถานที่ที่สัมภาษณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ท่านมีวิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ยอย่างไรบ้าง

ในฐานะผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย คือคนที่พยายามจะทำให้คนที่มีความขัดแย้งกันสองฝ่าย เกิดความสามัคคีปรองดองกัน ตกลงกันได้ ในประเด็นที่เป็นข้อพิพาทนี้ อาตมาว่าสำหรับหลักธรรมที่ทำหน้าที่นี้ต้องทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึกที่เราเป็นกลางที่แท้จริง อย่างหลักธรรมเกี่ยวข้องกับผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยนี้คือหลักอคติ ๔ ต้องเป็นคนไม่มีอคติ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องรักษาความเป็นกลางให้คนทั้งสองฝ่ายที่ขัดแย้งกันเขาได้รับความเป็นธรรมจากผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย เหมือนแต่ก่อนคนไทยเรามีประเพณีที่ว่าเวลา สามี ภรรยา เวลาทะเลาะกันตกลงกันไม่ได้ เขาก็เอาผู้หลักผู้ใหญ่ที่ทั้งสองฝ่ายเคารพนับถือของคนทั้งสองฝ่ายมาเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย กลางในที่นี้คือ ทำให้คนทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึกที่ได้รับความเป็นธรรมเท่า ๆ กัน สิ่งที่สำคัญที่สุดต้องมีความไม่ลำเอียง ไม่ลำเอียงเพราะรัก คือไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ลำเอียงเพราะโกรธ คือไม่พอใจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ลำเอียงเพราะกลัว คือกลัวอำนาจอิทธิพลของใคร ไม่ลำเอียงเพราะหลง คือ ข้อมูลไม่เพียงพอ ต้องศึกษาข้อมูลว่าคนทั้งสองฝ่ายมีปัญหาอะไร ไม่อย่างนั้นเราจะไกล่เกลี่ยอย่างไม่ถูกต้อง เช่นต้องรู้ว่าคนสองฝ่ายต้องการอะไรกันแน่ สิ่งที่เขาทะเลาะกัน ไม่อาจเป็นสิ่งที่เขาต้องการก็ได้ อาจเป็นเรื่องของอารมณ์ ไม่ได้มีสาระสำคัญอะไร ถ้าอารมณ์ดีอะไรก็ได้

๒. ท่านคิดว่าหลักธรรมเหล่านี้ คือหลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยได้อย่างไรบ้าง

ได้ หลักแรกที่จะต้องใช้ก่อนทั้ง ๓ หลัก คือหลักอริยสัจ ๔ ต้องเป็นคนคิดและวิเคราะห์ เป็น ต้องรู้ว่าสภาพปัญหาคืออะไร ทั้งสองฝ่ายมีปัญหาอะไรอันนี้หลักอริยสัจ ๔ เป็นกระบวนการในแง่ของโปรเสสการทำงานก่อนที่จะไปไกล่เกลี่ยต้องรู้ปัญหาก่อนว่าเรามีปัญหาอะไรถ้าแก้ปัญหาไม่ถูกต้อง เหมือนหมอรักษาโรค ต้องรู้โรคให้ถูกถึงจะจัดยาได้ ต้องรู้สาเหตุด้วย เพราะฉะนั้นต้องรู้ปัญหา บางคนรู้ปัญหาแต่ปัญหาผิดพลาดก็มี อาจเป็นปัญหาที่ซับซ้อนรู้ปัญหาไม่จริงก็จะไปไกล่เกลี่ยไม่ถูกต้อง ต้องรู้สาเหตุ รู้เป้าหมาย รู้วิธีการอันนี้ต้องมาก่อน ส่วนหลักที่สองเป็นหลักพรหมวิหาร หลักพรหมวิหารเป็นหลักคุณธรรมจิตใจของคนที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย หลักพรหมวิหารเป็นหลักคุณสมบัติเฉพาะตนของคนที่ทำหน้าที่จิตใจมีความเมตตาปรารถนาดีทั้งสองฝ่ายต้องหวังความเจริญของงามความสุขทั้งสองฝ่ายมีเมตตา มีกรุณา ถ้าเขาทำงานประสบความสำเร็จ ถ้าเขาไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จเขามาคืนดีกันเป้าหมายของเราก็มีความสุข ความยินดีด้วย ดังนั้นเป้าหมายของเรามีความสุขที่เห็นเขาสามัคคีกัน มุทิตา แสดงความยินดีเมื่อเขาคืนดีกัน อุเบกขา ต้องมีใจเป็นธรรมและมี

ใจเป็นกลาง สังคหวัตถุ หลักธรรมภาคที่ปฏิบัติใจของเราต้องมีพรหมวิหาร โประเสการทำงานของเรา คืออริยสัจ ๔ คุณธรรมในใจของเราคือพรหมวิหาร เรามีความรักต้องระวังอย่ารักอย่างลำเอียง ไปรักคนหนึ่ง แต่ไม่รักคนหนึ่ง อุเบกขาทำให้ความรักของเรามีเหตุมีผลมีสมดุลใช้เมตตาอย่างเดียวกัล้าเอียงได้ เช่นพ่อแม่รักลูก ก็เข้าข้างลูกได้ เวลาลูกทะเลาะกับคนอื่นก็เข้าข้างลูกเสมอ ไม่ว่าลูกจะถูกหรือผิด เพราะพ่อแม่รัก รักแบบไม่มีอุเบกขา เพราะฉะนั้นถ้าเรามีจิตใจแบบพรหมวิหาร มีกระบวนการแบบอริยสัจ ๔ และมีวิธีแบบปฏิบัติงานแบบสังคหวัตถุเป็นหลักธรรมสำหรับลงมือปฏิบัติ คำว่าสังคหวัตถุ แปลว่ากลุ่มหรือเกาะกลุ่ม ให้สังคหเป็นกลุ่มเป็นก้อน ถ้าใครมีสังคหวัตถุจะทำให้คนเราสามัคคีกัน เพราะ สังคหะ แปลว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แปลว่าจับ ยึดเหนี่ยวเอาไว้ ยึดเหนี่ยวน้ำใจคนไว้ได้ ซึ่งมี ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา หลักธรรมในการลงมือทำ ฉะนั้น ๓ หลักนี้ถ้าคนเป็นนักไกลเกลี่ยขั้นตอนทำงานต้องยึดอริยสัจ ๔ ต้องรู้จริง บาที่อริยสัจ ๔ เป็นอริยสัจ ๔ ปโลม คือรู้ไม่จริง คือมีขั้นตอน ๔ ขั้นตอนเหมือนกัน แต่รู้ไม่จริง รู้ว่าเป็นปัญหาแต่ไม่ใช่ปัญหาธรรมดา ต้องรู้ปัญหาจริง ๆ รู้ด้วยว่าเขาขัดแย้งกันตรงไหน บางทีเขาไม่ได้ขัดแย้งอะไรเลย บางทีผลประโยชน์ บางทีคนเรามันต้องการผลประโยชน์ในเรื่องเดียวกัน มันขัดแย้งตกลงกันไม่ได้ ก็ต้องดูว่ามันขัดแย้งกันเรื่องอะไร

๓. ในเมื่อบุคคลสองฝ่าย มีความเห็นขัดแย้งกัน และยืนอยู่คนละฝ่าย หลักพุทธธรรมที่กล่าวในข้อ ๒ จะนำไปใช้อย่างไร จึงจะทำให้บุคคลสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกันจนถึงขั้นเกิดข้อพิพาท สามารถยอมรับข้อตกลงกันได้ด้วยสันติ โดยที่ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรู้สึก ว่าถูกเอารัดเอาเปรียบ

นี่แหละหลักในข้อ ๘ ที่เรารู้มา ก็เรื่องหลักอริยสัจ ๔ คนที่จะไปไกลเกลี่ยต้องรู้ความจริง ทั้งสองฝ่าย ความขัดแย้งกันเขาขัดแย้งกันเรื่องอะไร มันมีหลายประเด็นเช่น คนเราขัดแย้งกันเพราะได้ข้อมูลไม่เหมือนกันก็มี เช่น ดูทีวีคนละช่อง ดูรายการทีวีที่เราชอบคนละช่อง ที่มันวิจารณ์นักการเมือง ถ้าเราศรัทธาช่องนี้ เราไม่ดูอีกช่องเลย แสดงว่าเรารับข้อมูลคนละอย่าง คนละช่อง แล้วก็สามารถทะเลาะกันได้ ฉะนั้นถ้าคนแก้ปัญหาเราต้องรู้จริงว่าขัดแย้งกันเรื่องอะไร เพราะข้อมูลใหม่ หรือเพราะผลประโยชน์ไม่ลงตัว อริยสัจ ๔ จะมาเกี่ยวข้องได้ ถ้าผลประโยชน์ไม่ลงตัว จะทำอย่างไรให้ผลประโยชน์ลงตัว อย่างอื่นไม่มีปัญหา อย่างเช่นเขาแย่งกัน โรงเรียนกับบริษัทแย่งซื้อส้มไปให้เด็กนักเรียนกิน โรงงานผลิตยาแก้นุงเขาก็กินได้ส้มไปผลิตยาแก้นุง เพราะว่ามันสามารถกันยุงได้ แต่ว่าส้มมันมีน้อย ถ้าโรงเรียนเอาไปหมดโรงงานก็ไม่ได้ ถ้าโรงงานเอาไปหมดเด็ก ๆ ก็ไม่ได้กินส้ม เราก็ต้องดูว่าโรงงานเขาต้องการอะไรกันแน่ ที่จริงโรงงานอยากได้แต่เปลือกส้ม เนื้อส้มเอาไปเป็นยาแก้นุงไม่ได้ โรงเรียนก็เอาแต่เนื้อแต่เปลือกเขาไม่กิน ถ้าเราเป็นนักไกลเกลี่ยเราก็ต้องรู้ความต้องการที่แท้จริงของเขา บาทที่อาจจะทำให้ทั้งสองฝ่าย วิน วิน ก็ได้ ออกเงินกันคนละครึ่งซื้อส้มชุดเดียวกัน โรงงานเอาเปลือก โรงเรียนเอาเนื้อส้ม ถ้าทั้งสองฝ่ายมาร่วมกันซื้อก็จะประหยัดเงินกัน และแบ่งกันโดยไม่ทะเลาะกัน มีความสามัคคีกันและมีความสุขด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ นายชาติชาย โฆษิตวัฒนฤกษ์

ตำแหน่ง/หน้าที่ อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

สังกัดเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

นับถือศาสนา พุทธ

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑

สถานที่สัมภาษณ์ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทตามขั้นตอนของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้น ในความเห็นของท่านมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร

มีความเหมาะสม เนื่องจากมีการคัดสำนวนแยกผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย และแยกห้องไกล่เกลี่ยจากห้องพิจารณาคดีมีผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวโดยเฉพาะ

๒. ท่านคิดว่าการไกล่เกลี่ยมีความสำคัญอย่างไร

มีความสำคัญเป็นวิธีระงับข้อพิพาททางเลือก ลดขั้นตอน ค่าใช้จ่าย และระยะเวลาในการพิจารณาคดีทำให้คดีสืบพยานต่อเนื่อง ทั้งเป็นไปตามความต้องการของคู่ความที่ได้เจรจาตกลงกัน ทำให้เกิดความพึงพอใจทั้งสองฝ่าย

๓. ข้อพิพาทที่พบเจอมาจากสาเหตุอะไรบ้าง

หย่า ค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ แบ่งสินสมรส เรียกค่าทดแทนจากชายหรือหญิงที่เป็นคู่สมรสของคน

๔. การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมีหลักแนวคิดในการไกล่เกลี่ยอย่างไร

คงสถานะของสถาบันครอบครัว คำนึงถึงบุตรผู้เยาว์เป็นสำคัญ แม้จะคงสถานสามีภรรยาไม่ได้ก็ตาม แต่ต้องคงสถานะความเป็นบิดามารดาและบุตร โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์เป็นสำคัญ

๕. ปัญหาและอุปสรรคของการไกล่เกลี่ยมาจากสาเหตุอะไร

ปัญหาปริมาณคดีครอบครัวทุกคดีเข้าสู่การไกล่เกลี่ยมีจำนวนมากกว่าจำนวนผู้พิพากษาที่รับผิดชอบการพัฒนาผู้พิพากษา และผู้ประนีประนอมให้มีความรู้และทักษะในการไกล่เกลี่ยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การทำสัญญาประนีประนอมยอมความ

๖. ท่านมีวิธีการใกล้เคียงให้ประสบผลสำเร็จอย่างไรบ้าง

อธิบายให้คู่ความและทนายความทราบถึงกระบวนการใกล้เคียงเปรียบเทียบกับ การดำเนินคดีในชั้นสืบพยาน

๗. ตัวท่านเองในฐานะผู้ใกล้เคียง ท่านคิดว่าตัวท่านเองมีความจำเป็นหรือไม่ อย่างไร ที่จะต้องบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นให้มีอยู่ในตัวท่านเองก่อน และถ้าเห็นว่าจำเป็น ท่านมีวิธีการบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวนี้ ให้อยู่ในตัวท่านได้อย่างไร

มีความจำเป็นเพราะประเทศไทยเป็นเมืองพุทธหลักธรรมต่าง ๆ ผู้ใกล้เคียงต้องนำมา ประพฤติปฏิบัติ วิธีการบ่มเพาะต้องทำความเข้าใจและเพียรปฏิบัติอยู่เป็นประจำและต้องยึดเป็นหลัก ปฏิบัติในการใกล้เคียงเสมอ

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล นายประมวล นิลกลาง

ตำแหน่ง/หน้าที่ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

สังกัดเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

นับถือศาสนา พุทธ

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑

สถานที่ที่สัมภาษณ์ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทตามขั้นตอนของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้น ในความเห็นของท่านมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร

มีความเหมาะสมซึ่งตามกฎหมาย พระราชศาลเยาวชนและครอบครัวบัญญัติไว้ว่าในคดีครอบครัว ก่อนสืบพยานจะต้องตั้งผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวทำการไกล่เกลี่ยก่อน ดังนั้นคดีครอบครัวทุกคดี ศาลเยาวชนและครอบครัวจะจัดให้มีผู้ประนีประนอมทำการไกล่เกลี่ยก่อน หากตกลงกันไม่ได้จึงจะนัดสืบพยานต่อไป

๒. ท่านคิดว่าการไกล่เกลี่ยมีความสำคัญอย่างไร

การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว มีความสำคัญมาก คดีครอบครัวจะแตกต่างจากคดีแพ่งทั่วไป การที่คู่สมรสหรือคนในครอบครัวเดียว เกิดข้อพิพาทกัน เป็นเรื่องละเอียดอ่อนจึงจำเป็นต้องให้คู่ความได้เจรจาพูดคุย เพื่อหาทางออกร่วมกันจะเป็นผลดีทั้งสองฝ่าย มากกว่าที่จะต้องทำการสืบพยานต่อสู้คดีกัน คำพิพากษาของศาลก็ไม่อาจแก้ปัญหาครอบครัวให้สำเร็จได้เพราะแม้สามี ภรรยา อย่าขาดจากกัน แต่ก็ยังต้องร่วมกันอุปการะเลี้ยงดูบุตร ผู้เยาว์ต่อไป การที่คู่ความจะช่วยเหลือหาทางออกและแก้ไขปัญหาร่วมกัน และเจรจาประนีประนอมกันยอมความกัน ย่อมเป็นทางออกที่ดีที่สุด

๓. ข้อพิพาทที่พบเจอมาจากสาเหตุอะไรบ้าง

คดีครอบครัวที่พิพาทกันเกิดจากหลายสาเหตุ เช่นสามีภรรยา มีความไม่เข้าใจกันไม่เจรจาปรับความเข้าใจกัน แต่ที่พบมากเกิดจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีคู่ ซึ่งส่วนใหญ่สามีจะมีคู่มากกว่าฝ่ายภรรยา แล้วก็มีปากเสียงกันทะเลาะกัน ต่างฝ่ายต่างไม่ให้อภัยกัน ดังนั้น สามี ภรรยา ที่จะอยู่ด้วยกันอย่างยั่งยืนต้องมีความรัก และความเข้าใจกัน แม้ทั้งสองฝ่ายจะมีฐานะร่ำรวย หรือสวยและหล่อด้วยกันทั้งคู่ก็อาจจะมีปัญหาได้ หากไม่มีความรักความซื่อสัตย์ และความเข้าใจกัน

๔. การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมีหลักแนวคิดในการไกล่เกลี่ยอย่างไร

- ๑) ต้องให้สามี ภรรยา อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวต่อไปเพื่อมิให้เกิดผลกระทบแก่บุตร และเพื่อความผาสุกของครอบครัว
- ๒) หากต้องหย่ากัน ต้องคำนึงถึงหรือให้ความสำคัญแก่บุตรผู้เยาว์ ให้บุตรผู้เยาว์ที่ได้รับผลกระทบได้รับการดูแลทั้งที่อยู่อาศัย และการศึกษา
- ๓) เมื่อต้องการหย่ากันทั้งสองฝ่ายต้องได้รับความเป็นธรรม ไม่ให้ได้เปรียบเสียเปรียบกัน
- ๔) ให้ทั้งสองฝ่ายหาทางออกร่วมกัน

๕. ปัญหาและอุปสรรคของการไกล่เกลี่ยมาจากสาเหตุอะไร

- ๑) ทั้งสองฝ่ายมีสิทธิ ต่างฝ่ายต่างไม่ยอมลดราวาศอกให้แก่กัน ต้องการเอาชนะ จะค้ำกัน หากยอมตามอีกฝ่ายเสนอหรือเรียกร้องจะทำให้รู้สึกว่าตนเองเป็นฝ่ายผิดหรือเป็นฝ่ายแพ้
- ๒) ปัญหาจากคนรอบข้าง ของแต่ละฝ่ายที่เข้ามาคัดค้านหรือกดดันไม่ต้องการให้ประนีประนอมยอมความกัน
- ๓) คู่ความยังไม่ลืมเรื่องที่รู้สึกไม่ดีต่อกันในอดีต และไม่ให้อภัยกัน โดยไม่คิดที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือหาทางออก
- ๔) ทัศนคติไม่ให้ความร่วมมือไม่ต้องการให้ยอมความ อาจเป็นเพราะหากยอมความ ทัศนคติจะเสียผลประโยชน์เกี่ยวกับคำว่าความ

๖. ท่านมีวิธีการไกล่เกลี่ยให้ประสบผลสำเร็จอย่างไรบ้าง

ผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีวิธีหรือปฏิบัติดังนี้

- ๑) ต้องเป็นกลาง
- ๒) ต้องอดทน อดกลั้น และใจเย็น
- ๓) ต้องเข้าอกเข้าใจ และเห็นใจทั้งสองฝ่าย
- ๔) ต้องใช้จิตวิทยาทำให้คู่ความประทับใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ย การพูดคุยให้เป็นกันเอง
- ๕) ช่วยหาทางออกที่เป็นประโยชน์และดีที่สุดแก่ทั้งสองฝ่าย
- ๖) ต้องให้เกียรติคู่ความ ทัศนคติ

๗. ตัวท่านเองในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย ท่านคิดว่าตัวท่านเองมีความจำเป็นหรือไม่ อย่างไร ที่จะต้องบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นให้มีอยู่ในตัวท่านเองก่อน และถ้าเห็นว่าจำเป็น ท่านมีวิธีการบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวนี้ ให้อยู่ในตัวท่านได้อย่างไร

มีความจำเป็นมากเพราะหลักธรรมต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นผู้ไกล่เกลี่ยต้องนำใช้ และวิธีบ่มเพาะผู้ไกล่เกลี่ยต้องเว้นจากการทำชั่วและมุ่งทำความดี ทุกศาสนาสอนให้ละเว้นการทำความชั่ว

และทำแต่ความดีทั้งสิ้น ถึงแม้แนวทางปฏิบัติของแต่ละคนอาจมีข้อแตกต่างกันไป ผู้ใดเลยก็ต้องมีความรัก ความเมตตา หลักธรรมคำสอนในคัมภีร์ และคำสอนแทรกไว้ในงานของตนเอง ผู้ใดขาดความเมตตาเพื่อนมนุษย์ผู้นั้นไม่ได้รับเมตตาจิตเช่นกัน ดังนั้นทุกศาสนาจึงเน้นเรื่องความรัก ความเมตตา เพราะหากมนุษย์ทุกคนมีความรักความเมตตาอยู่ในใจแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียนกัน ต่างให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชั้นยศ-ชื่อ-นามสกุล ผศ. ดร. วุฒินันท์ กัณหาเดียน

ตำแหน่ง/หน้าที่ อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สังกัดเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

นับถือศาสนา พุทธ

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์ ๕ มกราคม ๒๕๖๑

สถานที่ที่สัมภาษณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. ท่านวิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการใกล้เคียงมีหลักธรรมใดบ้าง ?

การใกล้เคียงขึ้นอยู่กับตัวบุคคล เพราะผู้ใกล้เคียงบางท่านก็ซึมซับ รับเอาคุณธรรมแตกต่างกันไป แต่บนพื้นฐานแล้วในฐานะผู้ใกล้เคียงคือ

๑) ต้องหนักแน่นอยู่ในขันติก็ได้ ในสัจจะก็ได้ ๒) ต้องตั้งอยู่ในเมตตา ไม่เช่นนั้นมันจะพรวัว ๓) ที่สำคัญที่สุดต้องปราศจากอคติ อคติคือไม่ตกไปในทางลำเอียง ลำเอียงเพราะรัก ลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะหลง ถือว่าจะไม่นำไปสู่การตัดสินใจในการกระทำหน้าที่ไปสู่ผู้ใกล้เคียง ผู้ใกล้เคียงจะต้องหนักแน่น รู้จักให้อภัย รู้จักให้ออกาส

๒. หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ สามารถนำมาใช้ในการใกล้เคียงได้อย่างไรบ้าง

สามารถนำมาใช้ได้ทั้ง ๓ หลักธรรม ซึ่งผู้ใกล้เคียงจะต้องมีเมตตา กรุณาเป็นหลัก ต้องมีคุณธรรม ผู้ใกล้เคียงเข้าข้างใดข้างหนึ่งต้องเป็นกลางต้องรู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของคู่กรณี และต้องไม่เข้าข้างใดข้างหนึ่ง ถ้าทำอย่างนี้ทำให้กระบวนการใกล้เคียงไม่บรรลุเป้าหมาย ต้องมีการเสียสละ ต้องมีการให้ออกาส ต้องมีการให้ทาน ทานในที่นี้ไม่ใช่สิ่งของ แต่เป็นการให้ออกาสกับคู่กรณี ให้ออกาสของแต่ละคนที่จะให้เหตุผลตนเองในสิ่งที่ตัวเองแต่ละฝ่ายต้องการ ให้ปรับความสมดุลของความต้องการ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักของการปรับความต้องการของตนเองให้สมดุล หลักอริยสัจ ๔ ยังเป็นกระบวนการชัดเจนในกระบวนการใกล้เคียง ผู้ทำหน้าที่ใกล้เคียงจะต้องรู้ถึงทุกข์ รู้ถึงสภาพปัญหาของคู่กรณีอย่างชัดเจน ศึกษาหามูลเหตุ และวางแผนว่าถ้าตนเองทำได้จะทำให้คู่กรณีรับประโยชน์ และทำให้คู่กรณีพอใจทั้งสองฝ่าย นั่นก็คือดำเนินการตามแนวทางทั้งทางด้านกฎหมายและคุณธรรม

คำว่า มรรค หมายถึง แนวทางการดำเนินของผู้ปฏิบัติของผู้ใกล้เคียงที่ประกอบไปด้วยเส้นทาง ๒ เส้นทาง เส้นทางในทางกฎหมาย และเส้นทางอุปถัมภ์

๓. ในเมื่อบุคคลทั้งสองฝ่ายมีความขัดแย้งกัน และยืนอยู่คนละฝ่ายหลักคุณธรรมที่กล่าวไปในข้อ ๒ จะนำไปใช้อย่างไรจึงจะทำให้บุคคลทั้งสองฝ่าย ที่มีความขัดแย้งกัน จนถึงขั้นเกิดข้อพิพาท สามารถยอมรับข้อตกลงกันได้โดยสันติ โดยที่ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งรู้สึกถูกเอารัดเอาเปรียบ

หลักที่กล่าวมาไม่ว่าจะเป็นพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อริยสัจ ๔ ที่จริงแล้วการแก้ไข ปัญหาเอาธรรมลงไปทีเดียวไม่ได้ การที่คู่กรณีมีข้อพิพาท หรือข้อขัดแย้งที่ไม่ลงตัวกัน อาจจะต้องถึง การลงไม้ลงมือต่าง ๆ ต้องอาศัยองค์ประกอบเข้าไปช่วย เช่นเงื่อนไขเรื่องระยะเวลา มันไม่ได้ตกลงที่ เดียวกันได้ ในระยะเวลาที่ ๑ ระยะเวลาที่ ๒ ระยะเวลาที่ ๓ ต้องอาศัยเงื่อนไขระยะเวลามาเป็นตัว ประกอบด้วย แต่ในทัศนะของตนเองต้องมองถึงตัวบุคคลที่ตั้งอยู่ให้ความเคารพนับถือมาก่อน ก็คือ เป็นนักกฎหมาย หรือเป็นใครก็ตามแต่ที่คู่กรณีให้ความเคารพก่อนเรียบเรียงบอกถึงผลของข้อดี ข้อเสีย ผลของการไม่ประนีประนอมคืออะไร ข้อดีข้อเสียของการไม่ไกลเกลี่ยอะไรจะเกิดขึ้นมาบ้าง เมื่อเราตอกย้ำ อย่างนี้เราก็จะเห็นว่าถ้าคู่กรณีไม่ยอมสละประโยชน์บางส่วนที่ตนอาจจะได้รับบางส่วน ที่ตนเองจะได้รับ 100 เปอร์เซ็นต์ออกไปแล้วนี้แหละคุณจะเสียมากกว่านี้ เพราะหลักของการไกลเกลี่ย คือถอยคนละก้าวถ้าทุกคนได้เต็มตัวแล้วมันจะไม่ได้ ถ้าได้น้อยกว่าอย่างนี้ถึงจะไกลเกลี่ยได้ ฉะนั้น ช่องว่างของการมีคุณธรรม จริยธรรมมาใช้ในฐานะผู้ไกลเกลี่ย ต้องมีความรู้ที่อบรมมาทางด้าน กฎหมาย รู้ทางด้านคุณธรรม และข้อนี้ต้องรู้ถึงบริบท ถ้าการทะเลาะเบาะแว้ง ถ้ามีการลงไม้ลงมือกัน ก็ต้องชะลอไว้ก่อน ต่างคนต่างนำไปคิดใคร่ครวญก่อน

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล นางฉันทิมา วิศิษฎ์โสภ

ตำแหน่ง/หน้าที่ นิติกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

สังกัดเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

นับถือศาสนา พุทธ

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑

สถานที่ที่สัมภาษณ์ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทตามขั้นตอนของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้น ในความเห็นของท่านมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร

มีความเหมาะสมเนื่องจากคดีครอบครัว ไม่ควรจะยุติคดีด้วยการตัดสินคดีหรือพิพากษา ซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดมีความรู้สึกที่ดีต่อกันระหว่างคู่กรณี การไกล่เกลี่ยเป็นเรื่องความยินยอมพร้อมใจของคู่ความส่งผลดีทั้งต่อตัวคู่ความเองและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับทุกคน ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมีนโยบายให้นำคดีครอบครัวทุกคดีเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยก่อน ส่งผลให้ทุกคดีมีการเจรจาพูดคุยกันในบรรยากาศที่เหมาะสม แม้บางครั้งอาจไม่สำเร็จในชั้นไกล่เกลี่ย แต่อาจจะหาทางออกได้ในระหว่างพิจารณาคดี สามารถยุติคดีได้ก่อนศาลพิพากษาคดี

๒. ท่านคิดว่าการไกล่เกลี่ยมีความสำคัญอย่างไร

กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นวิธีระงับข้อพิพาทโดยมีคนกลางเป็นคนช่วยเจรจาพูดคุยในห้วงแยกต่างหากจากห้องพิจารณาคดีที่มีบรรยากาศเหมาะสม ส่งผลให้เกิดการยุติคดีข้อพิพาทระหว่างคู่กรณี ทำให้คู่กรณีเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน ยินยอมตามข้อตกลง สามารถยุติข้อพิพาทได้ด้วยความรวดเร็ว สะดวกเป็นธรรม และทำให้คดีสำเร็จไปจากศาลโดยไม่ต้องให้ศาลมีคำพิพากษา

๓. ข้อพิพาทที่พบเจอมาจากสาเหตุอะไรบ้าง

เป็นคดีข้อพิพาทที่เกี่ยวกับครอบครัว เกิดจากความสัมพันธ์ในครอบครัว เช่น คดีหย่า คดีเรียกค่าทดแทน คดีเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู ล้วนมีสาเหตุมาจากบุคคลภายในครอบครัวทั้งสิ้น บุคคลภายนอกเป็นเพียงส่วนประกอบ

๔. การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมีหลักแนวคิดในการไกล่เกลี่ยอย่างไร

การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวเป็นเรื่องละเอียดอ่อน เพราะส่วนใหญ่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ในครอบครัว บางกรณีมีเด็กเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นเรื่องที่อ่อนไหว บางทีคู่กรณีไม่ได้คาดหวังเรื่องของทรัพย์สิน เพียงต้องการเยียวยาทางใจ หลักแนวคิดจึงต้องคำนึงถึงความรู้สึกของคู่กรณีเป็นหลัก และไม่สามารถเอาแนวทางการไกล่เกลี่ยคดีคดีเดิมที่ประสบความสำเร็จมาเป็น

แนวทางที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยได้ทุกคดี เพราะข้อเท็จจริงแต่ละคดีไม่เหมือนกัน จึงต้องเริ่มจากการรับฟังคู่ความ ควรแยกห้องการพูดคุย เพราะเปิดโอกาสให้เผชิญหน้ากัน คนที่มีปัญหากัน ย่อมพูดจาไม่ดี เมื่อแยกห้องคุยจะได้ข้อมูลเชิงลึก ที่เป็นความต้องการแท้จริง

๕. ปัญหาและอุปสรรคของการไกล่เกลี่ยมาจากสาเหตุอะไร

เริ่มจากคู่ความเอง บางครั้งคู่ความไม่ยากเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ไม่เปิดใจรับฟัง ไม่พยายามรับฟังความคิดเห็นจากบุคคลอื่น ปัญหาจากผู้ไกล่เกลี่ย บางกรณีผู้ไกล่เกลี่ยไม่เข้าใจประเด็น มีความรู้ความสามารถไม่เหมาะสมกับคดีหรือมีทัศนคติส่วนตัวเข้าข้างฝ่ายใด ไม่เป็นกลาง ปัญหาจากบุคคลภายนอก เช่น หน่วยงาน ญาติที่มีอิทธิพลต่อคู่ความ ส่งผลให้การไกล่เกลี่ยไม่ประสบความสำเร็จได้ตามความตั้งใจของคู่ความ

๖. ท่านมีวิธีการไกล่เกลี่ยให้ประสบผลสำเร็จอย่างไรบ้าง

การไกล่เกลี่ยต้องยึดพื้นฐานจากความยินยอมของคู่ความ ขอให้เป็นความต้องการที่แท้จริงแล้วคู่ความจะยอมรับและไม่ติดใจเรียกร้องใด ๆ อีก และไม่มีรูปแบบตายตัวสามารถยืดหยุ่นได้ แต่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายบังคับใช้ได้ตามกฎหมาย

๗. ตัวท่านเองในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย ท่านคิดว่าตัวท่านเองมีความจำเป็นหรือไม่ อย่างไร ที่จะต้องบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นให้มีอยู่ในตัวท่านเองก่อน และถ้าเห็นว่าจำเป็น ท่านมีวิธีการบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวนี้ ให้อยู่ในตัวท่านได้อย่างไร

มีความจำเป็นมนุษย์เราจะมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยปราศจากหลักธรรมหรือคุณธรรมย่อมไม่ได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะต้องกินและต้องบริโภค การทำมาหากินของมนุษย์นั้นเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ประกอบกับธาตุแท้ของมนุษย์นั้นมักง่ายเห็นแก่ตัว ชอบเอาใจเอาเปรียบผู้อื่นหากมนุษย์ขาดหลักธรรมหรือคุณธรรมประจำใจแล้ว การดำรงชีวิตจะต้องมีการกระทบกระทั่ง ทะเลาะวิวาทหมาดหมางถึงกับรบราฆ่าฟันทำศึกสงครามกันได้ แต่อย่างไรก็ตามเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ได้รับการฝึกอบรมสั่งสอนในด้านคุณธรรม ศีลธรรมกันมาเป็นเวลานานแล้ว จึงทำให้บุคคลมีความสำนึกในศีลธรรมจริยธรรมอยู่ในใจ เหตุการณ์รุนแรงต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นได้ยาก

วิธีบ่มเพาะต้องนำเอาหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่อการบริหารตนเองนั้นมีหลายวิธี คือ อาจจะเริ่มต้นด้วยหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง โดยการศึกษาด้วยตนเองหรือปรึกษาหารือสนทนาร่วมกับพระภิกษุที่แตกฉานเรื่องธรรมะต่าง ๆ แล้วยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ซึ่งอาจนำหลักการปฏิบัติตามหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา ต้องละเว้นการทำความชั่วทั้งปวง กระทำความดี และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ/นามสกุล นายปราโมทย์ บุณนาค

ตำแหน่ง/หน้าที่ ผู้พิพากษาชำนาญการด้านไกล่เกลี่ยศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

สังกัดเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

นับถือศาสนา พุทธ

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑

สถานที่ที่สัมภาษณ์ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทตามขั้นตอนของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้น ในความเห็นของท่านมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร

คือเดี๋ยวนี้เขายกการไกล่เกลี่ยทุกชั้นศาลไทยเป็นข้อสำคัญ เพราะว่าคดีทุกคดีถ้ามาถึงศาลแล้วหากมีการไกล่เกลี่ยกันได้ก่อนมันจะเป็นประโยชน์ต่อคู่ความเป็นอย่างมาก จะไม่ต้องพิพาทกันต่อไปจนถึงขั้นสูงสุดคือศาลฎีกา ถ้ามาถึงศาลชั้นต้นแล้วได้มีการไกล่เกลี่ยกัน คู่ความเมื่อมีการตกลงยินยอมตามที่ผู้ไกล่เกลี่ยได้กล่าวหรือตกลงทำตามที่เขาประณิษฐานยอมกันแล้วมันจะต้องไม่ได้มีปัญหาจะได้ไม่ต้องเสียเวลา แล้วผู้ไกล่เกลี่ยก็สบายใจถ้าพูดทางหลักคือจะได้บุญ พร้อมใจกันแต่ถ้าข้อสำคัญในการไกล่เกลี่ยผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องมีความเป็นกลาง และการไกล่เกลี่ยจะต้องบังคับได้ ถูกต้องเป็นธรรมมันถึงจะไม่กินแรงแคลงใจกัน แล้วจะไม่เป็นปัญหาในการบังคับคดี แต่ส่วนใหญ่ไม่คำนึงถึงข้อนี้กัน การไกล่เกลี่ยต้องเป็นธรรมบังคับได้ไม่ได้เปรียบเสียเปรียบ คือมีความเหมาะสมเพราะทุกชั้นศาลในประเทศไทยทั้งอุธรณ์ และฎีกาต้องใช้ แต่ว่าเห็นว่าศาลชั้นต้นเป็นศาลอันดับแรกมันมีความสำคัญต้องมีการไกล่เกลี่ย

๒. ท่านคิดว่าการไกล่เกลี่ยมีความสำคัญอย่างไร

มันมีความสำคัญในการระงับข้อพิพาทที่จะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วให้ยุติลงได้ด้วยดีโดยความพอใจทั้ง ๒ ฝ่าย

๓. ข้อพิพาทที่พบเจอมาจากสาเหตุอะไรบ้าง

ถ้าพูดถึงครอบครัวก็จะเป็นเรื่องครอบครัวและจะมีผู้เยาว์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย พูดไปก็คือกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บท ๕ บท ๖ แต่ว่ามีเยาวชนเข้ามาเกี่ยวข้องก็มี และเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สิน มรดกมันคาบเกี่ยวกันแต่ถ้าเจาะลงไปคือการฟ้องหย่า ฟ้องเรียกค่าทดแทน ภรรยาหนีชู้ หรือสามีชู้ ภรรยาฟ้องเรียกค่าทดแทน ส่วนใหญ่ก็ฟ้องหย่า แต่จริงแล้วที่เกิดเป็นการฟ้องหย่ากันนี้ถ้าไม่ถือพิธีมันน่าจะตกลงกันได้ ส่วนมากตกลงกันไม่ได้ก็เรื่องทรัพย์สิน แย่งกันเรื่องลูกอำนาจการปกครอง ค่าอุปการะเลี้ยงดู

๔. การใกล้เคียงคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางมีหลักแนวคิดในการใกล้เคียงยังไ

หลักในการใกล้เคียงต้องดูประเด็นที่เข้าฟ้องประเด็นที่เขาให้การ เสร็จแล้วที่สำคัญที่สุดคือข้อเท็จจริงในคดีนั้นมันจะเป็นอย่างไร แต่มั่นขันใกล้เคียงเราไม่สามารถที่จะไปก้าวล่วงถึงข้อเท็จจริงในคดีที่เข้าฟ้องร้องหรือที่เขาให้การเราก็จะอาศัยประสบการณ์ของผู้ใกล้เคียงของผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีพอท่านอ่านสำนวนแล้วว่ามีประสบการณ์หรือเปล่านั้นก็จะเกิดการใกล้เคียง และต้องศึกษาสำนวนคดีให้เรียบร้อยก่อนของคำฟ้อง คำให้การ แล้วต้องอาศัยประสบการณ์ของตน เดียวนี้การที่จะฟ้องคำทดแทนวิทยาการสมัยใหม่มั่นง่ายเพิ่มขึ้น

๕. ปัญหาและอุปสรรคของการใกล้เคียงมาจากสาเหตุอะไร

ปัญหาและอุปสรรคเกิดจากโจทย์ จำเลยจะยินยอมให้มีการใกล้เคียงไหมถ้ายินยอมให้ศาลใกล้เคียงว่าผู้ใกล้เคียงมีความเป็นกลางเขาก็สบายใจ แต่ถ้าไม่มีความเป็นกลางเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเขาก็จะไม่ตกลงอาจจะเป็นสาเหตุก็ได้ จริง ๆ คนใกล้เคียงต้องวางตัวเป็นกลางไม่ใช่พอเป็นผู้หญิงด้วยกันก็จะเห็นใจกันหรือเป็นผู้ชายด้วยกันเองก็จะเห็นใจกัน กรณีที่สามีภรรยาตอนนี้เป็นเรื่องธรรมดาของสังคมไทยอาจจะเป็นสาเหตุของปัญหา

๖. ท่านมีวิธีการใกล้เคียงให้ประสบผลสำเร็จอย่างไรบ้าง

คนใกล้เคียงต้องว่าตัวเป็นกลาง ศึกษาข้อเท็จจริงทั้งฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลยต้องทอคำให้การให้เข้าใจถ่องแท้ คดีนี้ข้อเท็จจริงเป็นคดีอย่างไร แล้วมาประมวลว่าจะหาวิธีอย่างไร ต้องดูที่เหตุที่ผลก่อน และต้องรู้สิทธิและหน้าที่ของตัวเอง

๗. ตัวท่านเองในฐานะผู้ใกล้เคียง ท่านคิดว่าตัวท่านเองมีความจำเป็นหรือไม่ อย่างไรที่จะต้องบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นให้มีอยู่ในตัวท่านเองก่อน และถ้าเห็นว่าจำเป็น ท่านมีวิธีการบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวนี้ ให้อยู่ในตัวท่านได้อย่างไร

ในฐานะเป็นผู้ใกล้เคียง มีความจำเป็น การนำหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่อการบริหารตนเองในชีวิตประจำวัน นั้น วิธีบ่มเพาะต้องมีการบริหารตนเองโดยการใช้หลักธรรมควรดำเนิน ประการแรกฝึกคิดดี มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลมองโลกในแง่ดี เพราะมุมมองที่บุคคลจะมองวิเคราะห์สิ่งแวดล้อม มีทั้งด้านดีและด้านร้าย จงฝึกที่จะมองแต่เฉพาะด้านดีด้านร้ายหัดละทิ้งบ้างจะเป็นการลดความเครียด และจะทำให้เราเกิดความรู้สึกที่ดี ยอมรับสิ่งต่าง ๆ ให้มากขึ้นชีวิตจะมีความสุขมากขึ้นตามไปด้วย

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ/นามสกุล นายไชยงค์ เจริญเมือง

ตำแหน่ง/หน้าที่ ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

สังกัดเขตพื้นที่ กรุงเทพมหานคร

นับถือศาสนา พุทธ

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์ ๑๑ มกราคม ๒๕๖๑

สถานที่ที่สัมภาษณ์ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

ประเด็นที่สัมภาษณ์

๑. การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทตามขั้นตอนของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้นในความเห็นของท่านมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร

ผมต้องเรียนอย่างนี้ว่าที่ถามผมคือหลักการ หลักการก็เป็นการวางหลักเกณฑ์ไว้เป็นเรื่องย่อ ๆ ว่าการไกล่เกลี่ยโดยทั่วไปแล้วเราก็มักจะอยู่ในกฎเกณฑ์ของการไกล่เกลี่ยทั่ว ๆ ไปเราจะเริ่มจากการยึดถือหลัก ๗ ข้อของการไกล่เกลี่ยทั่วไป คือเราเริ่มเปิดประชุม จัดบันทึก จับประเด็น ค้นหาความต้องการที่แท้จริงโดยการประชุมแยกฝ่าย เสร็จแล้วต่อไปเสนอทางออก ประชุมฝ่ายเดียวครั้งที่สอง แล้วถ้าตกลงกันได้ก็มาสู่การร่างสัญญาประนีประนอม แล้วก็ปิดการไกล่เกลี่ย ที่นี้ถามว่าเหมาะสมหรือไม่อย่างไร หลักทุกหลักมีข้อยกเว้นกฎเกณฑ์ในส่วนหนึ่งอาจจะถูกเป็นที่พอใจของคู่ความคนหนึ่งหรือหลายคนก็ได้ แต่ก็ไม่ใช่ทุกคน แสดงว่ากฎเกณฑ์ทุกกฎมีข้อยกเว้น แต่ว่าโดยส่วนรวมแล้วหลัก ๗ ประการที่ทางศาลไม่ว่าศาลอื่นหรือศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ก็ใช้กฎเกณฑ์เดียวกัน เพราะว่า การไกล่เกลี่ยที่ศาลต่าง ๆ เป็นบทเรียนที่เรียนในที่เดียวกันจากสำนักระงับจากเพราะวิทยาการที่มาสอนตามศาลต่าง ๆ ใช้หลักการไกล่เกลี่ยเดียวกัน การไกล่เกลี่ยจึงมีประโยชน์ต่อคู่ความทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย

๒. ท่านคิดว่าการไกล่เกลี่ยมีความสำคัญอย่างไร

การไกล่เกลี่ยมีความสำคัญมาก ต้องย้อนท้าวความไปถึงสมัยโบราณเราเริ่มจากเป็นชุมชนเล็ก ๆ ก็จะมีพ่อเฒ่าแม่แก่เป็นคนที่ถือว่าเป็นหลักของบ้าน เป็นที่เคารพนับถือของชุมชนนั้น ๆ เมื่อชุมชนนั้นมีปัญหาก็จะให้พ่อเฒ่าแม่แก่ที่เป็นที่เคารพและนับถือในชุมชนนั้น ๆ เป็นผู้ไกล่เกลี่ย มีการพิจารณากลางบ้าน โดยการพิจารณาดังกล่าวก็คือการไกล่เกลี่ย ศาลสมัยโบราณนั้นตั้งแต่ สมัยกรุงสุโขทัย พ่อปกครองลูก สมัยกรุงศรีอยุธยา ก็ละเรื่อยมาจนมาสู่กฎหมายจตุสดมภ์ แล้วก็จนกระทั่งมาสู่สมัยกรุงธนบุรีและต่อมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นกฎหมายตรา ๓ ดวง สืบทอดกันมาเรื่อย การไกล่เกลี่ยทำให้คู่ความทั้งสองฝ่ายได้มีโอกาสพูดคุยกัน ให้ทุกคนแสดงออกถึงความต้องการที่แท้จริง โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลาง และการไกล่เกลี่ยทุกอย่างถือเป็นความลับ ในท้ายที่สุดการพิจารณาคดีในปัจจุบันเข้ามาสู่การไกล่เกลี่ยส่วนจะสำเร็จหรือไม่นั้นก็เป็นเรื่องของแต่ละคดี

๓. ข้อพิพาทที่ท่านพบเจอส่วนมากเกิดมาจากสาเหตุอะไรบ้าง

ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง เป็นศาลพิเศษ เรามีพระราชบัญญัติที่จะดูแลเด็กและเยาวชนมีกำหนดกฎเกณฑ์ตั้งแต่การจับกุม ก็จะไม่ทำเหมือนศาลอื่น เพราะว่าเด็กเป็นผ้าขาว และคดีที่เข้ามาสู่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางอยู่ในบรรพ ๕ ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น เรื่องมรดก ครอบครัว การใช้อำนาจปกครองบุตร เป็นต้น อะไรต่าง ๆ ก็มาจากปัญหาครอบครัว ทั้งนี้ นับตั้งแต่ผู้พิพากษา ผู้พิพากษาสมทบ ผู้ประนีประนอม ก็ต้องรู้ในเรื่องสถาบันครอบครัว ถ้าครอบครัวมีการหย่าร้างให้วิเคราะห์ดูว่าจะสามารถดำรงสถาบันครอบครัวไว้ได้หรือไม่ ศาลจะต้องตั้งคำถามนี้ก่อน เพราะศาลจะมองว่าจริงอยู่ก่อนคดีจะเข้ามาสู่ศาลก็ให้คู่ความมีโอกาสไตร่ตรองใหม่ ต้องคำนึงถึงบุตรและผู้เยาว์ เพราะเด็กจะไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นกับพ่อแม่ นี่แหละเป็นสาเหตุ อย่าให้พ่อแม่ทะเลาะตบตีกัน หรือด่าว่าประจานหย่าขายซึ่งกันและกันหน้าเด็ก ต้องไม่ให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อจิตใจเด็กให้น้อยที่สุด ต้องรักษาสภาพจิตใจของเด็ก รักษาผลประโยชน์ของเด็ก ให้การศึกษา ให้ความรักความอบอุ่นต่อเด็ก ไม่ว่าใครจะเป็นผู้ที่มีอำนาจปกครองบุตรก็ตาม พ่อและแม่ต้องดูแลบุตรร่วมกัน เอาใจใส่เด็กร่วมกัน ข้อพิพาททั้งหลายส่วนมากเกิดมาจากคดีครอบครัว

๔. การไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง มีหลักแนวคิดในการไกล่เกลี่ยอย่างไร

เรามุ่งที่จะให้สองฝ่ายที่เป็นข้อพิพาทกันนั้น ยังมองหน้ากันได้ ถ้าครอบครัวเมื่อมีการหย่าร้างกันขึ้น เราก็ยังเป็นพ่อและแม่ของลูกร่วมกัน อย่างน้อยให้ข้อคิดว่า อย่าทำลายหรือทะเลาะกันตบตีกันว่าร้ายกันต่อหน้าลูก ขาดการสำนึกในหลักมนุษยธรรม ทำให้ลูกมีแผลในใจ ถ้าจะจากกันหรือหย่าร้างกันก็ให้จากกันด้วยดี เพราะอย่างไรก็แล้วแต่ ไม่ว่าใครจะดูแลผู้เยาว์หรือบุตร หรือดูแลร่วมกันลูกต้องพบพ่อและแม่ ต้องพูดจากันต่อหน้าลูกดี ๆ ให้ลูกมีความสุข ต้องให้ลูกมีความภูมิใจแม้ว่าพ่อกับแม่จะเลิกกัน พ่อกับแม่ต้องธำรงความรักต่อหน้าลูก ต้องให้ลูกมีความสุข และภาคภูมิใจในตัวพ่อและแม่

๕. ปัญหาและอุปสรรคของการไกล่เกลี่ยมีสาเหตุมาจากอะไร

มาจากคดีครอบครัวกว่าคดีจะมาถึงศาล ศาลประทับรับฟ้อง ความขัดแย้งอาจจะมาจากความประพฤติดของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ฉะนั้นเมื่อมาถึงศาล ศาลเป็นที่พึ่งสุดท้าย ศาลก็จะไม่ให้เลิกกัน ศาลต้องให้เข้ามาไกล่เกลี่ย ศาลจะธำรงครอบครัวไว้ อาจจะลองให้แยกกันอยู่ ซึ่งปัญหาสะสมกันมาเป็นปีๆ บางรายมาตบตีกันในห้องพิจารณาหรือไกล่เกลี่ย บางรายไม่ยอมพบหน้ากัน ฉะนั้นเป็นปัญหาและอุปสรรคของการไกล่เกลี่ย

๖. ท่านมีวิธีการไกล่เกลี่ยให้ประสบผลสำเร็จอย่างไรบ้าง

แต่ละคนก็มีลีลา และสไตล์ไม่เหมือนกัน ก่อนที่จะเข้าไกล่เกลี่ย ต้องมีสำนวนมาอ่านเสียก่อน เพื่อศึกษาคดีในสำนวนว่าเป็นคดีอะไร ต้องทำความเข้าใจในคดีแต่ละคดี ฉะนั้นบุคลิกของผู้ไกล่เกลี่ยที่ดีต้องเป็นนักฟังที่ดี ต้องใช้บุคลิกเราหรือขายบุคลิกเรา ให้คู่ความเชื่อถือเรา ต้องวางตัวเป็นกลาง สร้างความเป็นกันเองให้กับคู่ความ ให้เกียรติคู่ความ เข้าใจถึงในหัวใจของเขา เข้าไปนั่งใน

หัวใจเขาให้ได้ คือให้เขาเชื่อถือไว้วางใจเรา และให้คู่ความเล่าเรื่องราวละเอียดตามที่คู่ความอยากเล่า มาทั้งสองฝ่าย โดยต้องทราบความต้องการที่แท้จริงของคู่ความ ล่วงรู้ตัวตนของแต่ละฝ่ายให้ดีที่สุด ก็ จะจับจุดการไกล่เกลี่ยได้

๗. ตัวท่านเองในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย ท่านคิดว่าตัวท่านเองมีความจำเป็นหรือไม่ อย่างไร ที่จะต้องบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นให้มีอยู่ในตัวท่านเองก่อน และถ้าเห็นว่าจำเป็น ท่านมีวิธีการบ่มเพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวนี้ ให้อยู่ในตัวท่านได้อย่างไร

มีความจำเป็นมาก เพราะคนไทยส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ และวิธีบ่มเพาะ ผู้ไกล่เกลี่ย หรือผู้ประณีประนอมต้องให้ความเมตตากรุณา คนเราถ้ารักแต่ตัวเองจะไม่รู้จักให้ใครหรือต้องไม่ เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งและต้องรู้คุณค่าในตัวเอง หากจุดเด่นของตนเองที่คนอื่น ๆ ก็ยอมรับ เช่น ความสามารถในการงานความเป็นนักประสานที่ดีการมีมนุษยสัมพันธ์เยี่ยมฝึกทำดีทำในสิ่งที่เป็น ประโยชน์เกื้อกูลทั้งตนเองและผู้อื่นอยู่ในสถานที่ใดก็จะมีแต่คนรักเพราะไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใคร ไม่ เป็นบุคคลต้องเป็นบุคคลที่ไม่เป็นภัยต่อสังคม

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล ผศ. ร.ท. ดร.บรรจบ บรรรจุ

นับถือศาสนา พุทธ

ตำแหน่ง/หน้าที่ อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์ ๕ เมษายน ๒๕๖๑

สถานที่ที่สัมภาษณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเด็นสัมภาษณ์

๑. วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ยมีหลักธรรมใดบ้าง ?

สามารถนำมาใช้ได้คือว่าผู้ที่มีหน้าที่ไกล่เกลี่ย เป้าหมายคือคู่ความต้องเกิดความเข้าใจ เกิดการให้อภัยซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นตามหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในเบื้องต้นของผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย ต้องมีเมตตา เป็นพื้นฐานก่อน คือ ๑) มีใจปรารถนาดีต่อกันทั้งสองฝ่าย ๒) ใช้ปิยวาจาการพูดจาที่ทำให้แต่ละฝ่ายเกิดความรักความพอใจ ความเข้าใจ พูดให้เกิดความคล้อยตาม ถ้าเป็นกรณีที่ให้อภัยกันได้ ยอมความกันได้ ก็ยอมความกันเสีย นั่นก็คือปิยวาจา

สรุปแล้วประเด็นแรก

๑) ให้ความรักความเมตตา

๒) ปิยวาจาถ้าพูดด้วยเป็นที่รักให้ทุกฝ่ายเกิดความสบายใจ แล้วก็คล้อยตามเห็นด้วย จะทำให้เกิดความรอมชอม สรุปแล้วใช้หลักพุทธธรรมในการไกล่เกลี่ย คือ ทาน กับปิยวาจา

๒. หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังฆวัตถุ ๔ หลักอริยสัจ ๔ สามารถนำมาใช้ในการไกล่เกลี่ยได้อย่างไรบ้าง

ได้ หลักพรหมวิหาร ๔ ก็คือภายในจิตใจ หลักพรหมวิหาร ๔ มี เมตตา กรุณา อุเบกขา เป็นหลักกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจไปในทางที่จะให้ความยุติธรรม แล้วจากนั้นแสดงออกด้วยหลัก สังคห วัตถุ ๔ มี ทาน เป็นการให้ความไม่น่ากลัวแก่กันและกัน ปิยวาจาการพูดให้ทั้งสองฝ่ายเกิดความ รอมชอมกัน นี่คือนิสังฆวัตถุ ๔ ส่วนหลักอริยสัจ ๔ คือหลักของเหตุและผล โดยชี้ประเด็นปัญหา ก่อนว่าความขัดแย้งถ้าไม่ยอมความกันแล้วก็จะทุกข์ สาเหตุมาจากอะไร ถึงความเข้าใจกันได้ไหม ชี้ให้เห็นว่ามีทางแก้ไขและก็สามารถแก้ได้จริง ๆ ทั้งหมดใช้ได้หมดเลยในเชิงพุทธบูรณาการ

๓. ในเมื่อบุคคลทั้งสองฝ่ายมีความขัดแย้งกัน และยืนอยู่คนละฝ่ายหลักพุทธธรรมที่กล่าวมาในข้อ ๒ จะนำไปใช้อย่างไรจึงจะทำให้บุคคลทั้งสองฝ่ายที่มีความขัดแย้งกัน จนถึงขั้นเกิดข้อพิพาท สามารถยอมรับข้อตกลงกันได้โดยสันติ โดยที่ไม่มีฝ่ายหนึ่งใด รู้สึกว่าถูกเอารัดเอาเปรียบ

ต้องใช้หลักอริยสัจ ๔ พูดให้เห็นโทษของความขัดแย้งว่าความขัดแย้งไม่ใช่ทำให้เกิดทุกข์ เฉพาะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เป็นทุกข์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย ให้พิจารณาถึง

สาเหตุมาจากอะไร พิจารณาสาเหตุให้เกิดความเป็นธรรมเมื่อรู้สาเหตุจะแก้ไขปรับปรุงกันได้ไหม ให้เกิดการยอมความกันได้ไหม แม้ว่าจะมีการเสียเปรียบแต่ต้องไม่มีใครได้เปรียบทุกฝ่ายต้องยอมเสียถ้าได้ต้องได้ด้วยกัน แล้วก็หลัก สังคหวัตถุ ๔ เป็นไปตรงที่ว่าอย่าพูดให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเกิดความกลัว คือกลัวหมายถึงว่า อย่าให้กลัวซึ่งกันและกัน แล้ให้กลัวโทษความขัดแย้ง และก็ใช้คำพูดอันเป็นที่รัก ทำอย่างไรพูดแล้วให้ดูดี เกิดความสามัคคีกันพูดให้มีความรู้สึกว่าพูดให้ได้ด้วยกันทั้งสองฝ่าย

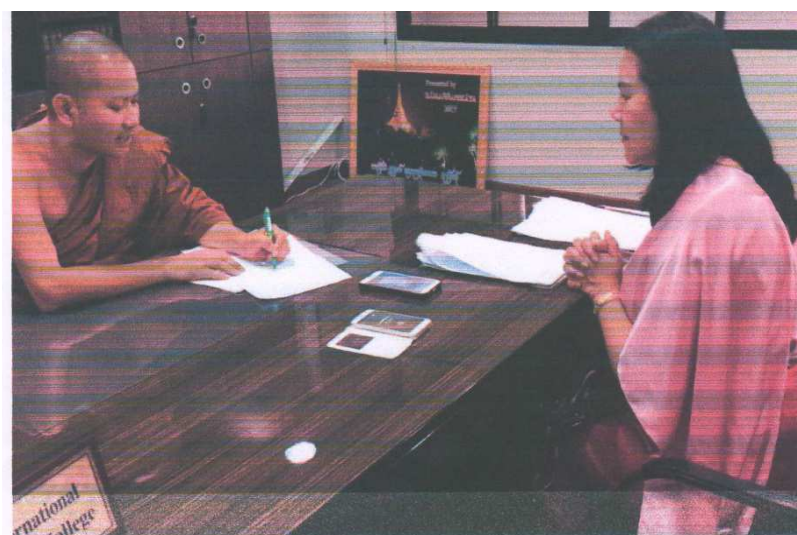
ภาคผนวก จ

ภาพการให้สัมภาษณ์

ภาพการให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระราชปริยัติกวี, ศ. ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ณ สำนักงาน รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗ มกราคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ. ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ, ผู้อำนวยการวิทยาลัย
พุทธศาสตร์นานาชาติ (IBSC) ณ สำนักงานวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗ มกราคม ๒๕๖๑

ภาพการให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ณ สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕ เมษายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ ผศ. ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา
ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๕ มกราคม ๒๕๖๑

ภาพการให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ ผศ. ดร.วุดินันท์ กันทะเตียน
อาจารย์ประจำ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๕ มกราคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายปราโมทย์ บุนนาค
ผู้พิพากษาชำนาญการด้านไกล่เกลี่ยศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
๑๘ มกราคม ๒๕๖๑

ภาพการให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายประมวล นิลกลาง ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
ณ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
๑๘ มกราคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นางฉันทิมา วิศิษฎ์โสภณ นิติกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
ณ สำนักงานศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
๑๘ มกราคม ๒๕๖๑

ภาพการให้สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายไชยงค์ เจริญเมือง ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
ณ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
๑๑ มกราคม ๒๕๖๑

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นางฐิติมา บุญประเสริฐ
 วัน เดือน ปีเกิด : ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๓
 สถานที่เกิด : จังหวัดนครราชสีมา
 ประวัติการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๒๘ ปริญญาตรีคณะบริหารธุรกิจบัณฑิต (บริหารงานบุคคล)
 มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
 : พ.ศ. ๒๕๕๔ ปริญญาโทรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง)
 มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประวัติการเข้าอบรม

- : ผู้นำการเมืองยุคใหม่ รุ่นที่ ๒ สถาบันพระปกเกล้า พ.ศ. ๒๕๔๙
- : พัฒนาสัมพันธ์ระดับผู้บริหารกองทัพอากาศ รุ่นที่ ๖ กองทัพอากาศ พ.ศ. ๒๕๕๔
- : ความรู้เบื้องต้นและเทคนิคการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศาลแพ่ง พ.ศ. ๒๕๕๖
- : สัมมนาศิษย์เก่า สจว. ระดับนโยบาย รุ่นที่ ๖ สถาบันจิตวิทยาความมั่นคง สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๗
- : การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ พ.ศ. ๒๕๕๗

ประสบการณ์การทำงาน

- : รองเลขาธิการพรรคพัฒนาชาติไทย
- : กรรมการผู้คุ้มครองผู้บริโภคไทย
- : อาจารย์มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ ศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง
- : กรรมการผู้จัดการบริษัทสุจิตจำกัด
- : เลขานุการสมาคมคุ้มครองผู้บริโภค

ประวัติการทำงาน

- : ผู้ประนีประนอมศาลจังหวัดมินบุรี
- : ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

รางวัลที่ได้รับ

- : โล่รางวัล “ตาชั่งทอง” บุคคลสงเคราะห์แห่งปีประจำปี ๒๕๕๗
- : ประกาศเกียรติคุณผู้เสียสละเวลาและอุทิศเวลาเพื่อส่วนรวม ผู้ประนีประนอมศาลอาญากรุงเทพใต้ พ.ศ. ๒๕๕๘
- : ผู้ประนีประนอมดีเด่นศาลจังหวัดมินบุรี ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๐
- : โล่รางวัล “โพธิจักร” ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาประจำปี ๒๕๖๑